Nemzetközi Szemle

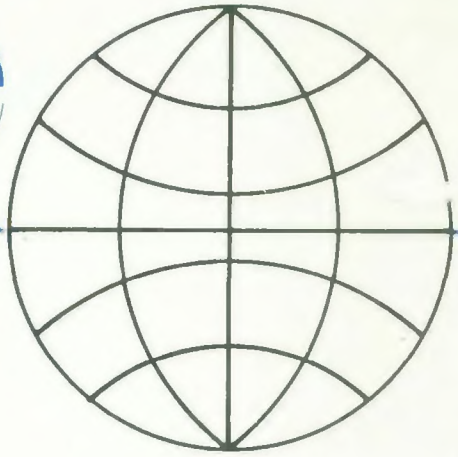

Andropov cikke a Kommunyisztban

Kuba – Kína – Korea

Az NSZK kül- és biztonságpolitikája

Japán és a fegyverkezés

Amerika átalakulása és a mikroelektronika

4

HUSZONHETEDIK ÉVFOLYAM / 1983. ÁPRILIS

Nemzetközi Szemle

HUSZONHETEDIK ÉVFOLYAM / 1983. ÁPRILIS

Jurij Andropov: Marx tanítása és a szocialista építőmunka *(Kommunyiszt)* 3

EURÓPÁN TÚLI SZOCIALISTA ORSZÁGOK

Kuba – kubai tükörben *(Összeállította: Benkő Judit)* 16

A kínai pártlap a maocetungi eszmékről *(Zsenmin Zsipao)* 25

Kim Dzong Il: A Koreai Munkapárt dzsucse típusú forradalmi párt *(The Pyongyang Times)* 30

Adam Schaff: Lengyelországról – mellébeszélés nélkül *(Polityka)* 34

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

Történelmi emlékeztető 42

Az NSZK kül- és biztonsági politikája *(Összeállította: Vincze István)* 47

JAPÁN ÉS A FEGYVERKEZÉS

A japán biztonságpolitika alakulása *(Adalphi Papers)* 61

N. N. Nyikolaev–A. N. Alekszandrov: A japán–amerikai kapcsolatok: régi problémák, új tendenciák *(Problemi Dalnyevo Vosztoka)* 70

FEGYVEREK ÉS POLITIKA

Claude Julien: A béke – ahogy azt Reagan elképzeli *(Le Monde diplomatique)* 76

A francia és az angol csapásmérő erő *(Összeállította: Cz. J.)* 84

Svéd javaslat: atomfegyvermentes Európát! *(Összeállította: Kőszegi Ferenc)* 85

4

TECHNIKA, GAZDASAG, TÁRSADALOM

„Amerika átalakul" – Interjú John Naisbitt futurológussal *(U. S. News & World Report)* 91

G. B. Kocsetkov. A mikrokomputerek a mindennapi életben *(SzSA)* 95

Walter Lafeber: Szükségszerű forradalmak Kozep-Amerikában *(The Atlantic)* 103

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR 116

ISSN 0134–1103

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztőség: Steindl Imre utca 6. Budapest Pf. 127. 1366
Telefon: 110-697

Kiadóhivatal: Révay utca 16. Budapest Pf. 347. 1370
Telefon: 116-660

Műszaki szerkesztő: Hülber Péter

Előfizethető minden pártszervezetben, a Kossuth Könyvkiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél (pénzforgalmi jelzőszám: 215–11529), a Posta Központi Hirlapirodában (József nádor tér 1. Budapest 1900) Telefon: 180-855. (pénzforgalmi jelzőszám: 215–96162), továbbá bármely hirlapkézbesitő postahivatalban és a kézbesitőnél
Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat Budapest
Előfizetési dij fél évre 36,– Ft, egész évre 72,– Ft.

Az utolsó kézirat 1983. március 13-án érkezett a Zrínyi Nyomdába

83.2529/2-04 – Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkeszti
a szerkesztő bizottság

A szerkesztő bizottság
elnöke
Péter József

Főszerkesztő:
Patkó Imre

КОММУНИСТ

JURIJ ANDROPOV

Marx tanítása és a szocialista építőmunka

Jurij Andropovnak, a Szovjetunió Kommunista Partja Központi Bizottsága főtitkárának cikke, amely Marx halálának 100. évfordulója alkalmából a Kommunyiszt, az SZKP KB elméleti folyóirata 1983. 3. számában jelent meg.

Száz év telt el azóta, hogy eltávozott az élők sorából Karl Marx. Egy egész évszázad. Drámai megrázkódtatásokkal, forradalmi viharokkal, az emberiség sorsában végbement alapvető változásokkal teli évszázad. Egy olyan évszázad, amely felborított, lesöpört a színről sok filozófiai koncepciót, társadalmi elméletet, politikai doktrínát. Egy olyan évszázad, amelynek során egymást követték a marxizmus győzelmei, egyre növekedett a társadalmi fejlődésre gyakorolt hatása.

Az idő múlásával egyre világosabban tárul fel Marx életművének jelentősége és hordereje.

Az emberiség évezredeken át kutatta a társadalom igazságos átalakításának, a kizsákmányolástól, az erőszaktól, az anyagi és a szellemi nyomortól való megszabadulásának az útjait. Kimagasló elmék szentelték életüket ennek az útkeresésnek. Nemzedékek áldozták életüket a nép boldogulásáért harcolva. De a történelemben először éppen Marx gigászi életművében egyesült a nagy tudós munkája a tömegek forradalmi mozgalmát szervező és vezető ember önfeláldozó harcának gyakorlatával.

Marxban joggal látják mindannak a folytatóját, ami a klasszikus német filozófiában, az angol politikai gazdaságtanban, a francia utópista szocializmusban a legjobb volt. Emellett azonban Marx kritikusan át is dolgozta vívmányaikat, és jóval továbbment, elsősorban azzal, hogy egy olyan feladat megoldására vállalkozott, amelyet lángelme lévén, egyszerűen és mélyenszántóan így fogalmazott meg: „A filozófusok a világot csak különbözőképpen *értelmezték*, de a feladat az, hogy *megváltoztassuk*" (Marx és Engels Művei. 3. köt. Budapest 1960. 10. old.). A világ forradalmi megváltoztatásának szentelte rendkívüli szellemi képességeit, egész életét.

A következetesen tudományos elmélet és a forradalmi gyakorlat egysége a marxizmus megkülönböztető vonása. S Marx tudományos alkotómunkája maga sem bontakozhatott ki másképp, csak szorosan kapcsolódva ahhoz, hogy önálló erőként a politikai küzdőtérre lépett egy történelmileg akkor még egészen fiatal osztály: a proletariátus. Marxnak megadatott az a boldogság, hogy megláthatta, hogyan valósulnak meg fiatal korában mondott látnoki szavai: „Miként a filozófia a proletariátusban találja meg az *anyagi*, úgy a proletariátus a filozófiában találja meg a *szellemi* fegyvereit..." (Marx és Engels Művei. 1. köt. Budapest 1957. 390. old.)

Az a filozófia, amelyet Marx adott a munkásosztálynak, fordulat a társadalmi gondolkodás történetében. Az emberiség még töredékét sem tudta önmagáról annak, amit a marxizmus jóvoltából megtudott. A marxi tanítás, amely a dialektikus és történelmi materializmusnak, a politikai gazdaságtannak, a tudományos kommunizmus elméletének szerves egységét alkotja, valóságos forradalom volt a világszemléletben, és egyben megvilágította az utat mélyreható társadalmi forradalmakhoz.

Marx felfedezte a történelmi haladás objektív, alapjában véve anyagi törvényeit, feltárta őket, ott, ahol korábban minden vagy a vak véletlen játékának, egyes személyiségek önkényének tűnt fel, vagy a misztikus világszellem önkifejezéseként szerepelt. A látható, a látszólagos mögött, a jelenség mögött felfedezte a lényeget. Lerántotta a leplet a kapitalista termelés titkáról, a munka tőkés kizsákmányolásáról, s kimutatta, hogyan hozzák létre és ki sajátítja el az értéktöbbletet.

Ennek a két kiemelkedő felfedezésnek: a materialista felfogásnak és az értéktöbblet-elméletnek, Friedrich Engels, Marx harcostársa és barátja, különösen nagy jelentőséget tulajdonított. És nem nehéz megérteni, hogy miért. Éppen ezek a felfedezések tették lehetővé, hogy a szocializmust utópiából tudománnyá változtassák, hogy az osztályharcról tudományos felfogást alakítsanak ki. Éppen ezek alapján vált lehetővé az, ami Lenin szerint a legfontosabb Marx tanításában, nevezetesen: hogy „megvilágítja a proletariátusnak mint a szocialista társadalom megteremtőjének világtörténelmi szerepét" (Lenin Összes Művei. 23. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 1. old.).

Igen, Marx kiemelkedő tudós volt, de kiemelkedő gyakorlati forradalmár is volt. Csak ámulhatunk, milyen sokat tudott tenni az általa kitűzött célok megvalósításáért.

Engelsszel együtt létrehozták a Kommunisták Szövetségét, amely a történelemben az első politikai szervezete volt az öntudatos, forradalmi proletariátusnak. Így Marx lett a szó legmaibb értelmében véve az első kommunista, ma már világméretű mozgalmunk elindítója.

„Csak a munkásosztály nemzetközi szövetsége biztosíthatja végleges győzelmét" — írta Marx (Marx és Engels Művei. 16. köt. Budapest 1964. 315. old.). És ő maga, az első Internacionálé megalapítója, fáradhatatlanul kovácsolta a munkások nemzetközi egységét. Marx és Engels politikai hagyatéka elképzelhetetlen lángoló felhívásuk nélkül: „Világ proletárjai, egyesüljetek!"

Marx mint meggyőződéses internacionalista, páratlan tehetséggel tudta megragadni a legkülönbözőbb országok helyzetének sajátosságait — Angliától Indiáig, Franciaországtól Kináig, az Egyesült Államoktól Írországig. Ugyanakkor az egyes népek életének beható vizsgálata közben mindig kutatta ennek összefüggését az egész világ életével. Az alapvető kérdés itt is mindig ez volt számára: ki kezdi meg a kapitalista rendszer forradalmi lerombolását, ki indul el elsőként az emberiség kommunista jövőjébe vivő úton.

A választ erre a kérdésre a történelem adta meg. A forradalmi úttörő szerepe Oroszország proletariátusának jutott osztályrészül. Még manapság is akadnak az Októberi Forradalomnak olyan „kritikusai", akik azt állítják, hogy ez Marx minden várakozása dacára következett be. Úgy tesznek, mintha forradalmi prognózisaiban Marx egyáltalán nem vette volna számításba Oroszországot. Márpedig valójában nagy érdeklődéssel figyelte az oroszországi ügyeket. Hogy jobban eligazodjon bennük, még oroszul is tanult. A cárizmus ádáz ellenségeként látnokian felmérte az Oroszországban feltörő társadalmi mozgalom perspektíváját, s felismerte, hogy Oroszországban érlelődik egy „rettenetes szociális forradalom" (Marx és Engels Művei. 32. köt. Budapest 1974. 644. old.), amelynek világtörténelmi jelentősége lesz. Marx valójában még eljövendő eseményekről is pontosabb ítéletet alkotott, mint mai „kritikusai" múltbeliekről.

Engels mondotta, hogy Marx halálával a harcoló proletariátus soraiban tátongó űr keletkezett. A veszteség valóban pótolhatatlan volt. De a marxi lobogó megbízható kezekben maradt. Magasan tartotta az egyre erősödő forradalmi munkásmozgalom élén álló Engels. És még Engels életében a proletariátus osztályharcának színterére lépett Vlagyimir Iljics Lenin.

Lenin Marx és Engels hű követője volt. Saját bevallása szerint nem tűrhette, hogy nagy tanítómestereit akár a legkisebb mértékben is szidalmazzák. Csak így járhatott el olyan ember, aki mindenki másnál többet tett a marxizmus minden alkotórészének nemcsak a védelméért, hanem az új történelmi feltételeknek megfelelő alkotó továbbfejlesztéséért, gyakorlati megvalósításáért is. Új, magasabb szintre emelte a marxizmust. Lenin neve elválaszthatatlan Marxé-

tól. A leninizmus az imperializmus és a proletárforradalmak korszakának, a gyarmati rendszer összeomlása korszakának a marxizmusa, azé a korszaké, amelyben az emberiség a kapitalizmusból a szocializmusba megy át. A leninizmuson kívül és anélkül marxizmus korunkban egyszerűen lehetetlen.

Lenin és az általa létrehozott bolsevik párt vezette az első győzelmes szocialista forradalmat, amely gyökeresen megváltoztatta a világ társadalmi-politikai arculatát. Ez új korszakot nyitott a történelemben — a munkásosztály, a néptömegek nagyszabású tetteinek és történelmi vívmányainak a korszakát. Ily módon a Marx által létrehozott tudományos szocializmus összeötvöződött az új társadalmat építő dolgozók millióinak eleven gyakorlatával.

Előttünk ma sokkal szélesebben és mélyebben bontakozik ki Marx tanításának gazdag tartalma, mint kortársai előtt. Mert más elméleti formában felfogni a szocializmus történelmi szükségszerűségének eszméjét, s egészen más résztvevőnek, tanúnak lenni abban a folyamatban, amelynek során ez az eszme testet ölt.

A szocializmus létrejöttének konkrét történelmi útja nem egészen úgy alakult, ahogyan forradalmi elméletünk megalapozói feltételezték. A szocializmus először csak egy, ráadásul gazdaságilag nem is a legfejlettebbek közé tartozó országban győzött. A lényeg itt az, hogy az Októberi Forradalom olyan új történelmi feltételek közepette ment végbe, amilyenek Marx életében még nem léteztek, az imperializmus korszakában, s ez vissza is tükröződött a szocialista forradalom lenini elméletében, amelyet az élet teljes mértékben igazolt.

A burzsoázia és a reformizmus ideológusai mindmáig érvek egész rendszereit konstruálják azt bizonyítandó, hogy a Szovjetunióban, a többi testvérországban létrehozott új társadalom nem felel meg a szocializmus Marx által felvázolt képének. Váltig bizonygatják, hogy a valóság eltér az eszménytől. S közben tudatosan vagy tudatlanságból szem elől tévesztik, hogy maga Marx, tanítását kidolgozva, a legkevésbé sem törekedett valamiféle letisztult, végleges formát öltött „szocializmus" elvont eszményére. Az eljövendő társadalmi rendre vonatkozó elképzeléseit a tőkés nagyüzemi termelés objektív ellentmondásainak elemzéséből vezette le. Éppen az ilyen, egyedül tudományos megközelítés tette számára lehetővé, hogy helyesen meghatározza annak a társadalomnak az alapvető vonásait, amelynek előbb meg kellett még születnie a XX. század társadalmi forradalmainak tisztító viharaiban.

A kapitalizmust felváltó társadalmi-gazdasági rendszer sarkköve, Marx szerint a termelési eszközök társadalmi tulajdona. „A Kommunista Párt kiáltványa" tömören kifejezi, hogy a marxizmus mekkora jelentőséget tulajdonít a termelési viszonyok e szükségszerű átalakulásának: „Ilyen értelemben a kommunisták ebben az egyetlen kifejezésben foglalhatják össze elméletüket: a magántulajdon megszüntetése" (Marx és Engels Művei. 4. köt. Budapest 1959. 453. old.).

A létező szocializmus történelmi tapasztalatai azt mutatják, hogy a magántulajdonosi „enyémnek" közösségi „miénkké" való változtatása nem olyan egyszerű dolog. A tulajdonviszonyok átalakulása korántsem redukálódik egy egyszeri aktusra, amelynek eredményeként az alapvető termelési eszközök össznépi tulajdonná válnak. Megszerezni a tulajdonosi jogokat, és valódi, okos, gondos tulajdonossá válni két különböző dolog. Még hosszú időbe telik, míg a szocialista forradalmat végrehajtó nép otthonosan mozog új helyzetében, mint az egész társadalmi vagyon legfőbb és osztatlan tulajdonosa — míg beilleszkedik ebbe gazdaságilag is, politikailag is, s ha úgy tetszik, lélektanilag is, kifejlesztve a kollektív tudatot és viselkedést. Mert szocialista szellemben nevelt embernek csak az tekinthető, aki nemcsak saját munkasikereit, boldogulását, presztízsét viseli szívén, hanem munkatársainak, a dolgozók kollektívájának, az egész országnak, a világ dolgozóinak az érdekeivel is törődik.

Az „enyémnek" a „miénkké" való átalakulásáról szólva nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez hosszan tartó, sokrétű folyamat, amelyet nem szabad leegyszerűsíteni. Az individualista szemlélet, a masok rovására, a társadalom kárára való gyarapodás törekvése egyik-másik emberben még a szocialista termelési

viszonyok végleges kialakulása után is megmarad, sőt olykor újra is termelődik. Mindez Marx terminológiájával élve, a munka elidegenedésének a következménye, s nem tűnik el automatikusan és egyszerre a tudatból, még ha magának az elidegenedésnek sikerült is véget vetni már.

Mindezt ma már jól tudjuk a szocialista és a kommunista építés gyakorlatából, de tudjuk azt is, hogy, amint ezt Marx előre látta, ott, ahol a proletárforradalmak győztek, a termelési eszközök ilyen vagy amolyan formában megszilárdult társadalmi tulajdona a szocializmus létének alapvető tényezőjévé, támaszává, előrehaladásának fő forrásává vált.

A szocialista tulajdon alapján nálunk hatalmas, tervszerűen fejlődő gazdaság jött létre, amely a nagyszabású és bonyolult népgazdasági és szociális feladatok felvetését és megoldását teszi lehetővé. Lehetőségeink természetesen nem realizálódnak önmaguktól. Felmerülnek ezen a téren problémák is, komoly nehézségek is. Ezek oka sokféle lehet, de sohasem függnek össze a megszilárdult és előnyeit már bebizonyító társadalmi, kollektív tulajdon lényegével. Ellenkezőleg, a népgazdaságnak különböző területein a normális munkát megzavaró hiányosságok jelentős részének oka a termelési eszközök szocialista tulajdonán alapuló gazdasági élet normáinak, követelményeinek figyelmen kívül hagyása.

Vegyük például a takarékosság kérdését, az anyagi és pénzügyi erőforrások, a munkaerő-tartalékok ésszerű felhasználásának problémáját. Jelentős mértékben ennek megoldásától függ mind a mostani ötéves terv feladatainak teljesítése, mind pedig gazdaságunk távlati fejlesztése. Lényegében itt annak az elengedhetetlen gazdálkodási normának a megtartásáról van szó, amelyet a szocialista tulajdon ir elő, s amelynek lényege: az össznépi tulajdonhoz való gondos viszony, annak kezdeményező és energikus gyarapítása. Ennek a normának a meg nem tartásáért az egész társadalomnak kell fizetnie, s ezért a társadalom joggal jár el szigorúan azokkal szemben, akik hanyagságból, hozzá nem értésből vagy önző törekvésekből elkótyavetyélik vagyonát.

Legfőbb gondunk ma a termelés, az egész gazdaság hatékonyságának növelése. E kérdés fontosságát mélyen átérzi a párt, a szovjet nép. Ám ami a gyakorlati megoldást illeti, az nem halad olyan eredményesen, mint kellene. Mi az akadálya ennek? A hatalmas befektetésekből miért nem kapjuk meg a joggal várt hozadékot, miért nem honosítják meg a termelésben kielégítő ütemben a tudomány, a technika vívmányait?

Az okokat természetesen hosszan lehetne sorolni. Először is látnunk kell, hogy a gazdasági mechanizmus, az irányítási formák és módszerek tökéletesítésére és átalakítására irányuló munkánk nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyeket a szovjet társadalom anyagi-technikai, szociális és szellemi fejlettségi szintje támaszt. Ez a legfontosabb. Emellett, persze, érződik például az olyan tényezők hatása is, mint a mezőgazdasági termelésben az utóbbi négy évben mutatkozó jelentős lemaradás, az ország északi és keleti vidékein az energetikai erőforrások kiaknázásához, a tüzelőanyagok és nyersanyagok kitermeléséhez szükséges pénzügyi és anyagi eszközök jelentős megnövekedése.

Újra és újra meg lehet ismételni Marxnak azokat az alapvető gondolatait, hogy a termelőerők fejlődésének meggyorsításához a gazdasági élet megfelelő szervezeti formáira van szükség. Addig azonban nem léphetünk tovább, amíg ezt az elméleti tételt nem fordítjuk le a gyakorlat nyelvére. Ma a legsürgősebb feladat olyan intézkedések kidolgozása és következetes végrehajtása, amelyek tágabb teret adnak a gazdaságunkban rejlő hatalmas konstruktív erők működésének. Ezeknek gondosan előkészített, realista intézkedéseknek kell lenniük, vagyis kidolgozásuknál mindig szem előtt kell tartani a szocialista gazdasági rend fejlődésének törvényeit. Ezeknek a törvényeknek az objektív jellege megköveteli minden olyan kísérlet elejtését, hogy a gazdaságot természetétől idegen módszerekkel irányítsuk. Nem árt emlékezetünkbe idéznünk, hogy óvott Lenin egyes vezetőknek attól a naiv hitétől, hogy minden feladatot megoldhatnak „kommunista parancsolgatással" (lásd Lenin Összes Művei, 44. köt. Kossuth Könyvkiadó 1975. 171. old.).

Másfelől, ha megállapodtunk a szükséges intézkedésekben és elfogadtuk a

megfelelő döntéseket, nem szabad a dolgot félbehagynunk, mindazt, amit elhatároztunk, végre kell hajtani. Ez pártunk leninl hagyománya, s nem illene, hogy elterjünk tőle.

A szocialista tulajdonon alapuló gazdaság fejlesztésében mindig a társadalom egészének érdekeit kell szem előtt tartanunk. Ebből azonban nyilván nem az következik, hogy a közjó eszméje nevében a szocializmus talan elnyomja vagy figyelmen kívül hagyja az egyéni, a helyi érdekeket, a különböző társadalmi csoportok sajátos szükségleteit. Egyáltalán nem erről van szó. „Az »eszme« — mint Marx és Engels is hangsúlyozta — mindig felsult, ha különbözött az »érdektől«" (Marx és Engels Művei, 2. köt. Budapest 1958. 80. old.). Népgazdasági mechanizmusunk tökeletesítésének egyik legfontosabb feladata éppen az, hogy biztosítsuk ezeknek az érdekeknek pontos számbavételét, elérjük optimális összehangolásukat az össznépi érdekekkel, s ily módon mint mozgatóerőt használjuk fel őket a szovjet gazdaság fejlesztése, hatékonyságának növelése, a munkatermelékenység emelése, a szovjet állam gazdasági és védelmi erejének minden irányú fokozása érdekében.

A szocialista népgazdaság hatékonyságat természetesen nemcsak gazdasági kritériumok alapján kell megítelni, hanem szociális kriteriumok alapján is, szem előtt tartva a társadalmi termelés végső célját. A kapitalizmusban ilyen cél a tőke utáni profit, a szocializmusban viszont, amint ezt Marx elméletileg bebizonyította, a dolgozók jóléte, a személyiség sokoldalú fejlődéséhez szükséges feltételek megteremtése. A létező szocializmus élő valósággá változtatja a marxi elméletnek ezt a tételét.

És csakugyan bármilyen sokrétű feladatok hárulnak is a szovjet gazdaságra, ezek mind arra irányulnak, hogy biztosítsák a dolgozók jóletének növekedését, megteremtsék az anyagi feltételeket a szellemi, a kulturális élet, a társadalmi aktivitás még szélesebb kibontakozásához. Ez határozza meg az SZKP gazdaságpolitikájának általános irányát is, amint ezt a XXVI. kongresszus dokumentumai, a most végrehajtás alatt álló élelmezési program, az egyes gazdasági kérdésekről hozott párthatározatok mutatják. Világos, hogy ez sok tekintetben, igen sok tekintetben meghatározza a termelés racionalizálásával és intenzivebbé tételével kapcsolatos álláspontunkat. Más szavakkal, nálunk nem a dolgozók kárára, hanem éppen az ő érdekükben igyekszünk megoldani a gazdaság hatékonyságának növelésével kapcsolatos problémákat. Mindez nem egyszerűsíti munkánkat, de lehetővé teszi, hogy az egész szovjet nép kimeríthetetlen erejére, tudására, alkotó energiájára támaszkodva végezzük.

Marx a kapitalizmust felváltó társadalmi alakulat történelmi rendeltetését abban látta, hogy a munkát kínzó, kényszerű kötelességből a személyiség elsőrendű létszükségletévé változtassa. Ma tapasztalatból tudjuk, milyen sokat kell tenni, milyen hosszú utat kell megjárni ennek az eszmének a teljes megvalósulásáig. De a döntő lépést már megtettük. Sikerült véget vetni annak a kapitalizmusban törvényszerű helyzetnek, hogy a munka terméke idegen, sőt ellenséges lényegként szemben álljon a dolgozóval, hogy a munkás fizikai és szellemi erőfeszítésének növelésével tovább növelje elnyomóinak hatalmát. A szocializmus legjelentősebb és elvitathatatlan vívmánya az, hogy olyan feltételeket teremtett, amelyek minden ember számára biztosítják a munkához való jogot. Éppen a munka, a tudatos, lelkiismeretes, kezdeményező munka, a társadalom javára végzett munka nálunk a személyiség méltóságának és a társadalmi megbecsülésnek legfőbb mércéje.

A gyakorlat azt is bebizonyította, hogy a munkaeszközöknek és a munka tárgyainak a társadalmasítása elengedhetetlen és hathatós tényezője annak, hogy kialakuljon az az éppen a szocializmusra jellemző társadalmi légkör, amelyben az ember nem ismeri a létbizonytalanság nyomasztó érzését, amelyben a közösségi szellem és a kölcsönös segítés szelleme, egészséges erkölcs és társadalmi optimizmus uralkodik. Összességében mindez a dolgozó tömegek életének elvileg új minőségét jelenti, amely korántsem korlátozódik az anyagi komfortra, hanem magába foglalja a tartalmas emberi lét egészét.

Magától értetődik, hogy mindez nem érhető el már a társadalmi tulajdon

bevezetésének másnapján, mivel ennek bevezetése nem minősíthető mindjárt „kész", befejezett szocializmusnak. A tulajdonviszonyokban bekövetkezett változás önmagában még nem küszöböli ki az emberi együttélés évszázadok alatt felhalmozódott összes negatív vonásait. Másról van szó, arról, hogy az ilyen változás nélkül a szocializmus akármelyik „modellje", bármilyen vonzó köntösbe bújtatják is, élettelen marad, csupán alkotóinak képzeletében létezik. Alapigazsága ez a marxizmusnak. És ma is ugyanúgy érvényes, mint száz évvel ezelőtt.

A marxizmus úgynevezett alapigazságaival különben is nagyon óvatosan kell bánni, mert még nem értésüket vagy figyelmen kívül hagyásukat az élet kegyetlenül megbünteti. Sok munka, sőt tévedések árán sikerült csak teljes mértékben felismerni például az elosztásra vonatkozó marxi nézetek teljes jelentőségét. Marx nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a kommunizmus első fázisában „az egyes termelő — a levonások után — pontosan visszakapja a társadalomtól, amit ad neki", vagyis pontosan annyit, amennyi munkája mennyiségének és minőségének megfelel (lásd Marx és Engels Művei. 19. köt. Budapest 1969. 18. old.), s ez pontosan megfelel a szocializmus alapelvének: „mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint". Marx, bár makulátlan demokrata és humanista volt, határozottan ellenezte az egyenlősdit, kategorikusan elutasította azokat az akkoriban sem ritka demagóg vagy naiv elképzeléseket, amelyek szerint a szocializmusban az elosztás és a fogyasztás terén „általános egyenlőség" uralkodik. Ma már a gyakorlatból, a szocialista országok tapasztalataiból világosan kitűnik a tudományos kommunizmus megalapozói által vallott effélé nézeteknek nemcsak a társadalmi-gazdasági, hanem politikai súlya is. Az elosztási viszonyok ugyanis egyenesen és közvetlenül érintik mindenkinek az érdekeit. Az elosztás jellege lényegében az egyik legfontosabb mutatója a társadalmi egyenlőség azon fokának, amely a szocializmusban lehetséges. Minden olyan kísérlet, hogy akarati úton felülemelkedjenek ezen a lehetséges fokon, előre szaladjanak az elosztás kommunista formái felé, annak pontos számbavétele nélkül, hogy az egyes ember mennyi munkával járul hozzá az anyagi és szellemi javak létrehozásához, nemkívánatos jelenségeket szülhet és szül is.

Ma már a leghatározottabban tisztázódott például, mennyire megengedhetetlen annak az objektív gazdasági követelménynek a mellőzése, hogy a munka termelékenységének a béreknél gyorsabb ütemben kell emelkednie. Ha a munkabérek nem a legszorosabban ehhez a döntő tényezőhöz kapcsolódva emelkednek, az eleinte kedvező benyomást kelthet, de végül elkerülhetetlenül negatívan befolyásolja az egész gazdasági életet. A többi között olyan igényeket támaszt, amelyeket a termelés adott szintjén nem lehet teljesen kielégíteni, akadályozza egyes cikkek hiányának megszüntetését, ezzel jogos elégedetlenséget keltve a dolgozókban.

A szocializmusban az elosztás problémainak helyes megoldása persze feltételezi azt, hogy a lakosság pénzeszközeire meglegyen a természetbeni fedezet különféle fogyasztási cikkek és szolgáltatások formájában. Ebből a szempontból meghatározó a termelőerők fejlettsége. A lehetőségeinket meghaladó igényeket természetesen nem lehet kielégíteni. Ugyanakkor halaszthatatlan kötelességünk volt és maradt az, hogy két irányban tegyünk erőfeszítéseket: egyrészt rendületlenül növeljük a társadalmi termelést, és ennek alapján emeljük a nép anyagi és kulturális életszínvonalát, másrészt minden lehető módon előmozdítsuk a szovjet ember anyagi és szellemi szükségleteinek növekedését.

A teljes társadalmi egyenlőség nem jön létre egyszerre és befejezett formában. A társadalom meglehetősen hosszú idő alatt, nehézségek árán, hatalmas erőfeszítésekkel jut el hozzá. A kommunizmus anyagi-technikai bázisának szintjéig kell fejlesztenie termelőerőit. Minden dolgozóban ki kell fejlesztenie a magas tudatot és kultúrát, a szakmai hozzáértést, a szocializmus javainak értelmes felhasználására való képességet.

Míg ezek a feltételek létre nem jönnek, a szocialista társadalmat irányító pártnak a figyelem középpontjába kell állítania az elosztási viszonyokat, a

végzett munka mértékének és a fogyasztás mértékének legszigorúbb ellenőrzését. Az SZKP szakadatlanul ügyel arra, hogy a szocialista elosztás Marx által felfedezett elvét mindenütt és hiánytalanul érvényesítsék, mind jobban, teljesebben alkalmazzák a gyakorlatban. Ahol ezt az elvet felrúgják, ott jelentkezik munka nélküli jövedelem is, megjelennek az úgynevezett vándormadarak, a munkakerülők, a naplopók, a selejtgyártók, akik lényegében a társadalom eltartottjaivá válnak, a lelkiismeretes dolgozók tömegének a rovására élnek. Ez tűrhetetlen jelenség, egyfajta élősködés társadalmi rendszerünk humanizmusán.

A munkának és csakis a munkának, a munka tényleges eredményeinek, nem pedig valakik szubjektív óhajának vagy jóindulatának kell meghatároznia valamennyi állampolgár életszínvonalát. Ez a megközelítés tökéletes összhangban van a szocialista elosztásra vonatkozó marxi nézetek szellemével és tartalmával.

Nálunk már régen kialakult a munka anyagi és erkölcsi ösztönzésének rendszere. Ez jól szolgálta és szolgálja a szocializmusért és a kommunizmusért vívott harcot. Napjainkban azonban mind ez a rendszer maga, mind pedig alkalmazásának formái, gyakorlata nyilvánvalóan további tökéletesítésre szorulnak. Nemcsak az fontos, hogy a jó munkát kellőképpen honorálják és megfelelő társadalmi megbecsülésben részesítsék. Szükség van arra is, hogy az anyagi és erkölcsi ösztönzés gyakorlata a példás munkaszervezéssel összekapcsolva táplálja és fejlessze az emberekben erőfeszítéseik, termékeik haznosságának, szükségességének a tudatát. Mindenkinek éreznie kell, hogy a közösség, a társadalom ügye egyúttal az ő ügye is, mert ennek a tudatnak nagyobb mozgósító és fegyelmező ereje van, mint bármilyen jelszónak vagy felhívásnak.

Az elosztási viszonyok tökéletesítése közben feltétlenül figyelembe kell venni a munka folyamatában érvényesülő kölcsönös kapcsolatok egész rendszerét. Mit értünk elsősorban ezen? A népgazdaság minden területén következetesen erősítendő, Marx szavaival élve, a „szabályozottság és rend" mint „a termelési mód társadalmi megszilárdulásának . . formája" (Marx és Engels Művei 25. köt. Budapest 1974. 747. old.). Az ilyen irányú munkát különösen hátráltatja az üresjáratú adminisztralgatás és a fölösleges hírverés, a valóságos ügynek fecsegéssel való felcserélése. Az a vezető, aki ezt nem érti, aki a rendszeres és kitartó szervezői erőfeszítéseket hatásos, de nem hatható kampányokkal próbálja felcserélni, nem sokat érhet el. A párt azon erőfeszítéseinek, amelyek az irányítás javítására, a szervezettség, a hozzáértés növelésére, a tervfegyelem, az állami és a munkafegyelem szigorítására irányulnak, nemcsak az az értelmük, hogy meg akarunk szabadulni bizonyos hiányosságoktól és nehézségektől — bár ennek önmagában is nagy jelentősége van —, hanem az is, hogy végső soron még jobban meg akarjuk szilárdítani azokat az alapokat, amelyekre a szocialista életmód épül.

A párt természetesen a munka irányításának azokból a valóságos feltételeiből indul ki, amelyek a szovjet társadalom fejlődésének jelenlegi szakaszában megvannak. Ezek a feltételek ma még olyanok, hogy az a gazdasági törvény, amelyet Marx a kollektív termelésen alapuló elsőrendű törvénynek tartott: a munkaidő-takarékosság törvénye, nálunk még nem érvényesül teljesen. Ebben jelentős mértékben közrejátszik az is, hogy nálunk sok még a fizikailag nehéz, nem vonzó, rutin jellegű munka, hogy lassan halad az ilyen munkafolyamatok gépesítése, kiváltképpen automatizálása.

Ugyanakkor elegendő csak arra gondolnunk, milyen feszült az országban a helyzet a munkaerő-tartalékok terén, milyenek a népesedési viszonyok, s mindjárt világossá válik, mennyire megengedhetetlen gazdaságilag a kézi, nem gépesített munka magas aránya, amely csupán az iparban eléri a 40 százalékot. Ezért annyira időszerű ma a tudományos-technikai haladás ütemének maximális gyorsítása, vívmányainak aktívabb felhasználása, mégpedig elsősorban azokon a területeken, amelyeken különösen nagyok a munkaráfordítások. Az alap már megvan ehhez. Ez: a szocialista népgazdaság magas fejlettségi szintje. Ez: a szovjet munkásosztály szakmai tapasztalata, szakképzettsége. Ez: hozzáértő szakemberek és vezetők megléte a népgazdaságban, az a hatalmas tudományos, szellemi potenciál, amelynek termelőereje a mai körülmények között egyre

jelentősebbé válik. A lényeg az, hogy jobban, gyorsabban használjuk fel minden lehetőségünket, hogy növeljük a munka kulturáltságát és a termelés szervezettségét.

A termelés gépesítésével és automatizálásával kapcsolatos feladatok megoldásán társadalmi-politikai jelentőségük miatt is kitartóan kell munkálkodnunk. Hiszen ha az embert megszabadítjuk a nehéz, kimerítő fizikai munkától, általában növekszik a kezdeményezőkészsége, a rábízott munkáért érzett felelőssége. Több lehetősége nyílik a tanulásra és a pihenésre, a társadalmi tevékenységben, a termelés irányításában való részvételre. Így jobban élhet azokkal a politikai, demokratikus jogokkal is, amelyeket a szocialista forradalom nyújtott a dolgozó embernek — azokkal a jogokkal, amelyek mint társadalmunk teljhatalmú urát megilletik.

Jóval mielőtt még kezdett kialakulni a kapitalizmust felváltó társadalom, Marx feltárta politikai formáinak lényegét is. Már „A Kommunista Párt kiáltványá"-ban megállapította, hogy „a munkásforradalom első lépése a proletariátus uralkodó osztállyá emelése, a demokrácia kivívása" (Marx és Engels Művei. 4. köt. 459. old.). A szocializmus megszilárdítása elképzelhetetlen szilárd politikai hatalom nélkül, amelynek osztálytartalmát Marx a „proletárdiktatúra" fogalmával határozta meg. Marx tanítása szerint éppen a proletárdiktatúra révén nyílik meg a politikai fejlődésnek az az útja, amely végül elvezet a kommunista társadalmi önigazgatáshoz.

Hogyan viszonyul ezekhez a marxi prognózisokhoz a szocializmus élő történelme?

Országunkban, mint mindenhol, ahol a hatalom a munkásosztály, a dolgozók kezébe ment át, ez egyben a szó legszorosabb és legpontosabb értelmében véve a demokrácia diadalát is jelentette — a néphatalom valódi győzelmét. A dolgozó emberek végre megszerezték azokat a jogokat és szabadságjogokat, amelyeket a kapitalizmus mindig megtagadott és megtagad tőlük, ha formálisan nem is, de a lényeget tekintve igen.

A szovjet demokrácia, amely a belső és külföldi ellenforradalmi erők elkeseredett ellenállásába ütközött, becsületesen lépett szintre, nem titkolva osztályjellegét, nem riadva vissza attól, hogy törvényesítse a dolgozó emberek privilégiumait az új hatalom ellen harcoló kizsákmányoló osztályok képviselőivel szemben. Lényegét tekintve ez olyan demokrácia, és mindig is olyan demokrácia marad, amely biztosítja a dolgozók legszélesebb körű jogait és védelmezi érdekeiket, amely kész megrendszabályozni azokat, akik kezet emelnek a nép szocialista vívmányaira.

Az új társadalom építése során a szocialista demokrácia tartalmában gazdagabbá válik, ledőlnek a történelmileg kialakult korlátok, változatosabbakká válnak a néphatalom megvalósításának formái. Ez a folyamat elválaszthatatlan a minőségileg ugyancsak változó szocialista államiság fejlődésétől. A legfontosabb ilyen változás: a proletárdiktatúra államának össznépi államba való átnövése. Ez rendkívül nagy jelentőségű előrelépés a szocializmus politikai rendszere szempontjából. Ez jutott kifejezésre a Szovjetunió 1977-ben az egész nép által elfogadott alkotmányában, amely megteremti a szocialista demokratizmus további mélyítésének törvényes alapjait.

Nem idealizáljuk azt, ami országunkban ezen a területen történt vagy történik. A szovjet demokráciának voltak, vannak és feltehetően lesznek is növekedési nehézségei, amelyek a társadalom anyagi lehetőségeiből, a tömegek tudatának színvonalából, politikai kultúrájukból fakadnak, no meg abból is, hogy társadalmunk nem üvegházi körülmények között, a velünk szemben ellenséges világtól elszigetelve fejlődik, hanem az imperializmus által kibontakoztatott lélektani háború hideg szelei alatt. Demokráciánk tökéletesítése megköveteli, hogy felrepöpörjük a bürokratikus agyonszervezettséget és formalizmust — mindent, ami elnyomja a tömegek kezdeményezőkészségét, megbéklyózza a dolgozók alkotó gondolkodását és aktivitását. Az ilyen jelenségekkel eddig is harcoltunk, s a jövőben még nagyobb energiával és kitartással fogunk harcolni.

Olykor olyasmit hallani, hogy a szocialista államiság és demokrácia mai arculata nem felel meg a kommunista önigazgatás Marx által felvázolt perspektívájának. Márpedig az út, amelyet megtettünk, az a tapasztalat, amely birtokunkban van, ennek az ellenkezőjéről tanúskodik.

Vegyük csak például Marxnak azokat az elképzeléseit, hogy az új társadalom kormányzása „a kommünökbe szervezett népet" illeti meg, s hogy az új hatalom lényege: a népnek a nép általi kormányzata (lásd Marx és Engels Művei. 17. köt. Budapest 1968. 311., 316. old.). Ismeretes, hogy ezeket az eszméket az élet, a párizsi kommünárok hősies rohama sugallta. Mindamellett ezek csak a legáltalánosabb formában utaltak a távoli célra. E cél megközelítésének módjait csakis a tömegek saját forradalmi alkotása konkretizálhatta. És ez már Október küszöbén olyan anyagot szolgáltatott Leninnek, amelynek alapján meghatározhatta, milyen gyakorlati lépéssel lehet országunk körülményei között megvalósítani Marx formuláját: „a szovjetek által egyesített ... *nép* az, amelynek az államot kormányoznia kell" (Lenin Összes Művei. 31. Kossuth Könyvkiadó 1972. 186. old.).

A nép, amely nem ismer más hatalmat, mint a saját egyesülésében megtestesülő hatalmat — Marxnak, Engelsnek, Leninnek ez az eszméje jut kifejezésre a szovjetek tevékenységében, amelyek egyesítik a törvényhozást, az irányítást és az ellenőrzést. Ez az eszme fejeződik ki a szakszervezetek és más társadalmi szervezetek munkájában, a dolgozó kollektívák életében, társadalmunk egész politikai rendszerének fejlődésében. S a lényeg korántsem az, hogy kutassuk, miben is különbözik ez a kommunista önigazgatás eszményétől, ilyen különbséget sokat találhatunk már annál a történelmi távolságnál fogva is, amely a kommunizmus második fázisától elválaszt bennünket. Ennél jóval fontosabb valami más, nevezetesen az, hogy ez a rendszer működik és tökéletesedik, egyre újabb formáit és módszereit találja a demokratizmus fejlesztésének, azon tulajdonosi jogok és lehetőségek kiszélesítésének, amelyek a dolgozó embert megilletik az üzemben, az egész társadalmi-politikai gyakorlatban — a küldöttek bizottságaitól és a népi ellenőrzéstől az állandó termelési tanácskozásokig. Ez a nép igazi szocialista önigazgatása, amely a kommunizmus építése során fejlődik ki.

Különleges figyelmet érdemel és általánosításra szorul demokratikus fejlődésünk tapasztalata a Szovjetunió új alkotmányának megfelelően. Vonatkozik ez mindenekelőtt a helyi kezdeményezés felélénkítésére és szélesebb körű alkalmazására, valamennyi dolgozó kollektívának az összállami munkába való szervesebb bekapcsolására. Az utóbbi években jelentősen kiszélesedett a helyi szovjetek jogköre a területükön működő üzemek, intézmények és szervezetek tekintetében. A kerületi, területi, határterületi és köztársasági (autonóm köztársasági) szovjetek lehetőségei az SZKP Központi Bizottságának 1982. májusi plénumán a szovjetek irányítása alá került agráripari egyesülések létrehozásáról hozott határozat megvalósítása során is növekednek majd. Ily módon megnövekszik a képviseleti szervek szerepe a szocialista állam legfontosabb gazdasági szervező funkciójának teljesítésében. Nem lehet említés nélkül hagyni a termelés irányításának egy olyan, a tömegek által meglelt alapformáját sem, mint az önálló elszámolású brigád.

Természetesen mélységesen idegen tőlünk az önigazgatásnak egy olyan értelmezése, amely az anarchoszindikalizmus felé, a társadalomnak egymástól független, egymással konkurráló cégekre való feldarabolása felé, a fegyelem nélküli demokrácia felé, a jogoknak kötelességek nélküli felfogása felé visz. A szocialista társadalom életének szervezésében alkalmazott kipróbált elv: a demokratikus centralizmus, amely lehetővé teszi, hogy sikeresen összehangoljuk a tömegek szabad alkotó munkáját a tudományos alapokon nyugvó irányítás, tervezés és vezetés egységes rendszerének előnyeivel.

A szocialista rend a társadalmi haladás fő mozgatóerejévé a dolgozók kollektív jogainak és kötelességeinek érvényesítését teszi. Közben persze egyáltalán nem hagyjuk figyelmen kívül az egyes ember érdekeit. Alkotmányunk széles körű jogokat és szabadságot biztosít a szovjet állampolgároknak, de ugyan-

akkor hangsúlyozza a társadalmi érdekek elsőbbségét, amelyeknek a szolgálata az állampolgári öntudat legmagasabb szintű megnyilvánulása.

Megszüntettük az állam és az állampolgárok érdekei között a kapitalizmusban tátongó szakadékot. Ám, sajnos, még mindig vannak olyan emberek, akik önző érdekeiket megpróbálják szembeállítani a társadalommal, annak más tagjaival. Szükség van tehát az emberek nevelésére, sőt olykor átnevelésére, a szocialista jogrend ellen, a közösségi életünk normái ellen irányuló támadások elhárítására. És ez nem az emberi jogok lábbal tiprása, amint ezt a burzsoá propaganda oly képmutatóan állítja, hanem a legigazabb humanizmus és demokratizmus, a többség akaratának, valamennyi dolgozó érdekeinek megfelelő kormányzás.

A SZKP mindenek fölé helyezi a nép, az egész társadalom érdekeit. A párt állandó figyelmet fordít arra, hogy megteremtse a feltételeket a dolgozók alkotó öntevékenységének kibontakoztatásához és társadalmi aktivitásukhoz, az ipari üzemek, a szovhozok, a kolhozok önállóságának kiszélesítéséhez. Ez az aktivitás, ez a kezdeményezés mutatja a párt terveinek realitását, erejének növekedését, s végső soron ez a biztosítéka a kommunista építésre vonatkozó program megvalósításának.

A párt mint a szovjet társadalom politikai rendszerének magja maga mutat példát egész tevékenysége demokratikus megszervezésével; kidolgozza és továbbfejleszti azokat a demokratikus elveket, amelyek behatolnak szocialista létünk minden területére. Ez a párt által a társadalom életében betöltött vezető szerepnek, a tömegekre gyakorolt lelkesítő hatásának egyik legfontosabb megnyilvánulása.

Annak idején az új társadalom alapvető vonásainak tisztázása során Marx által alkalmazott módszereket taglalva Lenin ezt írta: „Marxnál nyoma sincs afféle kísérleteknek, hogy utópiákat agyaljon ki, hogy hasztalanul találgassa azt, amit nem lehet tudni... Skolasztikusan kigondolt, »kiagyalt« meghatározásokon és a szavakon folyó terméketlen viták helyett (mi a szocializmus, mi a kommunizmus) Marx azt elemzi, amit a kommunizmus gazdasági érettsége fokainak nevezhetnénk." (Lenin Összes Művei. 33. köt. Kossuth Könyvkiadó 1965. 77., 90. old.).

Marx, mint ismeretes, éppen ennek az elemzésnek az alapján alkotta meg az egységes kommunista alakulat két fázisáról szóló tanítását, amely az SZKP és más testvérpártok fegyvertárába került. Éppen ezen az alapon az új történelmi tapasztalatokat általánosítva Lenin sokoldalúan továbbfejlesztette a szocializmus és a kommunizmus építésének elméletét. Ezekből a megállapításokból indulunk ki ma is, amikor megoldást keresünk a kommunizmusba való átmenet konkrét formáinak kérdésére, amely Marx, Engels, Lenin szerint is az egyik legnehezebb kérdés.

A mai szovjet társadalom legfontosabb vonásai a fejlett szocializmus koncepciójában tükröződnek vissza. Ebben a koncepcióban meggyőzően megmutatkozik az a dialektikus egység, amely összefűzi mind a szocialista építésben, a kommunizmus első fázisa számos gazdasági, társadalmi és kulturális feladatának megvalósításában elért tényleges sikereket, mind a kommunista jövő erősödő hajtásait, mind a múltból ránk maradt, még meg nem oldott problémákat. Ez pedig azt jelenti, hogy bizonyos idő kell még ahhoz, hogy felzárkóztassuk a lemaradókat és továbblépjünk. Józanul látnunk kell, hol tartunk. Ha előreszaladunk, ezzel megvalósíthatatlan feladatokat tűzünk napirendre; ha megmaradunk a már elért színvonalon, ez azt jelenti, hogy nem használjuk ki a rendelkezésünkre álló lehetőségeket. Jelenleg arra van szükség, hogy társadalmunkat valódi dinamizmusában lássuk, minden lehetőségével és szükségletével együtt.

Az SZKP XXVI. kongresszusa a fejlett szocializmus koncepciójának kidolgozását tette az első helyre azok között az eredmények között, amelyeket az utóbbi években a marxista—leninista elmélet terén elértünk. Erre a koncepcióra támaszkodva határozta meg a párt a maga stratégiáját és taktikáját a legközelebbi évekre és hosszabb távra, óva attól, hogy esetleg túlzásokba essünk

a kommunizmus felső fázisának megközelítésében országunk által elért fok tekintetében. Mindez lehetővé tette, hogy pontosabban megjelöljük és konkretizáljuk programcéljaink megvalósításának útjait és határidőit.

A szovjet párt és a nép előtt hatalmas feladatok állnak a XX. század utolsó évtizedeiben. Összességükben véve, ezeket a feladatokat abban jelölhetnénk meg, hogy tökéletesíteni kell a fejlett szocializmust, s éppen ennek arányában megy végbe a fokozatos átmenet a kommunizmusba. Országunk ma az elején tart ennek a hosszú történelmi korszaknak, amelynek persze ugyancsak meglesznek a maga szakaszai, növekedési fokai. Hogy milyen hosszú ideig tart majd, milyen konkrét formákat ölt majd ez, azt csak a tapasztalat, az eleven gyakorlat fogja megmutatni. De az egyik legjelentősebb, mondhatni minőségi támpontot ezen az úton világosan megjelölte az SZKP XXVI. kongresszusa, amikor felállította azt a tételt, hogy a fejlett szocializmus történelmi keretei között fő és alapvető vonásaiban kialakul a társadalom osztály nélküli struktúrája.

Jellemző, hogy ez a gyakorlati tapasztalatok alapján levont következtetés összecseng Marxnak azzal a felfogásával, amely szerint a szocializmus osztálykülönbségeket el nem ismerő társadalom (lásd Marx és Engels Művei. 19. köt. 18. old.). Íme egy újabb bizonyíték arra, hogy a marxi nézetek helyességéről nemcsak az eltelt néhány évtized tapasztalatai alapján kell ítélni, hanem a hosszabb perspektívákat szem előtt tartva is.

Napjainkban az cselekszik helyesen, aki feltéve magának a kérdést, hogy „mi a szocializmus?" — válaszért elsősorban Marx, Engels, Lenin munkáihoz fordul. Ez azonban önmagában nem elegendő. A szocializmus lényegét nem lehet megérteni a Szovjetunió és más testvérországok népei által szerzett gazdag tapasztalatok figyelembevétele nélkül. Ezek a tapasztalatok megmutatják, milyen bonyolultak a szocialista építés során felmerülő problémák. De arról is tanúskodnak, hogy a társadalmi lét legbonyolultabb kérdéseinek megoldására csupán a szocializmus képes.

Éppen a szocializmus dönti le azokat az évszázados korlátokat, amelyek szétválasztották a munkát és a kultúrát, ez hozza létre a munkásoknak, a parasztoknak és az értelmiségnek, az összes fizikai és szellemi dolgozónak a rendkívül szilárd szövetségét, amelyben a munkásosztály tölti be a vezető szerepet. A szocializmus a dolgozó tömegek számára hozzáférhetőkké teszi a tudomány és a technika, az irodalom és a művészet vívmányait, biztosítja az értelmiség alkotó tevékenységének korábban soha nem látott mérvű társadalmi elismerését. Éppen a szocializmus forrasztja össze egyetértő családdá a korábban nemzeti viszály által megosztott népeket, biztosítja a kizsákmányoló rendszer által létrehozott nemzeti kérdés igazságos megoldását. Éppen a szocializmus alakítja ki, a lét nemzeti formáinak kibontakozását előmozdítva, a nemzetközi államközi kapcsolatok új típusát, amely kizár mindennemű jogi egyenlőtlenséget, amely a testvéri együttműködésen és a kölcsönös segítségen alapszik.

A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet szakaszának befejeződésével, az új szocialista életmód megszilárdulásával megszűnnek a társadalmon belüli legélesebb szociális összeütközések, amelyek alapja végeredményben a társadalomnak ellenséges osztályokra való tagozódása. Ennek a következtetésnek azonban semmi köze ahhoz a leegyszerűsített, politikailag naiv elképzeléshez, hogy a szocializmus megszabadít általában minden ellentmondástól és nézeteltéréstől, hétköznapi egyenetlenségtől. Ezt az elképzelést egyébként a maguk módján használják ki ideológiai ellenfeleink is, amikor lejáratni próbálják az új rendszert, arra utalva, hogy ebben a rendszerben is sok az emberek életében a nehézség, a csalódás, és időnként az újnak igencsak nehéz megküzdenie a régivel.

Hát igen, vannak nálunk ellentmondások is, nehézségek is. Aki azt hiszi, hogy lehetséges a fejlődésnek valamilyen más menete, az letér a realitások biztató, bár olykor göröngyös talajáról, szakít a marxista dialektika alapigazságaival. Elméleti síkon ezt a kérdést, Marx tanításaira támaszkodva Lenin világította meg. „Az antagonizmus és az ellentmondás — írta — egyáltalán

nem egy és ugyanaz. Az előbbi eltűnik, az utóbbi megmarad a szocializmusban" („Leninszkij Szbornyik", XI. köt. 357. old.). Ma ezt a tételt a gyakorlat igazolja. Ebből azonban nem következik az, hogy figyelmen kívül lehet hagyni a nem antagonisztikus ellentmondásokat, hogy a politikában mellőzni lehet őket. Az élet arra tanít, hogy az ilyesfajta oda nem figyelés következtében természetüknél fogva nem antagonisztikus ellentmondások is súlyos összeütközésekhez vezethetnek. A dolog másik — és legfontosabb — oldala az, hogy helyesen használjuk fel a szocializmus ellentmondásait mint előbbre vivő fejlődésének forrásait és ösztönzőjét.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a szocialista építésben akkor érhetők el sikerek, ha a hatalmon levő kommunista párt politikája szilárd tudományos alapra támaszkodik. A marxista—leninista tudomány szerepének, alkotó fejlesztésének bármiféle lebecsülése, e tudomány feladatainak szűkkeblűen pragmatikus értelmezése, az elmélet alapkérdéseinek semmibevevése, a konjunktúra gátlástalan meglovagolása vagy a skolasztikus teoretizálás komoly politikai és ideológiai következményekkel terhes. A tapasztalat, a gyakorlat többször is igazolta, mennyire helyes ez a lenini útmutatás. „Aki az általános kérdések előzetes megoldása nélkül nyúl a részletkérdésekhez, az lépten-nyomon, akarva, nem akarva elkerülhetetlenül »belebotlik« ezekbe az általános kérdésekbe. Ha viszont minden egyes esetben vakon belejük botlunk, akkor politikánkat szánalmas botorkálásra és elvtelensegre kárhoztatjuk" (Lenin Összes Művei. 15. köt. Kossuth Könyvkiadó 1967. 350. old.).

Az SZKP igen fontosnak tartja a marxizmus—leninizmus továbbfejlesztését, ahogy ezt ennek az elméletnek már az alkotó lényege is megköveteli. Ez elengedhetetlen gyakorlati feladataink megoldásához. Egyre inkább érezzük például komoly kutatások szükségességét a szocializmus politikai gazdaságtana területén. S ebben a tekintetben tudományunk számára a gazdasági élet jelenségeibe való mély behatolás el nem halványuló példája volt és marad Marx „Tőké"-je.

Az elméleti feldolgozáshoz óriási anyagot szolgáltatnak a szocialista testvérországok sokféle, de nem mindenben egyező tapasztalatai. Ezzel kapcsolatban nem szabad megfeledkeznünk Lenin szavairól, amelyek szerint „csak egy csomó kísérlet eredményeképpen — amelyek közül mindegyik, önmagában véve, egyoldalú, bizonyos mértékig diszharmonikus lesz — jön létre a teljes szocializmus az *egész* világ proletárjainak forradalmi együttműködéséből" (Lenin Összes Művei. 36. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 287. old.. E feladat gyakorlati megoldásán munkálkodnak ma a világ óriási területein a szocialista világrendszer keretei között, amely az emberiség szociális fejlődésének meghatározó tényezőjévé vált, s abban az elvi irányban oldják meg, amelyet Marx megjövendölt.

Lenin gyakran mondogatta, hogy egész tevékenységét állandóan egyezteti Marxszal. Az SZKP minden lépését egyezteti Marxszal, Engelsszel, Leninnel.

A Marxszal és a marxizmus—leninizmussal való egyeztetés korántsem jelenti mozgalmas életünk mechanikus „összevetését" ezekkel vagy azokkal a formulákkal. Hitvány követői volnánk tanítómestereinknek, ha beérnénk az általuk feltárt igazságok ismétlésével, ha az egyszer megtanult idézetek varázserejére hagyatkoznánk.

A marxizmus nem dogma, hanem a cselekvés eleven vezérfonala, vezérfonal az olyan bonyolult feladatokon végzendő önálló munkához, amelyet a történelem minden újabb fordulata vet fel. S hogy ne maradjanak el az élettől, a kommunistáknak minden irányban előre kell mozdítaniuk, gazdagítaniuk kell Marx tanítását, a gyakorlatban alkotó módon kell alkalmazniuk általa kidolgozott módszerét a materialista dialektikának, amelyet joggal neveznek a marxizmus élő lelkének. Csakis a felbecsülhetetlen értékű eszmei örökségünkhöz való ilyen viszonyulás, amelyre Lenin mutatott példát, csakis az ilyen viszonyulás, a forradalmi elméletnek a forradalmi gyakorlat hatására végbemenő szüntelen önmegújítása teheti a marxizmust a forradalmi alkotás valódi tudományává.

művészetévé. Ez a titka a marxizmus—leninizmus erejének, példátlan frisseségének.

Olykor azt hallani, hogy a társadalmi élet új jelenségei „nem illenek bele" a marxizmus—leninizmus koncepciójába, hogy a marxizmus—leninizmus „válságot" él át, s hogy, úgymond, „fel kell élénkíteni" a nyugati szociológiából, filozófiából vagy politológiából merített eszmék hatásával. Ám a dolog lényege itt korántsem a marxizmus állítólagos „válságában" van. A lényeg más: az, hogy egyik-másik magát marxistának nevező teoretikus képtelen Marx, Engels, Lenin elméleti gondolkodásának valódi méreteiig felemelkedni, nem tudja konkrét kérdések konkrét tanulmányozása során alkalmazni tanításuk roppant intellektuális erejét. Nem árt ehhez hozzátenni, hogy sok burzsoá teoretikus a filozófia, a szociológia és a politikai gazdaságtan terén nagyrészt azzal szerzett magának nevet, hogy a marxista eszméket alakította át saját képére.

Kommunistákhoz igazán nem méltó, hogy felüljenek Marx mindenféle „javítói" hencegő frázisainak, hogy belekapaszkodjanak a burzsoá tudomány kiagyalásaiba. Nem felhígítani kell a marxista—leninista tanítást, hanem ellenkezőleg, harcolni kell tisztaságáért, alkotó módon tovább kell fejleszteni — ez az út az új problémák felismerése és megoldása felé. Csak ez a megközelítés felel meg tanításunk hagyományainak és szellemének, a kommunista mozgalom szükségleteinek.

Mi, szovjet kommunisták büszkék vagyunk arra, hogy a világ civilizációja egész történetének legbefolyásosabb eszmei áramlatához: a marxizmus— leninizmushoz tartozunk. Azáltal, hogy képes befogadni mindazt, ami a modern tudományban és kultúrában a leghaladóbb, ma a világ szellemi életének középpontjában áll, kihat az emberek millióinak gondolkodására. Ez a felemelkedő, az egész emberiséget felszabadító osztály eszmei hitvallása. Ez a társadalmi optimizmus filozófiája, a jelen és a jövő filozófiája.

Napjainkig hosszú távot jártunk be a világ társadalmi megújhodásának útján, a munkásosztály forradalmi céljainak és eszményeinek megvalósítása útján. Megújult a világ politikai térképe. Óriási felfedezéseket tett a tudomány, lelkesítőek a technika vívmányai. Ugyanakkor az emberiség sok új, sokszor nem is egyszerű gondba ütközik. Megalapozottak az aggályok, amelyek a nyersanyag-, az energetikai, az élelmezési, a környezeti problémáknak és más globális méretű problémáknak a kiéleződésével függnek össze. S a legfőbb, ami ma a népeket izgatja: hogyan őrizhetnénk meg a békét, hogyan háríthatnánk el a termonukleáris katasztrófát. Pártunk, a szovjet állam, a világ valamennyi népe szempontjából nemzetközi síkon semmi sem fontosabb ennél.

Eligazodni a mai világ minden szövevényében, szervezni és irányítani a munkásosztály, minden dolgozó ember forradalmi társadalmi-történeti alkotását — ez az a nagyszabású feladat, amelynek megoldását ma a marxizmus—leninizmus elmélete és az emberiség haladásáért vívott harc gyakorlata szolgáltatja. Az a feladat, amelyet Marx önmaga elé, eszmei és politikai elvbarátai és követői elé állított, az, hogy értelmezzék és megváltoztassák a világot.

EURÓPÁN TÚLI SZOCIALISTA ORSZÁGOK

Kuba — kubai tükörben

Több mint két éve, 1980 decemberében ült össze Kuba Kommunista Pártjának II. kongresszusa, amely megtárgyalta az 1976—80 között végzett munkát, és számos határozatot hozott a következő évek kül- és belpolitikai irányvonaláról, gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és ideológiai célkitűzéseiről. Számot vetve az ország külső-belső helyzetével, két alapvető feladatot jelölt meg, melyek a következő év fő jelszavává váltak: „Termelés és védelem". Összeállításunk abból ad ízelítőt, hogyan jelennek meg a kubai sajtóban — főleg a párt- és állami vezetők állásfoglalásaiban — a kongresszus óta megtett út eredményei és gondjai, Kuba mai feladatai és céljai.

A gazdaságról

A legfontosabb kérdések egyike ma Kubában is természetesen a gazdaság. A II. kongresszus alapjában bizakodó volt a gazdasági kilátások tekintetében. Az ott jóváhagyott 1981—85-ös ötéves népgazdasági terv utalt ugyan a világgazdasági nehézségekre (ezt jelzi „az erős exportorientáltság" és „az importhelyettesítésre való törekvés", a tőkés gazdasági relációk „gondos megtervezése" és az ötéves terv „szerény" voltának kiemelése); de számba vette a többi KGST-országokkal kötött megállapodásokat is, melyek szerint 1976—80-hoz képest 1981—85 között 30%-kal nő Kuba és ezen országok kereskedelmi forgalma, s kétszeresre a Kubának nyújtott hitelek összege. Mindent összevetve, az ötéves terv a társadalmi össztermék évi 5%-os növekedését, kb. 1200 beruházás megvalósítását, 200 000 lakás megépítését (1976—80 között 83 000 épült fel), a lakossági életszínvonal egyenletes emelkedését, a társadalmi fogyasztás évi 3%-os, a személyi fogyasztás évi több mint 4%-os növelését irányozta elő. (*Kuba Kommunista Pártjának II. kongresszusa*, Kossuth Könyvkiadó, 1981. 38—47. old.)

1981 októberében, a Forradalmi Védelmi Bizottságok (CRD) II. kongresszusán már így beszélt Fidel Castro: „... megszorító intézkedéseket kell hoznunk, bizonyos módon fel kell áldozni néhány programot, tervet, beruházást, és valószínűleg az életszínvonalat is; de minden áron szembe kell szállnunk a most előállott helyzettel". (*Granma Resúmen Semanal**, 1981. XI. 1.) A társadalmi össztermék tényleges növekedése 1981-ben 2,3% volt, 1982-ben „közelítően eléri a 2,5%-ot", az 1983-as népgazdasági terv pedig 2—2,5%-os növekedést irányoz elő. (*Granma Resúmen Semanal*, 1983. I. 9.)

A nehézségek egyik fő komponensét elemzi az az interjú, amelyet Ismael Morera, a Kubai Nemzeti Bank alelnöke adott abból az alkalomból, hogy Kuba kérelmezte a fejlett tőkés országokkal szembeni 3,5 milliárd dolláros adósságállománya egy részének átütemezését. A kérés 1,2 milliárd dollár közép- és hosszú lejáratú hitelre vonatkozik, amelyek visszafizetése a kérés időpontjától 1985 decemberéig esedékes. A bankvezető kiemelte: „csak halasztásról van szó, nem összeomlásról". A kubai javaslat szerint az ország to-

* A KKP KB napilapjának spanyol nyelvű heti összefoglalója.

vábbra is fizeti rövid lejáratú hiteleit és teljes adóssága kamatait, az átütemezett adósság tőkéjét pedig 1986-tól hét év alatt törleszti. Két okkal magyarázta az „átmenetileg előállott nehéz helyzetet". 1. A nemzetközi pénzügyi válság következtében Kubát is sújtó hitelkorlátozási politika, amit még súlyosbít „Washington agresszív Kuba-ellenes kampánya, a bankokra, kormányokra gyakorolt amerikai nyomás", valamint az, hogy „Reagan esztelen gazdaságpolitikája, a kamatlábak emelése miatt" 1981—82-ben 428 millió dollárral nőtt Kuba fizetési kötelezettsége. 2. A cukor világpiaci árának esése, amiért — mondta — főleg az EGK és az Egyesült Államok cukorpolitikáját terheli felelősség. A mindebből adódó veszteséget nem ellensúlyozhatta — jelezte Morera —, hogy 1982-ben drasztikusan 600 millió dollárra, egyes korábbi évekbelinek egyharmadára csökkent Kuba tőkés behozatala.

Tavaly Kuba importjának 80%-a a szocialista országokból származott. Mint Fidel Castro rámutatott a CDR II. kongresszusán: „A forradalom évei alatt a Szovjetunióval és más szocialista országokkal kielégítő cserearányokat értünk el, és pontosan ezt ajánljuk általában az elmaradott országok számára". E piacokon a kubai cukor ára „nem függ a világpiaci ingadozástól, évenként rögzített árak vannak. Ha nő a szocialista országok termékeinek ára, ... nő a mi cukrunk, nikkelünk és más termékeink ára is. ... a feltételek nem pontosan egyformák minden országgal, még a Szovjetunióval a legjobbak, de jók a többi szocialista országgal is".

Noha így Kuba importjának már csak 20%-a származik a tőkés országokból, ennek jelentősége messze nagyobb számszerű arányánál. Hiszen, mondta Fidel Castro 1982. július 26-án, „mi gyógyszereket, élelmiszereket, takarmány-alapanyagot, ipari és építőipari nyersanyagokat, alkatrészeket, egyes berendezéseket veszünk kemény valutáért". A tőkés import kényszerű csökkentése begyűrűzik hát a termelés és a fogyasztás számos területére. „E nehézségek közepette — hangsúlyozta — természetesen a gyógyszerek és élelmiszerek kapnak prioritást; de hiányozhatnak egyes nem szocialista származású ipari, építőipari nyersanyagok. Nehol arra is szükség lehet, hogy csökkentsük a ledolgozott órák sőt napok számát, azon igyekezve, hogy ez a lehető legkevesebbé érintse a dolgozók jövedelmét." Jelezte, hogy egyes ágazatokban (cukornádaratás stb.) „maximálisan" — esetleg a jelenleginél is többet — kell majd dolgozni. „Az építőiparban viszont az idén 8 órára csökkent a munkaidő, bár nem minden beruházásnál. Ha lesz nyersanyagunk és erőforrásunk, az építőiparban újra visszatérünk az eddigi 10 órához vagy akár többhöz is; a katonai építkezések munkásainak pár hónapon át napi 14, 15, 16 órát kellett dolgozniuk. Így fogunk tenni, amint a körülmények megengedik és jogosulttá teszik."

Majd így vázolta a lehetőségeket: „Előfordulhat, hogy a közeljövőben globális gazdaságunk keveset — vagy semmit sem — fog növekedni. Attól sem kell felnünk, hogy globálisan visszaesés lesz, ha közben nő az exportunk, ha tovább nő a cukor és más exporttételeink termelése ... Ez persze áldozatokkal jár". Azaz, fejtegette, Kubának olyan termékekből (kávé, cement, betonvas stb.) is növelnie kell kivitelét, amelyekből a termelés egyelőre a hazai szükségleteket sem tudja kielégíteni. (*Granma Resúmen Semanal*, 1982. VIII. 8.)

Ez a cél fejeződik ki az 1983-as népgazdasági tervben is, amely az életszínvonal megőrzését és az export 10%-os növelését tűzi célul. A társadalmi összetermék tervezett 2—2,5%-os növelésén belül főleg azon gazdasági ágazatok nagyobb növekedését irányozza elő (cukoripar 8%, cukornádtermesztés 10%, nikkeltermelés 12%, kávé és citrusfélék 21%, alkatrészfelújítás 14% stb.), amelyek exportálható, ill. importkiváltó termékeket eredményeznek. (*Granma Resúmen Semanal*, 1983. I. 9.)

A vázolt célkitűzések eléréséhez fontosak persze a belső gazdasági feltételek is. Ezek kétségkívül legfontosabbika az 1976—80 között bevezetett új Gazdaságirányítási és Tervezési Rendszer, amelynek ismertetése, népszerűsítése ma is folyik a sajtóban, folyóiratokban. A korábbi, teljesen centralizált irányítási rendszert felváltó új rendszer azon a felismeré-

sen alapul, hogy — mint az egyik cikkben olvasható — „A tőkés termelési viszonyok forradalmi átalakítása új gazdaságirányítási formát igényel. A kapitalista ösztönösséget és anarchiát felváltja a központi tervezés, mely összhangban van az új tulajdonviszonyokkal. Ugyanakkor a szocializmus feltételei között tovább léteznek az áru- és pénzviszonyok, amelyek szükségszerű kiegészítő kapcsolódásokat fejeznek ki. E két elem kombinálása a gazdaságirányítás sajátos formáját határozza meg: az önelszámolást. Az önelszámolás lehetővé teszi, hogy megfelelően egyeztessük a központi tervezést az áru- és pénzviszonyok alkalmazásával, a gazdasági tevékenység egyetlen fejlesztési tervnek való alárendelését a termelőegységek és a dolgozók széles körű részvételével a gazdasági vezetésben . . ." (*Cuba Socialista*, 1981. dec., 165—166. old.)

Ugyancsak fontos belső feltétel az 1980 nyarán bevezetett Általános Bérreform, amelynek eddigi tapasztalatairól Joaquín Benavides Rodríguez, az Állami Munkaügyi és Társadalombiztosítási Bizottság elnöke írt a *Cuba Socialista* 1982. márciusi számában. A reform fő célja az volt, hogy „elősegítse az elosztás szocialista elvének . . . érvényesítését", továbbá: emelje a legalacsonyabb és — a vezetők ösztönzése érdekében — a legmagasabb béreket (így az 1963-ban előírt 4.33-szoros helyett 5.29-szeres lett a legalacsonyabb és legmagasabb bérek különbsége); a végzett munka, ill. a beosztás szerint díjazza a műszakiakat, egyben megfelelő végzettséghez kösse a posztok betöltését; a felelősség foka és a vállalat (intézmény) súlya szerint differenciálja a vezetők keresetét; a bérek segítsék elő a munkaerő átcsoportosítását a kiemelt ágazatokba; a bér összetételében növekedjék a teljesítménytől függő mozgó rész szerepe; és „a reform szervesen kötődjék a munkaszervezés, a normázás és munkafegyelem javítását célzó erőfeszítésekhez, a bér . . . kapcsolódjék össze a teljesítménnyel, hogy elérjük a munka termelékenységének jelentős növekedését és a gazdaság általános hatékonyságát . . ." A bérreform után a fizikai dolgozók havi minimumbére az iparban 93,39 (a mezőgazdaságban 81,96) peso, felső határa 254,02 peso lett; a közigazgatási-szolgáltatóipari dolgozók bérkategóriája havi 85-től 231 pesóig, a műszakiaké 128-tól 450 pesóig terjed.* Az átlagbérek alakulását mutatja az alábbi táblázat:

	1980. I. n. év peso	1981. I. n. év peso	1981—82 %
Termelő szektor	145,6	171,9	118,1
Improduktív szektor	149,1	160,8	107,8
Ipari szektor	157,5	179,1	113,7
Cukoripar	182,3	230,5	126,4
Építőipar	160,3	183,5	114,5
Mezőgazdaság	127,1	165,4	130,1
Cukornád-termesztés	135,1	190,5	141,0

A cikk utal az eddig tapasztalt fogyatékosságokra, így arra, hogy néhol „a reformban bizonyított hatékonysági szintek nem estek egybe a valóságban elértekkel"; hogy számos konkrét esetre nem ad eligazítást; s hogy a reform „ellenőrzési módszere hiányos az eredmények majdani értékelhetősége szempontjából".

Nagy gondot fordít a vezetés a mezőgazdaság szocialista átszervezésének folytatására is. Az előzményekről így beszélt Fidel Castro a Kisparasztok Országos Egyesülete (ANAP) VI. kongresszusán (*Granma Resúmen, Semanal*, 1982. V. 30.): miután az 1963-as második földreformmal a megművelt földek 70%-a állami tulajdonba került, „bizonyos időn át az a — ha tetszik, kicsit idealista, bár a mélyben kétségkívül nagyon forradalmi — elképzelés érvényesült (s ezért én vagyok a felelős), hogy vidékünk átalakulása egyedül az állami gazdaságokon át vezet, és egyszer egész . . . mezőgazdaságunk állami gazdaságokká válik". Ennek megfelelően folyt a kollektivizálás, amelynek eredményeként 1977-ben a földek kb. 21%-a maradt paraszti tulajdonban, ideértve 44 szövetkezetet, amelyek összesen 451 caballeria (1 cab. = 13,43 Ha) földön gazdálkodtak. Fidel Castro megvallot-

* Kubai hivatalos adatok szerint 1982. augusztusában 1 peso = 1,1977 USA dollár.

ta: „Nem nagyon hittem a szövetkezetben... Mindig az az elképzelés tetszett, hogy a mezőgazdaság úgy fejlődjön, mint az ipar, a mezőgazdasági munkás olyan legyen, mint az ipari munkás, aki csak mint a nép része gazdája az iparnak, a termelésnek. Mindig így gondoltam, sőt ma is ez tetszik jobban. De nem ez volt a legrealistább. A legrealistább az, hogy az a 20—25%, ami a parasztoké maradt, maradjon is az övék." Ugyanakkor e paraszti földek termelési feltételeinek modernizálása — hangsúlyozta — nem képzelhető el a kisparcellás egyéni gazdálkodás keretei között; a korszerűsítés lehetőségét itt a szövetkezeti mozgalom kibontakozása teremti meg. A KKP 1975-ös I. kongresszusa óta nagyobb súlyt helyeznek a mezőgazdasági szövetkezetek önkéntes szervezésére. 1980 végén, a KKP II. kongresszusa idején a megmaradt paraszti földek 11%-án volt szövetkezet, 1982 tavaszán, az ANAP VI. kongresszusa idején pedig a szövetkezeti tulajdon a paraszti földek 35%-át fogta át. Fidel Castro itt ismét hangsúlyozta az önkéntesség, a fokozatosság tiszteletben tartását.

A termelés ösztönzése és a lakosság jobb ellátása érdekében 1980 nyarától működnek az ún. „paraszti szabadpiacok", kiegészítve az addigi elosztási rendszert. Ilyenformán jelenleg három elosztási forma él egymás mellett. Az egyik a mindmáig érvényben levő, az 1981 végi kiskereskedelmi árreform ellenére ma is igen olcsó árakkal funkcionáló, minden alapvető mezőgazdasági-ipari fogyasztási cikkre kiterjedő jegyrendszer. A második az 1970-es évektől növekvő szerepet játszó ún. párhuzamos piac, amelynek keretében az állami kiskereskedelmi hálózatban egyes termékek jegy nélkül kaphatók, illetve a jegyre kapható mennyiségen felül, de jóval magasabb áron is lehet vásárolni az éppen fölösen rendelkezésre álló cikkekből. A harmadik a paraszti szabadpiac. „Az agrárkérdésről és a parasztsághoz való viszonyról" c. 1980-as kongresszusi határozat az állami felvásárlást a betervezett, szerződésileg lekötött kontingensre korlátozta, lehetővé téve, hogy a paraszti és szövetkezeti termékek fennmaradó része, valamint az állami gazdaságok „önfogyasztási szektorának fölöslege" a szabadpiacra kerüljön; egyben felszabadította — a keresletet és kínálat függvényévé tette — e piac árait.

Az áru- és pénzviszonyok elterjedése sokféle tapasztalattal jár, sokféle vita forrása. Előnyei néha arra késztetik a vezetést, hogy olyan területeken is szorgalmazzák bevezetését, ahol egyelőre az 1960-as években kiterjesztett ingyenesség érvényesül. Így az Egyetemi Diákszövetség (FEU) tavaly decemberi II. kongresszusán *Fidel Castro* felvetette, hogy legalább is a felsőoktatásban a diákok tulajdonába kellene adni, pénzért kellene árusítani a tankönyveket.

A negatív tapasztalatokat is több ízben taglalta a KKP KB első titkára. A Kommunista Ifjúsági Szövetség (UJC) tavalyi IV. kongresszusán beszélt például az állami szektorról, ahol „kis munkáscsoportok ezreket kerestek, mert állítólag túlórában vagy a szabad idejükben végezték el azt, amit munkaidőben kellett volna", és leszögezte: „az a vezető, aki olyan szerződést köt, amivel egy műszaki vagy szakmunkáscsoport, bárki ezreket kereshet, egyszerűen korrumpáló és korrupt alak". Szólt „egyes értelmiségiek haszonleséséről", így az építészről, aki — kihasználva a szolgáltatások javítását célzó intézkedéseket — „magánpraxist folytat, és nagy pénzeket zsebel be kis lakásfelújítási tervekért". Különösen sokat foglalkozott a szabadpiaccal, ahol „rögtön valóságos viszonteladó-járvány tört ki, viszonteladók hada, akik mit sem termeltek, csak felvásárolták és felhalmozták gyakran azokat a termékeket is, amelyeknek a felvásárláson át a rendes elosztó hálózatba kellett volna kerülniük". De bírálta az őstermelőt is, aki részesül az államilag dotált elosztásban és szolgáltatásban, de drágán adja termékeit. Fidel Castro a magánpraxis kapcsán pl. építészirodák szervezését szorgalmazta, „ahol az építész annyit keres", mint a vállalatoknál dolgozó társai. A szabadpiac kapcsán pedig olyan feltételek megteremtéséről beszélt, ahol „a bevétel zöme a népé, bár a parasztok is többet kereshetnek valamivel"... Másfél hónappal később Fidel Castro az ANAP VI. kongresszusán is fölvetette a „40—50%-os adó" tervét, de „meg-

bizonyosodhattunk róla — mondotta —, hogy a parasztoknak nem tetszik a magas adó ötlete . . .; mert alapjában attól tartanak, hogy az begyürüzik az árakba, és emiatt a parasztokra hull majd a bírálat és a lakosság felháborodása". Az olcsóbb kistermelői piacokat kívánó lakosságot viszont arra intette: „illúzió, ha a fogyasztó azt hiszi, hogy lehet piac, amely egyszerre szabad és olcsó".

A KKP KB első titkára az elmúlt évben többször is foglalkozott a három elosztási forma jelenlegi és jövőbeni helyzetével. A paraszti szabadpiacról az UJC IV. kongresszusán ezt mondta: „Remélem, hogy a szocialista mezőgazdaság, a szövetkezetek fejlődésével, az improduktív kisparcella eltünésével a spekuláns megszünik . . ." Ezt erősítette meg az ANAP VI. kongresszusán is: „A paraszti szabadpiac a jövőben . . . mezőgazdasági termékek párhuzamos piacává változik at Miért? Mert még ha sikerül is elég fokhagymát termelni, . . . még ha megszervezzuk is a nagybani termelést bárányból vagy pulykából, mindig lesz valami — mondjuk, a nyúl —, ami kapcsán senki nem igérheti felelősen, hogy a mai árakon ellátja a lakosságot annyi nyullal. . . . amennyit az kívánna. Mert ezeket az árakat az állam dotálja. Holnap is beszüntethetnénk a jegyes elosztást bizonyos árakkal, ha nálunk az ár szabályozná az elosztast. Pontosan tudjuk, milyen árak kellenének a termékek szabaddá tételehez. de nem akarjuk, hogy igy szabadok legyenek, mert az sok alacsonyabb jovedelmü családot érintene."

Ugy tünik tehát, a kubai vezetes hosszú távon számol a jegyes elosztási forma fennmaradásával. S hogy ebben nemcsak a mai gazdasági nehézségek jatszanak szerepet, azt legalábbis sejteti az eszmefuttatás, amit Lionel Soto Prieto, a KKP KB titkára irt az életszinvonal értelmezéséről „A felszabadult munka a szocializmusban" c. cikkében. *(Cuba Socialista*, 1982. márc.) Miután leszögezte, hogy „a szocializmus egyik legfontosabb kategóriája az életszinvonal", mely átfogja a személyi fogyasztást és az ingyenes társadalmi szolgáltatásokat is, s ezért „a szocializmust és a kapitalizmust az életszinvonal terén sem lehet mechanikusan vagy mennyiségileg összehasonlítani", megállapította: „Tudjuk, hogy néhol (egyes szocialista országokban — Ford.) nem hiányoztak a fogyasztás kisértései; sőt tudjuk, hogy ez az útirány néhol olyan fogyasztási politikákban testesült meg, amelyek ellentmondanak a szocializmus racionális természetének. Tudjuk, hogy ez a szakadék nemzeti önzéshez vezethet; ahhoz, hogy a nemzeti lét börtöneibe különüljenek el az országok. Ez a határok közé zárkózás, amely a fogyasztási szinvonal mértéktelen és páratlan emelésének cégérét tűzi ki, mind gazdasági, mind politikai-ideológiai szempontból hatástalannak és irreálisnak bizonyult. Ez a gyakorlat magában foglalhatja továbbá az internacionalista és szolidaritási kötelesség elhanyagolását is, mivel a gazdasági-társadalmi erőfeszitéseket csak a saját érdekek és vágyak felé billenti, hátat fordítva a felszabaduló, fejlődésükhöz anyagi támogatást igenylő nemzetek közösségének."

Külpolitika és nemzetvédelem

A KKP I. kongresszusán elfogadott külpolitikai tézis leszögezi, hogy külpolitikai gyakorlatában „Kuba alarendeli érdekeit a szocializmusért és a kommunizmusért, a nemzeti felszabadulásért, az imperializmus leveréséért, a gyarmatosítás és neokolonializmus, valamint a népeket, embereket sújtó mindennemü kizsákmányolás és diszkrimináció fölszámolásáért vivott harc általános érdekeinek". Ezt idézi Carlos Rafael Rodríguez, a KB PB tagja, az alábbi elvi megfontolasokat fejtve ki a *Cuba Socialista*, 1981. dec.-i számában:

— „Külpolitikánk alapvető stratégiai premisszája — az, hogy a történelem a szocializmus felé halad, de a szocializmusra törekvő erőknek segiteniük kell ezen orientáció megvalosulását —, feltételezi az imperializmus és annak különböző megnyilvánulasai elleni frontális és permanens harcot."

— „Az a tény, hogy a szocializmus és kapitalizmus közötti ellentmondások feloldhatatlanok, nem jelenti szükségképpen, hogy fegyveres konfliktus útján kell megszünniük. Ennélfogva mi kubai kommunisták teljes-

séggel — sőt mondhatnók, *szükségszerűen* — összeegyeztethetőnek tartjuk a szocializmus győzelméhez való hozzájárulást a békés egymás mellett éléssel . . .

— „De ugyanakkor nem úgy fogjuk fel a békés egymás mellett élést, mint egy mozdulatlanságra ítélő összebékítő kompromisszumot. A két antagonisztikus társadalmi rendszer békés egymás mellett élése magában foglalja, *feltételezi* nemcsak az ideológiai harcot, hanem a nemzeti és világméretű osztályharc fenntartását is. Teljesen elfogadhatatlan az amerikai imperialisták követelése, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió békés egymás mellett élésének olyan eszméjét érvényesítsék, mely mintegy a »befolyási szférák« felosztását eredményező megállapodásra vagy olyan kompromisszumra vezetne, ami a harc lefékezésére vagy megbénítására kényszerítené a nemzeti függetlenségért és a szocializmusért küzdő népeket. E harcok az imperializmus mint fő ellenség ellen nemcsak folytatódnak, de mind erőteljesebbek is lesznek."

— „Kuba kötelessége a proletár internacionalizmus gyakorlása . . . Nem egyszerűen azonosulásunk vagy rokonszenvünk kinyilvánítási aktusa; szorosan összekapcsolódik egész stratégiai koncepciónkkal."

— A marxizmus—leninizmus tanításaiból és tanulságaiból meríve igyekezni kell kiaknázni az imperialista hatalmak ellentéteit. Más szóval, „noha az »imperializmus« egésze ellen harcolunk, nem vagyunk kötelesek . . . egyszerre minden imperialistával szembeszállni, s nincs okunk egyformán kezelni minden tőkés kormányt"; különösen nem napjainkban, amikor „fő ellenségünk, az amerikai imperializmus ismét minden területen — katonailag, gazdaságilag, politikailag — fenyeget minket".

— „. . . Kuba normális kapcsolatokat kíván fenntartani a nemzetközi közösség minden országával, ideértve az Egyesült Államokat is . . . Természetesen egyenlő és kölcsönösen előnyös kapcsolatokra törekszünk; de értjük azt is, hogy az egyenlőség és előny nem lehet teljes, amíg a nemzetközi kapcsolatokban túlsúlyban vannak az imperialisták."

— „A szocializmus egyetemes törekvésének" való alárendelődés „nem jelenti, nem is jelentheti napi nemzetközi politikánk . . . alárendelését a szocialista országokénak . . ." „De a Szovjetunió és Kuba helyzeti különbsége szükségképpen arra vezet, hogy másként közelítsük meg országaink kapcsolatát a kapitalista világrendszer országaival."

Ami az internacionalizmust illeti, ismeretes: Kuba segítségadása jelentős részben szakképzett káderek biztosítását jelenti a függetlenségért küzdő és a szocialista orientációjú fejlődő országok számára. Az UJC tavalyi IV. kongresszusán Fidel Castro 150 000 kubait méltatott, akik az elmúlt években internacionalista kötelességüket teljesítették, közülük közel 120 000 a fegyveres erők soraiban; a „civil" szakemberek közül főleg a tanítók, az építőipari és egészségügyi dolgozók, közép- és felső szintű káderek aránya jelentős, akik több mint 30 országban tényked nek. A KKP KB első titkára nemegyszer — így a CDR 1981-es II. kongresszusán is — hangsúlyozta: segítségadás azon formáit, amelyekért az Egyesült Államok alaptalanul vádolja (így a salvadori stb. hazafiak fegyverrel való támogatását), Kuba nem elvi okok miatt nem gyakorolja; nem azért, mintha nem tartaná jogosnak ezt a támogatási formát is, hanem csak azért, mert „a fegyvereket, amiket mi a Szovjetuniótól kaptunk, megállapodásunk értelmében nem adhatjuk tovább; és mi teljesítjük megállapodásainkat".

Ez az internacionalista politika, mint a KKP II. kongresszusa határozatában leszögezte, „csak annak eszköze, hogy védje a népek szabadságát és önrendelkezését; . . . egy állam szuverenitását sem fenyegeti, és hatékony segítség a világ legszegényebb, legnagyobb inséget látó országainak gazdasági, kulturális, társadalmi fejlődéséhez . . . Ezért a kongresszus „kinyilvánítja elhatározását, hogy folytatja a nemzetközi szolidaritás e nemes, nagylelkű, önzetlen politikáját, ami előrevetíti a jövő felszabadult, szocialista emberiségének kapcsolatait". (*Resoluciones aprobadas por el II. Congreso del Partido Communista de Cuba, La Habana, é. n.*, 171—172. old.)

Ismeretes, hogy Kuba politikájára válaszul az amerikai kormányzat le-

vette a napirendről — illetve e politika beszüntetésének feltételéhez kötötte — a kubai—amerikai viszony normalizálását célzó párbeszéd lehetőségét, ami az 1970-es évek első felében biztatóan kibontakozni látszott. Az ezzel kapcsolatos kubai álláspont: „Kuba úgy véli, hogy az Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatainak rendezése kedvezően hatna Latin-Amerika és a Karib-térség politikai légkörére, és hozzájárulna az enyhülés kiterjesztéséhez az egész világra. Kuba ezért nem zárkózik el az elől, hogy rendezze történelmi viszályát az Egyesült Államokkal, ám azt senki sem kívánhatja tőle, hogy megváltoztassa álláspontját vagy feladja elveit." (*Kuba Kommunista Pártjának II. kongresszusa*, i. m. 131. old.) A kongresszus ide vágó határozata pedig azt is leszögezi: „Egyben a kongresszus megismétli, hogy az Egyesült Államokkal való kapcsolat normalizálásához vezető lépések elfogadása attól függ, kész-e az amerikai kormány a blokád felszámolására, a guantánamói haditengerészeti támaszpont által elfoglalt terület visszaadására és a szuverenitásunk megsértésétől való tartózkodásra." (*Resoluciones aprobadas por el II Congresso . . .*, i. m. 170. old.)

Minthogy a kapcsolatok normalizálódására egyelőre nincs belátható lehetőség, számolni kell azzal, hogy az általánosan feszültebbé vált nemzetközi helyzetben . . . "az imperialisták valószínűleg a legmocskosabb szabotázsokhoz nyúlnak" — mondotta *Fidel Castro* a CDR 1981-es II. kongresszusán. — „Továbbra is óvatosnak kell lennünk: különleges intézkedéseket kell foganatosítanunk a bakteriológiai háború ellen,* és fel kell készülnünk akár az atomháborúra is. Hogy mit tehetünk? Nos, méltóképpen meghalni, az is jó módja az emberi magatartásnak és a forradalom szolgálatának."

A „felkészülés" e végső módjánál Kuba persze nagyobb gondot fordít a KKP II. kongresszusán kijelölt önvédelmi feladatokra. 1980 tavaszán a hajdani Népi Milícia helyébe létrehozták a Területi Milíciát, amelyben 1982 nyaráig több mint félmillió férfi és nő kapott kiképzést, fegyvert; nagy erőfeszítéseket tesznek a milícia katonai irányítóinak felkészítése, a regularis hadsereg modernizálása, a védelmi-erődítési munkák érdekében. E roppant erőket lekötő feladat indítékairól, Kuba deklarált külpolitikai elveihez való viszonyáról részletesen szólt Carlos Rafael Rodríguez tavaly júniusban az ENSZ rendkívüli leszerelési ülésszakán. (*Granma Resúmen Semanal*, 1982. VI. 27.) „. . . Egyesek talán rákérdeznek — mondta —: ez a Kuba, amely a fegyverkezési hajsza szítói ellen szól, a fegyverzetcsökkentést sürgeti és a tárgyalások útját javasolja, vajon ugyanaz a Kuba-e, amelyről az hírlik, hogy 1981-ben annyi fegyvert kapott, amit sem fontossága, sem területi nagysága nem indokol? . . . Akkor hát . . . miért erősítettük meg katonai kapacitásunkat, egy év alatt csaknem megkétszerezve azt?"

Válaszként idézte Fidel Castrónak López Portillo mexikói elnökhöz intézett levelét, amely rámutatott: „Kubának e nagy gazdasági áldozatokat követelő szükségletét . . . Latin-Amerika és a világ közvéleménye előtt világosan magyarázza az az agresszió, amelyet az Egyesült Államok soron következő kormányai 1959-től folytatnak Kuba ellen. Ebben az éppoly egyenlőtlen mint igazságtalan folyamatban a Reagan-kormány a legagresszívabb szerepet vállalja. Az önvédelem törvényes, szent és visszavonhatatlan joga vezérelte hát a kubai népet, hogy tömegmeretekben megszerveződjék és katonailag felkészüljön."

A kubai vezetés ugyanakkor határozottan leszögezi azt is: az ország fegyveres erői szükség esetén helytállnak nemcsak a nemzetvédelmi, de az internacionalista feladatok teljesítésében is. „Az imperialisták azzal fenyegetőznek, hogy felhasználják a dél-afrikai zsoldosokat az Angola elleni támadáshoz . . . — mondotta Fidel Castro 1982. július 26-án. — De figyelmeztetjük őket: ha mélységben támadnak az Angolai Köztársaságra és a mi vonalainkig érnek, igen komolyan megütközünk velük . . . Egyszer már sor

* Ilyesmire célzott, hogy — mint 1981. július 26-i beszédében (*Granma Resúmen Semanal*, 1981. VIII. 9.) kifejtette — Kuba „megalapozottan gyanítja" az imperialisták bakteriológiai aktóját az országot 1980—81-ben sújtó növényi és állatjárványok, illetve a pár hét alatt 270 000 emberi megbetegedést okozó dengue-járvány mögött.

került összeütközésünkre e fasisztákkal, e rasszistákkal és igencsak ismerhetik harcosaink szívósságát, szilárdságát és bátorságát."

Kuba tisztában van azzal, minek köszönhető az amerikai imperialisták gyűlölete — jelentette ki Fidel Castro a CDR II. kongresszusán: „Kuba szilárd álláspontjának, forradalmunk elvi álláspontjának, népünk bátorságának, annak, hogy tudják: nem félünk tőlük ... Hozzászoktak, hogy sértegessék, fenyegessék a világot, mert a világban valóban kevesen merik mindazt megmondani az imperializmusnak, amit megérdemelne. Hiszen hatalmas ország: erőforrásai vannak, ellenőrzi a Nemzetközi Valutaalapot és a Világbankot, piac sok ország számára ... Nincs meg egy ilyen szabad ország a világban, amely ennyire megmondhatná az imperializmusnak az igazat, és ez fáj nekik, no meg forradalmunk szilárdsága ...; az, hogy hajthatatlan, törhetetlen nép vagyunk."

Beszéde végén ezeket mondotta: „Nem hagyunk fel a szocialista közösség illetve az elmaradott népek, a harmadik világ iránti kötelességünk teljesítésével. (...) Nem mondunk le meggyőződésünkről, hogy minden országnak együtt kell működnie a társadalmi rendszerétől függetlenül, ha valóban meg akarjuk óvni a békét, az emberiséget. (...) Nem akarunk konfliktust a konfliktus kedvéért, szembeszállást a szembeszállás kedvéért. De e magatartásunk mellett ott van a másik, a forradalmi, a marxista—leninista magatartás: a forradalom szilárdsága, az az eltökéltségünk, hogy megvédjük eszméinket, forradalmunkat, szocialista rendszerünket, jogunkat ahhoz, hogy bármi áron és bármilyen körülmények között megőrizzük nemes és igazságos elveinket... Történelmünket, függetlenségünket, forradalmunkat, szocializmusunkat, előrelépésünket hősiességgel és harccal írjuk. És készek vagyunk rá, hogy mindaddig így írjuk, amíg kell; akkor is, ha ez nem egy nemzedék erőfeszítését követeli meg, hanem kubaiak két, három vagy négy nemzedékének erőfeszítéseit."

Ez a perspektíva — hogy a szocialista Kuba a következő években, évtizedekben, esetleg nemzedékeken át „frontország" marad — természetesen különös nyomatékot ad az ideológiai nevelő munkának.

Az ideológiáról

Armando Hart Dávalos kulturális miniszter, a KKP KB Politikai Bizottságának tagja egy 1982. májusi felszólalásában, a művészetek állami irányításáról szólva, többek között kifejtette: „Amikor mi, a kultúra állami vezetői forradalmárként és kommunistaként végezzük politikai feladatunkat, és kötelességünk, hogy a művészekre befolyást gyakoroljunk, akkor nem mint művészekre, hanem mint állampolgárokra hatunk rájuk. Úgy akarjuk befolyásolni a művészeti mozgalmat, hogy az alkotókat nem specifikusan művészeknek tekintjük, hanem a maguk teljességében olyan embereknek, akik arra törekednek, hogy forradalmárok legyenek, azon igyekeznek, hogy elérjék e célt, amely — mint Che mondotta — az emberi nem legmagasabb rendű formája." *(Casa de las Américas,** 1982. júl.—aug., 15. old.) Fejtegetése nemcsak azért figyelemre méltó, mert jelzi, hogy a kubai vezetés — amely messzemenőkig elismeri a kultúra, a művészetek személyiségformáló szerepét — milyen eszmei elvárást tanúsít a művészekkel szemben; hanem azért is, mert áttételesen érzékelteti a társadalom egésze iránti ideológiai elvárás fő irányát. Lényegében ugyanezt fejezi ki Fidel Castro megállapítása az UJC IV. kongresszusán: a Kommunista Ifjúsági Szövetség legfontosabb feladata, hogy „kialakítsa ifjainkban a kommunista tudatot". Ennek mibenlétét illetően az elosztás szocialista és kommunista társadalombeli ismérveinek marxi megkülönböztetéséből kiindulva leszögezte: „Előttünk kell az anyagi ösztönzéssel; ezt követeli a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet, vagyis a szocialista szakasz... Ezek segítőink: fejlesztik a gazdaságot, az pedig növeli erőforrásainkat, társadalmunk fejlődését és gazdagságát... És

* Az azonos nevű, latin-amerikai művészek értelmiségiek számára fórumot adó kubai kiadó és kulturális intézmény kéthavonta megjelenő folyóirata.

amikor forradalmunk kiigazította idealista hibáit, bátran hozzányúlt, meghozta a kellő intézkedéseket. De ellentmondások termelődnek. És el kell kerülni, hogy a szocialista megoldások korrumpálják a kommunista tudatot, ... hogy ideológiai gondatlanságból, e valóság meg nem értése miatt eljátsszuk celunkat, a kommunista ember kialakítását. Ha az ember azért dolgozik többet, mert többet keres, az pozitív magatartás; ... de nem kommunista magatartás. Ha azért tesz többet, mert anyagi ösztönzést kap, az hasznos lehet; ... de nem alakít ki kommunista tudatot. A valóság rákényszeríti a maga szabályait és megoldásait a társadalomra; de az öntudatot a pártnak és az UJC-nek kell bevinnie az emberbe. És szerintem az, hogy kommunista lesz-e valaki, nemcsak a szétoszthatő határtalan bőségtől függ ... Szerintem a kommunista társadalom fejlődésében a bőségnek, az anyagi alap növekedésének elő kell készítenie a tudat gyarapodását; különben megtörténhet, hogy nő a gazdagság és hanyatlik a tudat."

Úgy tűnik, mintha a kubai ideológiai szóhasználatban a mai „kommunista ember" kifejezés alapjában a majdani kommunista társadalom elképzelt embereszményének a mai szocialista társadalom viszonyai között (sőt mintegy azok ellenére!) létrejött „prototípusát" jelentené. „Még nem élünk a kommunista társadalomban, még nem is minden állampolgárunk tanúsít kommunista magatartást — hangsúlyozta. De a kommunistának kommunista erkölcse és magatartása kell, hogy legyen." E tekintetben, szögezte le Fidel Castro, Kubának nemzetközi mércével sincs szégyellnivalója, hiszen: „sok bőség nélkül is lehet talán sok öntudat ... korlátozott gazdaságunk, viszonylagos anyagi fejlettségünk közepette is sok öntudat fejlődött ki nálunk; ennek példája népünk internacionalista szelleme", amely magában foglalja „a sovinizmus elvetését, a nemzeti önzés elleni küzdelmet, mert a nemzeti önzés a legkevésbé sem marxista, nem leninista, nem kommunista".

A vázolt magasrendű eszmei-erkölcsi követelményeket nemcsak a párttagokkal szemben támasztja — illetve náluk tételezi — a vezetés, hanem mintegy az egész kubai nép vonatkozásában. Így a KKP II. kongresszusának beszámolója több helyütt is mint „kommunista népet" méltatta Kuba népét. A beszámoló méltatta, hogy a kubai nép és a forradalom „rendkívüli módon megerősödött", „mialatt Kuba elvégezte történelmének leghatalmasabb nagytakarítását" (*Kuba Kommunista Pártjának II. kongresszusa*, i. m. 92. és 93. old.), azaz — az 1980 tavaszán Peru és Venezuela havannai követségén történt események után — több mint 100 000 ember kapott kivándorló-útlevelet.

A következő hónapokban, években vissza-visszatér a negatívumok elleni harc feladata. Az UJC IV. kongresszusán Fidel Castro beszélt erről: „Bizonyított tény, hogy nem ment el minden lumpen Marielen át: itt is maradtak ... igazából az emberek megrablásából élnek ... Ez folyik, és korrumpálódnak az emberek az ajándékoktól, az áruktól, a pénztől. És valóban azt hiszem, hajtóvadászatot kell indítani az ilyen visszaélések, antiszociális tevékenységek ellen ..." Pár hét mulva, az ANAP VI. kongresszusán pedig azt fejtegette: „Nem hagyhatjuk, hogy az antiszociális lumpen elemek korrumpálják itt a társadalmat ..."

Ez a problémakör persze már nem ideológiai jellegű: meglete — illetve a kubai vezetés részéről való, a fentiekben is jelzett politikai kezelése — azonban alighanem fölveti az ideológiai kérdések átgondolásának szükségét is. Annál is inkább, mert a kubai gazdaság említett nehézségeinek egyes következményei — így például bizonyos termelőágazatok visszafogának a foglalkoztatásra gyakorolt hatása, avagy az újonnan végzett értelmiségiek elhelyezkedési gondjai stb. — feltehetően a felsorolt és más hasonló problémák újratermelődésével is járnak.

(Összeállította: Benkő Judit)

A kínai pártlap a maocetungi eszmékről

A Zsenmin Zsipaóban Vu Csiang „Tartsunk ki a maocetungi eszmék mellett, és fejlesszük őket!" címmel írt cikket, amelyet az alábbiakban kissé rövidítve, de tartalmilag teljességében közlünk. — *N. Sz. szerk.*

Éppen most ért véget győzelmesen a párt XII. kongresszusa, amely hatalmas történelmi jelentőségű. A kongresszus ismét elismerte a maocetungi eszmék vezető helyét, és kijelentette, hogy ki kell tartanunk a maocentungi eszmék mellett, és fejlesztenünk kell őket. Ez a tétel rendkívül fontos.

A maocentungi eszméket a VII. kongresszus nyilvánította a párt vezéreszméinek. Segítségükkel tisztáztuk a demokratikus forradalom törvényszerűségeit, vívtuk ki a forradalmi háború győzelmét, alapítottuk meg a Kínai Népköztársaságot, és teremtettünk a világon egy egymilliárdos lakosságú, nagy, szocialista országot. A maocetungi eszmék egész nemzedékeket neveltek. Később jelentős kudarcokat szenvedtünk el, amelyeknek szintén az volt az oka, hogy letértünk a maocentungi eszmék helyes útjáról. Ám azok, akik a belső zűrzavart fölszámolták, rendet teremtettek, és kijavították a hibákat, mégiscsak a maocetungi eszméken nevelődött nemzedék tagjai voltak, közülük is főleg azok a veterán, proletár forradalmárok, akik a maguk bölcsességével gazdagították ezeket az eszméket. Az úgynevezett rendteremtés a vezéreszmékben, lényegében nem más, mint a maocetungi eszmék eredeti arculatának visszaállítása, a párt visszatérése a marxizmus—leninizmus és a maocetungi eszmék helyes útjára. Annak a történelmi határozatnak, amely összegezte az elmúlt harminc esztendő tapasztalatait, az a magva, hogy továbbra is ki kell tartanunk a maocetungi eszmék mellett, és fejlesztenünk kell őket. A párt új szervezeti szabályzatának általános programja, amelyet a XII. kongresszuson fogadtak el, világosan leszögezi, hogy a Kínai Kommunista Párt tevékenységében a marxizmus—leninizmust és a maocetungi eszméket tekinti irányadónak. Az általános program tudományosan meghatározza a maocetungi eszmék fogalmát is. A Központi Bizottság beszámolója hangsúlyozottan foglalkozott ennek a kérdésnek az értelmezésével. Mint ahogyan a forradalmat az vitte győzelemre, hogy a VII. kongresszus megszilárdította a maocentungi eszmék helyét, kétségtelen, hogy úgy viszi majd győzelemre a szocialista korszerűsítést a XII. kongresszusnak az az irányvonala, amely szerint továbbra is ki kell tartani a maocetungi eszmék mellett, és fejleszteni kell őket.

Az utóbbi néhány évben az emberekben fölvetődött az a gondolat, hogy a maocentungi eszme és a marxizmus—leninizmus végül is ugyanaz-e? Hogyha ugyanaz, akkor miért nem beszélünk egyszerűen csak marxizmus—leninizmusról, miért tesszük hozzá mindenképpen a maocentungi eszméket? Válaszolni kell erre a kérdésre. Ez nem csupán elméleti, hanem jelenleg fontos politikai kérdés is.

Hogy mi a maocetungi eszme, azt a párt új szervezeti szabályzatának általános programja nagyon világosan megmondja: A maocetungi eszme nem más, mint a marxizmus—leninizmus általános elveinek ötvözése a kínai forradalom konkrét gyakorlatával, a marxizmus—leninizmus alkalmazása és továbbfejlesztése Kínában, a kínai forradalomra és építésre vonatkozó helyes elveknek és tapasztalatoknak a gyakorlat által igazolt összegezése. Ezért úgy is mondhatjuk, hogy a maocetungi eszme olyan marxizmus, amelyet a kínai forradalom konkrét gya-

korlatával ötvöztek és annak során fejlesztettek tovább, maga is marxizmus, a marxizmus megjelenési, alkalmazott és továbbfejlesztett formája Kínában. Egyes elvtársak hasonlatképpen azt mondják, hogy a maocetungi eszme a marxizmus—leninizmus nagy fájának Kína talaján nőtt, dús lombja, hivatkozva Mao Ce-tungra, aki azt mondotta: „A marxizmus—leninizmus egy nagy fa, amelynek mi csak néhány ága és levele vagyunk." Ezt nagyon helyesen mondotta. Összegezve tehát, semmiképpen sem lehet a maocentungi eszmét a marxizmustól eltávolodott „izmus"-nak tekinteni. Az ilyen nézet egyáltalán nem helyénvaló. Nincs semmilyen maocetungi eszme, amely eltávolodott volna a marxizmustól. Azokat az eszméket, amelyek letértek a marxizmus útjáról, amelyek elvesztették marxista tartalmukat, nem lehet maocetungi eszméknek nevezni. Arra, hogy Mao Ce-tung elvtárs a kései éveiben követett el hibákat, csak azt mondhatjuk, hogy letért a maocetungi eszmék útjáról. Hogyha a maocentungi eszméket és Mao Ce-tung elvtárs kései éveiben elkövetett hibáit azonosítjuk, akkor azzal valójában tagadjuk a maocetungi eszméket.

Minthogy a maocetungi eszme maga is marxizmus, akkor nem lehetne-e csak marxizmusról beszélni, és elhagyni a maocetungi eszmét? Pártunk mindig is a marxizmust tekintette irányadónak tevékenységében. Pártunk mindig a marxizmus elveihez tartotta magát. Viszont még ha föltételezzük is, hogy a marxizmusban minden teljesen tisztázott, akkor is problémát jelent a marxizmus konkretizálása, az egyes országok helyzetéhez és körülményeihez való igazítása. Tehát a marxizmust ötvözni kell az egyes országok valóságával. Akár a múltban, akár most, hogyha valaki valóban konkrét módon szeretné alkalmazni a marxizmust Kína problémáinak megoldására, annak egyáltalán nem szabad letérnie a marxizmus általános elvei és a kínai forradalom gyakorlata ötvözésének útjáról. A maocetungi eszmék nemcsak megvalósították és győzelemre vitték a marxizmust Kínában, de tovább is fejlesztették azt Kína történelmi föltételei között. Ez egy objektív módon létező történelmi tény, amelyet senki sem tagadhat.

A kínai dogmatikusok egyáltalán nem ismerik el a marxizmus—leninizmusnak azokat a kínai forradalommal kapcsolatos, helyes elméleti tételeit és gyakorlati összegezéseit, amelyeket a kínai marxisták vetettek föl, akiknek fő képviselőjük Mao Ce-tung elvtárs volt. A dogmatikusok úgy vélik, hogy a marxizmus—leninizmus csak a külföldi nagyvárosokból származhat, a kínai falun csak a „paraszti partizánharcok izmusa" jöhet létre. Csak miután bírálatban részesítették a dogmatikusokat, elvetették a külföldi tapasztalatok iránti vak bizalmat, és viszonylag teljesen kifejtették a maocetungi eszmék elméleti tételeit — ami a Jenanban lezajlott stílusjavítás előtt és után és a VII. kongresszus nyomán történt meg —, kezdett gyorsan emelkedni az egész párt marxista színvonala. A maocetungi eszmék létrehozásának és fejlesztésének története a marxizmus Kínában való megfoganásának, megerősödésének és győzedelmeskedésének története.

Mindenki ismeri azt, amit Lenin hangsúlyozottan emelt ki egyik 1919-ben mondott beszédében: A keleti országok népei előtt olyan feladat áll, amilyennel a világ kommunistáinak még nem volt dolguk. Az pedig az, hogy főként paraszti lakosságú, elmaradott országokban kell ügyesen alkalmazniuk az általános kommunista elméletet és gyakorlatot. A maocetungi eszme nem más, mint az általános kommunista elmélet és gyakorlat kínai környezetben való alkalmazásának módszere, útja és egyben eredménye is. Hazánkban a maocetungi eszmék zászlaja a kommunizmus zászlaja. Hogyha Kínában valaki eltávolodik a maocetungi eszmék elméleti tételeitől és gyakorlati módszereitől, akkor az nehezen, vagy legalábbis sok kitérővel érti meg a kommunizmus elméletét és gyakorlatát.

A maocetungi eszmék lényege, hogy elismeri, a marxizmus elveinek nem szabad elszakadniuk az egyes országok forradalmának gyakorlatától, hogy az egyes országok konkrét valóságát kell kiindulópontul venni, máskülönben a marxizmus elvei a valóságnak meg nem felelő, üres szóla-

mokká válnak. Ezért az egyes országok marxistáinak a maguk valóságából kell kiindulniuk, akár forradalomról, akár építőmunkáról van szó. A külföldi tapasztalatokat át kell venni és tanulmányozni kell őket, de másolásról szó sem lehet, mert azzal sohasem lehet eredményt elérni. Teng Hsziao-ping elvtárs azért emelte ki nyomatékosan megnyitó beszédében a következőt: A korszerűsítést végezve nekünk „a marxizmus általános igazságait ötvöznünk kell hazánk konkrét valóságával, a magunk útját kell járnunk, sajátosan kínai színezetű szocializmust kell építenünk. Ez az az alapvető következtetés, amelyet hosszú idő történelmi gyakorlatából levontunk." Hogyha pártunk a demokratikus forradalom időszakában a gyakorlat során meg tudta találni a maga sajátos, kínai útját, amilyen még nem volt a világ proletárforradalmainak történetében, akkor kétségtelen, hogy a maocetungi eszmék szelleméhez tartva magunkat, a gyakorlat során ugyanúgy képesek leszünk megtalálni az építőmunka kínai sajátosságú, szocialista útját is. A XII. kongresszusról pedig elmondhatjuk, hogy az egy olyan kongresszus volt, amely pontos döntést hozott erről a hatalmas műről, megtervezte és útjára indította azt.

Miért mondjuk azt, hogy az önállóság és a függetlenség a maocetungi eszmék egyik alapvető pontja? A maocetungi eszméknek ez az alapvető pontja logikusan következik abból az elvből, hogy a marxizmus általános igazságait ötvözni kell az adott ország konkrét valóságával. Minden országnak a maga helyzetéhez igazodva és a maga erejére támaszkodva kell a dolgait intéznie. Mi megköveteljük magunktól, hogy „a saját utunkat járjuk", és ne másoljuk a többiek példáját, viszont természetes, hogy tiszteletben kell tartanunk mások jogát, hogy „a maguk útját járják". Még ha forradalmunk a marxizmus általános igazságainak és országunk konkrét valóságának ötvözésével győzedelmeskedett is, akkor sem szabad semmiképpen sem megkövetelnünk más országoktól, hogy a forradalomban és az építőmunkában a mi példánkat kövessék. Az egyes országok ügyeit illetően föltétlenül tiszteletben kell tartani azt, hogy az egyes országok pártjai és népei maguk keressék meg a haladás útját, dolgozzák fel a tapasztalatokat, ismerjék meg a törvényszerűségeket. Nem szabad, hogy más pártok, más országok utasítgassák őket, átvegyék tőlük az irányítást, vagy gorombán felelősségre vonják őket. Hazánk forradalmában mi már elég sokszor ittuk a levét az efféle durva beavatkozásnak. Mi nem utasítgatunk másokat, és annak is ellene vagyunk, hogy mások utasítgassanak minket. Ez hát a maocetungi eszmékben az önállóság és függetlenség elve. Figyelmet kell fordítanunk arra, hogy külföldön néhányan a maocetungi eszméket mocskolódva „nagyhatalmi sovinizmusnak" nevezik, kényük-kedvük szerint fordítva visszájára a dolgokat, amelyek pedig valójában éppen ellenkezőleg vannak. Mint ahogy a víz a tűzzel, úgy nem férhetnek meg a maocetungi eszmék a nagyhatalmi sovinizmussal és a hegemonizmussal. Azt lehet mondani, hogy a maocetungi eszmék éppen a nagyhatalmi sovinizmussal, a nagyhatalmak hatalmaskodásával, a külföldi minták erőszakolásával és a dogmatizmussal való harcban keletkeztek és fejlődtek ki. Kína ama esküjének, hogy sohasem válik hegemón állammá, szintén a kínaiak vezéreszméi; a maocetungi eszmék a biztosítékai.

A párt új szervezeti szabályzatának általános programja világosan kijelenti azt is, hogy a Kínai Kommunista Párt tagjai, akiknek Mao Cetung elvtárs volt a legfőbb képviselőjük, alkották meg a maocetungi eszméket, oly módon, hogy a marxizmus—leninizmus általános elveit ötvözték a kínai forradalom konkrét gyakorlatával. Tehát a maocetungi eszme a Kínai Kommunista Párt kollektív bölcsességének kikristályosodása. A párt központi bizottságának beszámolója további magyarázatot fűz ehhez: „A párt több mint hatvanéves tapasztalata azt mutatja nekünk, hogy a párt lényegében azért tudta egyik hatalmas sikerről a másikra vezetni a kínai népet, mert a marxizmus általános igazságait ötvözte a kínai forradalom konkrét valóságával. Mao Cetung elvtárs és más veterán, proletár forradalmárok leghatalmasabb érdeme éppen az, hogy sikeresen hajtották végre ennek az ötvözésnek a munkáját." Mivel ebben az ötvöző, alkotó és

ismertető munkában kiemelkedő képességeivel Mao Ce-tung elvtárs vált a maocetungi eszmék legfőbb képviselojévé, ezert teljesen jogos, hogy róla nevezik el ezeket az eszméket. A maocetungi eszmek viszont nemcsak egyedül Mao Ce-tung elvtárshoz fűződnek, ami azt jelenti, hogy a maocetungi eszmeket nem szabad kizárólag egyetlen embertől eredő gondolatoknak tekinteni. Mao Ce-tung elvtárs a VII. kongresszust előkeszítő tanácskozáson a *Néhány történelmi kérdésről szóló határozatról* ezt mondta: „A határozat tervezetében minden jót az én számlámra irnak, ezért erről ki kell fejtenem a véleményemet. Ha azt irják, hogy ezeknek a jó dolgoknak »képviseloje« vagyok, az még elmegy. Ha azonban itt csak egyedül én szerepelek, akkor a jó dolgok nem a párt javára lesznek irva." Egy rendkívüli, zseniális elme nélkül lehetetlen lett volna megalkotni a maocetungi eszméket, viszont egyedül, a kollektív bölcsesség és az együttes alkotás nelkül egyetlen zseniális elme sem tudott volna megbirkózni a feladattal, önmagában egyik sem járt volna eredménynyel.

A maocetungi eszmének létrejöttekor objektív és meghatározott tartalma volt, amely azután nem függött senki nézeteinek változásaitól sem. Mao Ce-tung elvtárs követett el hibákat, de a maocetungi eszmék ragyogása azért még nem halványodott, tehat Mao Ce-tung elvtárs kései éveiben elkövetett hibái miatt nem szabad tagadni a maocetungi eszmék igaz voltát. Ugyanúgy helytálló az is, hogy bár maga Mao Ce-tung elvtárs már nincs köztünk, a közös erőfeszítéseknek, különösen pedig a jó egészségnek örvendő, veterán, proletár forradalmárok kiemelkedő érdemeinek köszönhetően, a maocetungi eszmék az új történelmi föltételek között is továbbfejlődtek. Itt az alábbi három dologra szeretnék rámutatni:

1. Ki kell tartanunk a maocetungi eszmék mellett. Ebben kételkedni, sőt úgy vélekedni, hogy ez már nem időszerű teljesen hibás. Tovább kell fejleszteni a maocetungi eszméket, illetve különös gondot kell fordítani a továbbfejlesztésükre. Az idő közben már előrehaladt, ezért előttünk az az új feladat áll, hogy még jobban megismerjük hazánk, egy eredetileg mind gazdasági, mind kulturális teren elmaradott nagy ország szocialista építésének objektív törvényszerűségeit. Mivel a maocetungi eszmék a marxizmus általános elveinek és Kina konkrét valóságának ötvözésével jönnek létre, ezért természetszerű az a követelmény, hogy ennek az ötvöző munkának az új történelmi körülmények között tovább kell tökéletesednie és fejlődnie. Tény, hogy az új ötvözési folyamatban már nagyon jelentős az előrehaladásunk, és már komoly eredményeket értünk el. A párt XI. kongresszusán választott Központi Bizottság 3. plénuma után összegeztük a szocializmus építésének mind pozitiv, mind negativ tapasztalatait, sokkal több ismeretünk van a szocialista fejlődés törvényszerűségeiről, mint korábban bármikor. Ez világosan kiderül a XII. kongresszus dokumentumaiból, csak alaposan tanulmányozni kell őket.

Teng Hsziao-ping elvtárs megnyitó beszéde igen tömören megmagyarázta a XII. kongresszus történelmi helyét, összefoglalta a kínai forradalom és korszerűsítés alapvető tapasztalatait és törvényszerűségeit, kifejtette a nyolcvanas évek három nagy feladatát és a négy korszerűsítést, amelyet igen nagy gonddal kell végezni. Kiemelte továbbá, hogy ki kell használni a maocetungi eszmék érett voltát, és megjelölte a maocetungi eszmék fejlesztésének irányát. Az a beszámoló, amelyet Hu Jao-pang elvtárs mondott el a Központi Bizottság képviseletében, tovább gazdagította és tökéletesítette azokat a programokat, irányelveket és operatív intézkedéseket, amelyeket a 3. KB plénuma óta hoztak a korszerűsítés megvalósítása érdekében.

2. Pártunk és hazánk egész történelmének ismerete nélkül nem lehet megmagyarázni és tanulmányozni a maocetungi eszméket. Ezért azokat pártunk történelmi fejlődésében kell vizsgálni, ami azt jelenti, hogy a marxizmus általános elvei és a kínai forradalom konkrét valósága ötvözésének történelmi folyamatát és tapasztalatait kell vizsgálni, különösen pedig a történelem fontos mozzanatait és fordulópontjait. Figyelemmel kell len-

nünk mind a pozitív, mind a negatív tapasztalatokra, hogy összevessük, tanulmányozzuk és összegezzük ezeket a tapasztalatokat. Emellett nem szabad elhanyagolnunk a mostani valóság vizsgálatát és kutatását sem. Az ismét és ismét fölbukkanó új problémákat meg kell oldani, de újra meg kell oldani azokat a problémákat is, amelyeket korábban már megoldottnak hittünk. Például, már az ötvenes években fölvetettük, hogy ténylegesen hogyan is ötvözzük a marxizmus—leninizmusnak a mezőgazdaság kollektivizálásáról szóló általános tételeit a kínai falu valóságával. Akkor hozzá is láttunk e probléma megoldásához, ami még most is nagyon fontos teendő, pedig már a nyolcvanas években járunk. Ebből is látható, hogy ez az ötvözési folyamat hosszú ideig tartó és tekervényes, ráadásul ismételten elvégzendő, a gyakorlatban szüntelenül vizsgálandó és finomítandó. A mezőgazdasági termelés felelősségi rendszere különböző formáinak megjelenése új utat tárt föl az ilyen ötvözés számára.

3. Nem lehet, hogy Mao Ce-tung művein kívül ne tanulmányozzuk és kutassuk más veterán, proletár forradalmárok műveit. Lenin annak idején ezt mondotta a marxizmus tanulmányozásáról: „Ahhoz, hogy helyesen értékelhessük Marx nézeteit, kétségtelenül jól kell ismernünk Engelsnek, legközelebbi elvtársának és barátjának a műveit. Ha nem ismerjük meg összes alkotását, akkor nem tudjuk megismerni és sok oldalról megközelítve megmagyarázni a marxizmust." (A kínai kiadású „Lenin összes művei": 21. köt.; 72. old.) Ha pedig sokoldalúan akarjuk ismerni a maocetungi eszméket, megérteni állásfoglalásait, nézeteit és módszereit, akkor Marx, Lenin és Mao Ce-tung művein kívül meg kell ismernünk azoknak a veterán, proletár forradalmároknak a műveit is, akik Mao Ce-tung elvtárssal együtt vetettek meg az alapokat nagyszerű ügyünk számára. Általában, ezekben a művekben bizonyos tárgykörökben gyakran konkrétabban és gazdagabban jut érvényre a marxizmus általános igazságainak és Kína konkrét valóságának sikeres ötvöződése, például a gazdasági építés, az egységfront, a pártépítés stb. tárgykörében. Az utóbbi néhány esztendőben ezeknek a régi forradalmároknak a beszédei és művei különösen fontos szerepet játszottak a maocetungi eszmék eredeti arculatának visszaállításában, és annak tisztázásában, hogy mik is az igazi maocetungi eszmék. A hazánk dokumentum-

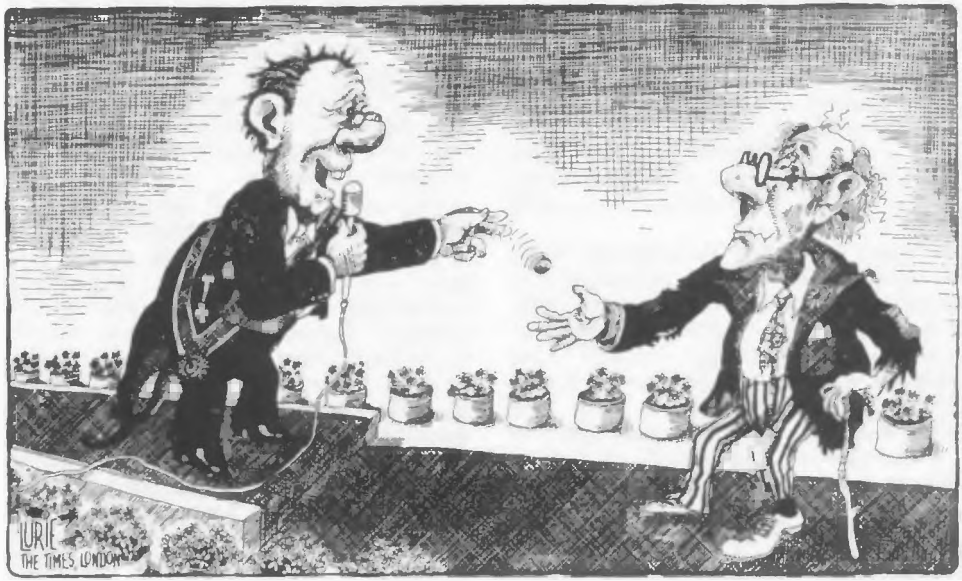

Íme a gazdasági Nobel-díj, sajnos az infláció miatt egy kicsit lecsökkent — *The Times*

kiadásában dolgozók erőfeszítéseinek köszönhetően, ennek a kérdésnek a tanulmányozására lassacskán már megvannak a föltételek.

Az ezután következő öt, tíz, húsz esztendő munkája döntő fontosságú. Mi a történelmi fejlődés új időszakában vagyunk. Nálunk már régen lerombolták a régi világot, és nekiláttunk egy újat építeni, de még mindig régi világ vesz körül minket, és hat ránk. A korszerűsítés útján egyremásra jönnek a tornyosuló akadályok. A feladat tényleg nagyon nehéz. Ha viszont ragaszkodunk a négy alapelvhez, kitartunk a maocetungi eszmék mellett, fejlesztjük őket, határozottan alkalmazzuk a marxizmus—leninizmus és a maocetungi eszmék állásfoglalásait, nézeteit és módszereit, gondosan föltárjuk a szocialista társadalom fejlődésének törvényszerűségeit, a gazdasági építés és az egyes területek törvényszerűségeit, akkor számíthatunk arra, hogy leküzdhető lesz minden nehézség, elkerülhetők lesznek a nagy kudarcok, és új csodákat fogunk teremteni. Az utódok pedig úgy értékelik majd a XII. kongresszust, ahogyan mi értékeljük a hetediket.

(A Kínai napilap 1982. október 19-i számából)

The Pyongyang Times

KIM DZONG IL*

A Koreai Munkapárt dzsucse** típusú forradalmi párt

(RÉSZLET)

Pártunk ma szembekerült azzal a fontos forradalmi feladattal, hogy elősegítse az egész társadalom dzsucse elven való megformálását, és keresztülvigye a nemzeti újraegyesülést. Bármilyen áron újra egyesítenünk kell az országot, bármilyen akadály is fekszik a forradalom útjában, és generációkon keresztül dolgoznunk kell azért, hogy a dzsucse forradalmi ügye megvalósuljon. Ez a párt állandó erősítését és vezető szerepének fokozását igényli.

A párt fegyver a forradalomban és az építőmunkában, a szocialista és kommunista társadalom vezető ereje. A párt erősítése, vezető szerepének és funkciójának fokozása nélkül nem tudnánk sikeresen előrevinni a forradalmat és az építőmunkát, nem tudnánk helyesen vezetni a szocialista és a kommunista társadalmat. A szocialista és kommunista társadalom nem anarchikus, hanem magasan szervezett társadalmi forma. Egy ilyen társadalom igazgatásához szükséges a vezető erő politikai irányítása, olyan magas szervezettségi fokkal, mint amilyennel a párt rendelkezik. Koherens politikai vezetés nélkül lehetetlen biztosítani a néptömegek ideológiai és cselekvési egységét, megszervezni és irányítani az emberek tevékenységét a társadalom érdekében.

Még a kommunista társadalom felépítése után is folytatódik a harc a régi felszámolásáért, az új megteremtéséért a társadalmi élet különböző szféráiban. Ez a harc biztosítja a társadalom fejlődését. Egy olyan vezető erő nélkül, mint amilyen a párt, képtelenek vagyunk helyesen megoldani az emberek nevelését, a társadalmi kapcsolatok javítását és a társadalom egész fejlődésének elősegítését. Amíg kapitalizmus és imperializmus létezik földünkön, még a kommunizmus egy országban vagy néhány területen való megvalósulása után sem lehetünk mentesek a külső ellenség agressziójának veszélyétől, és az ezzel szövet-

* A szerző a Koreai Munkapárt Központi Bizottsága, Politikai Bizottsága Elnökségének tagja, a KB titkára.

** A „dzsucse" szó „önerőre támaszkodást" jelent három értelemben: politikai függetlenség; gazdasági önállóság; katonai önvédelem.

séges belső ellenzék ellenállásától. Csak egy olyan vezető erővel, mint a párt, vagyunk képesek szétzúzni az ellenséges elemeket és megvédeni a tömegek érdekeit és biztosítani független és alkotó életüket.

A pozíció, amelyet betölt, a szerep, melyet játszik a szocializmus és a kommunizmus ügyének megvalósításában, azt követeli, hogy a pártot meghatározott módon építsük fel. Ezt az egész párt dzsucse elven alapuló átformálásával lehet elérni. A pártban a dzsucse elv uralkodóvá tétele az egyetlen módja a természet, a társadalom és az ember átformálásának, a kommunista társadalom sikeres felépítésének és irányításának.

A dzsucse elv elterjesztése a pártban az az állandó politika, amelyet a párt megalakulása óta követ, s már megalakulásakor is a dzsucse elv volt vezető eszméje.

A pártban a dzsucse elv meggyökereztetése lényegében a párt örökre szóló erősítését és Kim Ir Szen elvtárs pártjává fejlesztését jelenti.

Pártunk erősítése és fejlesztése a nagy Kim Ir Szen elvtárs pártjává azt jelenti, hogy örökre ő marad a párt irányítója, örökre kitartunk ideológiája és irányvonala mellett, és nemzedékeken keresztül alkalmazzuk azt.

A tisztelt Kim Ir Szen elvtárs az a nagy vezér, akit a nép — több ezer éves történelme folyamán először — kiáltott ki, ő pártunk és népünk tanítója és atyja.

A nagy vezető, Kim Ir Szen elvtárs melletti hűség a koreai kommunisták nemes kötelessége, ami változtathatatlan forradalmi meggyőződésünkön alapul. A koreai kommunisták forradalmi meggyőződése, hogy csak akkor tudnak minden nehézségen úrrá lenni és győzedelmeskedni, ha követik az ő útmutatását. Ezt a meggyőződést népünk saját tapasztalatai alapján alakította ki, melyet a több mint fél évszázados kemény harcokból nyert, attól az időszaktól kezdve, mikor a forradalom új útját kezdték kikövezni a tisztelt Kim Ir Szen elvtárs vezetése alatt.

Forradalmunk hajnala óta a koreai kommunisták meg vannak győződve arról, hogy a viharos forradalmi utat csak a nagy Kim Ir Szen elvtárs vezetése alatt képesek megtenni és a győzelmet minden megpróbáltatáson keresztül kivívni, örökké tartó, tiszta szívű hűséggel élve és harcolva érte, sorsukat teljes egészében reá bízva.

Sohasem rendül meg a koreai kommunisták és pártonkívüliek forradalmi meggyőződése, ha hűek maradnak a tisztelt vezérhez, Kim Ir Szen elvtárshoz.

Gondoskodnunk kell minden párttag, minden dolgozó és minden nemzedék nagyrabecsüléséről a tisztelt vezető, Kim Ir Szen elvtárs iránt. E nagyrabecsülésnek éppoly erősnek kell lennie, mint a Japán-ellenes forradalmi harc katonáié volt, akik képesek voltak hegyeken és mocsarakon áthatolni, ha a párt, a vezér azt az utat mutatta nekik.

Pártunkat Kim Ir Szen elvtárs alapította és fejlesztette. A koreai kommunisták olyan forradalmi harcosok, akik az ő gondoskodása alatt nőttek fel. Töretlenül hűnek lenni a vezérhez, aki felnevelte őket, természetesen kommunista kötelesség.

Folytatnunk kell pártunk olyan forradalmi párttá való fejlesztését és erősítését, amely örökre kitart a nagy Kim Ir Szen elvtárs mint vezér és tanító mellett.

Pontosan ez az alapvető eszme, melyre mindig szilárdan kell támaszkodnunk pártunk építésében.

Először is állandóan mélyítenünk kell a monolitikus ideológiai rendszer alapjait az egész pártban. Ez az a feladat, melyet mindvégig a szemünk előtt kell tartanunk, míg pártunk létezik és munkálkodik.

Pártunk ma a fejlődés új fázisába lépett. Forradalmunk hosszan tartó és küzdelmes, nemzedékek váltják egymást forradalmi sorainkban. Forradalmunk belső és külső helyzete feszült és bonyolult. A realitások azt mutatják, hogy a monolitikus ideológiai rendszer elmélyítése még fontosabb feladattá vált.

Ami ebben alapvető az egész párt számára, az, hogy minden párttag és dolgozó harcos forradalmárrá fejlődjék, aki hű a párthoz és a vezérhez.

Hisszük, hogy a pártépítésben és a pártmunkában végső soron minden a párthoz és vezetőjéhez való hűségünktől függ. Pártunk ma eszményképként hozza fel az ifjúkommunistáknak és a Japán-ellenes forradalmi harc parti-

zánjainak feltétlen hűséget a párthoz és vezetőjéhez. Azokban a megpróbáltatásoktól terhes napokban, amikor népünk a japán imperialisták elnyomása alatt gornyedt, forradalmi hittel gyakoroltak hűségüket nagy vezetőnkhöz, Kim Ir Szen elvtárshoz, és csak őt követve tudták formálni az ország és a nemzet sorsát, voltak képesek megnyerni a forradalmat. A pártszervezeteknek úgy kell irányítaniuk munkájukat, hogy a fő hangsúly arra essék, hogy a káderek és párttagok teljes szívvel kitartsanak és hűséges nyíltsággal kövessék a pártot és vezetőjét, úgy, ahogy a Japán ellen küzdő forradalmi harcosok tették. Szilárdan meg kell védenünk a dzsucse hagyományait, tovább kell vinnünk anélkül, hogy tisztaságát elhomályosítanánk.

Pártunk dzsucse hagyománya a nagy Kim Ir Szen elvtárs ideológiája és elmélete, forradalmi és harci tapasztalata és munkamódszere. Mindez határtalanul gazdag és értékes, és örökké tartó vitalitást rejt magában a párt erősödése és fejlődése, a forradalom győzelme számára, mert egy hosszan tartó, előre nem láthatóan éles és bonyolult harc során alapozódott meg. Pártunk, mivel örökölte a dzsucse tradícióját, a legszilárdabb szervezeti és ideológiai talajon képes továbbfejlődni és erősödni, győzelmesen előrehaladni, legyűrve a viharos utat kövező megpróbáltatásokat és nehézségeket. Pártunk jövője is attól függ, hogyan tudjuk megvédeni és továbbvinni ezeket a nagyszerű hagyományokat.

Nemcsak a mai, de az eljövendő nemzedékek kitartását is biztosítanunk kell a nagy vezető, Kim Ir Szen elvtárs ideológiája és elmélete mellett, ami a párt örök vezérlő ideológiája és elmélete, állhatatosan meg kell védenünk forradalmi tetteit, harci tapasztalatait, forradalmi és népi stílusú munkamódszerét, és ragyogóan kell folytatnunk és beteljesítenünk a dzsucse forradalmi ügyét.

A párt egységének, kohéziójának és tisztaságának állandó védelme és erősítése a párt és a forradalom sorsát érintő, döntő probléma. Nemzedékeken keresztül meg kell védenünk a párt egységét és összetartását.

Nagy vezetőnk, Kim Ir Szen elvtárs bölcs iránymutatásával a hosszan tartó harc folyamán pártunk a legszilárdabb és legeletképesebb egységet érte el a kommunista mozgalom történetében. Jogosnak érezzük, hogy erre büszkék lehessünk. Azonban sohasem lehetünk elégedettek a párt egységéért és összetartásáért folytatott harc során elért eredményekkel. Forradalmunk még nem ért véget, kemény küzdelem áll még előttünk. Amíg az imperializmus fennáll, amíg az opportunizmus létezik, és amíg az osztályharc folytatódik, lankadatlanul fokoznunk kell harcunkat a párt egységéért és összetartásáért.

A pártszervezeteknek teljes mértékben meg kell ismertetniük minden vezetővel és párttaggal a frakciózás elleni harc tapasztalatait. Ez mindig képessé teszi őket az éles párt- és osztályjellegű szemléletre, arra, hogy szembehelyezkedjenek minden egészségtelen elemmel, mely alááshatja — mint pl. a frakciózás, a nepotizmus és a lokálpatriotizmus — a párt egységét és kohézióját. Generációkon keresztül meg kell őriznünk a párt és forradalom sorainak egységét és kohézióját, mely a vezér körül a dzsucse elvén alapuló tömörülés eredményeként jött létre, és még gondosabban meg kell erősítenünk vasfegyelmüket, aminek értelmében minden párttag egy emberként cselekszik a párt központi bizottságának irányítása szerint. Minden párttagnak dzsucse típusú kommunista forradalmárrá kell válnia.

Pártunk tagjai elharcosok, akik felelősek a dzsucse forradalmi ügyének beteljesítéséért, a szocialista és kommunista ügyért Koreában. Annak érdekében, hogy teljesen felkészült, dzsucse típusú kommunista forradalmárrá neveljünk minden párttagot, meg kell erősíteni a pártéletet.

Ez annál is fontosabb annak a ténynek a fényében, hogy a párt soraiban ma nemzedékváltás folyik. A párt csak akkor örökíthető át hitelt érdemlően, ha a pártéletet megerősítettük. A párt sorait az idők múlásával állandóan új és új nemzedékek töltik fel, melyekből még hiányzik a pártszellem.

A pártszervezeteknek hatékonyan kell alkalmazniuk a pártéletnek az egész pártban bevezetett új rendszerét, úgy, hogy növeljék a tagság pártéletе-

nek egységét, és folyamatosan minden vezetőbe és pártagba beleoltsák a pártszellemet.

Intenzívebb harcot kell folytatni, hogy tökéletesedjék a pártmunka módszere és stílusa, úgy, hogy a vezér munkamódszerét gondosan átvegyek az egész pártban.

Ahogy a vezér eszméjén kívül nem létezhet más eszme partunkban, amelyet a nagy vezér, Kim Ir Szen elvtárs alapított és edzett meg, úgy nem tűrhető meg más munkamódszer és -stílus sem, mint a vezéré. Mindazonáltal még mindig létezik a régi stílusú pártmunka, nem kis kárt okozva munkánkban.

Ha a párt elmulasztja megszüntetni a régi típusú munkamódszert és -stílust, fokozatosan elveszíti a tömegek bizalmát és támogatását, elszakad tőlük, és hosszú távon nehézségekkel kell szembenéznie. Határozottan véget kell vetnünk a régi munkamódszernek és -stílusnak, nem felejtve, hogy a pártmunka módszerének és stílusának kijavítása olyan probléma, amely döntő a párt és a forradalom sorsát illetően.

Azért, hogy kijavítsák munkamódszerüket és -stílusukat, a tisztviselőknek magukévá kell tenniük a forradalmi és népi álláspontot, és meg kell ismerniük a személyiség jellemző népi vonásait. A pártmunkásoknak feltétel nélkül védelmezniük kell a munkásosztály és más néprétegek érdekeit, hűen kell szolgálniuk a népet. A pártmunkasok igaz forradalmi elvtársaiknak kell, hogy tekintsék alárendelteiket és a tömegeket, teljes szívükből szeretniük kell őket, megosztaniuk velük a jót és rosszat, kölcsönösen bízniuk kell egymásban. Ha tökéletesíteni akarják a pártmunka módszerét és stílusát, meg kell ismerkedniük a pártmunka dzsucse alapján nyugvó elméletével és metodológiájával. Ezek egyedi, sajátságos elemek, tételek, melyek megtestesítik a dzsucse azon elvét, hogy mindenben a legnagyobb jelentőséget tulajdonítsuk az embernek, és minden az embert szolgálja. Csak ha mélyen megértettük ezt az elméletet és metodológiát, leszünk képesek arra, hogy helyesen irányítsuk a népet, és ügyesen megoldjuk a tömegek átnevelésének és mozgósításának minden problémáját.

Emlékeznünk kell, hogy ha egy munkaspárt elmulasztja felszámolni a bürokratikus és adminisztratív tendenciákat, képtelenné válik a forradalom vezetésére, ezért folytatnunk kell a faradhatatlan küzdelmet a régi munkamódszer teljes megszüntetéséért. „Anyapárttá" kell tennünk pártunkat, amely feltétel nélkül hű a munkásosztályhoz és a néptömegekhez, a tömegek állandó képviselője, azokkal egyesült, és erőteljesen, mindig az élen járva lendíti előre a forradalom és az építőmunka ügyét.

A pártépítésben idáig elért sikerek határozottan biztosítják a párt és a forradalom fényes jövőjét.

Széles perspektíva nyílt most a párt előtt, és forradalmi harcunk egyre gyümölcsözőbbé válik. Sohasem lehetünk eltelve babérjainkkal, hanem lankadatlanul tovább kell küzdenünk az újabb győzelmekért. Harcban kikövezni a forradalmi utat, ez pártunk hagyományos forradalmi vonása. Meg nem alkudva kell továbbhaladnunk a forradalom útján, győzelemre vive a dzsucse ügyét, a szocializmus és a kommunizmus ügyét.

A győzelem és a dicsőség mindig ott van pártunk és a nép tarisznyájában, miközben a dzsucse forradalmi ügyének beteljesüléséért vívja csatáját, nagy vezetőnk, Kim Ir Szen elvtárs bölcs irányításával.

(A koreai napilap 1982. október 19-i számából)

ADAM SHAFF

Lengyelországról — mellébeszélés nélkül

A szerző nemzetközi hírnevű lengyel filozófus és szociológus, hosszabb idő óta a bécsi Európai Társadalomtudományi Központ igazgatótanácsának elnöke. Ezt a cikket a Polityka c. lengyel hetilapba írta, nyilvánvalóan „kijózanítóul" szánva a lengyel közvéleménynek, s azt csak az ottani összefüggések és helyzet ismeretében lehet megfelelően értelmezni. A cikk személyes véleményét fejezi ki, de szélesebb rétegekben élő problémákra és kételyekre keres választ. Mint ilyen, jelentős információként, a magyar olvasó érdeklődésére is számot tarthat. Változtatás és számottevő kihagyások nélkül közöljük a teljes szöveget. — *N. Sz. szerk.*

Ismét létezik „lengyel ügy", mely Lengyelország határain túlnőve, a nemzetközi politikát befolyásolja. Természetesen az előzővel, a XIX. századival összehasonlítva, vannak eltérések: annak idején a szomszédai által államiságától megfosztott Lengyelország újjászületése volt a tét, ma e megsemmisülés megismétlődésének az elkerülése. Ilyen nagy tétje van ennek a még mindig tartó küzdelemnek, jóllehet sokan ezt nem veszik észre, vagy nem akarják észrevenni. A helyzet tehát alapvetően más, nemzetközi következményei mégis hasonlóak: a küzdelem örvényébe potenciálisan ismét belesodródhat Európa egésze. Vannak erők, amelyek ismét megpróbálják Lengyelországot világméretű alku tárgyává tenni.

•

Ez a szituáció tükröződik a mai Lengyelországot érintő különféle politikai kérdések megközelítési módjában — mind belföldön, mind az ország határain túl. Itthon e kérdések felett rendszerint szemet hunyunk, vagy hitetlenkedve beszélünk róluk.

A nyílt beszéd hiánya, mint állapot, pszichológiai szempontból egészségtelen, különösen azért, mert kedvez a vágyálmok hallucinációinak, melyek az ország emocionálisan túlfűtött légkörében, figyelembe véve a lengyelek társadalmi alkatát, továbbá anarchizáló eltévelyedéseit, dezorientációt eredményeznek. Jobb tehát a kierőszakolt tabu elől nem meghátrálni. Még akkor is, ha ez a brutális felfedezés erejével hat, és egyesek fülét sérti. Válasszunk ki hát néhány ilyen „kényes kérdést", és vegyük őket nyilvánosan bonckés alá.

Jalta és a „lengyel kérdés"

Mindenért a Jaltában és Potsdamban megkötött egyezmények felelősek, miután nélkülük Lengyelország társadalmi berendezkedése és politikai helyzete más volna — az ország fejlődése pedig problémamentes lenne. Ebben kritikátlanul hisz sok lengyel, ezt a meggyőződést kísérli meg elterjeszteni — ez esetben tudatosan és „kritikusan" — a lengyelországi helyzetet aláaknázni kívánó nyugati propaganda. Tehát: Érvényteleníteni kell Jaltát! — hirdetik ravaszul, s ebben, sajnos, nem egy naiv lélek hisz is itthon.

Kezdjük egy brutálisan hangzó ténymegállapítással, mielőtt rátérnénk a probléma mélyebb elemzésére: a jaltai és potsdami egyezményeket kizárólag egy újabb világégés tehetné semmissé, aminek eredménye a világ

újrafelosztása lenne a győztes hatalmak között. Miután azonban egy atomháború latolgatása kizárható, hiszen értelmetlenség a világ atomtemetőre való felosztásán töprengeni, hisz abban öngyilkosok, és nem győztesek feküdnének. A Jalta reviziójáról való álmodozást eltemethetjük az elvetélt ötletek temetőjében. Mindenesetre erre nem érdemes számítani, amennyiben az ember a politikai valóságok világában kíván maradni. Úgy gondolom, elmélkedéseinket tehát azzal érdemes kezdeni, hogy a fantaszták fejére hideg vizes dezsát borítunk. Ez azonban csupán a gyógyítás kezdete. Valójában azzal a kérdéssel kell kezdenünk: tulajdonképpen mire megy ki a játék, amikor — Lengyelországgal összefüggésben — Jalta és Potsdam következményeiről beszélnek?

Jaltában és Potsdamban három győztes nagyhatalom vezetői: Churchill, Roosevelt és Sztálin szerződést kötöttek, melyben felvázolták a hitleri Németország és szövetségesei felett aratott győzelem utáni Európa új politikai arculatát, ily módon elvégezték az Egyesült Államokat, Nagy-Britanniát és a Szovjetuniót egymástól elválasztó területek újrafelosztását is. Ami a jövőbeni független Lengyelországot illeti, ezek az egyezmények megváltoztatták háború előtti határait, keleten lényegében azt a Curzon-vonalat alapul véve, mely az első világháborút követően lett volna határa, nyugaton — az elvesztett keleti országrészek fejében — Lengyelországnak ítélték a szovjet és lengyel katonák vérével megváltott területeket az Odera és Neisse mentén. A háború utáni Lengyelország társadalmi rendszerével a szóban forgó egyezmények, a politikai demokrácia szellemében csak általában foglalkoztak, a szocialista rendszerről nem volt bennük szó. A helyzet, a hitleri Németország ellen harcoló szövetségesek közötti kapcsolatok evolúciójának hatására megváltozott, olyannyira, hogy a horizonton felsejlett egy újabb háború veszélye, ezúttal a szövetségesek között. Az álláspontok megváltozását nem csupán ideológiai, hanem politikai-katonai meggondolások is alátámasztották. Ennek értékelését itt mellőzzük, pusztán a tények közlésére szorítkozunk.

Mit kívánnak tehát a „hátra arc Jaltának" jelszó hangoztatói? A keleti területek visszaszerzését, Lvovval és Vilniusszal? Nem, nem erről van szó. Kisebb csoportoktól eltekintve, enyire túlfűtött fantáziájú álmodozók nincsenek ma Lengyelországban. Vagy netán a nyugati vidékeket kívánnák visszaadni Németországnak? Ott nincs hiány az effajta változásnak szurkolókban. Nem, a lengyelek biztosan nem ezt akarják. Akkor hát mit? Kiszakítani Lengyelországot a Szovjetunió biztonsági övezetéből. Márpedig ezt nem a jaltai és potsdami egyezmények döntötték el — ez nevetséges félreértés —, hanem Lengyelország geopolitikai helyzete. Az, hogy a Szovjetunióval határos, ráadásul — mint a szocialista közösség egyik tagja — kizárólag szocialista országokkal van körülvéve. Jaltának ehhez semmi köze, a geopolitikai helyzetet pedig, még ha az valakinek kényelmetlen is, megváltoztatni nem képes senki. E törekvés híveinek, akik számára ily módon lehetővé válna Lengyelország politikai rendszerének hőn óhajtott megváltoztatása, nem a jaltai egyezményeket kellene hibáztatniok azért, ami van, hanem az Úristent, amiért a lengyeleknek ilyen „földrajzi hosszúságot és szláv arcot" adott, mint arról Wojciech Mlynarski lengyel költő is szólt.

Ez a Jalta körüli egész hecckampány tehát közönséges politikai süketlenség. Amikor azonban a lengyeleket általában ez az összezavart tudat jellemzi, nincs mit csodálkozni az eltelt két év során nálunk elhangzott, a politikai értelmet nélkülöző ilyen ömlengéseken. Helyénvaló viszont a meglepetés, amikor ehhez a kórushoz tekintélyes, mi több, szocialista politikusok csatlakoznak, pl. az iránt nagyhagyományosan baráti Franciaországban, akik európai földrajzi ismeretek terén feltehetően nem túlságosan járatosak. Továbbá Európa háborús történelmét elhomályosítja előttük a franciák többségére jellemző de Gaulle-komplexus, aminek alapja Franciaország megalázása azáltal, hogy a nagyhatalmak közötti tárgyalásokból, így a jaltai tárgyalásokból is kihagyták.

Habár a Jaltával kapcsolatos félreértéseket tisztáztuk, van még valami, ami megérdemli a figyelmet: így vagy úgy — hangoztatják egyesek — mindaz, ami az elmúlt két esztendő során Lengyelországban történt, a szovjet nyomás és fenyegetések eredménye, amelyek nélkül az események másként, „lengyel módra", azaz a „Szolidaritás" politikai követeléseinek jegyében követték volna egymást.

Valóban? Ez a kérdés is megérdemli, hogy elemzésnek vessük alá, félretéve mindenfajta mellébeszélést és „tabut".

Okok itt vagy ott?

Nemcsak arról a sajátos nyugati mitológiáról van szó, ami a felkorbácsolt kommunistaellenes propaganda hatására a társadalom széles rétegeinek tudatát befolyásolta: ti., hogy egy brutális szovjet beavatkozás és a Varsói Szerződés hadseregei intervenciójának veszélye nélkül a lengyel események a „Szolidaritás" szélsőségesei irányvonalának megfelelően alakultak volna, hogy Lengyelországban a szocializmus (a KOR terminológiájával élve) „felbomlott" volna. Mindössze a tényt rögzítem, de sietek hozzátenni, hogy csak az, aki a politikai realitásokat teljesen figyelmen kívül hagyja, hihet ehhez hasonló dolgokban.

Rosszabb ennél, s elsősorban ezt kívánom hangsúlyozni, hogy hasonló nézeteket itthon is terjesztenek, ahol pedig az embereknek informáltabbaknak illene lenniük és a valóságot reálisabban kellene szemlélniük. A hamis politikai értékelések és a naivitás a politikában halálos bűn, mint ahogyan azt legjobban a „Szolidaritás" fellángolása, majd bukása érzékelteti.

Vizsgáljuk meg hát azokat a kérdéseket — feszélyezettség nélkül és „tabut" nem ismerve —, melyekről egyebként csak suttogva beszélnek. Beszéljünk róluk hangosan és érthetően!

Vajon Lengyelország bel- és külpolitikájára hatással vannak-e különféle kapcsolatai a Szovjetunióval és más szocialista országokkal? Természetesen hatással vannak. Politikai naivitás lenne ezt nem látni, és nem megérteni, és politikai ostobaság lenne ezt tagadni. Vessük fel e problémát még élesebben: adódhat-e ebből bizonyos nyomás és ennek különböző megnyilvánulásai, amikor a szocialista rendszer, sőt e rendszer meghatározott modellje lengyelországi létének megvédelmezése a tét? Igen, előfordulhatnak ilyenek, és ostobaság lenne ezt tagadni. Ismételten aláhúzom: csak tényeket sorakoztatok fel, nem próbálom meg azokat értékelni.

Eredetüket azonban meg kell magyarázni, legalábbis, ami Lengyelországot illeti.

Lengyelország az ún. szocialista közösség gazdasági, politikai és katonai közösség országai közé tartozik. Ez a háborút követő történelmi fejlődés eredménye, egy olyan tény, amelyet új világháború által előidézett földrengésen kívül semmi nem változtathat meg. Ez a korszak egyben magában foglalja a társadalmi-gazdasági struktúrákban és a társadalmi tudatban lezajlott mély átalakulásokat, a szocializmus alapvető eredményeinek elfogadását, függetlenül a meglévő kritika mértékétől. Ebből pedig mélyreható következtetések adódnak. Minden közösségben érvényesülnek bizonyos törvényszerűségek, s vannak egyes tagjainak igényein, keretein túllépő szükségletei is. Konkrétan: a Szocialista Közösségnek politikai érdeke, hogy a szocialista rendszert valamennyi, e közösséget alkotó tagállamban fenntartsa, mert ellenkező esetben a széthullás veszélyezteti; ezt nem csak ideológiai szempontok diktálják, hanem következik a közösség gazdasági és katonai helyzetéből, továbbá a két — a szocialista és a kapitalista társadalmi rendszer között folyó küzdelemből. Aki ezt a küzdelmet nem „veszi észre", nem érti meg élességét és mélységét, még az ún. békés egymás mellett élés körülményei között is, az nem érti meg a mai nemzetközi politikát sem. Ez olyan érdek, amelyet valamennyi szocialista ország védelmez, és a jövőben is védelmezni fog, miután létalapról van szó. Védelmezni fogják azok is, akik az önállóság elvét vallják a szocialista államok belügyeinek megoldását illetően. Ugyanis az alapelv mindenkor az, hogy a szocialista országok belügyeiről van szó, és e jellegük a jövőben is érintetlen marad.

Ebben az esetben egyszerűbb dol-

gekről is szó van, nem annyira ideológiai, mint inkább a szocialista közösség védelmével és biztonságával kapcsolatos kérdésekről. Ezeknek gyakran elsőbbségük van, hiszen a két tábor között folyó, és egy új világháború fokozott veszélyét hordozó verseny, küzdelem ténye nem hagyható figyelmen kívül.

Alkalmazzuk e fejtegetéseket a konkrét lengyel valóságra, az utóbbi két esztendő lengyel eseményeinek fejlődésére. A szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió által ezen eseményekre gyakorolt befolyás bennünket érdeklő kérdésében a következő eredményt kapjuk: magától értetődően fel kellett hogy merüljenek aggályok, talán még politikai nyomás is, az események által veszélyeztetett szocialista rendszer védelme, továbbá a Szovjetunió és a Nyugat közötti közlekedési útvonalak teljes nyugalmának és biztonságának megőrzése érdekében. Ha ez valaki számára furcsa, úgy kételkednünk kell az illető tájékozottságában és realitásérzékében a nemzetközi kapcsolatok megítélését illetően. Így kellett történnie, különös tekintettel a lengyel események viharos jellegére, és ez teljesen normális dolognak számított. Az egyetlen, amit ezek után meg kell vizsgálnunk — gondolatmenetünkben most éppen ez a leglényegesebb —, hogy vajon az események ilyetén alakulásában kizárólagosan az említett figyelmeztetések, illetve esetleges fenyegetések játszottak-e szerepet, és vajon nélkülük ezek az események egészen másképpen alakultak volna.

Határozott véleményem, hogy az erre a kérdésre adandó válasz egyértelműen tagadó, ez meghazudtolja azok állítását, akik a lengyel események alakulását kizárólag, vagy mindenekelőtt külső erők beavatkozásának tulajdonítják. Eme megállapításnak nem csupán a szóban forgó események megítélésében, de további fejlődésük perspektíváinak körvonalazása szempontjából is nagy jelentősége van.

A lengyel társadalom, csakúgy, mint Európa más társadalmai, belsőleg differenciált és megosztott. Nem lehet tagadni azt a tényt, hogy történelmileg érthető okok következményeként társadalmunkban komoly orosz- és németellenes fóbia uralkodik; az előbbit 1981-ben tudatosan táplálták a „Szolidaritás"-ba befészkelődött politikacsinálók. Szerintük a szocializmusnak a többség támogatását nélkülöző meghonosítása Lengyelországban, a katolikus egyházhoz mélyen kötődő társadalom bizalmatlansága, sőt idegenkedése a marxista ideológiával szemben, a szocializmus lengyelországi építése során fellépő hibák által okozott társadalmi sérülések stb..., miatt társadalmunkban jelenleg komoly az ellenállás a szocializmus megvalósított modelljével szemben. Ez tény, és ez képezi a mostani nehezségek politikai-ideológiai alapját. De mindebből azt a következtetést levonni, hogy ez a társadalom egészére vonatkoztatható, hogy a rendszer, vagy akár csak a lengyelországi modell megváltoztatása ellen senki más ne lépne fel, amennyiben külső nyomás nem nyilvánulna meg, ez ostobaság — igen, ostobaság —, amely csak a politikában járatlanok vágyálmainak szintjén, vagy a tudatos provokátorok számára elfogadható, akik cinikusan, Lengyelországot eleve veszteséglistára helyezett tételként felhasználva kívánják lejátszani nemzetközi politikai dominópartijukat. Komolyan senki nem vonhatja kétségbe azt a tényt, hogy eme bizonyos „mások" jelen vannak Lengyelországban, hogy számuk tekintélyes, ráadásul — és ez legalábbis nem imponderábilis — kezükben összpontosul egy erős és az események által érintetlen hatalmi apparátus. Ebben az összefüggésben általában az „apparátus" fogalmát szokás használni, ami könnyen félrevezethet e közösség nagyságrendjét és tagjainak súlyát illetően. Emlékeztetőül: annak idején 3 millió körül volt a párttagok száma, ami a családtagokkal együtt már 10 milliós, tekintélyes számot ad. Vegyük hozzá a hadsereg, a rendőrség „apparátusát", az állami hivatalnokokat, hiszen valamennyien — így vagy úgy — létérdekeiken keresztül kötődtek a fennálló rendszerhez, és így máris az ellenzék potenciális ellenzékének sokmilliós seregét kapjuk. Ehhez járul még egy „apróság" — a parasztság. Mint ahogyan azt valamennyi — valóban nem meghamisított — közvélemény-kutatás eredménye jelzi (és ilyeneket az elmúlt időszakban tucatjával készítet-

tek), a parasztság a kormányt támogatja, és ellenségesen viseltetik a nyugtalansággal és zavargásokkal szemben: magángazdaságokkal rendelkezik, ugyanakkor — talán éppen ezért — ódzkodik minden nyugtalanságtól. Mindebből kiderül, hogy azok, akik a „Szolidaritás" 10 millios taglétszámából (ki számolta őket?) azt a következtetést vonták le, hogy egész Lengyelország támogatta a „Szolidaritás" politikáját (milyen politikát?, a szélsőségesekét?), önmagukat vezették félre. Nem fér kétség ahhoz, hogy a társadalom nagy része, ha nem éppenséggel a többség, ellenezte a „szélsőségesek" politikáját. Ide tartozik az a „számvizsgálók" által figyelmen kívül hagyott tény, hogy a társadalomnak éppen ez — az életnek, a „szélsőségesek" által történő anarchizálását ellenző — része birtokolta a hatalmi apparátust — katonaság, rendőrség, különleges egységek —, azt az apparátust, amelyet mint mondtuk, érintetlenül hagyott az események menete, s amely a tények tanúsága szerint teljes egészében rendelkezésre állt. Ez persze várható volt, tudniuk kellett volna azoknak is, akik az „utolsó ütközet" megvívására készültek. E téren nem szabad illúziókat táplálni. Itt-ott most siránkozás hallatszik amiatt, hogy a rajtaütésre hónapokon át készültek, mert olyan óramű pontossággal hajtották végre, hogy az kizárja az improvizáció eshetőségét. De hiszen ezt nem titkolta senki, ellenkezőleg, „kiszivárogtatták", hogy a „belelkesülteket" kijózanítsák. Ok azonban hitetlenkedtek, mondván, hogy csak ijesztgetik őket. Nyilvános figyelmeztetések is elhangzottak, a vezetők hivatalos megnyilatkozásai alkalmával. Oda kellett volna figyelni ezekre, a józan észre hallgatva, ami egy nem túlságosan komplikált gondolatot sugallt, nevezetesen azt, hogy ha Jurczyk és más urak nyilvánosan és zajosan a kommunisták akasztására hívnak fel, akkor az utóbbiak nem várnak ölbe tett kézzel, hanem azt megelőzendő — szükség esetén — lecsapnak a jurczykokra és másokra, tekintettel arra, hogy ők rendelkeznek az ehhez szükséges eszközökkel, míg amazok nem. Ahogy a gyakorlat igazolta, erre sor is került, akasztás nélkül — az teljesen felesleges lett volna.

Amit a német úgy mond, *der langen Rede kurzer Sinn* (sok beszédnek sok az alja): a csapás az ellenzékre, amely az országot a szakadék szélére sodorta, polgárháborús értelemben, „belső" úgy volt, és az adott helyzetben a lengyel társadalom éles megosztottságának talaján kellett végbemennie. Előre látható volt e csapás eredménye, miután a küzdő felek egyike abszolút fölényben volt a másik gyengeségével szemben. Szerencsére a csapás preventív volt, így megmentette az országot attól a katasztrófától, ami polgárháborút, tíz- és tízezer lemészárolt áldozatot jelentett volna, és — végeredményben — az ilyen helyzetben elkerülhetetlen beavatkozást a Varsói Szerződés hadseregei részéről, már csak a szocialista tábor katonai érdekeire való tekintettel is (a nyugati tranzit-útvonalak — már említett — biztonsága). A Nyugat természetesen, krokodilkönnyek hullatásán kívül, katonai téren még a füle botját sem mozdította volna, azon idióták nagy szomorúságára, akik minden figyelmeztetés ellenére biztak abban, hogy „az amerikaiak minket nem hagynak cserben". Pedig Haig (még külügyminiszterként) két ízben is beszélt erről nyilvánosság előtt, és a NATO részéről Luns is megismételte ezt a figyelmeztetést.

A csapás akár így, akár úgy következik be, okai és mozgatórugói belső, lengyel eredetűek voltak. Ebből vajon az következik, hogy a szocialista közösség országai részéről (nemcsak a Szovjetunió részéről) nem nyilvánult meg nyomás annak érdekében, hogy véget vessenek az anarchiának és megelőzzék a polgárháborút? Feltételezem, hogy volt ilyen nyomás. Ismeretes, hogy figyelmeztetések is elhangzottak. Így kellett történnie, mert politikai vakság azt hinni, hogy a szocialista országok ölbe tett kézzel nézik végig, míg mások felszámolják rendszerüket. Ez nem változtat azon a tényen, hogy lengyel eseményekkel állunk szemben, amelyeknek alakulását a lengyelek befolyásolják, ez az ő belső ügyük volt — és az jelenleg is. Ez viszont nem változtat azon a tényen sem, hogy az ügynek nemzetközi következményei vannak, miután a „szocializmus felszámolásának" említett hívei ebben a játszmában különösen

aktívnak bizonyultak, ami nem csak Lengyelország, de — természetesen — a szocialista tábor egészének reakcióját kellett, hogy kiváltsa.

Stratégiai variánsok

Az alábbi állítás, miszerint jelenleg a világon nagy tétre menő politikai játszma folyik, amelynek főszereplői a „szuperhatalmak", olyan magától értetődő igazság, hogy szinte már banális. A földteke különböző pontjain konfliktusok robbannak ki, azonban a bonyodalmak szálai ugyanazokban a központokban futnak össze. Vonatkozik ez sajnos Lengyelországra is.

A dolgokat természetesen nem szabad leegyszerűsíteni. Minden bizonnyal nem igaz, hogy az elmúlt két év lengyel fejleményei kizárólag a nyugati propagandának és felforgatóközpontoknak tulajdoníthatók. Az ilyen értelmetlenségekkel való időnkénti operálás nem használ az ügynek, ellenkezőleg, árt neki, mert a tömegek bizalmát megrendítik a túlzások és az egyoldalúság, s ez elfedi, illetőleg segít elfedni a nyugati ellenséges központok lengyelországi mesterkedéseinek tagadhatatlan tényeit. Ezek, a lengyelországi szocialista rendszer felszámolását célzó askálódások objektív tények, melyek megértése nélkül maguk a lengyel események sem érthetők meg.

A lengyel események spontán tiltakozásként kezdődtek, mindenekelőtt a dolgozó tömegek spontán tiltakozásaként, a torzulások, különösképpen a gazdaságpolitika lengyelországi torzulásai ellen. Nem hallgatható el az a természetes tény, hogy a munkásosztály óriási többsége adott pillanatban e mozgalom mögött állt. Ezek nem titkos ügynökségek, de nem is ellenséges erők voltak, ez a lengyel munkásosztály volt, a proletárdiktatúra letéteményese, amely a hatalom torzulásai ellen fellázadt, és nem csak gazdasági, de politikai engedményekre is kényszerítette a hatalmat. Nem tagadható ez a szocializmus hírneve szempontjából nagyon is kínos tény, mert e nélkül a helyzet megértése lehetetlen. Végeredményben a helyzet jobbá tételét gátolná ennek tagadása, és eltorzolná minden e mozgalom deformációját felmutató ellenérv útját az emberek tudatához. E tény elismerése nélkül az emberek hajlamosak lennének a helyzettel kapcsolatos minden érdemi ellenérvet mint hazugságot elvetni. Ez igen veszélyes helyzet, mindenekelőtt politikai következményei miatt.

E spontán mozgalomba, amelyben egy ideig lényeges szerepet játszott a katolikus egyház, hamarosan különböző, politikai irányzatukat tekintve nemegyszer egymással gyökeres ellentétben álló hazai ellenzéki központok kezdtek el beszivárogni, mint a KOR (a Munkásvédelmi Bizottság) és a KPN (a Független Lengyelország Konföderációja), de logikus módon „érdeklődni" kezdtek iránta a nyíltan ellenséges külföldi központok és belföldi ügynökségeik is. Emlékeznünk kell arra, hogy a szóban forgó központok Lengyelország gazdasági összeomlását buzgón figyelve — véleményem szerint abban aktívan segédkezve — régóta számoltak Lengyelországgal, mint a szocialista tábor felbomlasztását célul kitűző mozgalmak epicentrumával, hogy így vegye kezdetét a szocializmus világméretű „szétverése". Nem véletlen, hogy a „lengyel nyár" előtt két évvel jelent meg John Hackett tábornoknak a harmadik világháború kitöréséről szóló könyve, amely a „sci-fi" műfaját felhasználva ismerteti meg a széles közvéleményt az USA illetékes központjaiban lefolytatott szimulációs játékok egyik variánsával. (A könyv számos fordításban, többek közt, a párizsi „Kultúra" közreműködésével, lengyelül is megjelent.) A háború — a könyv szerint —, a lengyelországi társadalmi robbanással és az ennek kapcsán kialakuló nemzetközi konfliktussal kezdődik. Nincs mit csodálkozni azon, hogy ezt az esetleges robbanást minden elképzelhető eszközzel és nagy gonddal igyekeztek elérni: ügynökségek tevékenységén, a mozgalom anyagi támogatásán keresztül stb. Az akció az ellenzéki mozgalom erősödése, illetve a hatalom gyengülése mértékének megfelelően fokozódott. A jövő fényt fog deríteni ennek az akciónak a részleteire. Itt elegendő azt elmondani, hogy végül is nem szabad tagadni és elhallgatni a lengyelországi ellenzéki mozgalom kialakulásának spontán eredetét, de ugyanígy nem

szabad tagadni és elhallgatni azt a szerepet, amelyet a szocialista Lengyelországgal ellenséges külföldi központok töltöttek be ennek a mozgalomnak a degenerációjában. Ezek a központok láthatóan fokozott reményeket fűztek a lengyel eseményekhez. Elsősorban az volt a céljuk, hogy a Szovjetuniót beavatkozásra kényszerítsék, hogy agresszorként kompromittálhassák, hogy az európaiakra ráijeszthessenek, következéskepp az USA Európában tervezett agresszív katonai lépéseinek támogatása számára megnyerjék őket.

Mekkora volt a csalódás és a düh, amikor az események másként alakultak: robbanás, intervenció nélkul, simán, néhány óra alatt sikerült megszüntetni a Lengyelországot fenyegető veszélyt, a december 17-ére várható drámai események előestéjén. A CIA pedig ugyancsak kompromittálta magát, a lengyel helyzet ismeretének teljes hiánya miatt. Megértem, hogy a „Szolidaritás" vezetői között lehettek naivak, jámbor óhajaiktól elbizakodottak, akik alábecsülték néhány százezer katona és rendőr jelenlétének tényét Lengyelországban, akik nem voltak tisztában ezek pszichikai és harci felkészültségével, de hogy egy CIA felderítése! Szégyen, uraim! James Bond és társai, úgy látszik, csupán a filmekben léteznek. Különben is, minek ide ügynök? Elégséges lett volna egy csöpp tájékozódás és egy kis józan ész. Mindenesetre a felsülés óriási volt, ezért aztán bedobták a köztudatba azt a „kacsát", mely szerint lengyel munderba bújtatott szovjet katonákról lett volna szó.

Akkor bújt ki a szög a zsákból, amikor Reagan elnök elkezdte „megboszszulni" a Szovjetunión a létre nem jött intervenciót, Lengyelország elleni szankciók alkalmazásával. Számos, még csak haladónak nem is tartott politikus és újságíró hívta fel a figyelmet ennek az akciónak az értelmetlenségére, figyelembe véve az Egyesült Államok hivatalosan deklarált célját A Szovjetunióval szemben, még ha a lengyelországi beavatkozás kikényszerítéséről van is szó, ily módon nem lehet eredményt elérni; e téren Lengyelország maga is rendelkezik a szükséges eszközökkel. De — sajnos — Lengyelországot, hacsak az USA szándékai ellenére Európa nem siet segítségünkre, abból a helyes feltételezésből kiindulva, hogy „beteg emberről" van szó, és a kontinens beteg kontinens, gazdaságilag tönkre lehet tenni. Akarhatják ezt reakciós amerikai politikai erők, de amikor ebben a piszkos munkában készséggel segédkezik nekik a legújabb lengyel emigráció (az 1980-as és az azutáni), ez már a tudatos hazaárulás útja. Ennek megfelelően, saját népük árulójaként kell őket kezelni.

Ugyanakkor a helyzet teljesen világos: vannak olyan erők Nyugaton, amelyek számára Lengyelország csupán egy bábu, melyet nemzetközi dominójátékukban cinikus módon feláldoznak, nem nézve azt, hogy 36 millió emberi lényről van szó. Ezt a megfelelő helyre kell tenni annak mérlegelésekor, hogy kik a szövetségeseink, illetve kik „szövetségeseink", de a gyakorlati következtetések levonásakor is. Még a most oly nehéz helyzetben lévő Lengyelország is megfizethet a megfelelő pillanatban azoknak, akik a szükségben elárulták. Senki ne számítson feledékenységünkre. Emlékezni fogunk.

Mit kell tenni?

A Lengyelország jelenlegi helyzete nemzetközi összefüggéseinek kérdését illető töprengéseknek — mint már mondottuk —, nem csak elméleti, hanem gyakorlati jelentőségük is van, amennyiben hatással vannak cselekvési programunk alakítására. Ezzel kapcsolatban két kérdéskört kell megkülönböztetnünk: külpolitikánk, illetve a többi országhoz fűződő kapcsolataink, valamint a kialakult nemzetközi helyzettel összefüggésben általános társadalmi tevékenységünk formálása.

Ami az első kérdéscsoportot illeti, a „mit kell tenni" kérdésre adandó válasz a téma fenti tárgyalásából közvetlenül adódik. A bonyolult nemzetközi kapcsolatok rendszerében és az ezek változásai tekintetében meghatározó befolyású „szuperhatalmak" politikájában Lengyelország a jelenleg folyó játszmák egyik tétjévé vált, melynek során az USA és NATO-országokbeli szövetségesei Lengyelországot a csapas „másodlagos" céljának te-

kintik. Úgy gondolják, hogy Lengyelország gazdasági megsemmisítésével egyben a Szovjetuniót gyengítik. Reagan lengyelellenes szankcióinak ez a filozófiája. Mármost, függetlenül e politika hatékonyságának megítélésétől, parancsoló erejű és választási lehetőséget kizáró a következtetés: még erőteljesebben kell támaszkodni a Szovjetunióra és a szocialista közösség más államaira, mert csakis ez garantálja — ma még határozottabban, mint korábban — határainkat, függetlenségünket, azonkívül ez az egyetlen hatékony támasz az ország nehéz gazdasági helyzetében. Az amerikai politika tehát — s erre egyre több nyugati publicista hívja fel a figyelmet — az elérni kívánttal éppen ellenkező eredményt ér el, amikor Lengyelországot alternatíva nélkül, a Nyugat számára kedvezőtlen helyzetbe taszítja.

Ami pedig a belpolitikát illeti, a viharok időszakát és a szükségállapot felfüggesztésével kapcsolatos viszonylagos megnyugvást követően, midőn a „Szolidaritás" politikájának csődje nyilvánvaló ténnyé vált, nem marad más, mint megpróbálni a válságot leküzdeni, az „organikus munka" jelszavának meghirdetése útján, ami a jelenlegi körülmények között együttal a szocialista társadalmi viszonyok erősítését is jelenti. Nemsokára eljön az az idő, amikor az érzelmek lecsitulnak és a racionális gondolkodás becsülete megnő, amikor a többség elismeri azoknak az érdemeit, akik — bár kétségtelenül kellemetlen műtét volt — véget vetettek a társadalom látszólag elkerülhetetlen menetelésének a szakadék felé.

Az „organikus munka" a „dolgozni kell" jelszóra is leredukálható! Sajnos ez jelenleg nem népszerű a mi társadalmunkban; ezért a felelősséget a jelen kornak és a történelemnek kell viselnie, mely a lengyelek társadalmi karakterét formálta. De nem is újító, amely eredetiségével vonzana. Mégis, az egyetlen reális jelszó a fentebb részletezett nemzetközi kapcsolatok miatt és az e kapcsolatokból következő kényszer miatt is. Még ha valakinek ez nem is tetszik, emlékeznünk kell, hogy az alternatíva a társadalmi pusztulás.

(A lengyel folyóirat 1983. január 22-i számából)

A MAGYAR–SZOVJET KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉBŐL . . .

Dr. Berecz János

BARÁTI SZÖVETSÉGBEN

(Harmadik, bővített kiadás)

208 oldal, szövegközti fotókkal

Ára: 24,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

MAGYAR–SZOVJET BARÁTI TÁRSASÁG

NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG

A nyugatnémet külpolitika gondjaival foglalkozó alábbi összeállítás a március 6-i választások előtt készült. Olyan tényezőkre összpontosít, amelyek az NSZK külpolitikájában és az ország bármilyen összetételű kormányának tevékenységében állandóan hatnak. A választások után megváltoztak a nyugatnémet parlament politikai erőviszonyai, de az ország külpolitikáját befolyásoló külső és belső tényezőkben nem történt változás: ezért az összeállítás nem vesztett időszerűségéből. — *N. Sz. szerk.*

Történelmi emlékeztető

Német Szövetségi Köztársaság
Területe: 248 121 km²
Lakossága: 61.4 millió
Fővárosa: Bonn
Az NSZK 10 tartomány szövetsége
Hamburg
Bréma
Schleswig-Holstein, szh.: Kiel
Alsó-Szászország, szh.: Hannover
Észak-Rajna-Vesztfália, szh.: Düsseldorf
Rajna-Pfalz, szh.: Mainz
Hessen, szh.: Majna-Frankfurt
Baden-Württemberg, szh.: Stuttgart
Saar-vidék, szh.: Saarbrücken
Bajor szabadállam, szh.: München
(Az NSZK alaptörvénye Nyugat-Berlint tizenegyedik tartományának tekinti. Az alaptörvénynek ezt a pontját a három nyugati szövetséges megszálló hatalom felfüggesztette, tehát a város nem tartozik az NSZK-hoz.)

A szövetségi állam parlamentje a Bundestag. Funkciója a szövetségi törvények alkotása és a szövetségi kormány tevékenységének az ellenőrzése. Az 1982-ben feloszlatott parlamentnek 497 tagja volt. 22 szavazati jog nélküli képviselőt küldött a nyugat-berlini képviselőház.

A tartományok önálló tartományi képviselőházakat választanak, amelyek a tartományi politikai erőviszonyok alapján kormányokat hoznak létre, miniszterelnökkel az élükön. A tartományok kormányai meghatározott arányban küldik képviselőiket a Bundesratba, a Szövetségi Tanácsba. A Szövetségi Tanács nem felsőház, hanem olyan alkotmányos föderatív szerv, amely a Bundestag által elfogadott törvényekkel foglalkozik és a tartományokat érinti. 41 tagból áll, ezenkívül a nyugat-berlini szenátus négy, szavazat nélküli küldöttet delegál.

Az állam élén a szövetségi köztársasági elnök áll, akit a Szövetségi Gyűlés választ. (A Szövetségi Gyűlés a Bundestag és a Bundesrat tagjaiból áll. A testületet az egyházak és a legfontosabb társadalmi szervezetek képviselői egészítik ki.) A szövetségi kormány elnöke a kancellár. A Bundestag és a tartományi képviselőházak tagjait 4 évre, a köztársasági elnököt 5 évre választják. Alkotmányos szerv az Alkotmányjogi Bíróság, amely a parlament törvényeinek és a kormány intézkedéseinek alkotmányjogi ellenőrzésére van hivatva.

1945—1949. A megszállás

Az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Nagy-Britannia és a Szovjetunió miniszterelnökei 1945 júliusában kon-

ferenciára gyültek össze Potsdamban. A konferencián kialakított álláspont alapján kimondták, hogy Németország nem lehet többé olyan hatalom, mint 1941-ben volt. Ezért iparát leszerelték, jóvátétel fizetésére kötelezték. Hadseregét feloszlatták. Elrendelték a nácitlanitást és a háborús bűnösök felelősségre vonását. Megtörtént az elcsatolt területek, illetve a szovjet hadsereg által felszabadított országok német lakosságának kitelepítése, amelynek következtében 12 millió embert telepítettek át a négy megszállási zóna. elsősorban a nyugati övezetek területére. „A megszállási övezetekben mérhetetlen nyomor, háborús pusztulás, munkanélküliség és infláció dühöngött", írja Golo Mann a Tizenkilencedik és a huszadik század német történelme c. könyvében.

1946. szeptember 6-án Byrnes, az Egyesült Államok külügyminisztere, stuttgarti beszédében kijelentette, hogy Németország nem lehet „Európa szegényháza", gazdasági egészségét helyre kell állitani, mert Európa gazdasági felépülése függ ettől. Ez volt az egyik első jelzés arra, hogy a nyugati hatalmak fokozatosan eltérnek a potsdami alapelvektől, s egy új koncepciót alakitanak ki.

1947 januárjában az angolszász megszállási övezeteket összevonták, kialakult az ún. Bizónia, amelyhez később a franciák is csatlakoztak megszállási övezetükkel. Így teremtődött meg Trizónia a nyugati megszállási zónákból. A Szövetséges Ellenőrző Tanács ugyanebben az évben megszüntette a Porosz Államot. 1948. június 20-án a nyugati megszállási övezetben és Berlin nyugati szektoraiban pénzreformot vezettek be, amely megállitotta az inflációt. Ez nagy lépést jelentett egy új, külön, nyugati, német állami formáció kialakulása és a magántőke új koncentrációján alapuló gazdasági fellendülés felé.

1947-ben megalakultak a nyugati megszállási övezetekben a német közigazgatási hatóságok. 1948 júliusában elkezdődött a Marshall-terv megvalósitása Trizóniában: ennek alapvető jelentősége volt a nyugati övezetek jövendő gazdasági fejlődésében, politikai és katonai elkötelezettségében. Ezt megelőzően Londonban 1948 februárjától június elejéig tartó konferenciájukon a nyugati szövetségesek elhatározták az önálló német szövetségi állam megteremtését és július 1-én megbizást adtak a nyugatnémet tartományok miniszterelnökeinek az alkotmányozó nemzetgyűlés összehivására. Szeptember 1-én összeült Bonnban a Parlamenti Tanács, hogy kidolgozza a megalakitandó állam alkotmányát. 1949. május 8-án a többség elfogadta az Alaptörvényt (a KPD ellene szavazott), amelyet május 23-án hirdettek ki, s ezzel megalakult a Német Szövetségi Köztársaság. Augusztusban választást tartottak, amelyen a polgári pártok szereztek többséget. 1949. szeptember 15-én Konrad Adenauer kancellár (a CDU elnöke) vezetésével megalakult az NSZK első kormánya, az uniópártok, az FDP, s a később feloszlott Német Párt koalíciójából.

1949—1963. Az Adenauer-korszak

Az Adenauer vezette kormány nagyra törő tervekkel kezdte tevékenységét: az Egyesült Államokra, a Marshall segélyre támaszkodva meg akarta teremteni az NSZK gazdasági, politikai és katonai hatalmát, nemzetközi befolyásra akart szert tenni azáltal, hogy visszanyeri szuverenitását és mindezek segitségével megvalósithassa — az NDK rovására, a Szovjetunióval szemben — Németország egységének helyreállitását az 1937-es határok között. Ezeknek a törekvéseknek kedvezett a nyugati szövetségesek, elsősorban az USA támogatása és a hidegháború, amely az adenaueri kormány politikájának fő vonalává lett.

1949 végén az NSZK csatlakozott az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetéhez (OEEC) és a nemzetközi Ruhr-hatósághoz. 1950-ben belépett a strassbourgi Európa Tanácsba. 1952-ben csatlakozott az Európai Szén- és Acélközösséghez, a Montánunióhoz, s ezzel megnyilt az útja a gazdasági, majd a politikai egyenjogúság felé.

Adenauer kormánya arra törekedett, hogy az NSZK számára lehetővé váljék katonai hatalmának megteremtése is. E törekvések 1950-től mind erőteljesebbek lettek, azonban erőteljesen növekedett ezzel szemben az ellenállás is a nyugatnémet tömegekben, pl. az újrafelfegyverkezés és a kötele-

ző katonai szolgálat ellen. Számos jelentős nyugatnémet politikus is ellenezte a tervezett Európai Védelmi Közösség felállítását. Ehelyett az USA javaslatára az Észak-atlanti Szövetséget, a NATO-t teremtették meg, amelyet 1954-ben a Párizsi Szerződésben hoztak létre. Az NSZK, mint a szövetség egyik alapító tagja, 1955 májusában léptette életbe a szerződést. Ezt megelőzően, 1952-ben létrejött az ún. Bonni Szerződés (a General-Vertrag, vagy a Deutschland Vertrag) amely gyakorlatilag biztosította az NSZK szuverenitását (de hangsúlyozottan nem helyettesítette a békeszerződést, amelyet még mindig nem kötöttek meg).

E szerződés szerint az NSZK területén állomásozó külföldi csapatok nem megszállók, hanem az NSZK védelméhez járulnak hozzá; az NSZK-nak jogában áll szuverén államként diplomáciai kapcsolatokat létesíteni, s ezzel az NSZK a „szabad világ" része lett. A Bonni Szerződést a Párizsi Szerződésekhez csatolták. Ez a szerződéskomplexum megerősítette az NSZK törekvését az NDK bekebelezésére, az 1937-es határok visszaállítására; megerősítette az „egyedüli képviseleti elvet", amely szerint az NSZK az egész német nép nevében felléphet nemzetközi és kétoldalú fórumokon, figyelmen kívül hagyva az 1955-ben — a fenti lépésekre válaszként létrehozott másik német államot.

E politika folytatásaként 1957-ben aláírták a római egyezményt, amely az Európai Közös Piacot teremtette meg. Első elnöke Hallstein, nyugatnémet politikus lett. Az ő nevéhez fűződik az az 1955-ös doktrina, amely az NDK diplomáciai elszigetelését akarta elérni azzal, hogy az NSZK nem tart fenn diplomáciai kapcsolatot olyan államokkal, amelyek elismerik az NDK-t..

A hosszú konjunktúra megteremtette az NSZK gazdasági hatalmát: a termelés 1950-ben meghaladta a háború előtti szintet: 1955-ben 178 százalékkal, 1960-ban 250 százalékkal termeltek többet, mint 1936-ban. Katonai hatalmát az újonnan megalakított hadseregével, a Bundeswehrrel teremtette meg, amelyben már 1961 végén 350 000 ember szolgált, rohamosan modernizálódó fegyverekkel. (A NATO-előírások szerint a nyugatnémet hadsereg létszáma 500 000.) Kizárták azonban a Bundeswehr nukleáris fegyverekkel történő felfegyverzését.

Fontos jelenség volt az NSZK történetében az Izrael állammal kötött szerződés, amelynek értelmében az NSZK magas jóvátételt fizetett Izraelnek és azon országok zsidó állampolgárai számára, amelyek diplomáciai kapcsolatban álltak az NSZK-val. Az Adenauer-kormány másik fontos politikai lépése volt, hogy az „őseilenséggel", Franciaországgal barátsági szerződést kötött.

Az adenauer korszak hivatalos belés külpolitikáját, magatartását a hidegháborús nemzetközi és belpolitikai légkör, a kommunista és szovjetellenesség jellemezte. 1956-ban alkotmányellenesnek minősítette és betiltotta a KPD-t. 1950 óta elutasított valamennyi szovjet javaslatot, amely az ún. német kérdés megoldását célozta. Mindezek ellenére, azzal a céllal, hogy valamiképpen rendezze a Szovjetunióhoz fűződő NSZK-viszonyt, 1955-ben Adenauer ellátogatott Moszkvába és diplomáciai kapcsolatot letesített a Szovjetunióval.

Az NDK-val szemben folytatott hidegháborús, revansista politika, a szakemberek tömeges átcsábítása stb súlyos anyagi károkat okozott az NDK-nak. Ezért az NDK 1961. augusztus 13-án önvédelmi célokkal és erélyes intézkedésekkel lezárta határait az NSZK és Nyugat-Berlin felé. (A „berlini fal".)

1963—1969. Az átmenet

1963. október 15-én Konrad Adenauer visszavonult és átadta a helyét kormánya gazdasági miniszterének, Ludwig Erhardnak a „német gazdasági csoda" megteremtőjének. Azonban a hírneves gazdasági szakember sem tudta megakadályozni, hogy a nyugatnémet gazdaságban ne jelentkezzenek recessziós vonások. Ám annak ellenére, hogy csökkent a termelés és a munkanélküliek száma növekedett, a nyugatnémet gazdaság szilárdsága megengedte, hogy az életszínvonal általában emelkedjék.

A külpolitikában azonban jöttek a kudarcok. Az NSZK diplomáciai kap-

csolatot létesített Izraellel. emiatt nyolc arab állam megszakította diplomáciai kapcsolatát az NSZK-val. Sikertelen maradt az NSZK-nak az a kísérlete, hogy a nyugat-európai multinacionális atomütőerő megteremtésével a Bundeswehr atomfegyverhez jusson. A hatvanas évek közepén tovább szaporodtak a válságjelenségek belpolitikai területen is. Az atomfegyver elleni tiltakozások, a „szükségállapot-törvény" elleni fellépés megteremtette a parlamenten kívüli ellenzéket, amely súlyos utcai tüntetésekhez, az egyetemi reformért harcoló ifjúság erőteljes fellépéseihez vezetett. Fokozódott a politikai bizonytalanság. Erhard lemondott és átadta a helyét az ún. „Nagykoalíció"-nak. A kancellár a kereszténydemokrata K. G. Kiesinger, a kancellár-helyettes és külügyminiszter Willy Brandt lett, aki az SPD-nek 1964 óta elnöke és Nyugat-Berlin kormányzó polgármestere volt.

1945 óta először lett a Szociáldemokrata Párt a hatalom részese.

Az Erhard-kabinet és a Nagykoalíció bizonytalankodó ún. keleti politikája, amely a szocialista országokkal normalizálni szándékozott az államközi viszonyt, megerősödött a brandti külpolitikai irányítás alatt. Módosították a Hallstein-doktrínát, úgy, hogy az ne akadályozza a szocialista országokkal a normalizálást; helyreállították a diplomáciai kapcsolatot Jugoszláviával és diplomáciai kapcsolatot létesítettek Romániával. A nagykoalícióban azonban továbbra is fennállt a feszültség a keleti politika kérdésében. Kiesinger kancellár az NDK-val és Lengyelországgal szemben továbbra is ellenséges magatartást tanúsított. „Az NDK nem állam, hanem jelenség" fejtette ki a Bundestagban és nem volt hajlandó elismerni az Odera—Neisse határt.

1969—1982. A szociál—liberális korszak

A nagykoalíció idején az FDP ellenzékbe szorult. A hároméves ellenzékiség idején változások történtek a pártban, amelyek meghatározták az FDP politikai stratégiáját. Elkezdődött a politikai-hatalmi erőviszonyok átrendeződése az NSZK-ban. Az FDP élére új vezetők kerültek (Scheel, Genscher), akik közeledtek a kormányban helyet foglaló szociáldemokratákhoz és az 1969-es választásokon már az SPD-vel kialakítandó koalíció programjával indultak. Az SPD és az FDP elsősorban olyan külpolitikai tervekkel lépett fel, amelyek célja az NSZK végleges kiemelése az elszigeteltségből. Törekvésük középpontjában a háború után kialakult realitások elismerése állt és a normalizálás lehetőségeinek keresése a szocialista országokkal. Az NDK-val meg akarták teremteni az egymás mellett élés „modus vivendijét". Ezek a politikai törekvések a nyugati szövetségre történő támaszkodás segítségével az ún. „új keleti politika" kialakítását jelentették. A belpolitikában olyan szociál—liberális programmal lépett fel a két párt, amelynek célja a „társadalmi piacgazdálkodás", a gazdasági és szociális fejlődés és az „osztálybéke" megszilárdítása volt. Ezért széles reformprogramot hirdettek meg.

Az 1969-ben lezajlott választásokon a szavazatok jelentős többségét szerezte meg a szociál—liberális koalíció és hozzákezdhetett programja megvalósításához.

Történelminek nevezett külpolitikai programot valósított meg a Brandt—Scheel kormány: 1970-ben aláírták Moszkvában a Szovjetunió—NSZK egyezményt, az ún. moszkvai egyezményt, amelyben az NSZK és a Szovjetunió kötelezettséget vállalnak az európai határok sérthetetlenségének tiszteletben tartására és arra, hogy minden vitás kérdést békés úton oldanak meg. Az NSZK és Lengyelország megkötötte a varsói egyezményt, amelyben az NSZK elismeri az Odera—Neisse határt. 1973-ban a Csehszlovákiával megkötött egyezmény alapján az NSZK elismerte a müncheni egyezmény érvénytelenségét. Ezzel párhuzamosan az NSZK és a szocialista országok között diplomáciai kapcsolatok létesültek.

Eközben a Szovjetunió, az USA, Nagy-Britannia és Franciaország berlini, illetve bonni nagykövetei hosszas tárgyalás után megállapodást írtak alá Nyugat-Berlin státusának megszilárdításáról és ezzel nyugvópontra helyezték Európa és — gyakran a világpolitika — eme allergikus pontját. A

Nyugat-Berlinről folytatott tárgyalások közben tárgyalások kezdődtek az NSZK és az NDK képviselői között olyan szerződés megkötéséről, amely megteremti a két német állam kapcsolatában a békés együttműködést. Az NSZK lemondott a Hallstein-doktrínáról és az egyedüli képviseleti elvről, s ezzel megnyitotta az utat az NDK nemzetközi elismerése előtt, anélkül, hogy maga de jure elismerte volna az NDK-t.

E külpolitikai tevékenység az unió-pártok heves ellenállása közben zajlott. Az egyezmények parlamenti ratifikációs vitája alatt megfogyatkozott a szociál—liberális koalíció parlamenti többsége, az új keleti politika megvalósítását ellenző és elutasító SPD és FDP képviselők átálltak az unió-pártokhoz: a Bundestagban patt-helyzet alakult ki. Előrehozott választásokat kellett tartani. Az 1972-ben lezajlott választások eredményeként a koalíció kényelmesebb parlamenti többséghez jutott. A két német államot 1973-ban felvették az ENSZ-be. Ezzel megnyílt az út az európai biztonsági és együttműködési konferencia összehívásának a lehetősége felé.

Az 1969-ben meghirdetett reformpolitikát a monopóliumok ellenállása és az egymást követő recessziók miatt nem tudták megvalósítani. Emiatt a külpolitikai sikerekben bővelkedő Brandt-kabinet belpolitikai helyzete meggyengült. Jobbratolódás bontakozott ki az NSZK politikai erőviszonyaiban, úgyszintén a koalíciós pártokban is. 1974-ben Brandt helyett Helmut Schmidtet, a szociál—liberális koalíció egykori honvédelmi, majd gazdasági csúcsminiszterét választották kancellárrá.

1976-ban ismét választásokat tartottak. A megerősödött jobboldal számos mandátumot hódított el a koalíciótól, de a megfogyatkozott parlamenti többséggel is tovább tudta folytatni tevékenységét a Schmidt—Genscher kormány. A recesszióval és a válságjelenségekkel viszonylag sikeresen megbirkózó Schmidt-kormány tovább szélesítette az NSZK kapcsolatait a szocialista országokkal, azonban nem akart lemondani a NATO-ban elfogadott fegyverkezési politikáról. A katonai szövetségben és az Európai Közösségben továbbra is megtartotta befolyását és viszonylag szilárdan tudta megőrizni belső és nemzetközi gazdasági pozícióit a kibontakozó gazdasági háború viszonyai között.

Közben új politikai erők, új politikai mozgalmak bontakoztak ki az NSZK-ban. A túlzott iparosodás, az

A kereszténydemokrata kancellár, Kohl egy karneváli ünnepségen

Time

atomenergia mind szélesebb alkalmazása, az infrastruktúra mérteken felüli növekedése és a fogyasztói társadalom számos kinövése életre keltette az ökológiai mozgalmat, amely a Zöld párt és az alternatív mozgalom formájában mind nagyobb befolyásra tett szert.

Az 1980-ban lezajlott parlamenti választásokból a koalíciós pártok számszerűen megerősödve kerültek ki. A számszerű megerősödést — meglepetésre — az FDP érte el, ezzel a koalícióban nagyobb súlyra tett szert, s ez a Schmidt-kormány kényszerű jobbratolódását hozta magával. A koalícióban súlyos nézeteltérések kerültek napvilágra, elsősorban a kormány gazdaság- és szociálpolitikája, a mindinkább mélyülő válság és annak leküzdésére tett intézkedések miatt. Nagy szerepet játszottak a nézeteltérésekben az USA fegyverkezési politikájának támogatásában kialakult ellentétek, amelyek a koalíciós pártokat és a pártok bázisát is gyengitették. A hosszan tartó viták eredménytelenül végződtek, s az FDP jobbszárnya, Genscher pártelnök és Lambsdorff gazdasági miniszter vezetésével tárgyalásokat kezdeményezett az uniópártokkal, új koalíció megteremtésére. A tárgyalások eredményeként az FDP felmondta a 13 évig fenntartott koalíciót és 1982 szeptemberében a konstruktív bizalmi szavazás kierőszakolásával megbuktatta a Schmidt-kormányt. Helmut Kohlt, az uniópárti parlamenti ellenzék vezérét választották kancellárrá, Genscher alkancelláři minőségében megtartotta a külügyminiszteri tárcát. Karl Carstens államfő, az 1983. március 6-ra előrehozott parlamenti választások meghirdetésével feloszlatta a Bundestagot.

Az új konzervatív—liberális koalíció megteremtésével új korszak kezdődött az NSZK-ban.

Az NSZK kül- és biztonsági politikája

Az 1982 szeptemberében kirobbant nyugatnémet kormányválság az NSZK-ban zajló politikai harcok tetőzését jelentette és ismételten előtérbe állította a korábbi kormányok, így a szociál—liberális koalíció kül- és biztonsági politikájának legfontosabb kérdéseit. A recesszióra, az NSZK gazdaságának válságjelenségeire adandó válaszok keresése súlyos feszültséget váltott ki a kormánypártok között is, s ez a szociál—liberális koalíció szétbomlásához és az új konzervatív-liberális kormány megalakulásához vezetett.

Kulcskérdés: az NSZK—USA viszony

A NATO kettős határozatának megvalósítását a szemben álló erők ellentétesen értelmezték: a szociáldemokraták a genfi tárgyalások sikerére helyezték a hangsúlyt, míg a konzervatív CDU az erőpolitikát és a reagani „nulla megoldást" támogatta. De ezen túlmenően is, az NSZK külpolitikáját alakító erőknek mindenképp nehéz problémákkal kell szembenézniök.

Az adenaueri korszak konzervatív és konzervatív—liberális irányzatának éppenúgy kulcskérdése volt az NSZK—USA viszony, mint az azt követő kormányoknak. A Brandt—Scheel kormány új korszakot jelentő keleti politikájának is elsőrendű feltételeként jellemezték a teljes integrálódást a NATO-ba és az Európai Közös Piacba, amelynek leglényegesebb vonásaként az Egyesült Államokkal kialakított baráti, partneri együttműködést határozták meg. A szociál-liberális koalíció felbomlásakor Schmidt kancellár utolsó parlamenti beszédében így jellemezte távozó kormányának politikáját és az NSZK jövőbeni magatartásának a lényegét:

„Mi szilárdan ragaszkodunk az Európai Közösséghez és az Észak-atlanti Szövetséghez. Csak közösen tudjuk szabadságunkat megóvni és jólétünket gyarapítani... Ugyanakkor a szövetség a német—amerikai barátság egyik legfontosabb összekötő lánc-

szeme. Az ilyen barátságban a kölcsönös kritika szükséges és segítő . . . Éppen, mert négy amerikai elnöknek és kormányzatnak voltam kritikus partnere, ebben az órában ismét kiállok a német—amerikai barátság mellett . . ." (A Bundestag 1982. október 13-i jegyzőkönyvéből.)

Ugyanakkor Helmut Kohl, az új, konzervatív-liberális koalíció kancellárja, kormánynyilatkozatában ugyancsak nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „. . . a német kül- és biztonságpolitika alapja az Észak-atlanti Szövetség, valamint az Amerikai Egyesült Államokhoz fűződő barátsági és partneri viszony. Olyan szövetség ez, amely senkit sem fenyeget, nem törekszik fölényre . . .

E szövetség a német államérdek sarkalatos pontja . . Mindebből világos prioritások adódnak a kormány számára:

Először: megszabadítjuk a német—amerikai kapcsolatokat a kétértelműségtől, erősítjük és szilárdítjuk a barátságot.

Másodszor: a kormány újra kinyilvánítja hűségét az Észak-atlanti Szövetséghez. Ez alkotja aktív békepolitikánk alapját.

Harmadszor: legfőbb célunk, hogy a szükséges katonai egyensúlyt konkrét, kiegyensúlyozott és ellenőrizhető tárgyalási eredmények nyomán, a fegyverzetek lehető legalacsonyabb szintjén hozzuk létre és szilárdítsuk meg . . .

. . A szövetségi kormány korlátlan támogatásáról biztosítja a NATO 1979-es ‚Kettős határozatát' . . . A kormány teljesíti és belpolitikájában is képviselni fogja a határozatokat: a tárgyalásokról szóló részt, s ha szükséges, az utánfegyverkezésről szóló részt is . . .

. . A szövetségi kormány elfogadja a nyugati tárgyalási célt, a kétoldalú nulla megoldást, azaz a teljes lemondást a szárazföldi indítású szovjet és amerikai közép-hatótávolságú fegyverrendszerekről . . ."

Új analízisek

A felelős államférfiak és politikusok nyilatkozatai számos nézeteltérést, a nyugatnémet—amerikai viszony kisebb-nagyobb feszültségeit takarják

„. . . Először is azt vetik az USA-ban az NSZK szemére — írja Erhard Fordran a *Gegenwartskunde* c. folyóirat 1982/3. negyedévi számában megjelent A német—amerikai kapcsolatok — zavarok és perspektívák c. cikkében —, hogy feladta az USA-val kialakított viszony bilateralizmusát és a NATO-ban elfoglalt közvetítő szerepét a Kelet—Nyugat közötti — és nem a két világhatalom közötti — közvetítő szerep javára . . . A szemrehányás abban az állításban csúcsosodik ki, hogy a német politika az utóbbi években elhanyagolta az atlanti megállapodást. Ehelyett a Szovjetunióval szembeni követelménnyé változtatja az atlanti együttműködési készséget . . ."

„. . . Másodszor: Az USA attól tart, hogy a német politika egy új német patriotizmus kifejezőjévé válik, amely később semlegességi törekvésbe és nacionalizmusba csaphat át . . ."

„. . . Az amerikai szemrehányások az újonnan létrejött bázisellenzéket érintik és bírálják a kormányzó pártok hiányos elhatárolódását ettől az ellenzéktől . . ."

Ezekkel az Amerikából sugalmazott nézetekkel az NSZK konzervatív körein is egyetértenek és gyakran felhasználják azokat a belpolitikai, parlamenti harcokban, elsősorban a szociáldemokraták ellen. Az amerikai szemrehányásokkal szemben az NSZK-ban viszont másféle nézetek alakultak ki.

„. . . Az NSZK-ban azt vetik az USA szemére — folytatja Fordran —, hogy feladta az eredetileg NATO koncepcióként jellemzett enyhülési törekvést, mint a biztonságpolitika részét. A fegyverzet ellenőrzésének csökkentett jelentőségét és a Szovjetunióval szemben kialakítandó katonai fölény politikáját nem egyeztette a NATO-testületekben

„. . . Az USA-val szemben hangoztatott másik szemrehányás az amerikai politika folytonosságának hiányát és következetlenségét érinti. A Carter-időszakot a kiszámíthatatlanság, az állandó változások jellemezték. A Carter és Reagan közötti átmeneti időszakban hirtelen koncepcióváltozás történt. Végül a Reagan-adminisztráció politikáját a Szovjetunióval szemben

követett összehangolatlan koncepció-pluralizmus jellemezte és ez nem volt egyértelmű politika.

Pragmatizmus és átideologizált politika — mint Lengyelország esetében — állnak egymás mellett. Az USA multilateralizmust és unilateralizmust követ viszonylag kötetlenül. Ez az ingadozó politika oda vezetett, hogy az Egyesült Államok ma majdnem hasonlóképpen elszigetelődik az ENSZ-ben, mint a Szovjetunió, amikor bevonult Afganisztánba.

Harmadszor: Az USA-kormany kétszínűsége az emberi jogok kérdésében erősítette az anti-amerikanizmust. Az NSZK-ban nehezen értik meg, hogy Amerikában más ismérvek szerint ítélik meg az El Salvadorban vagy Törökországban alkalmazott módszereket, és megint mások szerint a lengyelországi eseményeket ebben a viszonylatban.

Negyedszer: A washingtoni kritikusok nyílt érdekkülönbségekre hivatkoznak a biztonságpolitikában. Sok évvel ezelőtt már több szakértő megállapította, hogy a nagy nukleáris háború és a Nyugat-Europa ellen intézett támadás elrettentése nem mindenképpen azonos. Ezt ma a német békemozgalom újra és újra megfogalmazza... Amerikai érdek, hogy a Szovjetunió ellen folytatott háború — ha kirobbanna — Európára korlátozódjék. Az Európára korlátozott háború stratégiája az európaiak számára önelrettentéshez és ennek zatonyra futása esetén önpusztításhoz vezetne. Az amerikai biztonsági garanciák kérdésesek. Még azok a megfigyelők is, akik nem vesznek részt a békemozgalomban, arra utalnak, hogy noha az NSZK biztonsága csak az Egyesült Államokkal valósítható meg, azonban az USA-együttműködés meg nem jelenti a feltétlen biztonságot. Másfelől: Nyugat-Európa és az Egyesült Államok között fennálló biztonságpolitikai különbségek hangsúlyozása és a nyugat-európai tartózkodás a fegyverkezésben, melyet az amerikai politikusok élesen bírálnak, súlyos következményekhez vezethet. Az Egyesült Államok ismét leértékelheti az amerikai érdekeket a biztonságpolitikailag stabil Európában és ennek eredménye az lehet, hogy Európában az amerikai csapatok kivonását kezdik követelni..."

„...Végül ötödször: Az NSZK-ban gyakran hangoztatják, hogy az USA nem megvédeni, hanem uralni akarja Európát. Azt az amerikai követelést, hogy a nyugat-európai államok növeljék költségvetéseikben a katonai kiadásokat és építsék le a keleti gazdasági kapcsolatokat, amerikai hegemónia-törekvésként értelmezik Nyugat-Európában. Emellett nemcsak arról van szó, hogy Washington a Szovjetunióval szemben új politikát alakít ki, hanem egyidejűleg arról is, hogy saját szövetségeseivel szemben gazdasági előnyökhöz akar jutni. A magas kamatláb-politika és az amerikai gabonaszállítások Kelet-Európába, a Kelettel folytatott nyugat-európai, elsősorban a német gazdasági kapcsolatok ellen hangoztatott radikális bírálatot a közvélemény alig érti és az a gyanú támad benne, hogy (az USA) ezzel a politikával a konkurrenciát akarja kikapcsolni saját táborában és saját mezőgazdaságát akarja védeni..."

„...A hetvenes évek vége felé világossá vált, az NSZK nem akarta, vagy nem volt képes maradéktalanul betölteni közvetítő szerepét a szövetségben... Ennek az lett az eredménye, hogy az Atlanti Szövetség tovább dezintegrálódott. Csökkent az a képessége, hogy a világméretű kihívásokra közös választ találjon. Kiderült az is, hogy a NATO saját biztonsági feltételeinek megítélése sem történt meg egységesen..."

Reagan megnyugtat és fenyeget

Az NSZK és az USA között fennálló feszültséget kíserelte meg Reagan enyhíteni 1982 nyarán, amikor a bonni parlament plénuma előtt kijelentette:

„...Elhatározott szándékunk, hogy fenntartsuk kiválóan képzett és felfegyverzett csapataink jelenlétét (Nyugat-Európában — *V. I.*) tovább modernizáljuk és a Szövetség alá rendeljük stratégiai haderőnket. Ezekkel az intézkedésekkel küld önöknek üzenetet az amerikai nép: Németország, a te oldaladon állunk. Nem vagy egyedül!..."

Reagan nem fukarkodott az udvarias dicséretekkel, de a burkolt fenyegetésekkel sem.

„... A Szövetség valamennyi tagja Németország területét valamennyi szövetséges területének tekinti és ezt az alapvető kötelezettséget az Észak-atlanti Szerződésben fektettük le. Azonban csak akkor tudjuk kötelezettségünket élettel megtölteni, ha amerikai csapatok állomásoznak Európa földjén és Európa kész arra, hogy befogadja az amerikai csapatokat. Ezért üdvözlöm a röviddel ezelőtt megkötött USA—NSZK egyezményt, amelynek alapján az NSZK vállalja az amerikai csapatok támogatását válság vagy háború esetén ...

„... Annak a szövetségesnek, amely az egész Szövetség teljes védelmét élvezi, felelősnek kell lennie azért is, hogy magára vállalja a terhek megfelelő részét. Ebben a kérdésben — természetesen — nyílt véleményeltérések vannak. A Szövetség fölötti bírálat olyan régi, mint maga a Szövetség. Azonban olyan vélemények hallatszanak az Atlanti-óceán mindkét oldalán, amelyek a szövetségen belüli szükséges alkalmazkodást az érdekek drámai megváltozásával tévesztik össze. Néhány amerikai azt gondolja, hogy az európaiak nem törődnek eléggé saját biztonságukkal; néhányan az Európában állomásozó amerikai csapatok létszámát akarják egyoldalúan csökkenteni. Európában is hallottunk olyan nézeteket, amelyek szerint az amerikai jelenlét nem jelent hozzájárulást a béke biztosításához. Ellenkezőleg: az értéke nem elrettentő, sőt, a szövetségesek elleni támadás kockázatát növeli ... Az amerikai kötelezettség Európával szemben — erről biztosítom önöket — megbízható és erős marad. Németország határai a mi határaink ... Hat nemzet katonái élnek vendégként a német polgároknál. Német katonák és tartalékosok képezik a NATO konvencionális elrettentő erejének a gerincét Európa szívében ... És önök nem tértek ki az elől sem, hogy az elrettentéshez szükséges nukleáris fegyvereknek helyet adjanak.

Azonban segítséget kérek egy másik feladat megoldásához. Sok amerikai polgárnak az a véleménye, hogy bizonyos európaiak — közöttük fiatal európaiak — nem értelmezik helyesen, miért vagyunk mi, amerikaiak, Európában. Ha önök segítenek abban, hogy az Atlanti-óceánnak ezen az oldalán megmagyarázzák az amerikaiak (nyugat-európai — *V. I.*) szerepét, ugyanazt meg fogom tenni a túlsó parton ..." (*Wireless Bulletin from Washington-Usica Bonn*, Nr. 109. 1982. jún. 10.)

Kelet és Nyugat határán

Genscher külügyminiszter is arra törekedett, hogy enyhítse az NSZK—USA kapcsolatokban jelentkező feszültségeket és más megfogalmazást adjon a nézeteltéréseknek. Ez a törekvés nem jelentett új vonásokat a genscheri külpolitikában. Így például az *Aussenpolitik* c. külpolitikai folyóirat 1982 IV. negyedévi számában közzétett, Nyugati össz-stratégia a békéért, a szabadságért és a haladásért c. tanulmányában — amely egyidejűleg a *Foreign Affairs*ben is megjelent — így ír:

„... A hetvenes évek elején az amerikai és az európai enyhülési politika kölcsönösen támogatta egymást. Az ebből eredő várakozások miatt ... számos amerikai másként ítéli meg az enyhülés politikáját, mint az európaiak. Sok amerikai meggyőződése, hogy az enyhülés politikája ... nem érte el a célját. Azt sem érte el, hogy a Szovjetunió politikailag tartózkodóbb legyen ... hogy ... mérsékelje fegyverkezésének ütemét ..."

„... A nyolcvanas évek elejére a nyugati demokráciák olyan Szovjetunióval állnak szemben, amely katonailag világhatalom lett és képes arra, hogy újonnan megteremtett erejét világméretű katonai intervencióra is felhasználja.

Az európaiak és különösen mi, németek, akik a Kelet és a Nyugat határán élünk, ugyanúgy látjuk ezt a fejlődést, mint Amerika. És nem látjuk másként azt a fenyegetést sem, amely ebből a fejlődésből adódik: ma nyilvánvalóan nem az Európa elleni támadás veszélye áll fenn, nem a nagy háború. Reálisabb az a veszély, hogy lépésről lépésre megváltoznak a világpolitikai erőviszonyok. Ennek a folyamatnak a végén a nyugati demok-

ráciák alkalmazkodásra és alárendeltségre kényszerülnek. Ugyanis a Szovjetunió nyomasztó katonai fölényével ellenőrzi a tengeri szállítási útvonalakat és a harmadik világot, s ezzel ellenőrzése alá vonja a Nyugat létfontosságú energia- és nyersanyag ellátását is.

Ebben a felfogásban messzemenő egyetértés van az amerikaiak és az európaiak között. A felfogásbeli különbség abban a következtetésben van, amelyet a hetvenes évek tapasztalataiból vontak le:

Míg az enyhülés politikáját számos amerikai véglegesen megfeneklettnek nyilvánítja, a legtöbb európai változatlanul helyesnek és szükségesnek tartja. A kelet—nyugati kapcsolatok visszaesésének okait ugyanis nem az enyhülés politikájában, hanem elsősorban az egyensúlypolitika fogyatékosságaiban látja . . ."

A kormányváltozás után egyelőre továbbra is fennáll a nyugatnémet külpolitika folyamatossága. Az NSZK—USA kapcsolatok mellett az NSZK külpolitikai vonalvezetésében továbbra is központi helyet foglalnak el a nyugatnémet—francia kapcsolatok. Helmut Schmidt idézett parlamenti beszédében kijelentette: „Mi, szociáldemokraták a jövőben is állhatatosan síkraszállunk a német—francia együttműködés kibővítéséért." Helmut Kohl kormánynyilatkozatában leszögezte: „Valamennyien tudjuk, hogy Európa felépítésében különleges jelentősége van a német—francia együttműködésnek, amelynek időközben nagy hagyománya alakult ki." Egy korábbi tanulmányban, amely 1980-ban jelent meg a *Der neue Realismus* c. kötetben (Erb Verlag) Kohl megjegyezte: „. . . A megbékélés Franciaországgal, a történelmi ősellenséggel megoldotta a német külpolitika egyik központi problémáját, amely 1871 óta, a Német Birodalom megalapítása óta fennállott . . ."

Megbékélés és együttműködés az „ősellenséggel"

A nyugatnémet—francia együttműködés eredményeinek és problémáinak számbavételére az NSZK és Franciaország közötti barátsági szerződés 20. évfordulója szolgáltatott alkalmat (1983. január 22.). Az esemény kapcsán a nyugatnémet napisajtó méltatta a szerződést. A *Braunschweiger Zeitung* 1982. január 22-i vezércikkében megállapította, hogy az „. . . megteremtette a tartós, kétoldalú barátság alapjait és lehetőségeit. Különös jelentősége van annak, hogy kialakulhatott a közös biztonságpolitika . . ." A *Neue Osnabrücker Zeitung* ugyanakkor érzékeltette az alapállások közötti különbséget is. „. . . A szerződésnek európai funkciója van. Mitterrand elnök is hangsúlyozta a szerződés jótékony hatását Európára. Azonban nem lehet eltitkolni az ellentmondásokat sem. Míg a franciák nemzeti érdekeket állítanak előtérbe a szerződés alapján, addig az NSZK európai alapállásból indul ki . . ."

S ez az a kérdés, amely a megfigyelőket és a résztvevőket egyaránt foglalkoztatja. K. Seitz „Német—francia biztonságpolitikai együttműködés" c. tanulmányában az *Európa Archiv* 1982/22. számában elemzi a nyugatnémet külpolitikának ezt a fontos elemét.

„Az NSZK-ban és másutt Európában növekszik azok száma — nagyrészt a fiatalok között —, akik már nem hiszik el, hogy a béke biztosított. Sőt, az ellenkezőjéről vannak meggyőződve: a NATO stratégiája válsághelyzetben csak azt érheti el, hogy Európát egy korlátozott atomháború színterévé változtatja. Ahelyett, hogy az elrettentésben való bizalom központi támaszává válnának, a NATO nukleáris fegyverei a félelem fő okozói lettek.

A békéért érzett aggodalom félelemmé változott a fegyverektől, különösen a nukleáris fegyverektől és a veszély előtti kapitulációra ösztönöz . . ."

„. . . Különleges politikai jelentősége van annak, hogy a háborútól való félelem további terjedését meg lehessen akadályozni és azt az ésszerű békepolitika szándékával lehessen helyettesíteni. Ez összeköti a katonai egyensúly megőrzésének eltökéltségét a Kelettel folytatott párbeszéddel az enyhülés és a leszerelési tárgyalások érdekében.

Ez a kiindulási pozíció újabb lendületet ad a német—francia biztonsági párbeszédnek és azt az átfogó feladá-

tot rója a két államra, hogy növeljék a biztonságot és biztonságérzetet Európában.

Az európai helyzet katonailag két feladat teljesítését követeli meg:

— a konvencionális védelmi képesség növelését;...

— egyidejűleg a nukleáris elrettentés hihetőségének erősítését. (A NATO nukleáris utánfegyverkezésével párhuzamosan a francia és az angol nukleáris potenciál kiépítése is fontos szerepet játszik, amennyiben a genfi tárgyalásokon nem érhető el a nulla megoldás.)

Franciaország és az NSZK különböző hangsúlyokat helyez e kettős koncepcióra. Franciaország számára a nukleáris elrettentés különösen előtérben áll, míg az NSZK nagyobb jelentőséget tulajdonít a konvencionális védelemnek és az elrettentésnek.

A biztonságról folytatott (nyugatnémet—francia — *V. I.*) párbeszéd első feladata, hogy lehetővé tegye a közös, átfogó koncepció kialakítását. Ez azt jelenti, hogy tisztázni kell a konvencionális védelem szerepét. Ezután lehet azt tisztázni, hogy milyen szerepet szán Franciaország nukleáris fegyvereinek. Különlegesen fontosak az NSZK számára a tájékoztatások és a konzultációk a francia taktikai atomfegyverek bevetési terveiről.

A NATO-stratégiában az atomfegyver elsőként történő bevetésének az a célja, hogy egy ellenséges támadásra adott rugalmas válaszadással az atomháború eszkalációjának veszélyére hívja fel a figyelmet és ezzel visszavonulásra kényszerítsen. A nukleáris erő elsőként történő bevetésének a feladata — és ezt szorgalmazza az NSZK — hogy helyreállítsák az elrettentés hitelét, de semmi esetre sem a nukleáris hadviselés. Franciaország is ebben látja a taktikai atomfegyverek elsőként történő bevetésének a feladatát. Az alapelveket tekintve így egyetért a NATO és a francia stratégia a taktikai atomfegyverek bevetésének kérdésében..

A francia védelem önállósága

„... A német—francia együttműködés valóban jelentős hozzájárulás a biztonság és a biztonságérzet növeléséhez Európában, írja tanulmányában Seitz. „Ez azonban attól függ, hogy a francia kormány akarja-e, vagy képes-e kiterjeszteni Franciaország részvételét Európa védelmében. Franciaországban változatlanul fennáll a nemzeti egyetértés a védelem önállóságának alapelveit illetően. Ezt Franciaország valamennyi partnerének tiszteletben kell tartania. Csak az a kérdés, nem teszi-e lehetetlenné az önállóság védelme a franciák hatékonyabb részvételét az európai védelemben?...

A francia haderőket nem integrálták a NATO-ban. Tehát nem feladatuk egy határszakasz védelméért már békeidőben felelősséget vállalni. Ez azonban nem zárja ki, hogy olyan megegyezéseket keressünk, amelyek alapján a francia csapatok az eddiginél gyorsabban és jóval távolabb eső területen beavatkozzanak egy háborús helyzetben. Ugyanis mit kezdhetnének a francia hadosztályok Dél-Németországban, ha az előttük álló NATO-védelem összeroppan? És fordítva: ha időben beavatkoznának, döntő tényezőként szerepelnének a NATO javára. Felvetődik a kérdés: az időbeni és területi korlátozásokat tartalmazó francia bevetési tervek megfelelnek-e ma is a francia érdekeknek?..."

„... A francia nukleáris erőnek az a feladata, hogy Franciaország területét védelmezze. De Franciaországban már régebben rájöttek arra, hogy az elrettentő védelem túlterjed a saját területükön. Giscard d'Estaing már 1976-ban bejelentette a ‚kiterjesztett védelem' koncepcióját. És Pierre Mauroy miniszterelnök a francia elrettentő erő feladatát abban határozta meg, hogy az ellenfelet preventív módon visszatartsa létfontosságú érdekeink és állami területünk elleni támadástól."

Senki sem várhatja, hogy Franciaország formális nukleáris védelmi ígéretet tegyen nyugat-európai szövetségeseinek, akiknek nincs nukleáris haderejük. De világos: minél inkább hangoztatják a hivatalos nyilatkozatok, hogy a francia elrettentő ernyő a saját területükön túl is kiterjed, annál nagyobb annak elrettentő hatása. A szövetségre fordítva hárul az ebből származó feladat: a francia nukleáris potenciált meg kell védeni a most zajló nukleáris leszerelési tárgyaláso-

kon megfogalmazott követeléstől, hogy korlátozzák azt . . ."

„. . . A Német Szövetségi Köztársaság és Franciaország egyetértenek abban, hogy Európa biztonságát csak az Egyesült Államokkal szövetségben lehet megvalósítani. Azonban ezen belül Európa hangjának nagyobb súlyt kell kapnia . . ."

. . . Saját biztonságuk létfontosságú kérdéseit hosszabb távon egy másiktól túlságosan függővé tenni akkor is feszültségekhez és elidegenedéshez vezet, ha ez a másik a szövetségben partner és a szabadságot és a demokráciát Európában lényegében egyazon mércével méri . . . A Szövetség csak akkor tud ezektől a kölcsönös kétségektől és szemrehányásoktól megszabadulni, ha sikerül Amerika és Európa között nagyobb egyensúlyt teremteni a befolyásban és a felelősségben.

Minél egységesebb Európa, annál hatékonyabban kerülhető el az amerikai egyoldalúság kirajzolódó veszélye és akkor elérhető, hogy Washington teljes mértékben számításba veszi az európai érdekeket és nézeteket a Szövetségben. És minél erősebb és egységesebb Európa, annál erősebb és állandóbb lesz Amerika érdeke Európában.

Két évtizede törekszünk arra, hogy a Szövetségben európai oszlopot építsünk föl. A német—francia együttműködés legnemesebb célja ennek az építménynek a megvalósítása, illetve alapjainak lerakása . . ."

Mindenki mindenki ellen?

A *Knaurs Weltspiegel'82* adatai szerint a nyugatnémet bruttó társadalmi összetermék nominálértéke 1980-ban 1502 milliárd DM volt (az 1970-es árakat figyelembe véve). A külkereskedelmi kivitel 350,4 milliárd DM, a behozatal 341,3 milliárd DM. Ezen belül a Franciaországba irányuló kivitel 46,6 milliárd DM (a nyugatnémet exportban első helyen áll), a behozatal 35,6 milliárd DM (az importban a második helyen áll). Az USA-export 21,5 milliárd DM (az exportban a hatodik) és az import 25,7 milliárd DM volt (a behozatalban a negyedik).

A kiadvány megjegyzi 1981—82-es prognózisában, hogy „a nulla fejlődésre orientált előrejelzések szerint továbbra is romlani fog a gazdaság helyzete. A bruttó társadalmi össztermék 1981-ben 1—2 százalékkal süllyed és 1982-ben mínuszban lesz".

Ezt a prognózist az eddigi adatok máris igazolták. 0 és —1,5 százalékos stagnálás következett be, amely meghatározóan növelte az NSZK külpolitikai gondjait és fel kellett ismerni, hogy „. . . nem tud kitérni a világgazdaság válsága elől", írta Dieter Piel a Die Zeit c. hetilap 1982. október 29-i számában. „Hasonlóan az előző kormányokhoz, a jelenlegi is kénytelen csökkenteni gazdasági reményeit, adóbevételének becsléseit és várható kiadásait. A világkereskedelem nulla növekedésének végzetes kilátásai arra kényszeritik, hogy a nyugatnémet gazdaság stagnálásának keserű következményeivel számoljon: mind kevesebb bevétellel a munkanélküliség leküzdésének növekvő kiadásai közepette. Új vészjelek érkeznek külföldről: az amerikaiak elzárkóznak a német acél behozatala elől, a franciák a német fogyasztási javak ellen védekeznek, számos külföldi adós jelzi német hitelezőinek fizetési gondjait. A világgazdaság válságának szimptómái sokrétűek és hatásuk drága . . ."

Az elmúlt évtizedekben kialakult tőkés gazdasági világrend megbomlása, a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején kibontakozó kereskedelmi háború súlyosan érinti az Európai Közösséget, annak egyik alapelvét, a szabad kereskedelmet és vezető gazdasági hatalmát, a Német Szövetségi Köztársaságot. Christoph Bertram — 1982 közepéig a londoni Stratégiai Kutató Intézet igazgatója, most a Die Zeit c. hetilap vezető publicistája — így vélekedik a lap 1982 november 26-i számában:

„. . . A protekcionizmus, mint édes narkotikum, mind erőteljesebben csábítgat. A kormányok képzelőtehetsége csaknem kimeríthetetlen, ha arról van szó, hogy a szabad kereskedelem önként vállalt kötelezettségét hogyan lehet hatékonyan aláaknázni. A vágy találékonnyá tesz és valamennyi állam szenved tőle, noha a genfi ‚bűnözők gyűlésén' (a GATT-konferencián — *N. SZ. szerk.*) az NSZK kevésbé foltos mellényben jelent meg, mint a többiek. Érthetően: az Egyesült Államok után mi a második helyen állunk a ki-

viteli táblázaton, de másként, mint Amerikában vagy Japánban (amely harmadik a listán): népgazdaságunk bevételének egynegyede exportból származik (ez Japánban csupán 13, Amerikában 8 százalék). Mi csak azért bűnözünk kevésbé, mert számunkra a bűn kevésbé kifizetődő. De ha a legközelebbi partnerek iparukat védik, ha más országok olcsó árui a mi üzletünket és ezzel a mi munkahelyeinket károsítják, egyetlen kormányzatunk sem nézheti ezt tétlenül és nem építhet kizárólag a német ipar életképességére . . ."

„. . . Rosszabb a politikai ostobaság a gazdaságinál. Mert a kialakult nemzetközi rendszer, amely lehetővé tette az NSZK belső stabilitását és nemzetközi befolyását, nem képes elviselni a gátlástalan és szabályozhatatlan protekcionizmust. A harmincas évek tanulságaiból ennyinek meg kellett maradnia emlékezetünkben. Ez a nemzeti ‚mentse magát, aki tudja' politikája volt a legfontosabb az ipari országok számára, a saját előnykeresés a másik kárára, amely az akkori világgazdasági válságból a nemzetközi rendszer válságát okozta, s ennek végére a második világháború tett pontot.

Nemzetközi rendünk ma sem terhelhető korlátlanul a protekcionista politikával. A megállapodott szabályok szerint folytatott szabad kereskedelem ma valamennyi politikai rendszernek lényeges része: nevezetesen az Európai Közösségben, az Atlanti Szövetségben és a fejlődő világhoz fűződő viszonyban.

Az Európai Közösségben: Az NSZK számára az a készség, hogy magas szubvenciókkal támogassa a többi tagország mezőgazdaságát, elsősorban Franciaországét, döntően azoktól a viszont-teljesítményektől függött, amelyekkel akadálytalanul nyitva tartották piacukat a német ipari termékek előtt. Noha a francia kormány elsősorban a japán áruk behozatalát korlátozza, ez a többiekre is kihat: érinti a közösség alappillérét. A politikai együttműködés nem éli túl a közös piac szétfeszítését.

Az Atlanti Szövetségben: A kereskedelmi korlátozások körül kialakult vita a biztonsági partnerek viszonyát terheli, ezt ismételten megmutatta a Japán és az USA közötti feszültség. Európa hosszú ideig jól járt, csupán a ‚csirkeháború' és a szójabab körüli viták terheltek. De a régi jó idők végetértek. Az acélexportról kötött kompromisszum, amelyet 1982 októbereben verejtékezve alakítottak ki, csak felületesen fedte el a feszültséget, amelyet e hagyományos iparág túléléséért folytatott harc váltott ki az újés az óvilág között. A brüsszeli agrárprotekcionizmus elleni amerikai vádaskodás — amelyet az amerikai farmerek jövedelméért tanúsított aggodalom váltott ki — éppen manapság növekszik. Amerikai elnökjelöltek és szakszervezetek mind hangosabban kiáltoznak a terhes import elleni állami védelemért. Mindezek egybeesnek az Atlanti Szövetség politikai válságával. A kereskedelempolitikai egoizmus csak növeli a politikai szakadékot. A szövetség nem eleg erős, hogy elviselje a gátlástalan protekcionizmust tagjai között.

A fejlődő országokban: Ezek az országok már nyakig ülnek az adósságokban: 1250 milliárd márkával tartoznak az északi ipari országok pénzintézeteinek. Nem tudják kifizetni az adósságaikat, ha nem találnak termékeiknek piacot, nem is beszélve arról, hogy nem tudnak törleszteni. A mi termékeinkért sem tudnak fizetni. Egyébként is ingatag stabilitásukat alaaknázzuk, ha perspektivájuk még kilátástalanabb lesz. Összeomlás és politikai kiszámíthatatlanság lesz ennek az eredménye — ezt pedig nem a szovjet praktikák, hanem a nyugati rövidlátás fogja előidézni . . ."

A keleti politika

A nyugatnémet kül- és biztonságpolitikában döntő jelentőségük volt a hetvenes évek végén és van a nyolcvanas évek elején is az ún. keleti politikának, a kelet—nyugati párbeszednek, a kelet—nyugati kapcsolatoknak, ezen belül elsősorban a nyugatnémet—szovjet és az NSZK—NDK kapcsolatoknak.

„. . . A jelenlegi európai—amerikai vita középpontjában a Szovjetunióval megteremtett gazdasági kapcsolatok kérdései állnak — állapitja meg Hans-Dietrich Genscher említett tanulmányában. Egyetértünk abban, hogy a

Szovjetunióval szembeni stratégiában a gazdasági kapcsolatok fontos politikai és biztonsági szerepet töltenek be.

Az egyetértés kialakítására e kérdésben egységes véleményen kell lenni arra vonatkozólag, hogy milyen fontos a nyugati kereskedelem a Szovjetunió számára.

Itt kezdődnek a véleményeltérések. 1947-től a hatvanas évekig a Szovjetunió önellátó politikát folytatott a nyugati embargó kényszere miatt is. Nyugati kereskedelme csekély volt. Az autarchia és az embargó azonban nem akadályozta meg abban, hogy a szputnyikkal — elsőként a világon — a kozmoszba törjön és behozza lemaradását a nukleáris fegyverzetben.

A hatvanas évek közepétől a Nyugat messzemenően liberalizálta keleti kereskedelmét és Moszkvában elhatározták, hogy a többi szocialista országgal együtt a világkereskedelem felé nyitnak. A hetvenes évek elején ezt az elhatározást kiegészítették azzal is, hogy nyugati hiteleket vesznek fel.

Ezután gyorsan növekedett a szovjet kereskedelem a Nyugattal. A hetvenes években a Szovjetunió nyugati importja megháromszorozódott. Ez az expanzió a hetvenes évek közepére érte el csúcspontját. Attól kezdve a kelet—nyugati kereskedelem gazdasági okok miatt stagnálni kezdett. A stagnálás éppen a német—szovjet kereskedelmet érintette a legjobban. A Szovjetunióba irányuló német export, reálisan számolva, 1980-ban azon a szinten mozgott, mint 1975-ben és 1981-ben nominálisan (!) csökkent. 1982-ben mindenesetre növekedett a német export a Szovjetunióba, de lényegesen kisebb mértékben, mint az amerikai. Az Egyesült Államok ma a legjelentősebb nyugati exportőr gabonaszállításai miatt..."

„...A nyugati import arányát a szovjet bruttó társadalmi termékben a legtöbb szakértő 1,5 százalékra becsüli. A gépipari és felszerelési beruházásban a nyugati behozatal részaránya — becslés szerint — 1975-ben 7—9 százalék volt; ez a részarány 1979-re 6—8 százalékra csökkent és azóta is süllyed, mert a gépimportnak helyet kellett adnia a gabonaimport számára.

A szovjet nettó adósságok a hetvenes évek végére — ugyancsak becslés szerint — 8—10 milliárd dollárra csökkentek, a német bankokkal és szállítókkal szemben pedig 5,3 milliárd DM-ről 3,6 milliárdra (1982. márciusi adat).

8—10 milliárd dollár nettó adósság egy 1400 milliárdos bruttó társadalmi termékben (a CIA 1979-es becslése) nem egészen 1 százaléka a társadalmi terméknek.

Az adósságok csökkentésére a Szovjetunió következetesen kiépítette exportkapacitását. A mai példátlanul magas kamatpolitikánál ez jelentős erőfeszítéseket követel. Ezt is meg kell gondolni, ha valaki le akarja értékelni a nyugati hitelek előnyeit a szovjet gazdaság számára..."

„...Még kevesebbet lehet remélni attól, hogy a kereskedelem megtagadásával megakadályozható a Szovjetunió további fegyverkezése... és semmi kétség afelől, hogy a szovjet vezetés minden időben olyan forrásokat vesz és tud igénybe venni, amilyeneket szükségesnek tart.

Ha tehát a szovjet politikát rövidlejáratúan sem gazdasági ösztönzéssel, sem gazdasági ‚büntetéssel' nem lehet befolyásolni, úgy szükséges világosan látni, hogy a gazdasági kapcsolatoknak a kelet—nyugati kapcsolatok fejlődésében hosszú távon nagy jelentőségük van..."

Együttműködés – embargópolitika

„...A kereskedelem fenntartásának nyugati készsége jelzi az együttműködési ajánlat fenntartását, ezt sugallják az állandó utalások az átfogó kelet—nyugati gazdasági együttműködés lehetőségére, amennyiben a Szovjetunió megváltoztatja nagyhatalmi politikáját és az igazi együttműködés irányát követi.

Másfelől a nyugati kereskedelmi korlátozások a Nyugattal szemben autarchiára kényszerítik a Szovjetuniót. Mindenekelőtt azonban a politikai konfrontáció felé sodorják a Kelet és a Nyugat közötti viszonyt..."

„...Amikor felvetődik a kérdés, hogy milyen kereskedelmi és hitelpolitikát folytassunk a Szovjetunióval, nem arról van szó, hogy ‚a kommunizmussal szemben enyhe vagy kemény' magatartást tanúsítsunk. Sokkal inkább arról, hogy melyik a leg-

eredményesebb politika céljaink érdekében.

A kereskedelmi háború nem lenne gyümölcsöző. Vizsgáljuk meg ezt a felismerést a jelenlegi európai—amerikai vita alapján a földgázcső-üzlet összefüggésében.

Ennek az üzletnek a felmondása Nyugat-Európa részéről szerződésszegést jelentene. Ez egyben a kereskedelem drasztikus csökkenéséhez vezetne a nyolcvanas években. A Nyugat-Európába irányuló szovjet gázexportból származó devizabevétel, amelyet a Jamal távvezeték építése tesz lehetővé, előreláthatóan nem fedezi azt a bevételi kiesést, amelyet a nyugat-európai—szovjet olajexport várható csökkenése okoz. Ha a Szovjetuniótól megtagadják ezt a bevételt, a kereskedelemnek erősen vissza kell fejlődnie a szovjet devizahiány miatt.

Az amerikai adminisztráció is hangsúlyozza, hogy nem akar kereskedelmi háborút a Szovjetunió ellen. De mi más egyéb lenne egy ilyen szerződésszegés és drasztikus kereskedelmi korlátozás?

Végül a politikai megfontolás elsőbbsége mellett nem hanyagolhatjuk el a tisztán kereskedelmi ár-haszon számítást sem.

Az amerikai választási harc idején Reagan elnök felvetette azt a kérdést, hogy nem okozott-e az amerikai gabonaembargó nagyobb kárt az Egyesült Államoknak, mint a Szovjetuniónak? Ez nagyon lényeges kérdés. Mert valóban paradox lenne, ha az embargó miatt mi jobban gyengítenénk magunkat, mint a Szovjetuniót. A Washington Post 1982. július 25-én egy amerikai modellszámítást ismertetett annak a feltételezésnek az alapján, hogy a nagyobb nyugati ipari országok 1982-ben és 1983-ban a felére csökkentik a Szovjetunióba irányuló exportjukat. Az eredmény: a szovjet társadalmi termelés ezalatt 4,5 milliárd dollárt veszítene, a nyugati — 30 milliárdot...

Együttműködés feltételekkel

"...E meggondolások miatt az alábbi irányvonalat ajánlom a Szovjetunióhoz fűződő gazdasági kapcsolatainkban:

Fenn kell tartani a mostani, viszonylagosan korlátozott kereskedelmi kapcsolatot a Szovjetunióval és fenn kell tartani a hosszú lejáratú atfogó ajánlatot a kooperációra azzal a feltétellel, hogy a Szovjetunió áttér a valódi együttműködés politikájára.

Addig azonban a Kelettel folytatott gazdasági kapcsolataiban a Nyugat tartsa magát ahhoz a három alapelvhez, amelyet a Versailles-i gazdasági csúcsértekezleten és a bonni NATO csúcskonferencián állapított meg (1982-ben — *N. Sz. szerk.*): az előnyök kölcsönösségéhez, a kereskedelmi óvatossághoz a hitelek megadásában és a katonai szempontból lényeges nyugati technológia szállításának megakadályozásához.

Ezekkel az elvekkel valamennyi szövetségesünk egyetért. Most az a feladat, hogy megegyezzünk a konkrét intézkedésekben.

A Kelet számára nyújtott hiteleket a piac feltételeinek kell megszabniok. Nem lehet lemondani a beruházási javak exportjánál szokásos hitelek állami kezességéről. Azonban gazdasági szempontokat kell figyelembe venni: a kezesség térítésének fedeznie kell a költségeket; csak akkor lehet kezességet nyújtani, ha az adósság- és a likviditáshelyzet biztosítja a kockázat vállalásával együtt, a visszafizetést.

A nyugati demokráciáknak az eddiginél gondosabban kell ügyelniök arra, hogy ne szállítsanak olyan technológiákat, amelyek katonailag felhasználhatók. A COCOM felügyeletet meg kell erősíteni és meg kell javítani azokat az ismereteket, amelyek segítségével kideríthető: mely technológia lényeges a szovjet fegyverkezés számára.

Végül a Nyugatnak ügyelnie kell arra, hogy ne idézze elő saját függőségét a Szovjetunióval folytatott kereskedelemben. Vizsgáljuk meg e kérdést az NSZK példáján. Az NSZK — az exportot és az importot egybevéve — a Szovjetunió legnagyobb kereskedelmi partnere. Ennek ellenére a Szovjetunióba irányuló német export csak egyharmada annak, amely Svájcba irányul. A szovjet export részaránya 1981-ben összexportunk 1,9 százaléka volt; 90 000 munkavállaló dolgozott közvetlenül vagy közvetve a Szovjet-

unióba irányuló exporton — ez a foglalkoztatottak 0,4 százaléka. E számokból nem lehet arra következtetni, *mintha a Szovjetunió politikailag* zsarolhatná az NSZK-t... Nem jön létre függőség a nyolcvanas évek közepétől tervezett földgáz-import növekedésétől sem... A Szovjetunióból származó energiabehozatal a teljes német energiafelhasználás 5—6 százaléka, s ez... inkább csökkeni fog. Mindenesetre a szovjet gáz részaránya az összes gázfogyasztás 30 százalékára növekszik... Azonban olyan megelőző intézkedéseket tettünk, amelyek biztosítják az ipari fogyasztók rövid úton történő átállását a földgázról szénre vagy olajra...

Közös NSZK—NDK biztonsági érdekek

Az NSZK—Szovjetunió kapcsolatok sarkalatos részét képezik az NSZK külpolitikájának. Nagy súlya van — ha más minőségben is — az NSZK—NDK kapcsolatoknak az ún. enyhülési politikában. Annak ellenére, hogy a nyugatnémetek e kapcsolatokat nem tekintik a „keleti politika" részének, hanem „belnémet" politikaként kezelik, azok jelen vannak az NSZK szinte valamennyi kül-, illetve biztonságpolitikai elgondolásában.

Egon Bahr, az SPD biztonságpolitikai szakértője, a *Mi lesz a németekkel* c. 1982-ben megjelent könyvében kifejtette:

„...Sohasem voltak illúzióim az NDK-hoz fűződő kapcsolatainkról. Az NDK-val megkötött alapszerződés aláírása alkalmából összehívott sajtókonferencián az újságíróknak egy kérdésére azt válaszoltam, hogy eddig semmiféle kapcsolatunk sem volt az NDK-val, most majd rossz kapcsolataink lesznek, ez is haladás. S elég sokáig fog tartani, amíg e kapcsolatok jók lesznek. Hullámhegyeken és hullámvölgyeken, Erfurt, Kassel állomásait érintve jutottunk el a Werbellinsee-ig, miközben tanúi voltunk a két német állam fejlődésének: születésük ellenségeskedésben fogant; állandó nehézségekkel küszködtek, hogy az elképzeléseiket a lehetőségekkel összehangolják; arra törekedtek, hogy érdekeiket megosztva és mégis együttesen, egymásra figyelve határozzák meg.

A partneri kapcsolat teljességéből mi a partneri kapcsolat legszükségé-

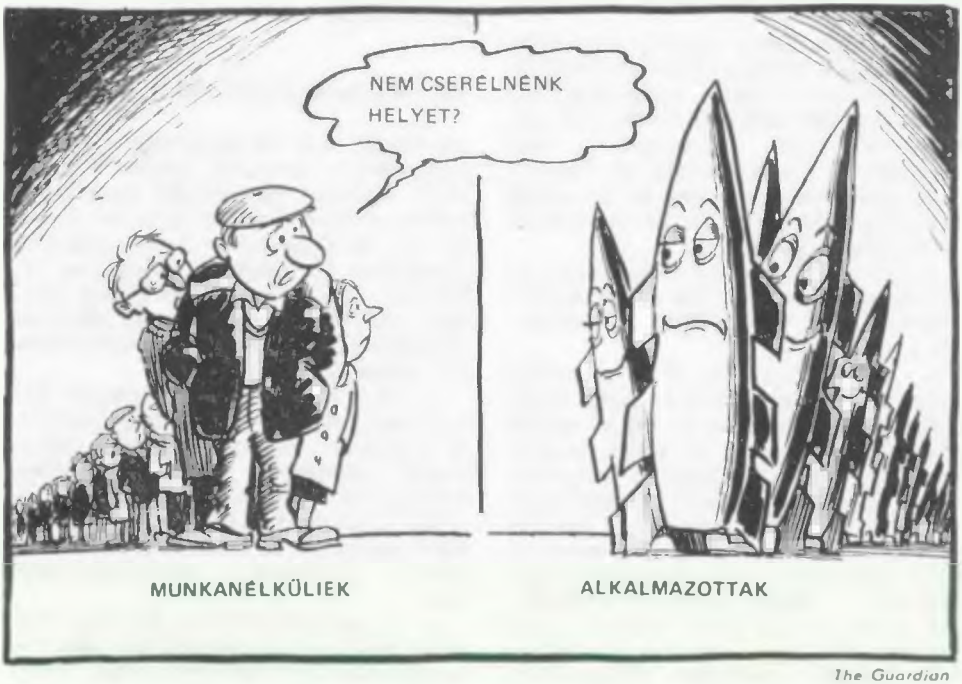

The Guardian

sebb szintjét, a katonai biztonságot emeltük ki, mégpedig a közös biztonságot. Ha ez sikerül, akkor a partneri kapcsolat következő szintje van soron, függetlenül attól, hogy mi a nyugati szövetség tagjai vagyunk és annak is kell maradnunk, mivel szükségünk van annak stabilitására és támogatására. Ilyenformán nem a kettő között állunk, hanem a Nyugat része vagyunk. Azonban sokat hozzá tudunk adni a közös ügyhöz ilyen partneri kapcsolatban, először csak ezen a területen.

Az, hogy mi biztonsági kérdésekről tanácskozunk az NDK-val, nemcsak német érdekekből következik. Olyan időkben, amikor a biztonság veszélyeztetve van, a két állam érdekei is erősödnek a biztonság megőrzésében. Egyébként ez is lehetne a német kérdés megoldása: a pusztulásban egyesülnénk... Mindenesetre beszélni kell arról, hogyan alakíthat ki a két német állam biztonsági partner-kapcsolatot, mint különböző katonai szövetségek lojális tagjai és hogyan tudják ezt a gyakorlatban megvalósítani minden európai szomszédunk érdekében is... Talán kissé kihegyezetten úgy lehetne megfogalmazni: különálló német államok, de közös biztonsági felelősség Európában..."

„...A két tábor közötti ideológiai különbségek világnézetben és meggyőződésben gyökereznek, amelyeket nem lehet közös nevezőre hozni és ezek számára semmiféle konvergencia nem várható... Ebből adódik a feladat: arról gondoskodni, hogy az ideológiai véleménykülönbségeket ne erőszakkal próbáljak megoldani..."

A két német állam kapcsolatában az NSZK rendszeresen felveti a „német nemzet" gondolatát. Bahr így vélekedik erről:

„...Az NDK együtt él az elhatárolódással... Nem véletlen, hogy mindaddig, amíg Bonnban az elhatárolódás politikáját követték, az NDK megengedhette magának, hogy a ‚németek egy asztalhoz' jelszót hangoztassa. Azonnal vége lett azonban e követelésnek, mihelyt Bonnban kijelentették, hogy most beszéljünk komolyan a politikáról... Minél jobbak a kapcsolatok a két német állam között, annál inkább oda kell figyelnie az NDK-nak, nehogy össznémet elképzelések kapjanak lábra, melyek azután destabilizálóan hatnak rá..."

„...Nemcsak az NDK érdeke, hogy a destabilizálódás ne következzék be, hanem objektív érdek, hogy az európai helyzet ne kerüljön a destabilizáltság állapotába. És ezzel újra a közös biztonsághoz kanyarodtunk vissza, amelyet a stabilitás biztosít s az a dialektika, amely szerint mindkét szövetségre szükség van, hogy olyan helyzethez jussunk el, amikor már a két szövetség nélkül is létrejöhet a biztonság..."

„...Tudatában kell lennünk, hogy vannak közös kérdések. Ha valaki 1949-ben azt mondta volna, hogy Németország 1982-ben még mindig megosztott lesz, sokan kételkedtek volna a szavában. Nem tudták elképzelni, hogy a megosztottság egy nemzedéken keresztül vagy tovább is eltarthat...

Számomra... eldőlt, hogy Európa közepén egy nép nemzeti identitásának a kérdése nincs lezárva addig, amíg a németek ki nem jelentik, hogy ez a kérdés elavult. És én e kérdésben egyáltalán nem vagyok pesszimista. Ha megtartjuk a békét. A béke a nemzet előtt van a rangsorban. Béke nélkül semmiféle esélye sincs a nemzetnek. A béke utolsó napja a nemzet utolsó napja is lenne..."

Az európai enyhülés része

Az NSZK kül- és biztonságpolitikájában fontos szerepet játszó NSZK—NDK viszonyt nemzetközi érdeklődés kíséri. Pierre Hassner (Centre d'Etudes et de Recherches Internationales, Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris), a *Foreign Policy* 1982 őszi számában megjelent, „Mi történik Németországban" c. tanulmányában így vélekedik:

„...Az európai rend közepén Németország mindenki mást befolyásol és őt mindenki más befolyásolja: geopolitikai helyzeténél fogva és megosztottsága miatt létfontosságú érdeke fűződik a katonai biztonsághoz, a politikai enyhüléshez és a Kelettel kialakított gazdasági együttműködéshez..."

„...A germanizálódás általános eszméje, vagy az új nemzeti öntudat kibontakozásának keretében négy válto-

zatot lehet találni, amelyeknek az összefüggései a probléma magvát jelentik.

Egyszerű a két szélsőséges álláspont. A hivatalos, vagy a túlsúlyban levő álláspontot legjobban Helmut Schmidt (volt) kancellár fogalmazta meg. Eszerint az NSZK a nyugati keretben helyezkedik el és realitás, hogy Németország megosztottsága két államban fejeződik ki. Mindazonáltal az NSZK erőteljesen hangoztatja kívánságát egy függetlenebb külpolitika iránt. Ugyancsak erőteljesebben kifejezi az enyhülés és a keleti politika vívmányai megóvásának a szándékát (szükség esetén az Egyesült Államok akarata ellenére), és ebben is nemzeti érdekeit védi. E nemzeti érdekekben szerepel Nyugat-Berlin biztonságának stabilizálása, vagy a két német állam polgárainak garantált találkozása. A nemzeti érdekek megvalósítását a két német állam közös érdekeinek kifejezésében látja, valamint abban, hogy ezeket általában biztosítani is tudja Közép-Európa középhatalmai között.

Az eretnek vagy az utópisztikus álláspont azt követeli, hogy a két német állam mondja fel megszállási státusát és tagságát a két szövetségben. Először konföderációban éljen, azután alakítson egységes, semleges német államot. Ezt az álláspontot a politikai spektrum két ellentétes szélén lehet megtalálni, egyfelől a zöldek és alternatívok, másfelől a neonácik hívei között. Ez a nézet azonban mindinkább teret nyer a mértékadó középutas értelmiségben is, amely kész arra, hogy ebben a kérdésben a politikai szélsőségekkel szövetségre lépjen . . ."

A két legérdekesebb és legfontosabb álláspont az előbbieknél dinamikusabb, ugyanakkor bizonytalanabb, ezért kétértelműbb és összetettebb.

Az egyik esetben ennek a kétértelműségnek és sokrétűségnek stratégiai vagy manipulált jellege van. Kiindulópontja a hivatalos keleti politika: kis lépéseken, diszkrét manőverezésen és hosszú fejlődésen keresztül akar előrehaladni a semleges és egységes Németország felé egy olyan Európában, amelyben a tömbök ténylegesen vagy legalábbis névleg eltűntek.

A másik esetben ez a kétértelműség és sokrétűség inkább pszichológiai és morális természetű. Gondoljunk az ifjúsági mozgalmakra és arra a törekvésre, amely távolodni akar az államtól és közeledni a társadalomhoz, a nagy nemzetközi kérdésektől a helyi követelményekhez és ennek eredményeként új kulturális identitást és talán új német és közép-európai öntudatot óhajt kialakítani . . ."

„. . . Maga Hans-Dietrich Genscher külügyminiszter is szükségesnek vagy hasznosnak véli, hogy ‚európai békepatriotizmusról' beszéljen és mint Helmut Schmidt kísérője, az NDK-ban tett látogatásán bejelentette: a két német állam közös leszerelési kezdeményezéssel lép fel. A biztonsági partneri állapot 1982-ben Németország hivatalos politikája lett. Se kajánkodás, se rosszindulat nincs abban, ha megállapítjuk: a közös ügy, a patriotizmus és a partneri viszony legalább olyan fontos, mint a béke, a leszerelés és a biztonság. Ha Egon Bahr arról biztosít, hogy a SALT megmentése fontosabb, mint a Szovjetunió megbüntetése Lengyelország és Afganisztán miatt, arra gondol, hogy Berlin helyzete és a belnémet viszony fontosabb, mint a másik kettő.

A fegyverzet ellenőrzése fontos azért, hogy az enyhülést meg lehessen menteni, az enyhülés meg azért, hogy a keleti politikát meg lehessen menteni. És fordítva — a korrektség miatt is —, minden felelős német tudja, hogy a két német állam jövője nem választható el Európa fejlődésétől . . ."

A két német állam viszonyának alapkérdéseiben az NSZK-ban egyetértenek a szociáldemokraták és a konzervatívok, függetlenül attól, hogy milyen koalíció alkot kormányt. Legfeljebb a hangsúlyokban van eltérés a két politikai csoportosulás között. Erre utal Helmut Kohl kancellár már idézett kormánynyilatkozata:

„. . . A németek nemzeti állama szétHullott. De a német nemzet fennmaradt és fenn is fog maradni . . . Valamennyien együtt sem tudjuk kikényszeríteni nemzetünk egységét, de mindannyiunkra érvényes alaptörvényünk előszava: ‚Az egész német nép feladata, hogy szabad önrendelkezés útján megteremtse Németország egységét és szabadságát.' Az alaptörvényben rögzített elvek belekerültek nyugati barátainkkal kötött szerződéseinkbe, s a keleti szomszédainkkal

kötött megállapodásokba is... Megtartjuk e megállapodásokat és az aktív békepolitika eszközeiként használjuk fel."

„... Eleget teszünk vállalt kötelezettségeinknek. És elvárjuk, hogy az NDK is ugyanúgy megtartsa e szerződések betűjét és szellemét. Ez azt jelenti, hogy a békét Európa közepén azáltal szilárdítjuk meg, hogy kizárjuk az erőszakot, mint a politikai célok megvalósításának eszközét és javítunk az egymástól elválasztott emberek helyzetén." Ebben a kérdésben különösen érvényes Hans-Dietrich Genscher kijelentése: „A belnémet politika európai békepolitika..."

Az elhatározások és a megvalósítás lehetőségei között gyakran mély szakadék húzódik. A század utolsó harmadára kialakult kölcsönös függés nem kedvez minden esetben a nyugatnémet érdekeknek. Emiatt:

„... a nyolcvanas években drámaian ki fog éleződni a német külpolitika dilemmája" — írja Erhard Fordran a Gegenwartskunde c. folyóirat 1982/3. negyedévi számában megjelent, A német—amerikai kapcsolatok — zavarok és perspektívák c. cikkében. — Egyfelől „az NSZK nem tudja feladni az amerikai biztonsági garanciákat. ... Másfelől az amerikai adminisztráció intézkedései sem hatnak a konfliktusok rendezésének az irányába. Ellenkezőleg: kiélezésük irányába hatnak, s ez elsősorban Közép-Európában fog kételyeket ébreszteni az USA-val szemben. Erősíteni fogja a kormányközi ellentéteket és serkentheti nemcsak a baloldali, hanem a jobboldali antiamerikanizmust is. Eközben növekedni fog a csalódás az Egyesült Államokban az amerikaitól eltérő német politika miatt, abban a szakaszban, amikor az USA-ban esetleg hosszú időre teret nyer a konzervativizmussal fémjelzett vezetési stílus..."

(Összeállította: Vincze István)

Rogers tábornok, NATO főparancsnok Bonnban Kohl kancellárral

JAPÁN ÉS A FEGYVERKEZÉS

Adalphi Papers

A japán biztonságpolitika alakulása

Nakaszone japán miniszterelnök legutóbbi látogatása az Egyesült Államokban megerősítette az amerikai—japán katonai együttműködés alapját jelentő amerikai—japán szövetséget, sőt a kormány — Japán eddigi gyakorlatától eltérően — beleegyezett abba is, hogy az Egyesült Államoknak katonai célra is felhasználható korszerű technológiákat adjon át. Nakaszone kijelentései, miszerint Japán „a távol-keleti szovjet behatolás elleni elsüllyeszthetetlen anyahajó" szerepét tölti be, továbbá ígéretei a tengeri útvonalak védelmére az ország határaitól 1000 mérföldig húzódó sávban riadalmat keltettek Japánban csakúgy, mint a térség többi országában, amelyekben felébresztették a japán militarizmus újjáéledésével szembeni aggodalmat. Nem járult hozzá ezek enyhítéséhez a kormányzó Liberális Demokrata Párt nemrégiben véget ért kongresszusának a haderő megerősítésére irányuló erőfeszítéseket jelenleg akadályozó alkotmányos előírások felülvizsgálását célzó határozata sem.

A londoni Stratégiai Tudományok Nemzetközi Intézete — *Adelphi Papers* c. sorozatában — 1982 őszén tanulmányt jelentetett meg a japán biztonságpolitika alakulásáról. Jukio Szatohnak, a japán külügyi szolgálat tagjának, az Intézet volt kutató munkatársának tollából. Amint az a személyi vonatkozású adatokat ismertető megjegyzésből kitűnik, a tanulmány csupán a szerző személyes véleményét tükrözi.

A bevezető részben a kutató rámutat arra, hogy a fejlett nyugati országok, elsősorban az Egyesült Államok természetesnek tekintik, hogy Japán gyors ütemben fokozza védelmi erőfeszítéseit, jóllehet a szigetország tett is ilyen irányú kezdeti lépéseket, azonban korántsem a Nyugat által szükségesnek vélt mértékben és ütemben.

„A biztonsági erőfeszítések fokozása Japán számára csaknem egyenlő azzal, hogy lemond meghirdetett eszményeiről... Ugyanakkor egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy nem függetlenítheti magát a változó nemzetközi körülményektől. Tekintettel arra, hogy az amerikai katonai fölény — amelyre biztonsága nagyrészt épül — viszonylag elhalványult, továbbá, hogy jelenleg olyan gazdasági erővé vált, amelyet a szabad világban csak az Egyesült Államok előz meg, Japánnak nemigen marad más választása, mint az, hogy nagyobb felelősséget vállaljon saját biztonságáért csakúgy, mint a világ békéjéért és stabilitásáért.

Japán háború utáni biztonságpolitikájának alakulása

„A japán biztonságpolitika háború utáni alakulása nagyjából két szakaszra bontható. Az első az 1945 és 1972 közötti csaknem három évtizedet öleli át, amelyre a háborúval és a militarizmussal szembeni ellenérzés döntően rányomta bélyegét..." „A második szakasz 1972-től napjainkig tart, s ennek során külső és belső tényezők hatására a japán biztonsági felfogás megváltozott, 1976—1977-től pedig — a közvélemény növekvő támogatásával — megindult a japán biztonsági erőfeszítések fokozódása... Most úgy tűnik, hogy a japán biztonságpolitika

egyre inkább fejlődésének harmadik szakaszába lép."

Az első szakasz legjelentősebb eseménye a japán alkotmány 1946-ban történt elfogadása volt. Ez IX. cikkelyében lefektette a háború utáni biztonságpolitika máig is érvényes alapvető keretét. Kimondja, hogy „őszintén törekedve az igazságosságra és rendre épülő nemzetközi békére, a japán nép örökre lemond a háborúról, mint a nemzet szuverén jogáról, és az erőszak alkalmazásáról vagy az erőszakkal való fenyegetőzésről mint a nemzetközi viták megoldásának eszközéről". S e célkitűzés megvalósítására „sohasem fog fenntartani földi, tengeri és légi erőket, valamint más hadipotenciált. Nem ismeri el az állam háborúskodáshoz való jogát".

Minthogy a fentiekből adódóan az önvédelmi erők létrehozásának jogi alapját sajátos módon csupán az képezi, hogy az alkotmány IX. cikkelye nem zárja ki a nemzet törvényes jogát az önvédelemre, az önvédelmi erők alkotmányossága Japánban mindvégig állandó politikai és elméleti viták tárgyát képezte, s ezt még bonyolultabbá tette és teszi az, hogy az alkotmányban nincs pontosan megfogalmazva, mi is értendő „önvédelmen".

Az első periódus néhány további fontos állomása: 1951-ben a Japán—amerikai Biztonsági Szerződés, majd 1960-ban az előbbi helyébe lépő Japán—amerikai Kölcsönös Együttműködési és Biztonsági Szerződés aláírása; 1967-ben a Szato miniszterelnök által meghirdetett „három nem" elve, amelynek értelmében Japán nem birtokol, nem gyárt és nem engedélyezi területén atomfegyverek telepítését; ugyancsak 1967-ben a japán fegyverkivitel-korlátozás bevezetése, majd pedig 1976-ban annak megszigorítása oly módon, hogy gyakorlatilag tilossá vált a fegyvergyártásban felhasználható berendezések, illetve fegyverek exportja.

Ebben az időszakban kezdte meg Japán háború alatt szétzilálódott nemzetközi kapcsolatainak helyreállítását és a gazdaság későbbi jelentős fejlesztéséhez szükséges alapok lerakását.

„A második szakasz elején, az 1970-es években olyan külső és belső változások történtek, amelyek hatottak Japánnak a saját biztonságáról alkotott elképzeléseire és előkészítették a talajt a japán biztonságpolitika átalakulására". A külső változásokkal kapcsolatban a tanulmány kiemeli, hogy az Egyesült Államok és Japán között folyó ún. textiltárgyalások, Nixon Kína irányában tett lépései, valamint az amerikai gazdaságpolitika által kiváltott ún. Nixon-sokkok 1971-ben ráébresztették Japánt, hogy többé már nem tekintheti az amerikai védőkészséget olyan magától értetődőnek, mint korábban. Amikor a kínai—amerikai, illetve a kínai—japán tárgyalások során kiderült, hogy Kína támogatja az amerikai—japán szövetséget és befejeződött a vietnami háború is, Japánban enyhült az a félelem, hogy az Egyesült Államokhoz fűződő biztonsági kapcsolatok esetleg akarata ellenére háborúba sodorhatják az országot. Ez a két fejlemény a hetvenes évek végén a japán—amerikai szövetséggel szembeni ellenségesség mérséklődéséhez vezetett."

„Az 1973-as olajválság rávilágított, mennyire sebezhető stratégiailag a japán gazdaság, majd a Perzsa-öböl térségében a kelet—nyugati katonai egyensúlynak az iráni forradalom és a Szovjetunió afganisztáni bevonulása következtében végbement jelentős eltolódása oda vezetett, hogy az évtized végére teljesen megváltoztak Japán saját gazdasági biztonságára vonatkozó nézetei. Energiaszükséglete arra ösztönözte, hogy sokkal nagyobb hangsúlyt helyezzen olajellátása érdekében folytatott diplomáciai tevékenységére."

Erre az időszakra esett a szovjet erők megnövekedése az ázsiai és csendes-óceáni térségben, a Japán körüli szovjet haditengerészeti és légi tevékenység fokozódása, továbbá annak az érzésnek az elterjedése, hogy — különösen Vietnam elvesztése után — az Egyesült Államok érdekeltsége Ázsia biztonságában csökkent, amit a Carter-kormányzat bejelentései az amerikai erők Dél-Koreából történő kivonásáról csak tovább erősítettek. Egyre nyilvánvalóbbá vált az iparilag fejlett országok és a harmadik világ elvárják, hogy Japán — mint vezető gazdasági hatalom — nagyobb részt vállaljon a nemzetközi — politikai és gazdasági — feladatokból és terhekből.

A belső változások közül figyelemre méltó a gazdasági sikerekre visszavezethető japán magabiztosság megerősödése, a Japánra háruló nemzetközi felelősség egyre nagyobb mértékű felismerése, továbbá az is, hogy az évek múlásával, s egy új, háború utáni nemzedék felnövekedésével Japánban mérséklődni kezdett a háborúval és a militarizmussal szembeni averzió. „Az életszínvonal állandó emelkedése elvette a politikai pártok között folyó ideológiai viták élét, és így kiszélesítette a nemzetbiztonsággal kapcsolatos politikai csatározásoknak a bázisát. A politikai pártok többsége inkább hajlott a biztonsági kérdések realisztikusabb — nem annyira ideológiai — megközelítésére. Néhány ellenzéki pártnak az ún. középutas álláspont felé történt elmozdulása pedig azt eredményezte, hogy a politikai figyelem az olyan ideológiailag vitatható kérdésekről, mint a japán—amerikai biztonsági megállapodások fenntartása, vagy az önvédelmi erő fenntartásának alkotmányos alapja, inkább olyan gyakorlati kérdésekre tevődött át, mint az önvédelmi erők korszerűsítésének üteme és mértéke, vagy az Egyesült Államokkal való együttműködés módozatai az érvényben levő megállapodások keretei között."

Végső soron a közvélemény és a politikai ellenzék véleménye is olyan irányban változott, melynek eredményeként megnőtt a kormány akkori biztonságpolitikájának támogatása. „Az ellenzéki pártok közül egyedül a Japán Kommunista Párt tartott ki régebbi álláspontja mellett, és továbbra is kategorikusan ellenezte mind a japán—amerikai biztonsági megállapodást, mind az önvédelmi erő fenntartását."

„A japán kormány számos lépést tett a védelmi és biztonsági körülmények javítása érdekében. 1976-ban elfogadta a Nemzetvédelmi Programtervet (National Defence Programme Outline), amely előirányozta az önvédelmi erők fogyatékosságainak kiküszöbölését és ezen erők képességeinek korszerűsítését, különös tekintettel a légvédelemre és a tengeralattjáró-elháritásra. Elhatározta, hogy 100 F—15 típusú védő-vadászgépet és légvédelmi rakétákat, továbbá négy Hawkeye korai riasztó repülőgépet vásárol. A tengeralattjáró-elhárítás tökéletesítése céljából 45 P—3C haditengerészeti felderítőgép beszerzését irányozta elő. A katonai kiadásokat öt év alatt csaknem 50%-kal emelték, 1,5 milliárd yenről (1976) 2,23 milliárdra (1980)."

Bővült az amerikai—japán katonai együttműködés köre. Amellett, hogy Japán 1977-től kezdve nagyobb részt vállalt az amerikai erők hazai állomásoztatásának költségterheiből, „1978-ban megállapodtak, hogy közösen tanulmányozzák a védelmi együttműködés lehetséges módjait és eszközeit (beleértve a közös tervezést is) annak érdekében, hogy az érvényben levő megállapodások keretei között eredményesebb katonai együttműködés alakulhasson ki a két ország között".

1977-ben Takeo Fukuda miniszterelnök ellátogatott az ASEAN (Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége) országaiba, s ezzel kezdetét vette Japán diplomáciai „offenzívája" az ázsiai nemzetközi biztonság jegyében. „Japán politikai és gazdasági lépéseket tett az ASEAN-országok — elsősorban Thaiföld — támogatására Kambodzsa vietnami megszállásával szemben. Fokozatosan elkezdte Ázsián túlra is kiterjeszteni diplomáciai mozgásterét, és a szélesebb stratégiai megfontolások jegyében nyújtott gazdasági támogatás első haszonélvezőivé Thaiföldön kívül Pakisztán, Törökország és Egyiptom váltak. Ezenkívül Japán olyan összehangolt politikai akciókban is részt vett a nyugati fejlett országokkal, mint például a moszkvai olimpiai játékok bojkottja, vagy a Szovjetunió elleni kereskedelmi szankciók foganatosítása Afganisztán szovjet megszállását követően."

„A japán kormány egyre gyakrabban hangsúlyozza, hogy a biztonsági kérdéseket átfogó módon kell megközelíteni, vagyis mindhárom területen, az önvédelem, a japán—amerikai biztonsági megállapodások és a diplomáciai kezdeményezések terén is erőfeszítésekre van szükség." Különösen a diplomáciai erőfeszítések fontosságát — beleértve a gazdasági segélynyújtást — emelte ki „a biztonságos nemzetközi környezet fenntartása érdekében".

A nyolcvanas évek változó biztonsági körülményei

Ebben a fejezetben a szerző részletesen kitér a Szovjetunió katonai potenciáljának alakulására, a kelet—nyugati erőviszony változásaira, Kína szerepére, az ázsiai és csendes-óceáni regionális erőviszonyokra és a térségben meglevő és várható feszültségekre, az olajellátás helyzetére, a Nyugat, mindenekelőtt Nyugat-Európa és Japán viszonyának alakulására, végül a nukleáris fegyverek korlátozásának Japán szempontjából fontos vonatkozásaira és más, Japán biztonságpolitikáját befolyásoló körülményekre.

Az 1970-es évek romló biztonsági helyzetének legfontosabb aspektusaként a szerző első helyre a Szovjetunió katonai erejének növekedését helyezi, mind a hagyományos, mind pedig az atomfegyverek terén. Az ázsiai és csendes-óceáni térségben a Szovjetunió új fegyvereket telepített. „Vietnamban légi és haditengerészeti létesítmények használati jogát szerezte meg, míg az Indiai-óceánon növelte állandó haditengerészeti jelenlétét, s eközben Etiópiában és Dél-Jemenben is új létesítményhasználati jogokhoz jutott. Mindez a kínai—szovjet határon a hatvanas évek végétől megnövelt katonai jelenlétével együtt odavezetett, hogy fokozódott a Szovjetunió „erőkivetítési" képessége a nyugat-csendes-óceáni térségre és az Indiai-óceánra." „A Szovjetunió lépéseinek indítóoka feltehetően a szovjet vezetés amiatt érzett aggodalma volt, hogy egy kialakuló amerikai—kínai—japán szövetség a bekerítés veszélyét hordozhatná magában."

A jövő kilátásait mérlegelve, a szerző úgy véli: a nyolcvanas években a Szovjetunió várhatóan tovább növeli katonai erejét, legalábbis az évtized végéig. A Távol-Keletnek ebben az időszakban szerinte meg nagyobb katonai fontossága lesz a Szovjetunió számára. „Elképzelhető, hogy a nyugat-európai országok aggodalmainak enyhítésére katonai erejének egy részét átcsoportosítja az Uraltól keletre. Számítani lehet tehát a távol-keleti térségben állomásoztatott szovjet erők — elsősorban haditengerészeti és légierők — további növekedésére, részint ‚erőkivetítési', részint védelmi céllal." Kelet-Szibéria gazdasági fejlődése és a BAM (Bajkál—Amur) vasút majdani befejezése — feltehetően a nyolcvanas évek végére — jelentősen megjavítja majd ezen erők logisztikai hátterét. S várható, hogy a Szovjetunió politikai téren is igyekszik majd eltávolítani Japánt az Egyesült Államoktól és Kínától.

Ami *az Egyesült Államok katonai helyzetét* illeti, a Reagan-kormányzat költségvetési előirányzatai arra utalnak, hogy a 80-as években az USA is növelni kívánja katonai erőit a Csendes-óceán nyugati részén és az Indiai-óceán térségében, ehhez azonban hosszabb időre van szükség. Ráadásul, „a kelet—nyugati erőviszonyoknak az Egyesült Államok számára negatív irányú változását az utóbbi minden bizonnyal elsősorban az atomerők korszerűsítésével kísérli meg helyreállítani, míg a hagyományos fegyverzet terén a hangsúly az olyan, azonnali figyelmet igénylő, sebezhetőbb térségekre fog elhelyeződni, mint a Perzsa-öböl és az Indiai-óceán."

Kína szerepét illetően a nyugati stratégák álláspontja az, hogy „a kelet—nyugati általános katonai egyensúlynak csak javára válik, ha Kína szorosabb gazdasági és politikai, esetleg katonai kapcsolatokat létesít és együttműködik az Egyesült Államokkal, Japánnal, valamint Nyugat-Európával, és a Szovjetunióhoz ellenségesen viszonyuló Kína mindenképpen hasznos, hiszen elvonja annak stratégiai figyelmét és erőforrásait a Nyugattól". A térségen belüli kelet—nyugati egyensúly szempontjából azonban Kína szerepe ennél sokkal bonyolultabb. „Először is, a kínai—amerikai és kínai—japán kapcsolatok normalizálódása keltette gyanú éppenséggel távol-keleti katonai jelenlétének megerősítésére késztette a Szovjetuniót, továbbá olyan ellenlépésekre, mint pl. a Vietnammal kötött barátsági szerződés. Másodszor, ha bekövetkezne a kínai katonai potenciál gyors megerősödése, ennek zavaró következményei lennének a délkelet-ázsiai országok biztonsága szempontjából. Harmadszor, nagyon is kétséges, hajlandó-e bármiféle együttműködésre is Kína a Nyugattal azon túlmenően, hogy saját érdekeit, vagyis a Szovjetunióhoz viszonyított pozíciójának megerősíte-

sét tartja szem előtt. Végül negyedszer, az amerikai—kínai kapcsolatokat igen feszültté tehetik a Tajvant érintő kérdések, mindenekelőtt a Tajvannak szánt amerikai fegyvereladások." „Az elkövetkező öt-tíz évben Kínát előreláthatólag továbbra is belső problémái fogják lekötni, amelyek a Mao utáni hatalmi harcból és az ország korszerűsítési folyamatából adódnak. A kínai katonai potenciál erősítése a korszerűsítés négy területének — mezőgazdaság, ipar, tudomány, védelem — keretében az utolsó helyen áll." „A nyugati országoknak arra kell törekedniük, hogy Kína közel maradjon a Nyugathoz, de nem lenne bölcs dolog részükről megpróbálni kijátszani a ‚kínai-kártyát' a Szovjetunió ellen, különösen a kelet—nyugati hadászati egyensúly Európát érintő összefüggéseiben nem."

A regionális erőviszonyok Ázsiában és a Csendes-óceán térségében ebben az évtizedben előreláthatólag nem fognak lényegesen megváltozni. Nem várható, hogy a regionális szovjet—amerikai erőviszonyon belül a Szovjetunió fölénybe kerüljön. Ugyanakkor katonai konfrontáció esetén a térségben állomásoztatott szovjet erők jelentősen korlátozhatják az Egyesült Államok katonai tevékenységét a nyugat-csendes-óceáni térségben, amit a japán tervezésnek figyelembe kell vennie, amikor — válsághelyzetben — a Japán részére érkező amerikai segítség lehetőségét mérlegeli. „Minthogy Japán fő ütőerei (például az olajútvonalak) az egész világot behálózzák, az országot érzékenyen érinti a szovjet befolyás növekedése más térségekben is, pl. Délkelet-Ázsiában, az Indiai-óceánon vagy a Perzsa-öböl övezetében."

A kőolajellátás biztonsága Japánnak még fontosabb, mint a fejlett nyugati országok számára, hiszen szükségleteinek 99%-át importálja, s ennek háromnegyed részét fordítja energiatermelésre. Ennek a kőolajnak 70%-a a Perzsa-öböl térségéből származik. Stratégiai sebezhetőségének csökkentésére a többi érintett országgal együtt Japán is tett néhány óvintézkedést (készletek növelése, beszerzési források bővítése stb.). Nagyfokú függősége a kőolajtól azonban — különösen a Perzsa-öbölből érkező szállítmányoktól — a számítások szerint megmarad az 1980-as években, sőt valószínűleg még később is.

„A Perzsa-öbölből származó kőolajellátás biztonságával kapcsolatban továbbra is bizonytalansági tényezők: az övezet közelsége a Szovjetunióhoz és sebezhetősége egy szovjet katonai beavatkozás esetén; a térségben levő országok kölcsönös kapcsolatainak feszültsége és konfliktusok kirobbanásának a lehetősége; egyes országok belső instabilitása, s a létező politikai struktúrák megváltozásának lehetősége; végül a kőolajnak eszközként való esetleges felhasználása az arab országok által bizonyos politikai célok elérésére."

Minthogy a nyugati országok számára nem létezik „csodaszer" a bizonytalanságok megszüntetésére: „Együttműködésüket többek között a következőkre kell kiterjeszteniük: — katonai készenlét fenntartására a folyamatos kőolajellátás céljából, a helyi zavargásokkal szemben és az esetleges szovjet katonai beavatkozás elhárítására; politikai erőfeszítésekre a térség stabilizálása érdekében; gazdasági és technikai segítségnyújtásra az Öböl menti országok igényeinek kielégítésére, valamint egyéb lépésekre az innen származó kőolajtól való függőség mérséklésére. Ez az együttműködés azonban korántsem ígérkezik könnyűnek, mint az már az Irán ellen foganatosított szankciók ügyében is megmutatkozott. Továbbra is elternek majd a vélemények az arabokkal folytatott politika, a katonai tevékenység hatékonysága és a térséggel kapcsolatos politikai és gazdasági érdekek megítélésében. Ráadásul az ellentéteket súlyosbítja majd a kőolajért folytatott versengés, továbbá az, hogy az együttműködésnek nincs kész szervezeti mechanizmusa." Valószínűleg fokozódni fog az igény, hogy Japán bizonyos mértékben járuljon hozzá a Nyugat által a kőolajellátás érdekében (és egy szovjet támadás elhárítására) tett összehangolt lépések pénzügyi fedezetéhez. „Jóllehet az Egyesült Államok és Nyugat-Európa tisztában van azokkal az alkotmányos korlátokkal, amelyek útját állják Japán katonai közreműködésének e térségben, elképzelhető, hogy végül is Japánt kizárólag védelmi jellegű tevékenységhez való hozzájárulásra (pl. aknaszé-

dés) kérjék fel... különösen mivel a japán haditengerészeti önvédelmi erők aknaszedő képességét az egyik legkorszerűbbnek tartjak a világon."

A japán biztonságot befolyásoló tényezők közé sorolhatók még a térségben — így a Koreai-félszigeten, Délkelet-Ázsiában és a kínai—szovjet határ mentén — létező *feszültségek*. A Koreai-félszigettel kapcsolatban Japán is azt szeretné, ha lehetővé válna a politikai rendezés a felek között, ami azonban meglehetősen távolinak tűnik. Az Egyesült Államok és Dél-Korea jó ideje elvárja Japántól, hogy az „átfogó elrettentési egyensúly" érdekében megadjon minden támogatást, kivéve a tényleges katonai erőt, s a szigetország ennek az elvárásnak elsősorban gazdasági és technikai együttműködésével igyekezett eleget tenni. Katonai hozzájárulása arra korlátozódik, hogy támaszpontokat bocsát az amerikai erők rendelkezésére, hogy azok eleget tudjanak tenni Dél-Korea mellett vállalt védelmi kötelezettségeiknek.

Délkelet-Ázsia stabilitása szintén fontos Japán biztonsága szempontjából. Japán jelentős kereskedelmi forgalmat bonyolít le e térség országaival, és a Japánt a Perzsa-öböllel összekötő tengeri útvonalak is itt haladnak át, többek között a kulcsfontosságú Malaka-szoroson keresztül. Japán továbbra is fenntartja gazdasági és politikai elkötelezettségét az ASEAN mellett, az ASEAN-országok pedig szívesen fogadják a japán kezdeményezéseket, Japán pénzügyi, technikai és politikai támogatását.

„Az 1980-as években az Egyesült Államok és Japán előreláthatólag nagyobb szerepet fog játszani e térségben. Hosszabb távon Japán védelmi képességének megerősítése lehetővé tenné, hogy az Egyesült Államok korlátozott erőforrásait szélesebb területre tudja széttelepíteni, de ezt aligha látnák szívesen az ASEAN-országok, tekintettel a II. világháború emlékeire. Japán politikai és gazdasági segítségére azonban annál inkább számítani fognak."

Diplomáciai téren azt várják Japántól, hogy próbáljon hatni az Egyesült Államokra, hogy az nagyobb figyelmet fordítson Délkelet-Ázsiára, és tartsa vissza Kínát az ASEAN-országok „kommunista elemeinek" támogatásától.

A japán biztonságpolitika alakulásának lehetőségeit mérlegelve számítani kell arra, hogy az Egyesült Államok és valószínűleg Nyugat-Európa is fokozni fogja nyomását Japánra, tegyen többet a közös biztonsági érdekek védelméért. Amióta pedig Szuzuki miniszterelnök 1981 májusában Washingtonban kijelentette, hogy Japán képes lenne — az alkotmány biztosította határokon belül — megvédeni saját területét, az azt övező tengereket és légi térségét, valamint 1000 mérföldig terjedő tengeri útvonalait, az amerikai kormány egyre sürgeti ennek minél gyorsabb megvalósítását. Minthogy Amerika nem tartja elegendőnek ehhez Japán jelenlegi katonai költségvetését, Weinberger amerikai nemzetvédelmi miniszter 1982 márciusában állítólag javasolta, annak évi 12%-os növelését az 1000 mérföldig terjedő japán tengeri útvonalak védelmének biztosítására.

„Amikor nagyobb erőfeszítéseket követel Japántól a biztonság terén, az amerikai adminisztrációt már nem egyszerűen az a szándék vezérli, hogy visszaverje a kongresszus bírálatait — melyeket csak fokoz a két ország közötti kereskedelmi egyensúly hiánya —, miszerint Japán ‚potyázik' a biztonságával kapcsolatban, hanem az a széles körben elterjedt meggondolás is, hogy az gazdasági potenciáljához képest túl keveset fordít védelemre."

A fegyverzetkorlátozás és -ellenőrzés — elsősorban az atomfegyverek terén folyó tárgyalások — a nemzetközi élet olyan területe, amely szintén fontos kihatással lehet a japán biztonságpolitika alakulására. „Noha képes lenne rá, nem gyárt atomfegyvert és a japán—amerikai biztonsági megállapodások keretében következetesen elutasította, hogy fontolóra vegye amerikai atomfegyverek telepítését területén, mégha függött (és függ) is az amerikai atomelrettentéstől."

Minthogy Japán már ma is érzékenyebben reagál a szovjet—amerikai nukleáris egyensúly alakulására, növekvő figyelemmel kíséri az atomfegyverek — különösen a közép-hatótávolságúak — korlátozásáról folyó tárgya-

lásokat, tekintve, hogy ezek kihatnak a regionális kelet—nyugati atomegyensúlyra.

A Japán biztonságát jelenleg meghatározó tényezők

A tanulmány III. fejezete részletesen tárgyalja a Japán biztonságát jelenleg meghatározó három fő összetevőt: az önvédelmi erőket, a japán—amerikai biztonsági megállapodásokat és a diplomáciai lépéseket, megállapítva, hogy az első helyen közülük a japán—amerikai katonai—biztonsági megállapodás áll.

Az 1957-ben elfogadott és azóta is érvényben levő „nemzetvédelmi alappolitika" szerint az önvédelmi erők feladata a közvetlen és közvetett agresszióval szembeni önvédelem. Ezek jelenleg a következő haderőnemekből állanak: a 155 000 fős önvédelmi szárazföldi erőből, a 157 hajóval — közöttük 49 romboló és fregatt. 40 aknahadviselésre alkalmas hajó és 14 dízelmeghajtású tengeralattjáró —, továbbá 200 repülőgéppel (ezek között 68 P—2J haditengerészeti járőr-repülőgép) rendelkező önvédelmi haditengerészeti erőből, végül a 464 repülőgéppel felszerelt önvédelmi légierőből.

Noha az eddigi fejlesztések eredményeképpen a japán önvédelmi erők figyelemre méltó védelmi képességre tettek szert, harcképességüket több tényező gyengíti, így például felszerelésük és létesítményeik elavultsága és kis száma. A szárazföldi erő 910 tankjának 70%-a az 1960-as évek elejéről vagy még korábbról származik. tüzérségi és páncéltörő fegyvereinek zöme elavult, s a hadsereg szállító, de különösen logisztikai támogató képessége nem megfelelő. A jelenlegi fejlesztési terv hangsúlyt fektet a harckocsizó egységek megerősítésére a japán M—74 harckocsik rendszerbe állítása revén; a légvédelem korszerűsítésére új típusú Hawk rakétákkal; a páncéltörő képesség fokozására harckocsielhárító helikopterek és irányított lövedékek rendszeresítésével és a raktárkészletek növelésével.

„A haditengerészet viszonylag korszerű erő, amely hatékony tengeralattjáró-elhárító hadviselést és aknamentesítő tevékenységet képes folytatni Japán partjai közelében, légvédelmének hiányosságai miatt azonban erősen sebezhető a levegőből, lehetőségeit korlátozza továbbá a légitámogatás hiánya is. Bár folyamatban van bizonyos mérvű fejlesztés az 1980-as évek folyamán 72 P—3C repülőgép beszerzésével és az aknaelhárító helikopterek korszerűsítésével, nem valószínű, hogy a haditengerészeti erők légvédelmi kapacitása és az elektronikai hadviseléssel szembeni elhárító képessége lehetővé tenné számukra a távolabbi térségekben folytatott tevékenységet. Annál is kevésbé, mert nincs megfelelő tengeri utánpótlási lehetőségük sem. Így Japán még jó ideig nem lesz képes maga gondoskodni a távolabbi tengeri útvonalak védelméről és még a jelenlegi terv végrehajtása után sem valószínű, hogy védelmezni tudjon ilyen útvonalakat 1000 mérföldes távolságig. A jelenlegi fejlesztésben a hangsúlyt a légvédelemre helyezik 138 F—15 típusú védő-vadászgép (ezeknek 1987 végéig fel kellene váltaniuk az F—104J gépeket) és nyolc E—2C korai riasztó- és előrejelző gép vásárlásával az évtized közepéig.

Az élőerővel kapcsolatos jelenlegi gondok enyhítését — a szárazföldi erők csapatai 1981-ben 86%-ban voltak feltöltve — a kiképző létesítmények szükössége és a pénzhiány akadályozza.

A fejlesztés legjelentősebb akadálya az, hogy a japán önvédelmi erők nem rendelkeznek olyan stratégiával, olyan szervezési formákkal és közös parancsnoki struktúrákkal, amelyek lehetővé tennék a három haderőnem közös, integrált tevékenységét, s ezek a kérdések még csak a tanulmányozás stádiumában vannak.

Másfelől kapacitásuk javításához mindenekelőtt a katonai költségvetés növelésére lenne szükség. „A japán Nemzetvédelmi Hivatal 1982 júliusában elkészített becslése szerint Japánnak öt év alatt (1983—1987) 4400—6000 milliárd yent kellene erre a célra fordítania, nem számolva az infláció hatásával. Az összes katonai kiadás ezen idő alatt becslések szerint 15 600—16 400 milliárd yen lesz — 1982-es folyó árakon számolva."

A kormány láthatóan emelni kívánja kiadásait e téren. Az 1981-es katonai költségvetés — 2.4 milliárd yen

— jelentős mérföldkő a háború utáni időszakban, mert az előző évihez viszonyított növekedési üteme — 7,61% — első ízben haladta meg az állami költségvetés főbb tételeinek (jólét, oktatás, tudomány, közmunkák) növekedési ütemét. 1982-ben még határozottabbá vált a védelmi tárca előnyben részesítése, amikor is a katonai költségvetés 7,8%-kal nőtt, míg az összköltségvetés — mindössze 1,8%-kal. Úgy tűnik azonban, hogy a jelenlegi növekedés nem elegendő a Nemzetvédelmi Programterv főbb előirányzatainak teljesítésére 1987 előtt mindaddig, amíg a költségvetés összege a GNP 1%-a alatt marad.

A japán—amerikai kölcsönös együttműködési és biztonsági szerződés keretében „az Egyesült Államok vállalja, hogy megvédi Japánt, utóbbi pedig hozzájárul, hogy az amerikai erők használják létesítményeit és területét annak megvédése, valamint a nemzetközi biztonság fenntartása érdekében a Távol-Keleten". A szerződés stratégiailag fontos bázisok használati jogát biztosítja az Egyesült Államok számára a Távol-Keleten folytatott katonai tevékenység céljaira, noha „harci tevékenység" folytatásához a határokon túl (pl. a Koreai-felszigeten) csak a japán kormánnyal történt előzetes konzultáció után kerülhet sor.

1975-ben merült fel először az a gondolat, hogy tartsanak konzultációkat a védelmi együttműködés különböző vonatkozásairól, amihez a japán kormány 1976-ban hozzá is járult. Megegyezés jött létre egy terv kidolgozását illetően „a japán önvédelmi erők és az amerikai erők vészhelyzetben történő összehangolt tevékenységét biztosító irányvonalakról", amely 1978-ra készült el. Ezt részletes tanulmányok követték, majd 1980-ban végrehajtották az első közös haditengerészeti gyakorlatot is Rimpac néven, az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és Japán részvételével. Ez az időszak fordulópontot jelentett az Egyesült Államok és Japán biztonsági kapcsolataiban, ettől kezdve ugyanis Japán „pozitív részvevője" lett a szövetségnek.

Az amerikai erők jelenlétét a Csendes-óceán nyugati részén és az Indiai-óceán vizein Japán rendkívül előnyösnek tartja, tekintettel az ország felé vezető tengeri útvonalakra. Hasonlóképpen fontos számára a nyugati érdekek védelme a Perzsa-öböl térségében.

Japán hozzájárulásának a közös biztonsági érdekek védelméhez a következő három formája lehetséges: saját önvédelmi képességének fokozása; az amerikai erők működésének megkönnyítése, végül egyéb hozzájárulások a sokkal szélesebb politikai partnerviszony keretében. Az előirányzatok, a kilátások azonban arra mutatnak, hogy „Japán erőfeszítései elmaradnak a mögött, amire e feladat teljesítéséhez szükség lenne, sőt növekszik a szakadék a között, amit jelenleg tenni tud és amit az Egyesült Államok elvár tőle. Egyrészt, mert a fejlesztés elhúzódik, másrészt, mert az Egyesült Államok fokozatosan bár, de egyre többet követel Japántól".

A szerző felhívja a figyelmet az együttműködés kiszélesítésének arra a területére is, amely a technikai-technológiai cseréket érinti. Hivatkozik azokra az amerikai kérésekre, hogy szüntessék meg a katonai célú technológiák áramlásának egyirányúságát — az Egyesült Államok felől Japán felé — és a japán kormány tegyen hozzáférhetővé az Egyesült Államok számára egyes, japán iparágak által kifejlesztett és katonai célokra is felhasználható korszerű technológiákat. (Ezt időközben lehetővé is tette. — *N. Sz. szerk.*)

„A kereskedelmi kérdések — amennyiben nem sikerül őket kézben tartani — szintén befolyásolhatják az Egyesült Államok és Japán biztonsági együttműködését. Miután a kereskedelem és a biztonság kérdése szükségképpen összefonódik az amerikai politikában, a kétoldalú gazdasági kapcsolatok hiányosságai aláásható a Japánnal fenntartott partneri viszony politikai támogatását."

Az 1970-es évek végétől Japán erősen felgyorsította diplomáciai akcióit biztonsága megerősítése érdekében. Délkelet-Ázsiában, ahol attól tartott, hogy az amerikai erők kivonása Vietnamból és Thaiföldről egyfajta hatalmi vákuumot teremt, erőteljesen fokozta politikai, gazdasági és technikai támogatását az ASEAN-országoknak. Részt vett a Törökország pénzügyi nehézségeinek enyhítését célzó nemzetkö-

zi összefogásban, 1979-ben 70 millió, 1980-ban és 81-ben 100—100 millió dollárt juttatott Törökországnak. Az iparilag fejlett nyugati országok közül elsőként ajánlott fel pénzügyi segítséget Pakisztánnak a szovjet csapatok afganisztáni bevonulása után. Egyiptomnak többek között a Szuezi-csatorna kiszélesítéséhez, Ománnak a hosszú távú fejlesztési programhoz nélkülözhetetlen infrastruktúra kiépítéséhez nyújtott technikai segítséget. Három év alatt 1977 és 1980 között — megkétszerezte külföldi gazdasági segítségnyújtását és úgy döntött, hogy 1981 és 85 között több mint 21 milliárd dollárt fordít erre a célra.

„Nemzetközi felfogás szerint a Japán által eddig tett lépések földrajzilag még mindig szűk területre korlátozódnak és méreteikben is elmaradnak gazdasági lehetőségei mögött. Diplomáciai erőfeszítései elsősorban Azsiára szorítkoznak, holott gazdasági érdekeltsége az egész világra kiterjed. Gazdasági hozzájárulása a harmadik világ fejlődéséhez szintén viszonylag szerény, ha gazdasági kapacitásához mérjük.

A japán biztonságpolitika jövőbeni alakulása

A szerző ebben a fejezetben rövid, közép- és hosszú távon kísérli meg vázolni a japán biztonságpolitika várható alakulását. Megállapítja, hogy a jelenlegi körülmények között, noha ma már bizonyos, hogy Japan az elkövetkező években növelni kívánja katonai erőfeszítéseit, a kormány óvatosan, lépésről lépésre fog előrehaladni, a hangsúlyt az átfogó biztonsági koncepcióra, azon belül is a diplomáciára helyezve. Ez a lassú előrehaladás — az elkövetkező két-három évben legalábbis — tovább élezi a feszültséget Washingtonnal és fokozza az amúgy is elégedetlen partner elégedetlenségét.

Középtávon viszont a közvélemény várhatóan a nagyobb katonai erőfeszítések elfogadása irányába mozdul el. Nemcsak azért, mert jobban felismerik annak szükségességét a védelmi kérdések reálisabb szemléletéből fakadóan, hanem azért is, mert várható, hogy az ipari és üzleti körök nagyobb nyomást fognak kifejteni a kormányra a katonai költségvetés fokozása érdekében.

„Valószínűleg erőteljesebben fogják szorgalmazni a katonai kiadások növelését és a fegyverexportot . . ." Ösztönzőleg hat erre az is, hogy az Egyesült Államok egyre nagyobb érdeklődést tanúsít a japán ipar által kifejlesztett korszerű technológiák katonai alkalmazása iránt, valamint annak kilátása is, hogy Japán jelenlegi fő exporttermékeinek (pl. autók és tv-készülékek) piaca lassan telítődni fog és új exportlehetőségek után kell néznie."

A még távolabbi jövő esélyeit latolgatva, a szerző szerint Japánnak elsősorban azt kell eldöntenie, mi jobb számára: ha kialakít egy olyan kapacitást, amellyel nagyobb mértékben képes magát megvédeni amerikai támogatás nélkül, vagy ha inkább a védelem egyes területeire specializálódik (pl. légvédelem és tengeralattjáró-elhárító hadviselés) a japán—amerikai közös katonai tervezés keretein belül.

A tanulmány végül a következő három „megjegyzéssel" zárul:

„Először: Egyértelműnek látszik, hogy Japánnak többet kell tennie önvédelméért, de világosan meg kell értenie, hol vannak ennek a növelésnek a jövőbeni határai. Ezeket a határokat pontosan meg kell húzni, hogy a közvélemény támogatása kialakulhasson az önvédelmi erők fejlesztése érdekében."

„Másodszor: Japánnak reálisabban kell látnia az amerikai hatalom korlátait s az ebből fakadó változásokat, amelyek az Egyesült Államoknak a Szövetséghez való hozzáállását jellemzik, különösen ami a tehermegosztást illeti. A kelet-nyugati katonai egyensúlyon belüli eltolódásból — az amerikai fölénytől a paritás felé —, amely ráadásul azzal párosul, hogy az amerikaiak növekvő mértékben hajlanak az izolacionizmus és az unilateralizmus felé, szükségképpen következik, hogy az amerikai álláspont egyre kevesebb megértést tanúsít a szövetségesek iránt. Ahhoz, hogy megmaradjon a bizalom az Egyesült Államok kiterjesztett elrettentésében' az 1980-as években és azután, Japánnak többet kell tennie biztonságáért és meg kell próbálnia összebékíteni kül- és kereskedelempolitikáját úgy, hogy az ame-

rikai—japán szövetség ‚kifizetődőbbnek' tűnjék az amerikaiak szemében."

„Az Egyesült Államoknak — ha meg akarja menteni a szövetséget — meg kell próbálnia jobban megérteni azokat a belső összefüggéseket, amelyek meghatározók Japán biztonsági erőfeszítései szempontjából és reálisabban kell felmérnie, mi az, amit megtehet Japán a biztonság terén. Ha túl sokat vár tőle túl rövid idő alatt, ez nem szolgálja a szövetség érdekeit . . ."

„Harmadszor: Japánnak folytatnia kell erőfeszítéseit az ázsiai és más harmadik világbeli térségek biztonságának, köztük a gazdasági és műszaki együttműködésnek az előmozdítására. Saját biztonsága szempontjából nem elegendő az önvédelmi erők fejlesztése és a japán—amerikai szövetség adta katonai lehetőségek fokozása, hiszen arra szükségképpen kihatnak a harmadik világ bizonytalansága és konfliktusai is, és egy olyan ország számára mint Japán, amelynek potenciálisan megvan a lehetősége egy katonai nagyhatalommá válásra, különösen fontos, hogy a hangsúly a nemzetközi biztonság érdekében tett nem katonai erőfeszítésekre kerüljön."

Végső soron megállapítható, hogy Japán biztonságpolitikája óhatatlanul különbözni fog az Egyesült Államoktól vagy más iparilag fejlett nyugati országoktól, noha a politikai célkitűzések tágabban vett azonossága megmarad. A különbözőségek gyökerei nemcsak az eltérő geopolitikai összefüggésekben keresendők, hanem a történelmi, kulturális, sőt etnikai háttér eltérő jellegében is. A veszély abban rejlik, hogy e különbözőségek hangsúlyozása akár Japán, akár más nyugati nemzetek (vagy mindkettő) részéről oly módon történik, hogy az Japán elszigetelődéséhez vezet. Az 1980-as években és később is fontos feladata lesz Japánnak, az Egyesült Államoknak és Nyugat-Európa nemzeteinek is, hogy megvizsgálják, hogyan kezeljék a japán biztonságpolitika eddigiekben vázolt egyedi vonásait és hogyan állítsák azokat a nyugati érdekek szolgálatába."

(Ismertette: Czeln Judit)

ПРОБЛЕМЫ ДАЛЬНЕГО ВОСТОКА

N. N. NYIKOLAJEV —
A. N. ALEKSZANDROV

Japán—amerikai kapcsolatok: régi problémák, új tendenciák

(RÖVIDÍTVE)

Az Amerikához fűződő viszony változatlanul a japán vezető körök figyelmének középpontjában áll, és meghatározó jegye a szigetország külpolitikájának.

A japán—amerikai kapcsolatok az utóbbi években, különösen a Reagan-kormányzat hivatalba lépése óta új szakaszba léptek, bár e szakasz jegyei már a 70-es években kezdtek kirajzolódni. Erre az időszakra a különböző világjelenségek felszínre jutása és egyszersmind a kompromisszum keresése volt jellemző. Mindez része volt annak a folyamatnak, amelynek során az amerikai—japán szövetség alkalmazkodni igyekezett a nemzetközi erőviszonyok új realitásaihoz és a változó belpolitikai helyzethez. A japán fél volt a kezdeményező ebben a folyamatban, mindinkább arra kényszerítve Washingtont, hogy ne csak szavakban, de tettekben is ismerje el Japán növekvő politikai, gazdasági — és bi-

zonyos értelemben katonai — lehetőségeit. Miután ebben az időszakban az Egyesült Államok globális stratégiai pozíciói is meggyengültek, mindez azzal az eredménnyel járt, hogy megnőtt a japán fél súlya a kétoldalú kapcsolaton belül.

A két fél között rendszeres konzultációkra került sor magas és kevésbé magas szinten az aktuális nemzetközi problémákat, mindenekelőtt az ázsiai—csendes-óceáni térségben kialakult helyzetet illetően, a nyugat-európai országok mellett Japánt is bevonták a külpolitikai és gazdasági stratégia közös kidolgozásába és végrehajtásába, jelentős erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a súlyos gazdasági-kereskedelmi ellentéteket tárgyalások útján megoldják anélkül, hogy a köztük fennálló politikai-katonai szövetség megsínylené, erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy Japán nagyobb kötelezettségeket vállaljon a katonai együttműködés terén — mindez arról tanúskodik, hogy Washington nemcsak tudomásul vette Japán megnövekedett lehetőségeit a nemzetközi ügyekben, de kénytelen mindinkább számolni is ezekkel a kétoldalú kapcsolatokban vagy úgy, hogy alkalmazkodik hozzájuk, vagy úgy, hogy megpróbálja a saját érdekében felhasználni ezeket.

Egyenlő kapcsolatokról természetesen még nem lehet beszélni: az Egyesült Államok továbbra is vezető szerepet játszik. De minőségi változásnak vagyunk tanúi.

Az amerikai—japán szövetség jellemző vonása ugyanakkor, hogy Tokió pozícióinak megerősödése nem eredményezte egy független japán külpolitika létrejöttét. Az utóbbi évek tanúsága szerint Tokió a nemzetközi színtéren erőteljesen Washingtonra támaszkodik. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a 80-as évek elején a japán—amerikai szövetség a két fél erőfeszítései nyomán megszilárdult.

Washington a 70-es években — a korábbi időszakokról nem is beszélve — gyakran megfeledkezett arról, hogy a Tokióval való viszony, mint ezt minden amerikai külpolitikai dokumentum és a Fehér Ház vezetőinek hivatalos megnyilatkozásai hangsúlyozzák, az Egyesült Államok ázsiai politikájának sarkköve. Az amerikai diplomácia a gyakorlatban sokszor nemcsak figyelmen kívül hagyta távol-keleti szövetségesének véleményét, hanem egyenesen annak érdekei ellen cselekedett. Ez a leglátványosabban Nixon elnöksége idején nyilvánult meg, amikor a Japán-ellenes gazdasági intézkedéseket bizonyos Japán-ellenes külpolitikai lépésekkel is megalapozták.

Tokió válaszlépései bár óvatosak voltak, mégsem hagytak kétséget afelől, hogy ebben a helyzetben a japán kormánynak nem marad más választása, mint hogy egyes súlyos nemzetközi kérdésekben a maga szakállára kezdeményezzen anélkül, hogy ezt előzőleg a Fehér Házzal egyeztetné, sőt bizonyos esetekben akár annak külpolitikájával szemben. Ez jellemezte például a Tanaka-kormány külpolitikáját. A kormány anélkül, hogy előzetesen konzultált volna Washingtonnal, diplomáciai kapcsolatokat létesített Kínával, önálló politikát kezdett folytatni az arab országokkal szemben, diplomáciai kapcsolatra lépett a Vietnami Szocialista Köztársasággal, Mongóliával, az NDK-val, lépéseket tett a Szovjetunióval fennálló kapcsolatok fejlesztésére. Elhangzottak olyan kijelentések is, méghozzá a kormányzó Liberális Demokrata Párt vezetői részéről, hogy ha nem is mondják fel a japán—amerikai együttműködési és biztonsági szerződést, de felülvizsgálják, és esetleg ennek értelmében az amerikai csapatokat kivonnák Japán területéről.

Washingtont e fejlemények mindjobban nyugtalanították.

Az Egyesült Államok a vietnami vereség és az Indokínából való távozás után igyekezett olyan politikát kidolgozni az ázsiai—csendes-óceáni térségre vonatkozólag, amely számot vet az újonnan létrejött erőviszonyokkal és lehetőségeinek beszűkülésével. Azok az elképzelések, hogy a Kínával való viszony normalizálása után pozíciói erősödni fognak és aktívabb politikát tud folytatni, sok szempontból nem igazolódtak. Bár Carter elnöksége idején sikerült felvenni az érintkezést az ASEAN-nal, Washington nem tudott következetes politikát kidolgozni sem a szervezet egészével, sem az egyes tagállamokkal kialakítandó kapcsolatokra vonatkozóan. Ugyanakkor Japán növekvő gazdasági és külpolitikai

lehetőségei miatt az Egyesült Államok mindinkább érdekeltté vált abban, hogy Tokiót aktivabban bevonja a fejlett tőkés országok közös stratégiájának kidolgozásába és megvalósításába annak érdekében, hogy helyreállítsák a nyugati világ láthatóan megrendült pozícióit.

Ezzel összefüggésben már Ford elnök idejében sor került a Japánnal szembeni politika bizonyos módosítására, hogy a szigetországgal fennálló kapcsolatokat egy szintre hozzák a nyugat-európai szövetségesekkel fenntartott kapcsolatokkal. Carter elnöksége idején ehhez mindvégig következetesen ragaszkodtak.

Tokió a maga részéről szinten lépéseket tett Washington irányába. E tekintetben különösen Ohira miniszterelnök volt igen aktív, akiről az amerikai sajtó azt írta, hogy inkább amerikabarát beállítottságú, mint némely elődje. Ohira halála után Szuzuki is folytatta az Amerikához való közeledés politikáját.

Az Amerika-barát beállítottság annak a változásnak a következménye, amely Japán vezető köreinek álláspontjában végbement azzal kapcsolatban, hogy milyen gazdasági és politikai szerepet kell a szigetországnak játszania a mai világban.

Míg a 70-es évek elején az volt az uralkodó álláspont, hogy az ország gyors ütemű gazdasági fejlődése fenntartható, és a növekvő gazdasági potenciál révén fokozni tudják politikai befolyásukat a világban, addig az energiaválság kiélezodése, a termelés visszaesése nyomán megerősödtek azok a nézetek, amelyek szerint a gazdaság mérsékelt növekedése a kívánatos, és Japánnak a többi iparilag fejlett tőkés ország oldalán aktívabban részt kell vállalnia a közös gazdasági problémák megoldásában, és erőfeszítéseket kell tennie az Egyesült Államokkal való szövetségi kapcsolatok megerősítésében.

Japán vezető körei a nemzetközi helyzet egészét és ezen belül az ázsiai—csendes-óceáni térségben kialakult helyzetet elemezve arra a következtetésre jutottak, hogy a jelenlegi szakaszban Japán érdekeinek jobban megfelel az Egyesült Államokkal való kapcsolatok erősítése, mintha kitér az ebből fakadó kötelezettségek elől és önálló diplomáciai erőfeszítéseket tesz. E döntésben a következő tényezők játszottak szerepet.

Először, a japán vezető köröket nyugtalanítja a szocializmus előretörése Délkelet-Ázsiában, abban a térségben, amelyet saját befolyási övezetüknek szerettek volna tekinteni.

Másodszor, a Pekinggel való kapcsolatok fejlődése ellenére Tokiónak továbbra is kételyei vannak a Kínában uralkodó belpolitikai helyzet és a kínai külpolitika további alakulásának perspektíváit illetően.

Harmadszor, Japán érdekelt az amerikai katonai jelenlét fenntartásában a térségben, különösen Del-Koreában, mivel a japán elképzelés szerint az ország biztonsága hagyományosan a koreai félsziget sorsához kötődik.

Tokiót nyugtalanítja, hogy politikai és főképp katonai szempontból készületlenül érheti az események alakulása Délkelet-Ázsiában és a koreai félszigeten. Az utóbbi időszakban végbement események szemléletes bizonyítékát adták annak, hogy az ázsiai—csendes-óceáni térségben bizonyos feladatok megoldására katonai akciókat lehet végrehajtani anélkül, hogy ezek „igazi" háborúhoz vezetnének. És egyrészt Japán nem zárja ki a lehetőséget, hogy sor kerülhet ilyen akciókra, amelyek közvetlenül az érdekei ellen irányulnak, másrészt az országon belül bizonyos erők a katonai felkészülés fokozását sürgetik, hogy ezzel egyfelől növekedjék Japánnak mint katonai szövetségesnek a súlya, másfelől esetleg ezt a katonai erőt Tokió érdekében fel lehessen használni.

Amíg az alkotmányos korlátok érvényben vannak, és a japán fegyveres erők nem képesek ilyen funkciók ellátására, addig érvényben vannak az Egyesült Államok Tokióval szemben vállalt katonai kötelezettségei. Nem véletlen, hogy Japán ragaszkodott ahhoz, hogy a Carter-kormány mondjon le arról a tervéről, hogy kivonja az amerikai csapatokat Dél-Koreából, és ezt a kérdést minden magas szintű kétoldalú találkozás alkalmával napirendre tűzte, végül pedig egyetértően fogadta az amerikai katonai jelenlét fenntartásáról hozott döntést.

Végül, a japán vezető köröket komolyan aggasztja az ingatag közelkeleti helyzet, és különösen a Perzsa-

öből térségében uralkodó bizonytalanság, miután olajszükségletének kétharmadát innen fedezi.

Tokió álláspontja szerint figyelembe véve a megfelelő katonai potenciál hiányát és az ország stratégiai sebezhetőségét, a fenti tényezőkkel összefüggésben felmerülő problémák megoldása csakis az Egyesült Államokkal fenntartott szövetség erősítése útján lehetséges. Az Egyesült Államokban látják a garanciát a nyersanyag, elsősorban az olajellátás biztosítására és a közvetlenül Japánhoz kapcsolódó térségek biztonságának megőrzésére.

A Washingtonnal fenntartott kapcsolatok megítélésében új mozzanat az Egyesült Államok stratégiai lehetőségeinek és világban elfoglalt helyzetének megítélése. Ohira miniszterelnök washingtoni látogatását követően 1980 májusában kijelentette, hogy „az Egyesült Államok többé nem szuperhatalom". Később ezt a kijelentését magyarázva azt mondta, hogy ezen egyszerűen az Egyesült Államok erejének csökkentését értette.

A japán miniszterelnök kijelentése nem tekinthető véletlennek. 1980 nyarán nemzetközi kérdésekkel foglalkozó japán kutatók jelentést készítettek kifejezetten a miniszterelnök számára, és ez megállapítja, hogy a 70-es évek folyamán a nemzetközi helyzetben végbement legalapvetőbb változás az Egyesült Államok katonai és gazdasági fölényének megszűnése.

Értelmezzék akárhogy a japán miniszterelnök kijelentését, a tények azt mutatják, hogy a japán vezető körök szándéka, hogy segítséget nyújtanak szövetségesüknek e nehéz időkben azzal, hogy a felelősség nagy részét magukra vállalják politikai és katonai téren a közös stratégiai és taktikai célok megvalósításában.

Tokióban a kialakult helyzetet arra akarják kihasználni, hogy növeljék Japán súlyát a japán—amerikai szövetségen belül, és elismertessék Washingtonnal a felek „egyenlőségét" a kétoldalú kapcsolatok valamennyi területén.

Washington abban érdekelt, hogy Tokió gazdasági potenciálját aktívabban érvényesítse politikai célok érdekében. Ez Tokió terveinek is megfelel. A gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése az ázsiai országokkal egyebek között azt a hosszú távú célt szolgálja, hogy ezek minél több szállal kötődjenek a kapitalista gazdálkodáshoz, és hogy szovjetellenes politikát folytassanak. A Dél-Koreának nyújtott gazdasági támogatással Japán az elnyomó, diktatórikus rezsimet kívánja erősíteni. Az ASEAN-országokba történő gazdasági behatolással a politikai befolyás eszközeit is biztosítani kívánja. Japán hiteleket és vissza nem fizetendő segélyeket nyújt Törökországnak, Egyiptomnak és Pakisztánnak. Ezzel járul hozzá azokhoz az amerikai erőfeszítésekhez, hogy ezeket „a stratégiailag fontos országokat" amerikabarát politikájukban megerősítsék. A Vietnammal és más délkelet-ázsiai országokkal szembeni szankciók feloldását és a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok felújítását Japán attól teszi függővé, hogy hajlandók-e ezek az országok elvi politikai engedményekre.

Time

Nakaszone találkozása Weinbergerrel Washingtonban

Japán ezzel segítséget nyújt annak az amerikai politikának a megvalósításához, amelynek célja, hogy „vesztegzárral" vegyék körül a szocialista országokat az ázsiai—csendes-óceáni térségben, de emellett a saját törekvéseit is szolgálja, hogy politikailag meghatározó szerephez jusson a térségben, az itt elhelyezkedő államok érdekeinek kéretlen képviselője és védelmezője legyen.

Így jelenleg mindkét fél erősen érdekelt a katonai-politikai szövetség megerősítésében, és ez a kétoldalú kapcsolatok minden területén látható következményekkel jár.

Tokió emellett erőfeszítéseket tesz

annak érdekében, hogy közvetítő szerepet játsszon Washington és nyugat-európai szövetségesei között, és ne engedje, hogy a kiéleződött ellentétek nyomán túlságosan eltávolodjanak egymástól.

A japán vezető körök maguk is átvették és aktívan kihasználják a „szovjet katonai fenyegetésről" szóló amerikai gyártmányú mítoszt. Tokió a jelek szerint hajlik arra, hogy a jelenlegi feszült nemzetközi helyzetből minél több hasznot húzzon. Ehhez megfelelő elméleti alapokat is gyártottak már. A kormányzó Liberális Demokrata Párt által kiadott folyóiratban a japán politológusok azt bizonygatják, hogy éppen a hidegháború hozta közel az Egyesült Államokat az NSZK-val és Japánnal, hogy Japán előnyös katonai megrendeléseket kapott a koreai és a vietnami háború idején. A jelenlegi helyzetben arra számítanak, hogy globális szovjetellenes stratégiája arra fogja kényszeríteni Washingtont, hogy felértékelje távolkeleti szövetségesét, aminek következtében Tokió manőverezési szabadsága megnő, és emellett kevesebb kell ellenintézkedésektől tartania az amerikai piacokra történő behatolás nyomán.

A japán kormány emellett a nemlétező szovjet katonai fenyegetésre való hivatkozással kívánja meggyőzni az ázsiai—csendes-óceáni térség országait az ugynevezett „csendes-óceáni közösség" megteremtésének szükségességéről.

A japán uralkodó körök elképzelései Japán nemzetközi befolyásának gyors ütemű növelésére vonatkozólag nem váltak be, így most inkább afelé hajlanak, hogy ezt a célt „kisebb léptékben", az ázsiai—csendes-óceáni térségre vonatkozólag kell kitűzni.

A japán—amerikai kapcsolatokban valóban megfigyelhető kiegyenlítődés ellenére a szövetség objektív adottságainál fogva továbbra is Japán a kisebb fél. A japán uralkodó körök célja mindazonáltal az, hogy a kiegyenlítődés folyamatát visszafordíthatatlanná tegyék. Ennek érdekében erőfeszítéseket tesznek a katonai terén fennálló kötelezettségek kiszélesítésére, hogy ez az eddig leggyengébb „láncszem" is a többivel egy szintre kerüljön.

Továbbra is vitás kérdés azonban Washingtonban, hogy meddig engedhetik, hogy Tokió növelje katonai erejét anélkül, hogy a japán belpolitikában bekövetkező esetleges előre nem látható változás nyomán ez az amerikai érdekek rovására menne.

A japán fegyveres erők fejlesztésének Washington véleménye szerint azt a célt kell szolgálnia, hogy a) biztosítsa a japán szigetek védelmét hagyományos fegyverekkel, b) kiszélesedjen a szigetek körüli zóna, ahol rendszeres őrjáratot tudnak tartani, hosszú távon pedig le tudják zárni a tengerszorosokat a szovjet flotta előtt.

Mint Nunn szenátor a kongresszusban kijelentette: „Az Egyesült Államok nem törekedhet arra, hogy egy megnövekedett japán katonai erő feleslegessé tegye az amerikai katonai jelenlétet Ázsiában", ezzel szemben azt kell elérnie, hogy Japán „nagyobb felelősséget vállaljon a területe elleni közvetlen fenyegetéssel szembeni védelemben", ami lehetővé tenné, hogy „az Egyesült Államok fegyveres erői nagyobb figyelmet tudjanak szentelni más fontos céloknak, mint amilyen például az Egyesült Államok, s a Japántól távolabb eső közlekedési vonalak védelme."

Amerikai politikai és tudományos körökben mind több szó esik arról, hogyan lehetne létrehozni a globális hármas szövetséget az Egyesült Államok, Nyugat-Európa és Japán részvételével.

Sok ázsiai országban kezdik megérteni, milyen veszélyeket hordoznak az Egyesült Államok és Japán közötti katonai-politikai szövetség erősítésére irányuló erőfeszítések. Indira Gandhi indiai miniszterelnök kijelentette, hogy az Egyesült Államok és Japán által szított délkelet-ázsiai fegyverkezési hajsza háborúhoz vezet, nem pedig békéhez, a konfrontációt és a feszültséget erősíti különösen az Indiai-óceán térségében.

Mahathir malaysiai miniszterelnököt ugyancsak nyugtalanítják a fegyverkezés fokozására tett japán erőfeszítések. Ennél is határozottabban foglalt állást Kuszumaatmadzsa, indonéz külügyminiszter: „Nem felejtettük el a második világháborút, és el-

lent fogunk állni minden olyan japán törekvésnek, hogy aktívabb szerepet játsszanak az ázsiai—csendes-óceáni térség katonai védelmének kérdéseiben." A fülöp-szigeti vezetők korábban megértésükről biztosították Japánt védelmi erőfeszítéseit illetően, a közelmúltban azonban Marcos elnök kifejezésre juttatta, hogy „nyugtalanítja Japán katonai erejének növekedése". Hasonló változások figyelhetők meg a szingapúri vezetők megnyilatkozásaiban is.

Az Egyesült Államok elismeri Japán gazdasági érdekeltségét Délkelet-Ázsiában, így egyebek között az ASEAN térségében, de nem örülne neki, ha a japán monopóliumok kizárólagos vadászterületükké tennék ezt a kedvező és gyorsan növekvő piacot, ahol a közvetlen amerikai beruházások jelenleg mintegy 4 milliárd dollárra rúgnak. Az Egyesült Államok kereskedelmi forgalma az ASEAN-országokkal ma már nagyobb, mint Franciaországgal vagy Olaszországgal. Elsődik a konkurrencia az amerikai és a japán cégek között az ASEAN-országok piacainak meghódításáért. A CIA egy jelentése szerint az amerikai cégeknek az utóbbi időben sikerült visszaszorítaniuk japán versenytársaikat a távol-keleti országok, elsősorban Szingapúr, Tajvan és Dél-Korea piacain.

Ugyanakkor a vezető japán körök, így egyebek között a külügyminisztérium vezető tisztségviselői úgy vélik, hogy Japánnak kulcsszerepet kell játszania a térségben levő országok gazdasági fejlődésében, és biztosítania kell magának a nyersanyagforrásokat, a fogyasztási cikkek és a tőkeexport piacát, egyidejűleg pedig feladata annak biztosítása, hogy ezek az országok a nyugati tábor részei maradjanak.

Amikor az Egyesült Államok katonai erejének növelésére ösztönzi Japánt, egyben vetélytársat teremt magának az ázsiai—csendes-óceáni térségre vonatkozó katonai törekvéseihez is. Jelentős amerikai politológusok prognózisa szerint az a lehetőség sincs kizárva, hogy a század végéig Japán létrehozza saját nukleáris potenciálját, és katonai nagyhatalommá válik. Nem nehéz megjósolni, milyen súlyos és veszélyes következményekkel járna a Távol-Kelet, de az egész világ békéjére és biztonságára nézve, ha ez valóban bekövetkezne.

(A szovjet folyóirat 1982. 4. számából)

Korszerűsítik a japán védelmi erőket

Newsweek

LE MONDE diplomatique

CLAUDE JULIEN:

A béke — ahogy azt Reagan elképzeli

„Manapság a Szovjetunió katonailag szinte minden téren előnyben van".
Ronald Reagan

„Kiagyalt hazugság az az állítás,
hogy az Egyesült Államok hátrányba került
a Szovjetunióval szemben, és ezt be kell hoznia."
Jurij Andropov

Viszonylag egyszerű lenne a dolog, ha csak Reagan és Andropov vallana ellentétes nézeteket az Egyesült Államok és a Szovjetunió katonai erejének összehasonlításakor. Tetemesek mindkét ország gazdasági nehézségei: az egyik be akarja hozni a Moszkva által tagadott, a másik pedig meg akarja őrizni a Washingtonban sokak által kétségbe vont előnyt. A két ország birtokában levő fegyverrendszerek elemzésekor Harold Brown volt hadügyminiszter arra a következtetésre jutott, hogy a két ország „megközelítőleg egyensúlyban van", s ez az Egyesült Államoknak „nemi biztonságot" nyújt. Pentagonbéli elődje, Donald Rumsfeld szerint „életbevágóan fontos (eme) biztonság növelése". James Schlesinger, aki korábban ugyancsak hadügyminiszter volt, elismeri, hogy a Szovjetunió előnyben van például a Perzsa-öböl térségében, ugyanakkor a „nyugati féltekén korlátlan az USA fölénye". Aki ennek az ellenkezőjét állítja, fűzi hozzá Schlesinger, „eltorzítja a valóságot". Ez elég közel van ahhoz, amit Andropov „kiagyalt hazugságnak" nevez.

Nemcsak a Kelet, hanem a Reagantól jobbra álló politikusok felől is veszély fenyeget. Így például a Reagan megválasztását számottevően elősegítő Heritage Foundation azt állítja, hogy az Egyesült Államok még jobban elmaradt a Szovjetuniótól, mint azt Reagan elnök állítja. A szervezet közvetlenül is támadja az elnököt: „Az a kormány is hozzájárult nemzetvédelmünk hanyatlásához, amely éppen e lemaradás megállításáért szállt sikra". Azok, akik e kijelentéseket hangoztatják, nagyvonalúan elsiklanak Reagan kongresszusbeli erőfeszítései mellett, hogy megnyerje a testület hozzájárulását öt évre szóló, 1600 milliárd dollár összegű fegyverkezési programjához.

Vajon el lehet-e képzelni ekkora összeget? Hogy konkrétan érzékeltessük, miről is van szó, emlékeztetni kell arra, hogy az Egyesült Államok katonai kiadásai öt év leforgása alatt majdnem megkétszereződtek, az 1977-ben jelzett 96 milliárd dollárról 1982-ig 183 milliárdra emelkedtek. A Fehér Ház most azt kívánja, hogy e kiadások évente rendszeresen emelkedve 1987-ben érjék el a 356 milliárd dollárt. A hadikiadások állandó növelése Reagan választási ígéretei közé tartozott, de most Reagannek még legközelebbi barátai is ódzkodnak tőle, hogy kövessék elnöküket ezen az úton. Meg-

rémíti őket a költségvetés évi körülbelül 200 milliárd dollárra rúgó hiánya.

A „szent tehén"

Peter G. Peterson Wall Street-i bankár, aki több száz vállalatvezető támogatását élvezi, a következő jelszóval tervez reklámhadjáratot: „A szövetségi költségvetés teljesen kicsúszott minden ellenőrzés alól." Peterson a katonai kiadások csökkentését követeli. E fenyegetés, s a kongresszusban uralkodó rossz hangulat takarékossagra kényszeríti a kormányt. Ez bizony nagyon nehéz feladat éppen akkor, amikor súlyosbodik a válság. A Fehér Ház mégis meg akarja nyirbálni a polgári jellegű kiadásokat, miközben a Pentagon, kényszeredetten, ugyancsak megtakarításokat jelent 1984-re: 8 milliárd dollárral kevesebbet költ a tervezettnél. A katonai kiadások visszafogását elsősorban az infláció lelassulása, továbbá 2,1 millió katona, tengerész és repülő zsoldjának a befagyasztása teszi lehetővé. A kormány azonban hallani sem akar az új fegyverrendszerek előállítására szolgáló összegek visszafogásáról. E fegyverrendszerek előállítása, amennyiben tovább növekszik a szovjet katonai fölény, alapvető cél. Emellett csábító azoknak az iparágaknak, amelyek ily módon csillagászati összegű megrendelésekhez juthatnak.

E cél azonban veszélyes is. Reagan az egészséges gazdaságpolitika alapelvének minősítette a költségvetési egyensúly megteremtését, sőt, az alkotmány módosításával kötelezővé akarta tenni. Márpedig a jelenlegi gazdasági év adatai és a közeljövőre vonatkozó prognózisok szerint a hiány veszélyes méreteket kezd ölteni. Olyannyira, hogy a kongresszus is komolyan aggódik. Paul Laxal, köztársaságpárti szenátor, Reagan legközelebbi, szenátusbeli barátja szerint az ország a „pénzügyi összeomlás" felé sodródik és a katasztrófa elkerülése végett „le kellene mondani arról, hogy a katonaságot szent tehénnek tekintsék, amelyhez meg akkor sem lehet hozzányúlni, amikor éhhalál fenyeget".

Természetesen a demokraták sem maradnak a háttérben. Kongresszusi vezetőik kertelés nélkül arról tájékoztatták az elnököt, hogy semmi esély sincs a népjóléti kiadások további megnyirbálására. Ezeket az összegeket immár „csontig lekopasztották". A demokraták nem járulnak hozzá, hogy 1984-ben a polgári jellegű kiadásokat további 30 milliárd dollárral, tehát a hadügyi tételeknél négyszerte nagyobb értékben csökkentsék. E csökkentés a már amúgy is csődbe jutott társadalombiztosítási rendszert érintené, jóllehet az amerikai társadalombiztosítás az európainál fejletlenebb. Jelenleg 20,7 millió amerikai élelmiszerjegyeken vegetál: ezeket élelmiszerekre válthatja be az üzletekben. Számos városban utcai tüntetésekre is sor került, ezeken azt követelték, hogy a kormány ne áldozza fel az amúgy is csikorogva működő társadalombiztosítási rendszert. A Fehér Háznak meg kellett hajolnia: a reagani gazdaságpolitika elveivel homlokegyenest ellenkező lépésre kényszerült, beletörődött, hogy az adóterhek növelését javasolja.

A költségvetés körül várható kemény kongresszusi vita befolyásolja majd, hogyan alakulnak az erőviszonyok a Szovjetunióval, de kihat a köztársasági párt jövőjére is, olyannyira, hogy Reagan esetleg nem fogja újból jelöltetni magát az 1984-ben esedékes elnökválasztáson. A költségvetési vita mindenesetre szentesíti a gazdasági receptek hivatalos elvetését. E receptek, amelyek általudományos megfogalmazása rosszul álcázta naivitásukat, annak idején annyira megnyerték Reagan tetszését, hogy az elnök elképesztő mágikus erőt tulajdonított nekik. De jött a kiábrándulás: 1982 januártól decemberig a munkanélküliek hányada az aktív lakosságon belül 8,6 százalékról 10,8 százalékra emelkedett. A helyzet különösen súlyos a középnyugati államokban, ahol a munkanélküliség 1978-ban az aktív lakosságnak csak 5,9 százalékát érintette; Reagan megválasztásának idején már 9,6 százalékon állt, jelenleg pedig eléri a 14,2 százalékot. A munkanélküliek számának drámai növekedése eme erősen iparosodott vidék gazdasági hanyatlását jelzi. A fémipari üzemek kapacitásuknak mindössze 48 százalékát tudják kihasználni. Az autóiparban 58 százalékos a kapacitások kihasználtsági foka.

A Kongresszus és a fegyverkezési vita

Hogyan tudja ilyen körülmények között Reagan megszerezni a kongresszus hozzájárulását ahhoz a fegyverkezési programhoz, amelyet elkerülhetetlennek tart a szovjet fenyegetés ellensúlyozására? Hogyan tudja fenntartani az atlanti szövetség szolidaritását, amikor Európában egyre növekszik a bizonytalanság, ahogy közeleg a Pershing és a cirkáló rakéták hadrendbe állításának határideje, hacsak még az idén nem vezetnek eredményre a genfi tárgyalások?

A dán parlament megtagad minden hozzájárulást a NATO atomkorszerűsítési terveihez. Az atomfegyverellenes mozgalom kétségeket támaszt Hollandiában és Belgiumban, hogy a két ország be tudja fogadni területére az eurorakétákat. A probléma a nyugatnémet választási kampányban is középpontban áll; az NSZK polgárainak 58 százaléka ellenzi az új fegyverek telepítését. A téma a valamivel később sorra kerülő brit választásokon is főszerepet fog játszani. Reagan tovább fokozta az európaiak elképedését azzal, hogy kierőszakolta Eugene Rostow lemondását a fegyverzetkorlátozási és leszerelési hivatal éléről. Hogyan is nyugtathatná meg őket Reagan?

„Szövetségeseink — mondja az elnök — ok nélkül nyugtalankodnak, s megalapozatlanul táplálnak kétségeket eltökéltségünkkel kapcsolatban. Nem kell azt gondolniuk, hogy teljesen tanácstalanok vagyunk, erről nincs szó." Senki sem vonhatja kétségbe személyes „eltökéltségét" a Szovjetunióval kapcsolatban, de azok a kormányok, amelyek a legszilárdabb álláspontra helyezkedtek az eurorakéták telepítésének ügyében, megkérdőjelezik Reagan elemzéseinek realizmusát és az elnök abbéli képességét, hogy a kongresszus megadja Reagannak e politika folytatásához szükséges pénzügyi eszközöket.

A tavaly nyáron tartott versailles-i csúcsértekezlettel kapcsolatban Reagan azzal képesztette el partnereit, hogy elhamarkodottan kijelentette: olyan törékeny a szovjet gazdaság, hogy állandó nyomással szinte összeomlásba lehet taszítani. Reagan ebből a meggondolásból igyekezett fékezni a szibériai gázvezeték építését, amikor kimondta a fejlett technikák exportjára vonatkozó embargót. Ezért érvelnek az amerikaiak egyebek között a Szovjetunióba irányuló gabonaexport mellett, mondván, hogy a gabonavásárlást a Szovjetunió valutatartalékaiból és aranytartalékaiból finanszírozza. Végül az amerikaiak avval is érvelnek, hogy a fegyverkezési verseny — mint annak idején Kissinger jósolta — elviselhetetlen terheket jelent a Szovjetuniónak.

A gazdaságilag gyenge és katonailag fenyegető Szovjetunióról alkotott kép tökéletesen illik azokba a sémákba, amelyek kiváló választási érveket nyújtottak Reagannak. Az a jelentés azonban, amelyet a CIA a képviselőház és a szenátus kérésére dolgozott ki, elég eltérő módon ábrázolja a Szovjetuniót. Kimutatja például, hogy az egy főre jutó fogyasztás mennyiségileg nézve az utóbbi harminc évben megháromszorozódott. „Ez a növekedés, amely jelentősebb, mint gondolták volna" megmagyarázza, hogy a szovjet társadalom egyre jelentősebb katonai erőfeszítést is kibírt, miközben az Egyesült Államokban, a teljesítőképesebb gazdaság ellenére, a védelmi kiadások a bruttó társadalmi terméknek 1970-ben jelzett 7,4 százalékáról 1981-ig 5,2 százalékra esett vissza.

Az Egyesült Államoknak saját szempontjából, és a Nyugatra való tekintettel, meg kellene fordítania ezt a kedvezőtlen tendenciát. A kongresszus ezt készségesen elismerte, de úgy véli, hogy jelenleg Reagan túl magasra állítja a mércét. Szemére veti az elnöknek, hogy alábecsülte a Szovjetunió gazdasági teljesítőképességét, miközben túlságosan kiegyensúlyozatlannak tartja a katonai erőviszonyokat. E kettős megítélésbeli tévedés katasztrofáis következményekkel járhat az amerikai gazdaságra, amelynek erőn felül kell terheket vállalnia, de az atlanti szövetség szilárdságára nézve is, mert olyan katonai eszközöket reszesít előnyben, amelyek nem veszik tekintetben a valós szükségleteket.

A legnagyobb nehézség akkor jelentkezik, amikor meg kell határozni, milyen területekre összpontosuljon a fő erőfeszítés. Ha a nem elégséges amerikai „biztonsági tartalék" dacá-

ra általában elismerik, hogy a két szuperhatalom között fennáll az elrettentés hozzávetőleges egyensúlya, amely meggondolásra késztetné Moszkvát, mielőtt kalandba bocsátkoznék, senki sem vonja kétségbe a *középhatósugarú rakéták területén* mutatkozó szovjet fölényt. Az SS—20-as szovjet rakéták jóval nagyobb ütőerővel rendelkeznek, mint a NATO eurorakétái és fenyegetik Nyugat-Európát. Ez a fölény, őszintén szólva, akkor egyáltalán nem keltene pánikot Európában, ha az európaiak teljesen bizonyosak lennének benne, hogy konfliktus esetén az USA az öreg kontinensen bevetné interkontinentális rakétáit. Nem létezik azonban e bizonyosság azóta, hogy a szovjet rakéták el tudják érni az Egyesült Államok létfontosságú pontjait és az Atlanti-óceán túloldalán felelős hangok kertelés nélkül rá is mutattak az „atomernyő" korlátozott voltára.

Egyetlen európai kormány sem gondolja, hogy az USA távol tartaná magát egy esetleges európai konfliktustól: a kontinensen állomásozó amerikai csapatok azonnal akcióba lépnének és adott időben megkapnák a nukleáris támogatást is. De minden európai kormány azt is tudja: az USA természetesen arra törekedne, hogy saját területén elkerülje a szovjet atomcsapást. Bizonyára működőképes lenne a szövetség és az amerikai katonák életüket áldoznák Európa szabadságáért.

Azonban Európában zajlanának le az ellenségeskedések. Így drámai módon fennállna a veszély (amelyet mindenképpen el akarnak kerülni), hogy *a háború sújtotta európai területeket* különválasztanák a pusztítástól megkímélt amerikai földtől.

Csak egy nagyobb mérvű eszkaláció jelentene abszolút garanciát az USA és Európa szétválasztása ellen, egy olyan konfliktus, amelynek során amerikai interkontinentális rakéták mérnének csapást a Szovjetunió létfontosságú pontjaira és kitennék New Yorkot és Chicagót a szovjet rakétacsapás veszélyének. A végső fegyvert azonban általában csak akkor vetik be, amikor magát a nemzeti szentélyt is közvetlen veszély fenyegeti. Európa és az USA közti különbséget kidomborítja a Pershing 2 és a cirkáló rakéták telepítése, amely helyreállítja ugyan az egyensúlyt az öreg kontinensen, hatékonyabb elrettentő eszközökhöz juttatja Európát, de konfliktus esetén megosztaná a szövetséget aszerint, hogy az érintett ország ki van-e téve a háború pusztításainak vagy sem.

Ez nyugtalanítja a németeket. Ezért haboznak, ezért nem értenek egyet a probléma két vonatkozásával. Egyrészt arról van szó, hogy Pershing 2 és cirkáló rakétákat akarnak telepíte-

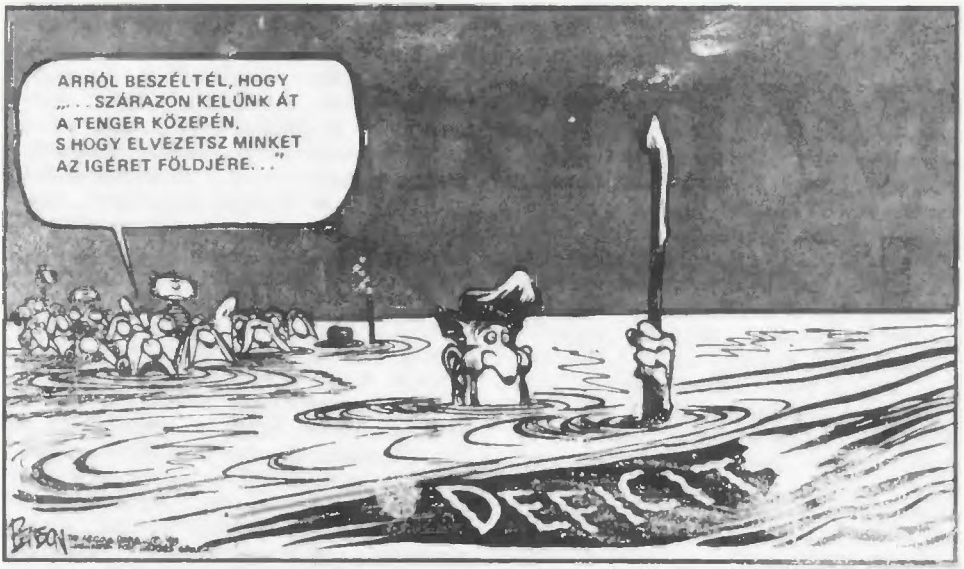

The Guardian

ni nyugatnémet földön, másrészt arról, hogy a rakétatelepítést összekapcsolják a genfi tárgyalásokkal. A Reagan által szorgalmazott „nulla megoldás" értelmében a NATO csak akkor mondana le a Pershing 2 és a cirkáló rakéták telepítéséről, ha a szovjetek leszerelnék SS—20-as rakétáikat. Vajon ez a nyilvánvaló „eltökéltség" realista magatartás-e a kelet—nyugati feszültség kapcsán, vajon meghátrálásra tudja-e kényszeríteni Moszkvát?

A nyugat-európai szövetségesek álláspontja

A szövetségesek nem oszthatók fel galambokra és héjákra, de nézetkülönbségek vannak abban, hogy milyen eszközökkel mutassák ki szilárdságukat.

Kohl kancellár egyetért a telepítéssel, de nem ragaszkodik a „mindent vagy semmit" formulájához. Felhívja rá a figyelmet, hogy a NATO kettős határozata értelmében, ha haladás mutatkozna a genfi tárgyalásokon, a szövetségesek esetleg lemondhatnának a tervezett összes rakéta, tehát a 572 Pershing és cirkáló rakéta telepítéséről. Hozzáfűzi, hogy amennyiben a Nyugat célja továbbra is „minden szovjet rakéta leszerelése", akkor Andropov javaslatai a rakéták számának leszállítására „nem jelentik az utolsó szót szovjet részről", tehát nem kellene őket egy kézlegyintéssel elutasítani, mint ahogy azt Reagan tette. Hans-Joachim Vogel szociáldemokrata kancellárjelölt és Egon Bahr, aki Vogelt elkísérte Moszkvába, tovább megy és a „korrigált nulla megoldás" mellett van. Genscher liberális alkancellár szintén azt kívánja, hogy „köztes megoldásra törekedjenek, amely végül teljes megoldáshoz vezethetne."

Meglehetősen eltérnek ezek az álláspontok attól a hivatalos amerikai értékeléstől, amely szerint „egyetlen európai sem kívánja a nulla megoldás felhígítását." Washington, hogy kimutassa hajthatatlanságát, a „nulla megoldást" átkeresztelte „nulla-nulla" megoldásnak. Ez azt jelentené, hogy egyik fél sem rendelkezne eurorakétákkal. Ez alkalmat adott Reagannak, hogy ironizáljon Andropov javaslatain: „A szovjetek — mondta Reagan — megtették a fele utat irányunkban, egyetértenek a nullával, már ami bennünket illet".

Lehet, hogy ez az ironikus megállapítás nem hagyja érzéketlenül az amerikai közvéleményt, de mit sem változtat a szövetségesek álláspontján. Denis Healey, aki jóváhagyta a NATO 1979-es kettős határozatát, amikor még a munkáspártiak voltak hatalmon, most más nyelven beszél. „Ha komoly szovjet ajánlatról van szó, nem látom be, miért kellene a NATO-nak továbbra is támogatnia az európai rakétatelepítést." A washingtoni külügyminisztérium is tökéletesen tudatában van a helyzet cseppfolyós voltának, és attól tart, hogy amennyiben az amerikaiak túl nagy merevséget mutatnak, ez károsan befolyásolhatja a szövetség szilárdságát. Ekképp vélekedett Alexander Haig volt külügyminiszter, még múlt nyáron bekövetkezett lemondása előtt: olyan megoldás mellett volt, hogy mindkét fél hasonló mértékben csökkentse az euroraketák mennyiségét.

A szövetségesek egyöntetűen szilárdságot akarnak mutatni a Szovjetunióval szemben. E téren nincsenek kemények és lágyak, héják és galambok. Abban viszont már nem értenek egyet, hogyan mutassák ki e szilárdságot. A nézetkülönbségek két jól körülírható problémakörre vonatkoznak.

— Harc a közvéleményért: az amerikai és az európai atomellenes mozgalmak a demokratikus társadalmakban számottevően fékezhetik a szükséges védelmi erőfeszítést és végső esetben még a legeltökéltebb kormányt is megbéníthatják. Egy maximalista magatartás, amely merhetetlenül felduzzasztaná a hadikiadásokat, mint ezt most Reagan megkísérli, vagy minden szovjet javaslat alapos elemzés nélküli elvetése, azzal járhat, hogy meghiúsítja a kitűzött célok elérését;

— A „fegyverkorlátozás" kérdése: a szövetségesek egyáltalán nem hisznek a leszerelésben, ezért arra törekszenek, hogy ellenőrizzék és korlátozzák a fegyverkezési versenyt. Egyetértenek abban, hogy korszerűsítsék az SS—20-asokkal szembeállított atomerőt, és egyszersmind kívánják a genfi tárgyalások sikerét. Vajon e siker egyet jelentene minden szovjet rakéta azonnali visszavonásával? Amikor Andropov a rakéták számának a kor-

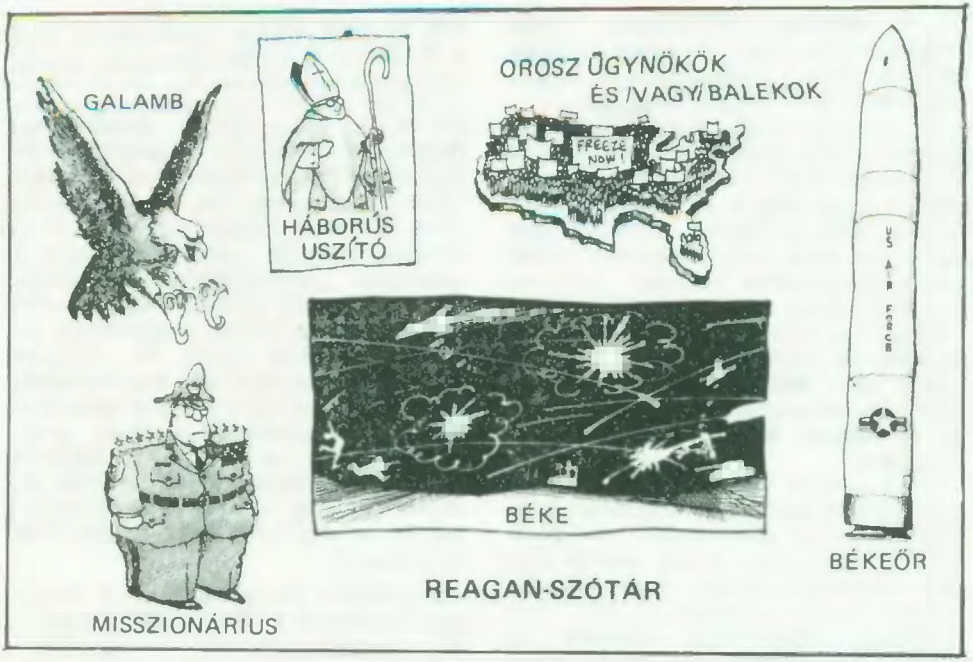

The Observer

látozását javasolja, kereken el kell-e utasítani az egyébként elfogadhatatlan javaslatot, vagy pedig ellenjavaslatokkal kell előállni, ami haladást jelentene a fegyverzet korlátozása területén? Eugene Rostow, aki egyáltalán nem galamb, ezen az úton indult el, ezért erőszakolta ki lemondását Reagan, hogy helyébe Kenneth Adelmant állítsa, aki egy 1979-ben közzétett cikkében élesen bírálta az USA három elnöke által kialakított fegyverkorlátozási gyakorlatot, majd 1981-ben síkraszállt „a korszerűbb és nagyobb ütőerejű atomfegyverek" hadrendbe állításáért.

A Fehér Ház törekvései

A Fehér Ház külpolitikája a lehetséges legjobb feltételeket akarja megteremteni az elkerülhetetlen háború esetére — véli a Foreign Affairs.

Az európaiak úgy érzik magukat, mintha kelepcébe csalták volna őket: ha bírálják Reagan elemzését és politikáját, azt kockáztatják, hogy a szövetség összetartásának fellazításával kedvezőbb helyzetbe hozzák a szovjeteket és zsákutcába juttatják a genfi tárgyalásokat, ha viszont vakon követik a reagani utat, a kelet—nyugati viszonyt juttathatják kátyúba. Kétségtelenül nagyobb lehetne véleményalkotási és mozgásszabadságuk, ha olyan egyértelmű magatartást tanúsítanának az Egyesült Államok hivatalban levő elnökével szemben, mint a tekintélyes Foreign Affairs, amelyet az egész amerikai establishment körében olvasnak. A legutóbbi szám vezető cikkének következtetései megérdemlik, hogy bővebben idézzünk belőle:

— „Azt közölni a szovjetekkel, mint ezt ténylegesen a kormány teszi, hogy »eltemetünk benneteket«, ugyanazt a reakciót váltja ki a szovjet vezetők, a szovjet elit és a szovjet közvélemény körében, mint az amerikaiaknál Hruscsov híres megjegyzése. Talán nem is lehetne még komolyabban venni a reagani politikának a Szovjetunióval szemben deklarált céljait, mint azt az amerikai kormány egy nagyon befolyásos része teszi. A közelmúltban a kormány egy bennfentes tagja közölte, hogy nem elégedne meg a szovjet csapatoknak Afganisztánból és Angolából való kivonásával mint olyan előfeltételekkel, amelyek megvalósulása-

tól az amerikai diplomáciai vonal megváltozása függ. Emellett szükségesnek tartja a szovjet katonai kiadások tekintélyes csökkentését is."

„A jelenlegi megfogalmazásban Reagan politikája csak a konfrontáció és a kapituláció közötti választás lehetőségét hagyja meg a szovjeteknek. Ha, mint ez néha kiviláglik, a Reagan-kormány azt hiszi, hogy a szoviet rendszer természetéből adódóan nem lehet módosítani a szovjet külpolitikát a Nyugattal való együttélés irányában, az amerikai külpolitika nem más, mint annak az eszköze, hogy előkészítse a lehető legkedvezőbb feltételeket a Kelet és Nyugat közötti elkerülhetetlen háborúra."

Ha a szovjet fenyegetéssel szemben szükséges szilárdság Moszkvát a „konfrontáció vagy kapituláció" alternatívájába kényszeríti, ebből semmi más nem származhat, mint a fegyverkezési verseny újabb szakasza, a két tömb gazdasági helyzetének romlása, az atomfegyver-ellenes mozgalmak terjedése. Miközben az elnök és tanácsadói kérkedő megnyilatkozásai a legélesebb bírálatokat váltják ki az Egyesült Államokban, miért nem mernek az európaiak realistább szellemű ellenjavaslatokkal előállni azzal egyidőben, hogy hangoztatják szolidaritásukat fő szövetségesükkel, az Egyesült Államokkal?

Az európaiakat nyugtalanítja az amerikai diplomácia immár évek óta ügyesen játszott leegyszerűsítő gyakorlata: ha az európaiak húzodoznak az amerikai stratégiai tervek láttán, ezt lényegében azért teszik, mert nem tökélték el, hogy megvédik önmagukat. Miért védené meg őket — akaratuk ellenére — az Egyesült Államok, miért állomásoztatna csapatokat Európában? Ez a nagy félelme az európai kormányoknak. Indokolja-e azonban ez az aggodalom a reagani politikához való vak igazodást, holott Reagan, George F. Kennan szerint, máris úgy viselkedik, mintha „már most hadüzenet nélküli háborúban állna, s e háborút a tényleges háború perspektivájában vívja, amelyet elkerülhetetlennek tart".

Egy „háború" máris ténylegesen folyik Kelet és Nyugat között — egy olyan politikai és gazdasági „háború", amelyet a Nyugatnak meg kell nyernie, ha meg akarja akadályozni, hogy a NATO és a Varsói Szerződés közötti közvetlen konfrontációra vezessen. Az „Airland Battle" elnevezésű új stratégia olyan „intelligens" elektronikai fegyverek felállítását irányozza elő Európában, amelyekkel atom- és vegyi töltetű raketafejekhez csatlakoztatva őket, azonnali csapást lehet mérni az ellenség második vonalbeli állásaira. E stratégiát „támadóbbnak" minősítik, mint a korábbi elképzeléseket, holott a NATO ereje főként a szövetség védelmi jellegében rejlik. Az „Airland Battle" stratégiájának megvalósítása szükségszerűen arra fogja késztetni az európai szövetségeseket, hogy szubvencionálják az Egyesült Államok elektronikai iparát, a Szovjetuniót pedig arra, hogy újabb erőfeszítéseket tegyen korszerű fegyverzeteinek tökéletesítésére.

Egyáltalán nincs kapcsolat a stratégiai fegyverek korlátozására vonatkozó szovjet—amerikai tárgyalások (START) és a közép-hatósugarú rakétákra vonatkozó szovjet—amerikai megbeszélések (INF) között. Egyáltalán nem tárgyaltak eddig az „Airland Battle" stratégiával kapcsolatos fegyverekről (elektronikai fegyverek, szovjet páncélosok). Mindkét részről tetemes összegeket irányoznak elő e területeken, de a kelet—nyugati gazdasági tárgyalások, a politikai tárgyalásokhoz hasonlóan holtpontra jutottak. Ilyen körülmények között csak nagyon kis esély van a feszültség enyhülésére.

Mi több, ebben az erőpróbában a Genfben tárgyaló amerikaiak pozícióját aláásná, ha a gazdasági helyzet további romlásától tartó kongresszus leszavazná a Reagan által kért katonai költségvetést. Azt is el lehet képzelni, milyen hatása lenne egy ilyen döntésnek az európai országokra, amelyekben Pershing és cirkáló rakéták telepítését tervezik.

A Fehér Ház sokkal inkább a szűken vett katonai szempontok szerint közelíti meg a kérdést, amikor meg akarja győzni az európaiakat és a szovjeteket. Az említett hiányosság tudatában, Schultz külügyminiszter megpróbálta meggyőzni a szövetségeseket, hogy a Reagan-kormány nem akarja elhanyagolni a gazdasági és a

pénzügyi együttműködést sem. Tárgyalópartnerei tudják azonban, hogy a nyugati bankrendszer esetleges összeomlása számos olcsó sikert kínálna a Szovjetuniónak, márpedig e válság az idő múlásával egyre valószínűbb.

Csak Argentína adósságszolgálati terhei 1983-ban 18 milliárd dollárra rúgnak, azaz a teljes évi argentin export 153 százalékát képviselik. Az összeg Mexikó esetében 43 milliárd dollár (126 százalék), Brazíliában 30 milliárd (117 százalék), Venezuelában 20 milliárd (101 százalék). Márpedig a tízek, januári párizsi ülésükön mindössze abban tudtak megállapodni, hogy a Nemzetközi Valuta Alap rendelkezésére álló eszközöket 30—40 milliárd dollárral növelik. Korántsem elegendő ez az összeg a kereskedelmi bankok meggyőzéséhez, hogy további erőfeszítéseket tegyenek. Hogyan lehet ilyen körülmények között elkerülni a csődöt?

Az Egyesült Államok recesszióval, munkanélküliséggel és költségvetési deficittel küszködik, és az európaiak jól tudják, hogy biztonságukat a szovjet fegyveres erők éppúgy veszélyeztetik, mint a gazdasági csődre utaló jelek. Ilyen kihívás láttán az atlanti szövetség, amelynek szolidaritását ismét meg akarják erősíteni, nem elegedhet meg egy kizárólag katonai szempontok szerint megfogalmazott válasszal, amely ráadásul rosszul alkalmazkodik a célokhoz és az eszközökhöz. A szovjet gazdaság, ha nincs is a bomlás állapotában, mint ahogy azt Reagan képzeli, hiányosságokkal, szűk keresztmetszetekkel küszködik, amelyek igen komolyan foglalkoztatják Andropovot. Itt az ideje, hogy kapcsolat létesüljön a START- és az INF-tárgyalások között, hogy a megbeszéléseket kiterjesszék az „Airland Battle"-ban részt vevő fegyverekre is. Ezzel egyidőben merni kell meghaladni a megbeszélések szigorúan katonai kereteit, hogy szőnyegre kerüljön a gazdasági érdekek egész problémakore. E gazdasági érdekek oltalmára hivatott a keleti és a nyugati védelmi rendszer egyaránt, holott e gazdaságok pusztulását is okozhatja.

Mindezt jól tudja Reagan. Egyik választási beszédében ezt mondta: „Megéltem a gazdasági világválságot (a harmincas években). Magamban őrzöm egy olyan karácsony emlékét, amikor fivérem, szülém és én szerény ajándékokat cseréltünk. Nem volt kivilágított karácsonyfánk. Emlékszem apámra, amikor kinyitott egy borítékot. Ránéztünk, és igen, azt remélték, hogy csekk van benne. Ehelyett azonban egy iratot vett ki belőle, amely arról tájékoztatta, hogy nincs többé munkája. Őrzöm magamban apám arcát, aki ült, tartotta a borítékot és nem mert ránézni. Nem fogok beletörődni, hogy az infláció és a munkanélküliség lerombolja népünk méltóságát."

Rossz irodalom, de szép ígéretek. Hogy Reagan beválthassa minden ígéretét és emellett folytathassa erőfeszítéseit a Szovjetunióval szemben, egészen biztos, hogy nem elég öt évenként megkétszerezni a katonai költségvetést.

	USA	Szovjetunió
— Ballisztikus interkontinentális rakéták	1052	1398
— Tengeralattjáróról felbocsátható ballisztikus rakéták	520	950
— Nagy hatósugarú stratégiai bombázók	316	150
— Az atomtöltetek teljes száma	9300	7300
— Teljes robbanóerő (megatonnában)	3000	5000

A tisztán mennyiségi összehasonlítás nem fejezi ki a hatékonyságban levő különbségeket, mivel ezek nagyrészt az atomtöltetek erejétől, a fegyverek pontosságától és megbízhatóságától függenek. A fenti, hivatalos amerikai forrás alapján készített táblázatot ezért legfeljebb csak iránymutatásnak lehet tekinteni.

(A francia folyóirat 1983. februári számából)

A francia és angol nukleáris csapásmérő erő

A fegyverkorlátozási tárgyalások ügyének előmozdítása, az európai béke megszilárdítása érdekében Jurij Andropov, az SZKP főtitkára 1982. december 21-én, a Szovjetunió megalakulásának 60. évfordulója alkalmából Moszkvában rendezett ünnepségen mondott beszédében bejelentette, hogy amennyiben a NATO eláll az 572 atomrakéta európai telepítésétől, a Szovjetunió kész európai részen elhelyezett közep hatótávolságú rakétáinak számát Franciaország és Nagy-Britannia földi-, illetve tengeralattjáró-támaszpontú atomrakétáinak szintjére — azaz 162 darabra — csökkenteni.

A *Financial Times* c. angol lap 1982. december 22-i és a *Le Monde* c. francia lap 1982. november 13-i számában megjelent táblázatokra, továbbá a londoni *Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézetének* „Katonai Egyensúly" c. kiadványára hivatkozva tájékoztatjuk olvasóinkat a francia és brit nukleáris csapásmérő erők összetételéről és főbb jellemzőiről.

A francia nukleáris csapásmérő erő három — tengeri, földi és légi — összetevőből áll. A haditengerészeti atomcsapásmérő erőt jelenleg öt atommeghajtású tengeralattjáró, pontosabban az azokon elhelyezett ballisztikus rakéták alkotják. A francia kormány 1985-re tervezi a hatodik ilyen típusú tengeralattjáró szolgálatba állítását és az 1990-es évek végére a hetedikét. Erre az időszakra Franciaország három atomraketákkal felszerelt tengeralattjárót tartana állandó járőrszolgálatban. A jelenlegi öt tengeralattjáró mindegyike 16 darab M—20 típusú, egyetlen robbanófejjel felszerelt és 3000 km hatótávolságú ballisztikus rakétával van felszerelve, amelyek 1977 óta állnak szolgálatban. A hatodik tengeralattjárót már új típusú, M—4 jelzésű és három robbanófejjel ellátott rakétával kívánják felszerelni, s fokozatosan a többi öt hajó rakétaállományát is ezzel az új típusú rakétával váltják fel.

A francia atomcsapásmérő erő földi összetevőjét a franciaországi Albion fennsíkon, silókban telepített 18 darab S—3 típusú, 3500 km hatótávolságú és szintén egyetlen atomrobbanófejjel felszerelt rakéta képezi. Az első kilencet már régebben, a második kilencet —, amelyek a korábbi S—2 típust váltották fel — 1983. január 28-án állították szolgálatba.

Végül a légi összetevő gerincét 36 Mirage—IV—A típusú, 1600 km hatósugarú bombázó alkotja, összesen mintegy 50 darab, 70 kilotonnás, An—22 jelzésű atombombával. A haditengerészeti légierő kötelékéhez tartozik továbbá 24 Super Étandard típusú, 560 km hatósugarú vadászgép, egy-egy An—52 típusú atombombával. Ez utóbbi gépek repülőgép-anyahajók fedélzetén települtek.

Franciaország — mint ismeretes — 1966-ban kivált a NATO katonai szervezetéből, a politikai szervek munkájában azonban változatlanul részt vesz. A francia atomcsapásmérő erő ennek megfelelően független nemzeti parancsnokság alatt áll, bevetéséről a NATO nem dönthet. Jóllehet a francia vezetés minden alkalmat megragad a francia atomcsapásmérő erő eme önállóságának a hangsúlyozására, csakúgy, mint „kizárólagosan védelmi" jellegének a kidomborítására, háborús helyzetben a francia erők nyilvánvalóan a NATO oldalán állnának. Éppen ezért a francia erőket az európai atomerők egyensúlyának mérlegelésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Nagy-Britannia atomcsapásmérő ereje tengeralattjárókon telepített rakétákból és atombombákkal ellátott bombázóerőből áll és teljes egészében NATO-alárendeltségben van. Négy Resolution-osztályú tengeralattjárójá-

nak mindegyike 64 darab. Polaris A—3 típusú, 4600 km hatótávolságú, ballisztikus rakétát hordoz, s e rakéták mindegyike 200 kilotonnás robbanófejjel van felszerelve. (Ezek a robbanófejek nem irányíthatók különkülön célpontokra, mint az úgynevezett MIRV-robbanófejek, ezért a nyugati összehasonlítások sokszor egy robbanófejű rakétákként kezelik a Polaris A—3 típusú rakétát. A rakéták korszerűsítése jelenleg folyik, méghozzá oly módon, hogy mindegyiket két darab, a jelenleginél korszerűbb és jobban manőverezhető — de ugyancsak egy célra irányítható — Chevaline robbanófejjel szerelik fel, addig is, míg sor kerül a 9600 km hatótávolságú és a tervek szerint 12—14 robbanófejjel is felszerelhető Trident—2 (D—5) rakéták szolgálatba állítására, amit az 1990-es évekre terveznek. Az úgynevezett Trident-program keretében — amely körül Nagy-Britanniában nagy vita folyik, elsősorban óriási költségei miatt — négy Trident-osztályú tengeralattjáró építése is szerepel.

Nagy-Britannia nukleáris csapásmérő ereje magába foglalja meg azt az 56 Vulcan típusú, 2800 km hatósugarú bombázót, amelynek felváltása Tornadó gépekkel már megkezdődött. A Vulcan gépek összesen mintegy 48 rakétával, illetve 96 bombával vannak felszerelve.

Az európai nukleáris egyensúlynak fontos összetevői azok az amerikai előretolt fegyverrendszerek is, amelyeket az Egyesült Államok Európában állomásoztat, így 164 darab, 1900 km hatósugarú F—111 típusú bombázó, 265 darab, 750 km hatósugarú F—4 típusú gép, továbbá 68 darab, 1000, illetve 900 km hatósugarú A—6 és A—7 típusú repülőgép, amelyek anyahajókon állomásoznak.

Franciaország és Nagy-Britannia földi- és tengeralattjáró-telepítésű rakétái a következőképpen oszlanak meg:

	Fr. o.	N. Br.
Földi-telepítésű ballisztikus rakéták	18	—
Tengeralattjáró-telepítésű ballisztikus rakéták	80	64

(Összeállította: Cz. J.)

Svéd javaslat: atomfegyvermentes Közép-Európát!

„A Bizottság javasolja egy olyan Közép-Európából kiinduló harcteri atomfegyvermentes övezet létesítését, amely végül kiterjedne a két szövetségi rendszer északi és déli szárnyára is. Ezt a tervezetet Közép-Európában a paritásról való megegyezés és a kölcsönös erőcsökkentés összefüggésében valósítanák meg. Az övezetben nem engednék meg nukleáris hadianyag tárolását. A nukleáris hadianyagok tárolására szolgáló raktárak építését is megtiltanák. Az övezetben nem engedélyeznének nukleáris hadműveleteket stimuláló katonai hadgyakorlatokat. (...) Olyan előírások is lennének, amelyek szabályoznák az övezetben lévő, nukleáris és konvencionális felhasználásra egyaránt alkalmas tüzérség és rövid hatótávolságú rakétaerők jelenlétét. Az övezet földrajzi kiterjedését tárgyalások útján határoznák meg, s figyelembe vennék az érintett területek releváns körülményeit. Kezdeti lépésként azonban a határ két oldalán 150—150 km széles övezet létesítését javasoljuk ..." (A Palme-bizottság jelentése*)

A svéd szocialdemokraták elmúlt évi választási győzelme azt jelentette, hogy Olof Palme kormányának tekintélyével is nagyobb súlyt adhat a fenti ajánlás megvalósításának. Palme az elmúlt év végén kihasználta ezt a lehetőséget; kormánya nevében jegyze-

* Common Security. A Programme for Disarmament; Pan Books, London 1982, p. 147—148

ket küldött az érintett európai országok vezetőinek, amelyben kiállt egy 300 km széles közép-európai atomfegyvermentes övezet létesítése mellett. Az ún. „svéd javaslat" tehát nem több, mint annak a nemzetközi bizottság által tett ajánlásnak a felújítása, amelyben többek között G. Arbatov, E. Bahr, J. Cyrenkiewicz, D. Owen és C. Vance is részt vett.

Ezzel párhuzamosan 1982. október elején a svéd kormány tett egy másik kezdeményezest is: Lennart Bodström svéd külügyminiszter finnországi látogatása során felvetette egy svéd—finn atomfegyvermentes, úgynevezett kis övezet létrehozását. Ez a kis övezet addig töltené be hivatását, amig a térség valamennyi országának részvételével előrelépés nem történne az északi atomfegyvermentes övezet megvalósításában. (Az észak-európai övezet elképzelését először 1963-ban Kekkonen, akkori finn államfő vetette fel.)

Korábbi kezdeményezések

Az atomfegyvermentes övezetek létesítése azt jelenti, hogy egyes földrajzi térségekre vonatkozóan szerződésileg meghatározzák, hogy „tilos atom- és hidrogénfegyvert előállítani, kipróbálni, raktározni és felhasználni is. A nukleáris demilitarizálás kizárhatja továbbá ezekből az övezetekből azokat a berendezéseket, eszközöket is, amelyek az atomfegyvereket »kiszolgálják«, tehát például a rakétákat.

Atomfegyvermentes övezet létesíthető az összes érdekelt államok sokoldalú nemzetközi megállapodása, ENSZ-határozat, ünnepélyes — akár egyoldalú — deklaráció alapján. Az övezet tagállamai az »állandó atomsemlegesség« státusát kapják, ami békében és háborúban egyaránt érvényes, amit a többi országnak, különösen az atomhatalmaknak — kölcsönösségi alapon — tiszteletben kell tartaniuk." (Piritvi Sándor: A leszerelés; Zrinyi Katonai Kiadó, Bp., 1975. 215. o.)

Az atomfegyvermentes övezetek létesítését az ötvenes évek közepén kezdtek el tanácsolni — mindkét oldalon. Először Eden, brit miniszterelnök vetette fel 1955-ben a genfi kormányfői értekezleten egy Kelet és Nyugat között húzódó demilitarizált övezet tervet, majd 1956. március 27-én az ENSZ leszerelési bizottságának egyik albizottságában a szovjet delegátus olyan javaslattal állt elő, amelynek keretében a két német állam és a velük szomszédos országok területére nem lehetett volna atomfegyverrel felszerelt alakulatokat vezényelni.

1959. december 1-én 12 ország (köztük az USA, Nagy-Britannia, Franciaország és a Szovjetunió) képviselői megállapodást kötöttek, amelynek értelmében az Antarktisz atomfegyvermentes övezet lett. Ez tekinthető az első olyan egyezménynek, amely előírja, hogy egy adott területet csak békés célokra lehet felhasználni. (14 millió négyzetkilométerről van szó, ami több mint Europa területe!) „Az Antarktiszon tilos katonai támaszpontot létesíteni; hadgyakorlatokat tartani; fegyverkisérleteket folytatni, tilos bármilyen atomrobbantást végezni, sőt még radioaktiv tartalmú hulladékanyagot elhelyezni is." (Piritvi, id. mü. 216. o.)

Egy közép-európai atomfegyvermentes övezet létesítésének gondolatát érdemben először a Lengyel Népköztársaság külügyminisztere, Adam Rapacki vetette fel. Az ENSZ-közgyűlés XII. ülésszakán, 1957. október 2-án arról beszélt, hogy amennyiben a két német állam hozzájárul a maga területén az atomfegyverek gyártásának és raktározásának betiltásához, a Lengyel Népköztársaság hajlandó egyidejűleg ugyanilyen tiltó rendelkezést életbe léptetni saját területére vonatkozólag. (Csehszlovákia rövidesen bejelentette hozzájárulását a Rapacki-tervhez.)

1958. februárjában a lengyel kormány egyes pontjaiban kibővítette a Rapacki-tervet. „Eszerint a négy állam területén és területe ellen sem volna szabad atom- és rakétafegyvert alkalmazni, az övezetben nem lehetnének rakétaindító berendezések, s végül hatékony ellenőrzéssel kellene biztosítani a terv végrehajtását. Ez a módosítás tehát nagyobb kötelezettséget rótt mind az övezet államaira, mind a négy nagyhatalomra — az

Egyesült Államokra, a Szovjetunióra, Nagy-Britanniára és Franciaországra." (Pirityi, id. mű, 217. o.)

A Rapacki-tervre való akkori nyugati reagálások széles skálán mozogtak. Denis Healey 1957. decemberében a *New Leader* hasábjain azt írta, hogy a terv „fordulópontot jelenthet a szovjet diplomáciában". Pierre Mendes-France lelkesen csatlakozott a lengyel indítványhoz, sőt saját javaslataival ki is bővítette azt. George Kennan 1957 végén tartott Reith-előadásaiban nyíltan kimondta, hogy hosszú évek óta a Rapacki-terv jelenti az első reménysugarat, hogy Közép-Európában elkerülhető a fegyveres konfliktus kirobbanása.

Az ellenséges megnyilvánulások egyik példája volt John Foster Dulles, akkori amerikai külügyminiszter állásfoglalása, aki 1957. decemberében a NATO tanácskozáson a Pershing—1 európai telepítésének keresztülvitele érdekében (érdekes történelmi egybeesés!) elutasította a lengyel javaslatot. (A Kennedy-adminisztráció idején Hubert Humphrey demokrata szenátor olyan konstruktív tervezetnek nevezte, amely komoly tanulmányozást érdemel — erre azonban nem került sor.) Jonathan Steele, a *The Guardian* újságírója arról írt, hogy Rapacki 1965-ös londoni látogatása alkalmával Wilson, akkori brit munkáspárti miniszterelnök azzal utasította el a lengyel külügyminiszter tervét, hogy nem a Közép-Európába telepített rakéták jelentik a kérdés lényegét, hanem az erre a területre célzott atomfegyverek.

Atomfegyvermentes övezetek Közép-Európán kívül

Európában az előbb említett Rapacki-terven kívül egyéb elképzelések is vannak a földrész atomfegyvermentesítésére. Ezek közé tartozik az atommentes Balkán elképzelése is.

Jugoszlávia, Albánia, Románia, Bulgária és Törökország kormányai évek óta dolgoznak a térség atomfegyvermentesítésének megvalósításán. Andreasz Papandreu az 1982. december 12-én Athénban megtartott nemzetközi békekonferencián arról beszélt, hogy 18 hónapon belül létrehozható az atomfegyvermentes Balkán. Elképzelése szerint mindez három lépcsőben történne meg: először a külügyminiszter-helyettesek találkoznának a technikai kérdések megvitatása érdekében, majd a külügyminiszterek megtárgyalnák a politikai vonatkozásokat, s végezetül az államfők vagy a miniszterelnökök aláírnák a nemzetközi egyezményt.

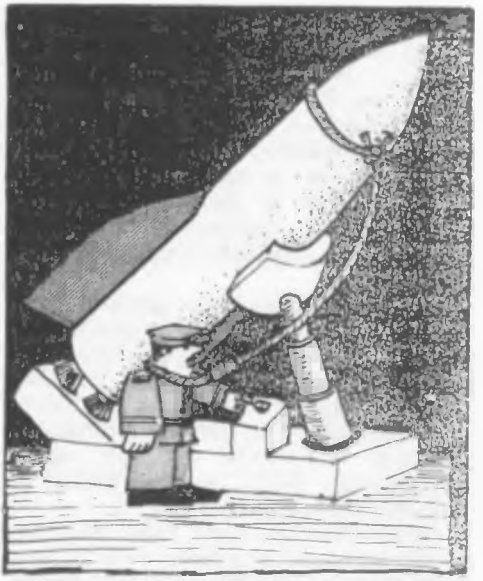

Peace News

Papandreu hozzátette még, hogy az atomfegyvermentes Balkán több szempontból is jelentős lépés lenne, először: Törökországban amerikai nukleáris fegyverek vannak, míg Bulgáriában szovjet indítóállványok, amelyek képesek atomtöltetek kilövésére. Másodszor: nagyban megjavulna a Görögország és Törökország közötti feszült viszony. Harmadszor: Görögország engedélyezné, hogy Bulgária és Románia a helyszínen ellenőrizhesse az egyezmény betartását, ami igen megnövelné a balkáni országok egymás iránti bizalmát.

Márciusban Ceausescu elnök Törökországba fog utazni, s tárgyalásai során az atomfegyvermentes Balkán témája is szóba fog kerülni. Minimális cél, hogy Törökország legalább európai területeivel csatlakozzon a Balkán félszigeten létesítendő atomfegyvermentes övezethez — fejezte be Papandreu miniszterelnök.

Nyikolaj Tyihonov 1983. február 21-

én Athénban találkozott A. Papandreuval, s a díszvacsorán arról beszélt, hogy „. . . a Szovjetunió az atomfegyvermentes Európáért száll sikra. Ezzel kapcsolatban üdvözöljük azokat a kezdeményezéseket, amelyek atomfegyvermentes övezetek kialakítását indítványozzák a földrész különféle körzeteiben, a Balkanon és Észak-Európában." (*Népszabadság*, 1983. február 22.)

1981. augusztus 7-én, amikor Leonyid Brezsnyev a Krimban találkozott Todor Zsivkovval, megállapították: „A Szovjetunió és a Bolgár Népköztársaság úgy véli, hogy a feszültség csökkentését jól szolgálná atommentes övezetek létrehozása Európa egyes térségeiben, beleértve a Balkánt." (*Pravda*, 1981. augusztus 8.)

Nicolae Ceausescu és Todor Zsivkov ez évi burgaszi megbeszélésén is szóba került ez a téma: „mindkét ország támogatja atomfegyvermentes övezetek létrehozását Európában és a jövőben mindent megtesz azért, hogy a Balkánt atomfegyvermentes övezetté alakítsák." (*Előre*, 1983. február 2.)

Az észak-európai kommunista és baloldali pártok képviselői Oslóban folytatott tanácskozásukon 1983. február 25-én javaslatot tettek egy nukleáris fegyverektől mentes övezet létrehozására Észak-Európában. „Ez az elképzelés alkotja az észak-európai békemozgalmak tevékenységének fő területét" — írja Jon Grepstand a norvég „Nei til Atomvapen" békemozgalom egyik vezetője a „The Peace Movement in the Nordic Countries" c. munkájában.

Norvégiában több megyei és városi tanács atomfegyvermentes övezetté nyilvánította saját körzetét, míg Franciaországban és Svédországban ez az elképzelés a hivatalos kormánypolitika része.

Európán kívül két jelentősebb kezdeményezést lehet megemlíteni. A afrikai kormányok a 60-as évek elejétől próbálkoztak kontinensüket atomfegyvermentes övezetté nyilvánítani. 1965. december 3-án az ENSZ-közgyűlés XX. ülésszakán az Afrikát atomfegyvermentes övezetté nyilvánító deklarációt 105 szavazattal, ellenszavazat nélkül, Portugália és Franciaország tartózkodása mellett elfogadták.

Latin-Amerikában az atomfegyvermentes övezet kialakításának gondolata hamar népszerű lett. 1962-ben az ENSZ-közgyűlés XVII. ülésszakán Brazília, Bolívia, Chile és Ecuador határozati javaslatot terjesztett elő, amelyben indítványozták a dél-amerikai országoknak, hogy ne állítsanak elő, ne tároljanak és ne szerezzenek be atomfegyvereket. Mivel a javaslat mellé a nem hivatalos tárgyalásokon nem sikerült megfelelő számú államot felsorakoztatni, ezért a szavazást a következő közgyűlésig elhalasztották.

1964. novemberében Mexikóvárosban 17 latin-amerikai ország képviselői értekezletet tartottak a földrész atomfegyvermentesítése érdekében, s a találkozó végén egy előkészítő bizottságot állítottak fel. „A bizottság negyedik ülésszakán, 1967. február 14-én tizennégy latin-amerikai ország aláírta az atomfegyvermentes övezet létesítéséről szóló és immár összehangolt megfogalmazású szerződést, majd 1967—68 folyamán nyolc további latin-amerikai ország is csatlakozott hozzá." (Pirityi, id. mű, 225. o.) Ez a Tlatelolco-szerződés (az aláírás helyéről kapta az elnevezést) sok szempontból nem egyértelmű, az előírások lehetőséget adnak az atomfegyvermentes status megszegésére. A SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute = Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet) jelenlegi igazgatója, Frank Blackaby szerint Anglia a Falkland- (Malvin-) szigetekért folytatott háború során megsértette a Tlatelolco-szerződést, mivel az atomfegyvermentes övezetbe irányított olyan hadihajókat, amelyek nukleáris fegyverzettel voltak ellátva. (Anglia aláírta a szerződést.)

Válasz a svéd javaslatra

Ilyen előzmények és háttér után érthető, ha a svéd kormány 1982. év végi javaslatára, hogy Közép-Európában létesítsenek 300 km széles atomfegyvermentes övezetet, a legváltozatosabb reakciók érkeztek.

A szocialista országok egyöntetűen pozitívan reagáltak: a Szovjetunió 1983. január végén javasolta, hogy az övezetet bővítsék, legyen 500 vagy akár 600 kilométer széles. (Gyakorlatilag az NDK és az NSZK. valamint

Csehszlovákia teljes területe.) A javaslatot a genfi tárgyalásokon is előterjesztette a szovjet delegáció.

1981. májusában Leonyid Brezsnyev arról beszélt, hogy „nem formálunk jogot monopóliumra a béke megszilárdításának ügyében... A kiterjedt párbeszéd hívei vagyunk, és minden konstruktív kezdeményezés mindenkor megértésre talál nálunk." (*Pravda*, 1981. május 10.)

1983. februárjában a szocialista országok egymás után jeleztek vissza pozitívan a svéd javaslatra. Erich Honecker, a NSZEP KB főtitkára, az NDK Államtanácsának elnöke levelet intézett Helmut Kohlhoz, az NSZK kancellárjához. A levél tudatja: az NDK támogatja a hadszíntéri nukleáris fegyverektől mentes övezet létrehozására tett svéd javaslatot, és erre szólítja fel az NSZK-t is. „A svéd kezdeményezés jelentőségéből, valamint a két német államnak a béke iránti felelősségéből és az ahhoz kapcsolódó ama kötelezettségéből kiindulva, hogy aktívan hozzájáruljanak egy nukleáris katasztrófa megakadályozásához, nagy súlya lenne annak, ha a Német Szövetségi Köztársaság is támogatná ezt a javaslatot" — írta E. Honecker.

Helmut Kohl elutasította a svéd javaslatot. Mint azt a *Bild Zeitung*-nak adott interjújában elmondta: „Számunkra ez nem téma. A nyugatnémet kormány azt akarja, hogy a közephatótávolságú rakétákról folyó genfi tárgyalásokon érjenek el sikert." A CDU—CSU parlamenti frakciójának nyilatkozata hangnemében még ezen is túltesz: „Hirosima is atommentes zóna volt, mégis atomtámadás áldozatává vált." Kohl feleleventette a korábban idézett wilsoni érvet is, amikor Honeckernek küldött válaszlevelében arról írt, hogy „nem az ott (az NSZK területén — *N. SZ. szerk.* megjegyzése) tárolt, hanem az ellene felvonultatott atomfegyverek" jelentik a veszélyt.

Varsóban február 18-án a Lengyel Népköztársaság képviselői a svéd nagykövetnek jegyzéket adtak át, amelyben hivatalosan közölték, hogy Lengyelország kész részt venni az atommentes övezet létrehozását célzó tárgyalásokon, s javasolták eme övezet kiszélesítését.

A magyar Minisztertanács február 3-án ülést tartott, amelyen állást foglalt a svéd kormány javaslatáról: „A magyar kormány időszerűnek tartja

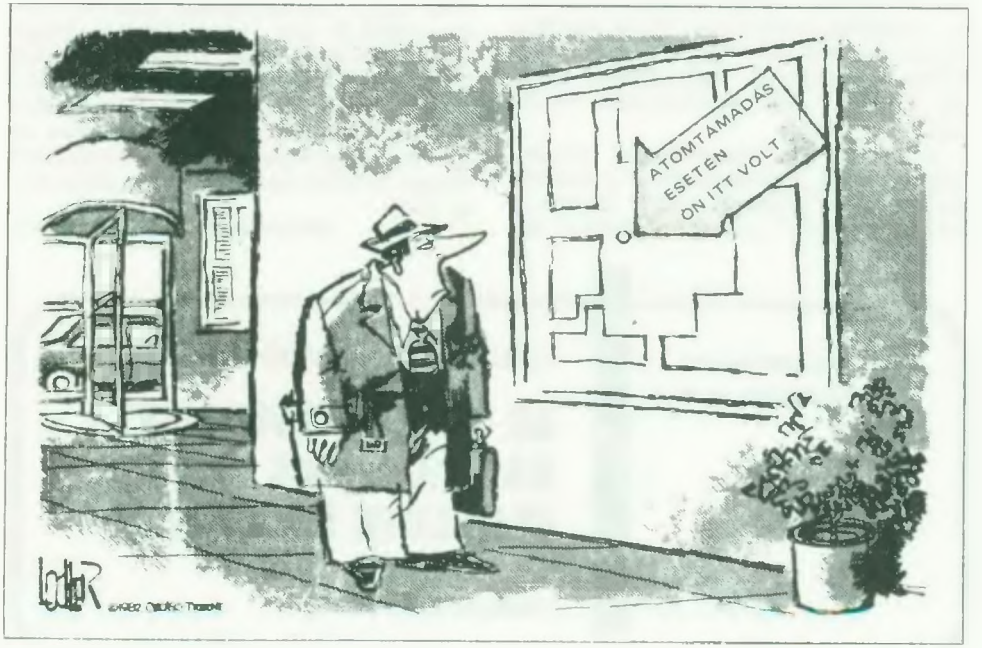

International Herald Tribune

és nagyra értékeli a svéd kezdeményezést, amelynek megvalósítása növelné az európai államok közötti bizalmat és javítaná a nemzetközi légkört. Egyetért azzal, hogy az övezet létrehozása Közép-Európában kezdődjék. Az övezet pontos földrajzi kiterjedését tárgyalásokon lehetne meghatározni, s a zóna szélességét a svéd javaslatban szereplő értékeknek mintegy kétszeresére kellene növelni. A magyar kormány kész közreműködni az övezet kialakításával összefüggő kérdések tisztázásában, és előmozdítani a tárgyalások létrejöttét, eredményességét." (*Népszabadság*, 1983. február 4.)

Az MSZMP KB meghívására hazánkba érkezett Finn KP küldöttségének látogatása után kiadott közös közlemény is kiemeli, hogy „... üdvözlik az atomfegyvermentes övezetek létesítésére irányuló kezdeményezéseket, és a hagyományos fegyverzetek csökkentését szolgáló tárgyalások megkezdésére vonatkozó javaslatokat".

Olof Palme 1983. február elején Finnországba látogatott, s ebből az alkalomból üdvözölte a szocialista országok pozitív reagálását. Helsinkiben tartott sajtóértekezletén kijelentette: „A hadszíntéri nukleáris fegyverektől mentes közép-európai övezet, valamint az atomfegyvermentes észak-európai övezet eszméjének valóra váltása megnyitná a nukleáris fegyverektől mentes Európa megteremtésének távlatait."

Az angol *The Guardian* c. napilap 1983. január 28-i számában Jonathan Steele a következőképpen bírálta a svéd javaslatot: „Moszkva sokkal kisebb hangsúlyt helyez a taktikai vagy harctéri nukleáris fegyverekre, mint a NATO... Egy ilyen zóna jelentős változást vonna maga után a jelenlegi nyugati stratégiában, amely arra épül, hogy a Varsói Szerződés által megindított konvencionális támadást már igen korán taktikai atomfegyverek bevetésével viszonoznák."

Bizalomerősítés

A *Novoje Vremja* 1983-as évfolyamának 8. száma több oldalas cikkben foglalkozik az európai atomfegyvermentes övezetek kérdésével. Vladlen Kuznyecov, a cikk szerzője megállapítja: „Az atomfegyvermentes övezetek létesítése — legyenek akár a kontinens szívében, vagy akár annak szélein — jó példát mutatna és ha teljesen sikerülne megvalósítani, akkor egy olyan láncreakciót indítana be, amelynek végén Európa megszabadulna az atomfegyverektől."

A Palme-jelentés ugyanezt fogalmazza meg: „A Bizottság tudatában van annak, hogy az atomfegyvereket háború idején gyorsan vissza lehet hozni az érintett területekre és hogy a nukleáris fegyvereket repülőgéppel és más nagy hatótávolságú fegyverrendszerekkel is oda lehet juttatni. Mégis úgy gondoljuk, hogy a javasolt övezet létesítése fontos bizalomerősítő intézkedéssé válhat, amelynek következtében a nukleáris küszöb emelkedne és az atomfegyverek korai bevetésének esélye csökkenne." (*Common Security*. p. 149.)

(Összeállította: Kőszegi Ferenc)

Magasszínvonalú, hézagpótló munka

HEINZ JUNG-JOSEF SCHLEIFSTEIN

AZ ÁLLAMMONOPOLISTA KAPITALIZMUS ELMÉLETE ÉS BÍRÁLÓI

288 oldal
Ára: 45,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

TECHNIKA, GAZDASÁG, TÁRSADALOM

U.S.News & WORLD REPORT

„Amerika átalakul"

INTERJÚ JOHN NAISBITT* FUTUROLÓGUSSAL

— Naisbitt úr, Ön szerint merre halad országunk?

— Az irányt néhány nagyobb trend alakítja, ezeket én megatrendeknek nevezem. A legfontosabb Amerika átalakítása egy ipari társadalomból egy információs társadalommá. Valójában most az történik, hogy gazdaságpolitikát cserélünk: egyre jobban eltávolodunk a nemzeti gazdaságtól a globális gazdaság felé. Decentralizáljuk társadalmunkat. Ez nagyon lényeges dolog.

— Az úgynevezett gyárkéményes iparágak kipusztulóban vannak?

— Vitathatatlanul. Egy olyan szakaszba léptünk, amely átmenetet képez az autó-, acél-, szerelvény-, textil-, ruházat-, cipőgyártástól és mindazoktól az ipari feladatoktól, amelyekhez már hozzászoktunk. A „harmadik világ" országai magukra vállalják ezeket a dolgokat; mi ezt megengedjük nekik, és új feladatok után nézünk.

Ez globális feladat. Minden fejlett ország dezindusztrializálást hajt végre — kivétel nélkül mindegyik. Anglia esetében ez teljesen világos. Japán mostanában kezd felhagyni az autó- és acéliparral, mert rájött, hogy Dél-Korea olcsóbban tud eladni. De Japán a hajóépítésből is kezd kiszállni. Helyette Brazília és Spanyolország, valamint — egészen mostanáig — Lengyelország válik hajóépítővé.

Az történik tehát, hogy az egész világ egy olyan folyamatba jutott, amikor az egyes országok eldöntik, hogy ki mit fog gyártani. Mindez a munka és a termelés újraelosztását jelenti. Például a II. világháború után a világ acéltermelésének 50 százalékát mi állítottuk elő, míg most ez az arány körülbelül 12 vagy 13 százalék, és még ez is csökkenni fog. Valószínűleg az autóiparral is felhagyunk majd.

Annak elosztásában, hogy ezentúl ki mit fog gyártani, a mi részesedésünk a piacból folyamatosan csökkenni fog. Persze specializálódhatunk erre vagy arra a dologra — például különleges acélra. Mindazonáltal még így sem tudunk annyi embert foglalkoztatni, mint eddig. Akik veszítenek, azoknak más helyeken kell munkát keresniük.

— Milyen vállalkozások fogják helyettesíteni a gyárkéményes iparágakat?

— A komputeripar; mind a hardware, mind a software. Ezeknek a vállalkozásoknak szinte alig van tőkeigényük: a szellemi tőke képezi a stratégiai erőforrást. Továbbá az újfajta pénzügyi-szolgáltatási társaságok.

* Az 53 éves John Naisbitt a különféle cégeket az üzleti élet trendjeiről tájékoztató Naisbitt Csoport elnöke. A haditengerészetnél szolgált, majd Johnson elnök idején tagja a Fehér Ház munkatársi gárdájának. Eddig három könyvet jelentetett meg, a legutolsó címe: Megatrendek (Megatrends).

— Még több üzleti lehetőség?

— Igen. Egy ipari társadalom nagyon tőkeigényes. Igen sok ember tudja hogyan kell felépíteni egy acélgyárat, de az ehhez szükséges pénzt már annál kevesebben tudják előteremteni. Egy információs társadalomban a stratégiai erőforrás a szellemi tőke, az intelligencia, az információ. Ha pedig a stratégiai erőforrás sokkal inkább a szellemi tőke és az információ, s nem a tőke, akkor a gazdasági rendszerbe is könnyebben lehet bejutni. Ez az oka annak, hogy most fantasztikus vállalkozói forradalmat élünk meg az újonnan alakuló társaságok jelentkezésében.

Jelenleg évente körülbelül 600 ezer új társaság alakul. 1950-ben, az ipari korszak csúcspontján, ez a szám csak 93 ezer volt. Legutoljára akkor virágzott ilyen mértékben a vállalkozási kedv, amikor a mezőgazdasági társadalomból az ipari társadalomba léptünk.

Mellesleg szólva a nők jelentős mértékben kiveszik részüket mindebből. Saját becslésünk szerint az újonnan létrejött vállalkozások közel egyharmadát nők hozták létre.

— Nem lesz nagy a változás az emberek által végzett munka jellegében?

— A változás már folyamatban van. 1950-ben a munkaerő közel 65 százaléka ipari foglalkoztatású volt; ez most jelentősen csökkent, alig 20 százalék. Az információs jellegű tevékenységek 1950-ben 17 százalékot tettek ki; most ez körülbelül 62 százalékra ugrott, s még mindig emelkedik. Olyan emberek tartoznak ide, akik információt dolgoznak fel, akik információkat hoznak létre és akik elosztják az információkat. Például a biztosítási társaságokban, a bankokban, az oktatásban és a kormányban dolgozók közül gyakorlatilag mindenki

— Mindezt a régóta beharangozott szolgáltatási gazdaság megvalósulásának tekinthetjük?

— Egyáltalán nem. A szolgáltatási szektor, a saját méréseim szerint, évtizedeken keresztül változatlanul 11 vagy 12 százalék körül mozgott. Régebben egy ideig arról beszéltünk, hogy a posztindusztriális társadalom szolgáltatási társadalommá alakul át, mert nem vettük észre, hogy az úgynevezett pótalkatrészként alkalmazott munkások szinte mindannyian az információ—tudomány területén dolgoznak. Ha elvonjuk a 62 százaléknyi információ—tudományi dolgozót, akkor a szolgáltatás körülbelül 11 vagy 12 százalék lesz.

— Az ipariból az információs társadalomba való átmenet hogyan fogja érinteni az egyes földrajzi területeket?

— Amikor az ipari társadalomban egy vállalat helyet keres magának, akkor infrastruktúrát kell keresnie — vizet, szállítási útvonalat és így tovább. De az általunk létrehozott új típusú vállalkozásoknak nincs szükségük az infrastruktúrára: bárhová lehet telepíteni őket. Az infrastruktúra helyett megfelelő környezetet és életminőséget keresnek. Ez az oka, hogy Michigan és Minnesota nehéz idők elé néz, ha délnyugattal, vagy Floridával akar versenyezni.

— Ebben az új gazdaságban az ország mely területei — mely államok — fognak a leggyorsabban növekedni?

— A trend északról dél felé tart, s azt hiszem ez a mi életünkben már visszafordíthatatlan. Az történik, hogy az ország növekedésének közel 90 százaléka délnyugaton és Floridában következik be. A délnyugati körnegyedről beszélek: Kalifornia, Nevada, Utah és Colorado északi határaitól lefele, majd ehhez csatlakozva Texas — ez az úgynevezett körnegyed (kvadráns), plusz Florida, ahol óriási lehetőségek vannak. Vegyük Texast, Floridát és Kaliforniát: a növekedés 60 százaléka itt zajlik, ebben a három megaállamban. Piacorientált szemszögből nézve elég, ha valaki csupán ezt a három államot kéri, a többi 47-et pedig átengedi másnak, s még így is az előbbi nyer a méretek és az óriási lehetőségek miatt.

— És mi lesz a városokkal? Melyek fognak leginkább terjeszkedni?

— Tíz olyan várost találtunk, amelyek nagy lehetőségeket tartogatnak,

s amelyek a jövő Dallasai és Miamiei lesznek. A tízből kilenc délnyugaton található, egy pedig Floridában. Ábécésorrendben így következnek: Albuquerque, Austin, Denver, Phoenix, Salt Lake City, San Antonio, San Diego, San José és Tucson délnyugaton, míg Floridában Tampa. Manhattan egy másik érdekes példa: úgy növekszik, ahogy az elmúlt 20 év során még sohasem; ez a növekedés folytatódni fog, mivel továbbra is a világ egyik fontos információ-kapcsolóállomása marad, miközben a körülötte levő városok lassan hanyatlanak.

— Délnyugat és Florida növekedését a sajátos klima magyarázza?

— A környezet. Az élet minősége. Ahogy kilépünk az ipari korszakból, bárhol le lehet telepedni; nyilván oda megyünk, ahol az élet kényelmes. A lakókörnyezet kiválasztásának fontos eleme, hogy a hely mennyire kellemes a gyerekeinknek és így tovább. Ez magyarázza Boston ismételt felvirágzását is: olyan város, ahol erős kulturális bázis van.

— Miért van szüksége a társaságoknak főhadiszállásra, ha — az információs társadalomban — a komputerekkel végzett munka jelentős részét telefonon vagy műholdak közbeiktatásával is össze lehet hangolni?

— Ebben a számítógép által végbevitt decentralizációban én egyáltalán nem látom egy olyan elektronikus videki kastély képét, ahol nyugodtan éldegélünk s a komputeren keresztül érintkezünk a hivatallal. Nem túl sokan szeretnének egész nap otthon ücsörögni, kivéve talán a hétfőket. Az emberek szeretnek a munkahelyükre járni. Az emberek szeretnek emberek között lenni, s minél több technológia van a társadalomban, annál inkább szeretnének emberek között lenni.

— Mindez a bevásárlásra is áll? Videokészülékkel fogunk vásárolni?

— Szerintem aligha. Elektronikusan csak a legfontosabb árucikkeket fogjuk megrendelni; azokat, amelyeket már kipróbáltunk, megizleltünk, azaz amelyekről tapasztalataink vannak.

John Naisbitt — *US News & World Report*

De a videovásárlás sohasem fogja helyettesíteni a valóságos vásárlás okozta érzést, amikor vásárolni indulunk és más emberekkel találkozunk.

— Hogyan érinti mindez Reagan elnök „új föderalizmus" koncepcióját?

— Ronald Reagan gyakorlatilag abba az irányba lovagol, amerre a ló megy. Mi már közel egy és fél évtizede decentralizálunk. Az országtörténelmében volt néhány nagy, a centralizációt felerősítő esemény: a nagy gazdasági válság, azután a II. világháború, amihez hozzájárult az iparosítás óriási központosító hatása is. Most azonban már kezdünk kikerülni ezen hatások alól, és egy sokkal természetesebb állapot felé közeledünk — mindez annyira igaz, hogy a Kongresszus szinte már egy idejétmúlt intézménnyé lett. Az elmúlt kongresszusi ülésszak folyamán (1981—82-ben) közel 15 ezer törvényjavaslatot terjesztettek be, ezek közül körülbelül 500-at fogadtak el. Ezzel szemben az 50 tagállam törvényhozásában mintegy 250 ezer törvényjavaslatot terjesztettek be ugyanezen két év alatt, s körülbelül 50 ezer törvényerőre is emelkedett. A hangsúly jelentősen eltolódott tehát.

— Mit tud kezdeni az üzleti élet 50 különféle szabály- és törvényrendszer-

rel? Egy ilyenfajta decentralizáció nem fogja lefékezni a növekedést?

— Néhány esetben valószínűleg igen. De más esetekben a számítógépek lépést tudnak tartani ezzel a bonyolult rendszerrel. Mostanában például hihetetlen változatos jelzálog-elképzeléseket lehet találni. De a biztosítótársaságok is fantasztikusan sokféle módszert fognak alkalmazni.

Szerintem Washington erre egyre kevésbé lesz képes. Már ma is teljesen nyilvánvaló, hogy nem tölt be túl jelentős szerepet az emberek életében. A szavazásra jogosultak alig fele vesz részt az elnök megválasztásában, míg a kongresszusi honatyákat az emberek egyharmada választja meg. Jeffersoniánus érzékem azt mondja: „Erre oda kell figyelni!"

— Ez a trend nem tűnik túl kedvezőnek a politikai pártok szempontjából . . .

— Így igaz. Azok a politikai pártok, amelyek a tömeg-ipari társadalom idején korlátlan királyok voltak, most szinte csak a nevükben léteznek. Valószínűleg jelentkezik majd néhány helyi párt, de országos párt biztosan nem. Ellentmondana az ebben a társadalomban általános jelenséggé vált decentralizáció lényegének.

— Melyik volt az a fordulópont, amely elválasztott minket a centralizációtól?

— Az ötvenes években kezdődött el a fordulat. De az első jelek csak a hatvanas években jelentkeztek, amikor a kétéves kormányzati terminusról a négyévesre tértünk át — ez jelezte a tagállamok jelentőségének növekedését. Ezt a trendet egyre nehezebb megfordítani, ha van egyáltalán valaki, aki szeretné megfordítani.

A másik dolog, hogy a társadalmi folyamatok és elrendeződések megváltoznak, mivel a munkaerő legalább 60 százaléka foglalkozását nézve az információ-feldolgozásban vesz részt. Amikor a XVIII. században a mezőgazdasági korszakban voltunk, akkor a lakosság körülbelül 90 százaléka a földet művelte. Érthető, hogy egy ennek megfelelő társadalmat hoztak létre. Most, amikor több mint 60 százalék az információ-feldolgozásban tevékenykedik, akkor nyilvánvalóan egy eltérő társadalmi elrendeződés jön létre.

Az egyik legfontosabb példát a szakszervezetek szolgáltatják. Amerikában egy szinte szakszervezet nélküli társadalom felé haladunk. 1950-ben, az ipari korszak csúcspontján, a munkaerő 32 százaléka tartozott a szakszervezetekhez. Ez később csökkent, s most az ország munkaerejének mintegy 19 százaléka szakszervezeti tag. A gazdaságilag dinamikus Délnyugaton és Floridában ez az arány 8 százalék.

— Mi fog a kollektív szerződés helyére lépni?

— Van valami, amit én „felszabadító komputer"-nek nevezek. Régebben minden munkavállalóval egyforman bántunk. Így kellett tennünk, hogy ellenőrzés alatt tarthassuk a fizetést és a juttatásokat, függetlenül attól, hogy 2 ezer, vagy 400 ezer alkalmazottról volt-e szó. A szakszervezetek is ragaszkodtak ehhez. Ma azonban a számítógép mindent nyomon tud követni; az egyes munkavállalókkal eltérő megállapodást lehet kötni, olyan megállapodásokat, amelyek megfelelnek az egyéni életstílusoknak.

— Ön azt mondta, hogy a gyáripar egyre kisebb szerepet fog játszani az ipari nemzetek gazdaságában. Nem fogja ez azt jelenteni, hogy a gazdasági hatalom a „harmadik világ" azon országainak kezébe kerül majd, amelyek egyre jobban kifejlesztik saját gyáriparukat?

— Nem hiszem, hogy ezt jelentené. Az egészen világos, hogy egyetlen ország sem fogja úgy uralni gazdaságilag a világot, ahogy azt mi tettük a II. világháború után. Hat vagy nyolc, esetleg tizenkét vezető ország lesz. Egyesek ezen a területen lesznek erősek, mások azon. Egy-két fejlődő ország az ipari fázist átugorva az információs társadalomba fog lépni. Ezt az egészet úgy kell elképzelni, mint egy nagy dinamikus keveréket, ahogy ez az Egyesült Államokban is van.

(Az amerikai hetilap 1982. december 27.—1983. január 3-i számából)

G. B. KOCSETKOV:

A mikrokomputerek a mindennapi életben

A modern elektronikus számítástechnika fejlődésében az egyik legjellemzőbb irányzat a miniatürizálás. A további fejlesztés most az egyéni használatú elektronikus számítógépek, illetve személyi komputerek (personal computers) nagyarányú bevezetését eredményezte, amivel kapcsolatban jelenleg gyökeres változások mennek végbe az elektronikus számítástechnika különféle alkalmazásában.

A személyi komputer (SZK) kicsiny, olcsó számítógép; általános rendeltetése számítási és logikai műveletek elvégzése olyan feladatok megoldásában, amelyekre egyének, nem pedig csoportok vagy szervezetek vállalkoznak. Legelterjedtebb modelljeinek súlya 3—5 kg.

Az első elektronikus személyi számítógép — „Altair 8800" — 1975 elején került forgalomba. A modellt a széleskörűen elterjedt „Intel 8080" alapján dolgozták ki. Az évtized elején, amerikai szakemberek becslése szerint, csak a személyi komputereket gyártó három legfőbb cég — a Tandy, az Apple Computer és a Commodore International — összesen több mint 425 ezer komputert helyezett el fogyasztóinál. Az eladás növekedése gyors ütemű: 1981-ben 650 millió dollár összegű volt, s 1982-ben a *New York Times* 1980. IX. 28-i, valamint a *Newsweek* 1981. VIII. 24-i számában megjelent közlemény szerint — ennek az összegnek a megduplázódása várható, 1984-ben pedig előreláthatóan 2 milliárd dollárra fog emelkedni. Az előrejelzések többsége szerint az új iparág az ország gazdasági helyzetének nehézségei ellenére kedvező kilátásokra számíthat: a minikomputerek termelése a 80-as évek első felében is az elektronikus számítógépek gyártásának legdinamikusabb szektora marad; évi növekedési üteme 32—50% között fog ingadozni.

„Komputer-hobby"

A személyi számítógépeket eredetileg a technikai szórakozások amatőrjeinek szánták, akik szabad idejükben otthoni feltételek között különféle rendszereket konstruáltak és programokat állítottak össze.

Az amerikaiak tízezrei foglalkoztak hasonló műszaki alkotómunkával a 70-es évek közepén, s foglalkoznak ezzel mindmáig. Klubokba tömörültek, s az USA valamennyi államában alakult ilyen klub. Szakfolyóiratok jelennek meg számukra, vásárokat, konferenciákat stb. rendeznek. Becslés szerint 1985-ben a „komputer-amatőrök" száma elérheti a 300 ezret; ezek különféle foglalkozási rétegekhez tartoznak. Elsősorban mérnökök és elektrotechnikusok (21%), programozó és rendszerszervező analitikusok (19%), diákok (13%), különféle műszaki szakemberek (23%), irodai alkalmazottak (5%), szabad foglalkozású egyének (5%), pedagógusok, katonai alkalmazottak stb. Közülük legtöbben szórakozásra használják fel a mikrokomputert (számítógépes játékokra, logikai feladatok megoldására, különféle hobbi célokra stb.) de sokan hasznos tervfeladatok megoldására (szövegszerkesztéshez, adatok alapjának vezérléséhez stb.) is.

Az amatőr komputeresek számának emelkedése a 70-es évek közepén olyan feltűnő volt, hogy néhány cég 1977-ben kezdett piacra dobni kész, komplett mikrokomputereket, amelyek már nem szorultak amatőrök összeállítására. Ám ezek elég drágák voltak. Ugyanebben az évben körkérdést szerveztek, melyből kiderült, hogy az amatőrök zöme évi 1—2 ezer dollárnál többet nem kíván költeni erre a szórakozásra.

A mikrokomputerek előállítása éles konkurrenciaharcban ment végbe. Némelyik társaság annyira elszámítot-

ta magát, hogy kénytelen volt a gyártást beszüntetni vagy stratégiáját megváltoztatni. A személyi komputerek gyártását „garázsüzletnek" is nevezték, mert sok társaság eredetileg üres garázsokban és csűrökben rendezkedett be. A 70-es évek végén a gyártó társaságok fokozatosan elvesztették érdeklődésüket az amatőrök iránt, s figyelmüket az üzleti élet, valamint a tudományos intézmények számára kidolgozott rendszerek forgalmazására összpontosították, továbbá az otthoni feltételek közti felhasználásra alkalmas egyszerűsített modellek előállítására. Ezért napjainkban a személyi komputerek termelése a fogyasztók három fő típusa szerint differenciálódik: 1. a komputertechnika amatőrei részére meglehetősen olcsó processzor (1—2 ezer dolláros árban), viszonylag nem nagy periferiákkal (adatok tárolását és kiszolgáltatását végző berendezésekkel); 2. az üzleti életben és a laboratóriumokban szakmai felhasználás céljára szükséges nagyobb teljesítményű rendszer (3—7 ezer dollár árban) és 3. házi használatra szánt igen egyszerű gépek maximum 1 ezer dolláros áron. Mindezeknek a gépeknek könnyen programozhatóknak kell lenniük. S jóllehet zömüknek erkölcsi elévülése valamivel több mint egy év, az alapkövetelmények megtartják érvenyüket minden új modell számára.

A 80-as évek elején a leghasználatosabb személyi komputerek voltak: „Apple—II", „TRS—80", „Atari—400", „HP—85", „Commodore Pet". Mindegyik modellt gyártották leegyszerűsített változatban amatőrök részére és bonyolultabb változatban üzletemberek és tudósok részére. Emellett igen népszerű lett az angol „Sinclair ZX—81", melynek ára csak 150 dollár. Ez kis, könyv nagyságú hordozható processzorral kerül forgalomba; normál színes televíziós készülékhez csatlakoztatható és külső memóriájú kazettás magnetofonként használható. Ez utóbbi modellt főleg tömeges fogyasztók részére szánták, s otthoni körülmények közötti használatra alkalmas. Ezt a piacot a cégek még csak kezdik kiépíteni.

Személyi komputer

A 80-as évek elején a személyi komputerek gyártói a kisvállalati alkalmazás nagyobb perspektivákkal kecsegtető piacai felé fordultak, egyben keresték a gépek nagyvállalati alkalmazási lehetőségének új módozatait. Bár a mikrokomputereket elsősorban egyéni munkára szánták, gyorsan összefonódtak a nagy társaságok tevékenységével is, és kezdték erősen befolyásolni az üzleti műveletek, az ügyvitel egész jellegét. E gépek mintegy 80%-át az üzleti világ veszi át, ahol a munkatársak saját egyéni feladatukhoz használják fel őket, elsősorban a könyvelési ügyvitelhez, a készletek kezeléséhez, pénzügyi elszámolásokhoz, dokumentációk vezetéséhez, kereskedelmi levelezéshez stb.

A személyi komputereket különböző nagyságú társaságok bőven alkalmazzák. Az alacsony ár és a kihasználás feltételeit illető szerény követelmények lehetővé tették széles körű bevezetésüket elsősorban a kisvállalatoknál, amelyek óriási, egyelőre még alig kihasznált piacot jelentenek. Megtakarítás főleg azáltal érhető el, hogy csökken az eleven munka aránya, kivált az egyszerű számítási műveletek — elszámolások, könyvelési ügyvitel, levelezés bonyolítása stb. terén.

Ámde a nagytőke világában, ahol minden társaságnak már régóta van hatalmas számítóközpontja és nagymértékben kihasználja az új információs technikát, szintén van hely a személyi komputerek számára. Először is, segítségükkel megoldható azoknak a feladatoknak az automatizálása, amelyeket takarékossági vagy műszaki megfontolásokból nem volt célszerű nagy elektronikus számítógépekkel végeztetni; másodszor, vannak bőven olyan feladatok, amelyeket előnyösebb decentralizáltan megoldani.

A mikrokomputerek bevezetésével fordulat következett be az igazgatás információs ellátásának műszaki alapjában, ami viszont bizonyos változásokat idézett elő az igazgatási információs rendszerek létrehozásának elméletében és gyakorlatában. Hosszú ideig ezen a téren az a szempont uralkodott, hogy éppen centralizált rendszereket kell létesíteni. A minikomputerek felhasználása a 70-es években nem ingat-

ta meg ennek a koncepciónak az alapjait, csak módosította sokszínű, hierarchikus rendszerek létrehozásának javára. E folyamatok fő „ideológusai" a rendszerek technikai szakemberei voltak, akik az esetek túlnyomó többségében keveset értettek az üzlet társadalmi, lélektani és gazdasági alapjaihoz, s mindamellett éppen ők, az információs elmélet tételeiből kiindulva, diktálták a vezetőknek, hogyan kell az új „komputerizált" feltételek mellett az ügyvitelt végrehajtani. A gazdasági tevékenység egész ritmusa gyakran megváltozott a rendszer követelményeinek hatására, melyek nem a gazdasági folyamat természetén, hanem az információs csere törvényszerűségein és a határozathozatal formális modelljein alapultak. Így a vezetőknek jóformán nem volt lehetőségük ellenőrizni az információs folyamatokat azokon a szakaszokon, melyekért ők voltak felelősek. Ennek következtében a társaságok vezetősége és az információs rendszerek szakemberei között különféle felreértések támadtak, amelyek jelentős nehézségeket okoztak az elektronikus számítógépek bevezetésében és csökkentették alkalmazásuk hatékonyságát.

Mostanában az adatfeldolgozási szolgálat az egyik legbefolyásosabb csoport lett a nagy korporációk vezérkarában. Befolyásuk az információs csatornak ellenőrzési lehetőségein alapszik — ez az úgynevezett „információs hatalom". Az adatfeldolgozási szolgálatok azáltal, hogy az információt közlik az alosztályokkal, manipulálva az információ idejével, teljességével és pontosságával, elmozdíthatják az alegységek sikerét vagy kudarcát.

A nagyfokú gazdasági ingatagság esetében, amikor az információs tényező jelentősége az üzleti siker biztosítása szempontjából folytonosan nő, a vezetők és a rendszerszervező szakemberek közti ellentétek lényegesen gátolják az elektronikus számítógépek felhasználási hatékonyságának további fokozását az amerikai társaságok vezetésében. Sürgősen szorosabb kapcsolatot kellett kiépíteni a konkrét gazdasági feltételekkel. Az első lépés ebben az irányban a mikrokomputerek megjelenése volt, de ez a folyamat nagy arányban csak az egyéni használatra szánt, azaz személyi komputerek előállítása révén bontakozott ki. Ezt elősegítették az új technika olyan tulajdonságai, mint az egyszerűség, igénytelenség és nagy megbízhatóság. Kihasználásához nincs szükség mélyebb technikai szakismeretekre, a kezelők egyheti szaktanfolyamokon elsajátíthatják a szükséges ismereteket. Ezenkívül a „komputerkorszak" elmúlt 35 éve alatt az Amerikai Egyesült Államokban szakemberek új nemzedéke nőtt fel; ezek azokban az években tanultak és dolgoztak, amikor az elektronikus számítógépek behatoltak a gazdaság és a tudomány különféle területeire, s még bizonyos társadalmi-lélektani problémák megoldásában is alkalmazást nyertek. Ez a nemzedék már nem ütközik bele azokba a leküzdhetetlen lélektani akadályokba, amelyek a 60-as években az elektronikus számítógépek terjedését gátolták. Képviselői nem érzik azt a félelmet a komputerekkel szemben, amely elődeik működését akadályozta. A komputerekben csak még egy fajta gépet látnak, amely szélesebb körű alkalmazási lehetőségekkel rendelkezik, de mégis csak gép. Az elektronikus számítástechnikát környező világuk elválaszthatatlan részének tekintik, mely mindig és mindenütt megtalálható: az iskolában és a munkahelyen, az élelmiszerüzletekben, a bankokban és a takarékpénztárakban egyaránt.

E tényezők kombinációjának további következményeként ki lehet küszöbölni a 60—70-es években kialakult szakadékot az információs és a szervező struktúrák között, normalizálni lehet a társaságokon belüli kapcsolatokat, viszonyokat, ami végső fokon gyorsítja a személyi komputerek bevezetését és az irányítás komputerizálását. Egyszersmind decentralizálják az elektronikus-számításpotenciált, elhelyeznek elektronikus számítógépeket a részlegekben és azokon a munkahelyeken, ahol az alapvető információ és határozathozatal kidolgozása történik.

Várható, hogy az SZK az igazgatás formáiban és módszereiben nagyobb változásokat idéz elő, mint a régebben bevezetett komputerizált rendszerek, mert a SZK elsősorban egyedi kezelők használatára van szánva, tehát az igazgatás valamennyi szintjét és szfé-

ráját érintenie kell. Lehetővé teszi nemcsak a számítási teljesítőképességek rugalmasabb elosztását, hanem a mágneslemezeken szereplő adattárolókét is, valamint a rendszercsatornákon át keringő információ terjedelmének csökkentését és a vezetők információs ellátásának nagyobb hatékonyságát és megbízhatóságát.

Így a SZK alkalmazása csökkenti a központi processzor megterhelését, mely az új feltételek között csak a kevésbé hatékony kisgépekkel teljesíthetetlen feladatokat végzi el, azokat, amelyek a központi adatbankokban tárolt bonyolult információs alapot igénylik. Az új feltételek között a vezetők nagyobb mértékben ellenőrizhetik személyesen az információt, saját szükségleteikhez alkalmazhatják az információs rendszereket, ami a vezetés hatékonyságát egészében emeli.

Az „információs hatalom" alaásásának elhárítása végett a rendszerszervező szakemberek számos cégnél szigorúan ellenőrzik új elektronikus számítógépek vásárlását. Bizonyos fokig sikerült nekik ellenőrzésük alá vonni a decentralizációt minikomputerek felhasználása alapján, de a SZK gyakran 1000 dolláron aluli ára kevesebb, mint az az összeg, melyet a vezető a fölöttes vezetőségének jóváhagyása nélkül berendezések vásárlására fordíthat. Így az alvállalatok vezetői vásárolnak komputereket, melyeket a társaság általános rendszeréhez csatlakoztathatnak. Ezután létrehozhatják saját adatlapjukat és modelljeiket, amelyeket személyi komputereik memóriájában tárolnak és az adatok elégtelensége esetén bekapcsolódhatnak a központi rendszerekbe. Ezért a mikrokomputerizálási folyamat gyors ütemben fejlődik, s napjainkban éppen az üzleti világ lett a SZK legnagyobb piaca.

Házi komputer

A mikrokomputerek gyártói bizton remélik, hogy termékeiket gyorsan be tudják vezetni az amerikaiak otthonába. Számításuk azon alapszik, hogy jelenleg az USA-ban mintegy 75 millió háztulajdonos él. Mégha csak minden huszonötödik házban helyeznek el házi komputert (home computer), a potenciális piac akkor is 3 millió lesz, ami jóval több, mint az országban felállított elektronikus számítógéppark. Ez mérsékelt becslés, mivel a 80-as évek elején a házi komputer átlagára 1000 dollár volt, a jelenlegi évtized közepéig pedig előreláthatóan 500 dollárra csökken.

Milyen haszna lehet egy mikrokomputernek az átlag amerikai háztartásában? Van-e objektív szükség rá olyan szűk területen, mint egy háztartás? Ezekről a kérdésekről ma is viták folynak az amerikai sajtóban. Az utóbbi időkig az Egyesült Államokban sokan gúnyosan írtak az elektronikus számítógépek alkalmazásának új irányáról, a személyi mikrokomputerekben pedig csak drága játékszert láttak. De ez a nézőpont lassacskán háttérbe szorult, s a mikroelektronika győzelmesen bevonult a mindennapi életbe.

Ma a mikroprocesszorok lépten-nyomon körülveszik az átlag amerikait: el vannak helyezve órákban, termosztátokban, varró- és mosógépekben, gépkocsik karburátoraiban és egyéb műszaki berendezésekben. Mikroprocesszorok képezik a házi komputer magvát is. De más háztartási készülékektől és gépektől eltérően, amelyek csak egyvalamely funkciót teljesítenek: mosnak, főznek, varrnak, a komputer egyetemes gép. Csatlakoztatható bármely mindennapi készülékhez vagy ilyen készülékek kombinációjához; jelentősen fokozza ezek hatékonyságát, és újabb funkciók elvégzésére teszi őket alkalmassá. Például a házi komputer és a televízió kombinációja igen hatékony információs eszköz, s egyúttal oktatásra meg önképzésre is használható.

Az Egyesült Államokban elterjedt az a vélemény, hogy a házi komputer segítségével a tömegkommunikáció számos funkciója elvégezhető (posta, információs kérdések, reklám stb.). Az ellenőrző berendezések rendszerén keresztül a házi komputer az előzetesen összeállított program szerint vezérelheti valamennyi házi készüléket, melyekbe speciális rendeltetésű mikroprocesszorokat építenek be, szintúgy vezérelheti a televíziós és rádiórendszert, mely a kábeles televízió csatornáin át a helyi információs hálózatba van bekapcsolva. Szükség esetén ezt

az egész mindennapi technikai rendszert hozzá lehet csatolni a regionális vagy országos méretű speciális számítási hálózatokhoz.

Az elektronikus számítástechnika házi terhóditása már a 60-as évek végén megkezdődött, s lehetővé tette a tudományos meg a szakmai munka egy részének átvitelét otthoni körülmények közé. Ez a tevékenység az alapvető munkafunkciók folytatása volt rugalmasabb és kényelmesebb formában, ami növelte a munka eredményességét. Napjainkban tovább tart ez a folyamat, mely a szakemberek újabb kategóriáit fogja át.

Az utóbbi időben az úgynevezett szöveges információ feldolgozási rendszerének elterjedésével számos vállalat, amelynek nagy mennyiségű irodai munkát kellett végeztetnie, átállította alkalmazottait, főleg a nőket a bedolgozó rendszerre. Az elektronikus számítógépek elhelyezése az amerikaiak lakásába azzal jár, hogy a munkatársak szolgálati kötelezettségeik egy részét otthon végezhetik, s a személyi komputerek lehetővé teszik e gyakorlat lényeges bővítését.

A SZK egyúttal új lehetőségeket is teremt a házi körülmények közötti információs technológia, például különféle szellemi játékok számára, mint amilyen a sakk stb. De fontosabb, hogy a SZK lehetővé tesz olyan különféle játékokat is, amelyek alapja valóságos és elképzelt szituációk modellálása. Az ilyen játékok segítségével nemcsak egyes készségeket, jártasságokat lehet kifejleszteni és begyakorolni, hanem a létrejött szituációk alternatív megoldásainak helyessége is ellenőrizhető. Már most is vannak olyan játékok, amelyek segítségével modellezhető egy társaság vagy egyetem elnökválasztása, a választási hadjárat lefolyása, különféle regionális és nemzeti válságok.

A játékmodellek felhasználási körének jóformán nincsenek határai. Nemcsak szórakozásra alkalmasak, hanem oktatási célokra is; különféle kémiai és fizikai kísérleteket lehet elvégezni a komputer képernyőjén, be lehet hatolni az élő sejt belsejébe, boncolni lehet egereket, békákat stb.

Az oktatás a második legelterjedtebb területe lett a SZK házi körülmények közötti alkalmazásának. Már jelenleg is felhasználják a legkülönbözőbb tárgyak tanulására: idegen nyelvek, kémia, fizika, biológia, tör-

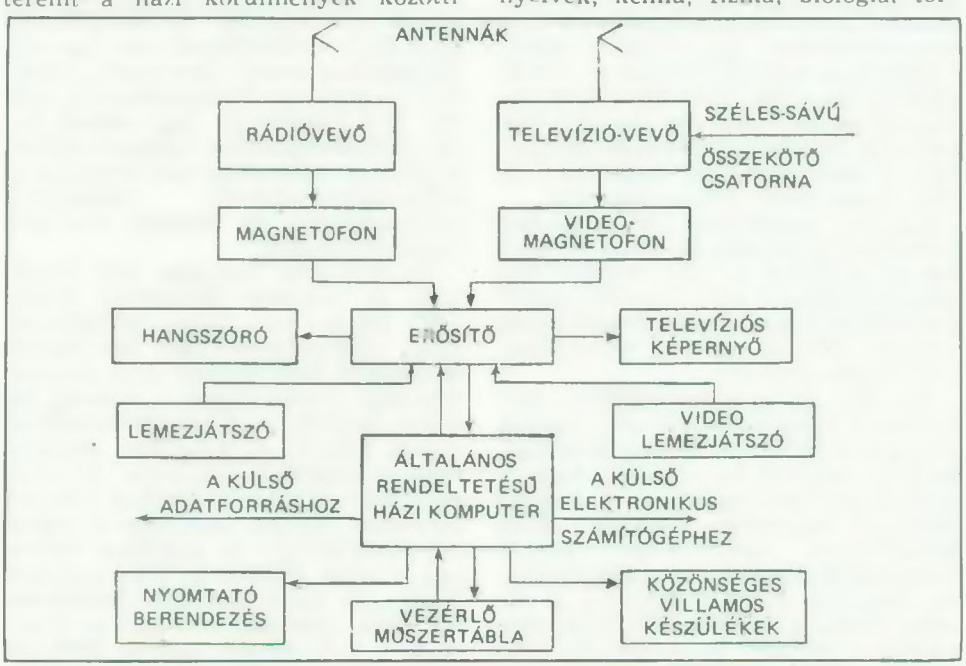

Házi komputer integrálja a mindennapi életben használatos különálló gépeket egységes, centralizált vezérlő rendszerbe.

ténelem, matematika, rajz stb. elsajátításához. A SZK felhasználási lehetősége az alsó- és középfokú oktatás rendszerében fontos tényező lett e technika piacának bővítésében. Már most kaphatók komputerek 150—600 dolláros árban, közönséges színes televízióval és kazettás magnetofonnal együtt, s számos szülő szükségesnek tartja, hogy gyermekei tanulmányi előmenetelének színvonalát SZK vásárlása segítségével emelje.

A *Time* című folyóirat egyik közleménye szerint a SZK még a hazugság felderítésének házi műszereként is felhasználható. A telefonhoz kapcsolva állítólag a beszélő partner stresszállapotának szintje is megállapítható. Egy New York-i cég ilyen készülékek tömeges forgalombahozatalával foglalkozik.

A háztartás komputerizálása megváltoztat sok hagyomanyos elképzelest az otthonról és az otthon szereperól a családi életben. Már a 70-es években kidolgozták és üzembe helyezték az első rendszereket, melyek a specializált információs-számítási rendszerekhez csatlakoztatva biztosítják a mikrokomputerek tulajdonosai részére a kívánt árucikkek megrendelését és kifizetését a nagyáruházakban és a szupermarketekben, tájékoztatást adnak a helyi és a nemzetközi eseményekről, elemzést az USA főbb tőzsdéinek értékpapirpiacáról stb. stb. Az USA legnagyobb bankjai rendszereket dolgoznak ki bankműveletek bonyolítására, házi komputerek felhasználásával.

Számos nagyáruház kereskedelmi műveleteinek növelésére keres új utakat és módokat a házi komputerek felhasználásával; előrejelzések szerint évtizedünk végére a kereskedelemnek mintegy 20%-át „otthoni bevásárlással" fogják intezni.

Az USA nyugati partvidékén, San Francisco környékén 1977. óta nagyon elterjedt a hírközlés olyan gyakorlata, mely a személyi komputerek közt a normál telefonösszeköttetés csatornáin keresztül bonyolódik. Evégett a SZK bevezetésével kapcsolatban tartott evenkénti konferenciákon jegyzőkönyvet írtak alá, mely szabályozza az információcserét, program küldését egymáshoz a rendszer keretében stb. Chicagóban azóta működik egy hírközpont, ahova minden SZK-tulajdonos küldhet közleményt és megkaphatja viszont az őt érdeklő információt. Ezenkívül a rendszerben automatikusan végbemegy az adatok összegyűjtése, a különféle csatornákon befutott értesítések kiválogatása és összegezése.

Ezt a funkciót különösen nagy figyelemmel tanulmányozzák a tömegkommunikációs eszközök terén működő tarsaságok, mert ez az „elektronikus hírcsere" elvegezheti a manapság újságok, folyóiratok, rádió és televizio által teljesitett funkciókat. A legserenyebben működik ezen a téren a *New York Times*, mely nagy adatbankokkal rendelkezik magnetofontekercseken.

Így tehát a közeljövőben sok amerikai család életében nélkülözhetetlen lesz a személyi mikrokomputer, hogy állandó kapcsolatot tarthassanak fenn az ország mindjobban kibontakozó információs számítási infrastruktúrájával, mint ahogy jelenleg telefonkészülékre van szüksége mindenkinek, aki összeköttetésben akar állni előfizetőkkel vagy megfelelő tudakozó irodákkal.

A 80-as években a telefon- és televíziós társaságok a személyi komputereken alapuló házi információs rendszerek létesítéséhez új szolgáltatást ajánlottak előfizetőiknek. Az Egyesült Államokban ennek elnevezése „videotex". E rendszer felhasználásával minden SZK-tulajdonos vagy akinek külön mikrokomputeres toldással ellátott közönseges televíziója van, hozzájut az információs-tudakozó szolgálatok adatbankjaihoz és bármely más számítási hálózathoz.

Az American Telephon and Telegraph, az amerikai telefonipar óriása, 1981 májusa óta újabb szolgáltatást kínál előfizetőinek házi információs rendszerek létesítéséhez SZK alapján. Minthogy annak idején a társaság kezében tartotta az USA telefonhálózatainak 80%-át, ez valójában országos hálózat kiépítését jelentette. Az amerikai tőke ebben a kérdésben fokozott aktivitást tanúsít, minthogy a videotex elterjedtséget és technikai fejlettségi szintjét illetően az USA elmaradt Európa és Japán hasonló rendszereitől. Most igyekszik behozni az elmaradást, s becslések szerint 1990-ben több mint 8 millió előfizetőre számíthat.

Bár a videotex-rendszerben egyelőre főleg telefoniparí vállalatok, újság- és folyóiratkiadók működnek, már akadnak különféle cégek, amelyek tevékenységében a videotex döntő szerepet kezd játszani. Például Virginia államban az úgynevezett „Source"-rendszer segítségével a SZK-tulajdonosok megtudhatják a legújabb híreket, az értékpapírok árfolyamait; üzeneteket adhatnak át más előfizetőknek, részt vehetnek bármely komputeres játékban, sőt asztrológiai jóslásokat is kaphatnak, amelyek most nagy divatban vannak az amerikaiak között. Mindez az előfizetők részére 4,25 dollárba kerül óránként. Hasonló rendszerek már az USA sok államában működnek.

Alkalmazott programok

Amíg a mikrokomputereket az amatőröknek szánták, akik maguk dolgoztak ki a programokat, a matematikai apparátus szükségessége nem merült fel. De amikor e berendezés gyártói kezdtek a kisvállalatok részére és házi használatra szánt gépekre átállni, kész programcsomagok tömeges szállítása vált szükségessé. Ez a probléma az Egyesült Államokban még ma sincs teljes mértékben megoldva, noha a megoldás útjait elvben már a 70-es évek végén felvázolták.

Jelenleg a személyi komputerek gyártói néhány alapvető programcsomaggal egészítik ki a készülékek szállítmányát: könyvelési ügyvitel, irodai műveletek automatizálása, szövegszerkesztés stb. feladatainak megoldásához szolgáltatnak kész programot.

A matematikai gondoskodás másik forrása a számítástechnika eladására szakosított üzletek létesítése, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak a fogyasztókkal és ismerik érdeklődési körüket. Ezek az üzletek közvetítenek a programcsomagok kidolgozására vo-

Az üzleti vállalatok részére szolgáló és a személyi komputeren alapuló információs rendszer tipizált konfigurációja

natkozó szerződéskötéseknél a megrendelők és a szakosított cégek között, sok esetben pedig saját maguk is készítenek és eladnak csomagokat. Általában az üzletek útján teljesített szolgáltatások, a különféle programcsomagok ára, beleértve könyvek és folyóiratok eladását, eléri az összforgalom 50%-át. Így éppen ez a fajta tevékenység kecsegteti legkedvezőbb kilátásokkal az üzletembereket. Ám nincs elég programozó matematikusuk, s ezért nem válhatnak a tömeges programkidolgozás központjává, hanem a közvetítői szereppel kell megelégedniük.

A személyi komputerek matematikai apparátusával szemben a követelmények ugyanazok, mint bármely más tömegszükségleti cikkel szemben: legyenek egyszerűen kezelhetők, szakismeretek nélkül is használhatók, mindig használatra készen, vagyis a vevőnek ne okozzanak olyan problémákat és vesződséget, amilyen a nagy rendszerek esetében felmerül (ellenőrzés, üzemképes állapotba helyezés stb.). Az amerikai irodalomban bizonyos hasonlóságot emlegetnek a személyi komputerek és a sztereorendszerek között, amikor is a fogyasztó vásárol egy lemezjátszót, azután pedig hosszú éveken át gyűjti hozzá a lemezeket. Ezért ajánlatos a programcsomagok eladását oly módon megszervezni, ahogy a hanglemezeket szokás — programokat tároló kazettákat és lemezeket áruló szaküzletek útján. Minden fogyasztónak a neki szükséges programok kollekcióját kell gyűjtenie. 1981-ben a SZK-berendezésbe fektetett minden egyes dollár után 10—15 centet kellett költeni alkalmazott programok vásárlására. 1985-ig ezek a kiadások előreláthatólag mintegy 2.5 centtel emelkednek.

Az ilyen szervezetnek számos fontos előnye van. Először, lehetővé teszi amatőr programozók széles rétegének átfogását. Szabad idejükben ezek az amatőrök programokat dolgozhatnak ki. Ezzel kapcsolatban a „kiadók" a programok szerzőinek minden eladott példány után 15—25% honoráriumot fizetnek. Másodszor, e szervezet segítségével programok gyűjtésének, értékelésének és terjesztésének olyan hatékony centralizált rendszere alakul ki, mely más módon nem valósítható meg. Az Egyesült Államokban már létrejönnek e rendszer egyes elemei.

A 80-as években számos cég vállalkozott sajátos programok kiadására: 1981-ben eladásaik összege elérte a 250 millió dollárt, 1985-ben pedig a prognózisok 1 milliárd dolláros forgalomról beszélnek.

Legnagyobb sikerük az üzletembereknél és a szabadfoglalkozású egyéneknél a szövegek (levelek, referátumok, cikkek stb.) feldolgozására és a pénzügyi elemzesre szolgáló programoknak van. Ezek sok száz dollárba kerülnek. Például a „Personal Software" cég pénzügyi elemzésre szolgáló programja 150 ezer példányban, egyenként 200 dolláros áron kelt el.

A SZK gyártása — mint az információfeldolgozási ipar külön ága — egészében még a kialakulás szakaszában van. A 70-es években főképp kis cégek dolgoztak ebben az iparágban. Ezek a cégek gyorsan keletkeztek és gyorsan eltűntek, és csak kevesen érték meg közülük a jobb időket. De az évtized végén már a nagytőke óriásai tódultak erre a területre különféle iparágakból. Ebből arra következtethetünk, hogy a szóban forgó terület a 80-as években a számítógépgyártás egyik vezető fejlesztési irányzata lesz.

Minden nagy technológiai újítás kezdetben, amikor még kevés szakember értett hozzá, csak korlátozott mértékben tudott fejlődni. Azután jött a tömeges bevezetés szakasza. A személyi komputer megjelenésével éppen ez a szakasz kezdődött meg most a számítástechnikában. A személyi komputert ma még olykor drága játékszernek tekintik, de holnap kulcsa lehet nem egy probléma megoldásának a termelés, gazdaság, szervezés és igazgatás terén. Ez lehet, és nem több. Mindamellett vannak amerikai teoretikusok, akik már most a személyi komputerekben rejlő „rendkívüli lehetőségekről" beszélnek, s azt állítják, hogy ezek az eszközök gyökeres társadalmi változásokhoz vezethetnek. Ámde hiába építik reményeiket a mikroprocesszorokra, mert ezek önmagukban véve semmilyen társadalmi-gazdasági ellentmondást sem oldanak meg.

(A szovjet folyóirat 1983. 1. számából)

THE Atlantic

WALTER LAFEBER:

Szükségszerű forradalmak Közép-Amerikában

Amikor John F. Kennedy elnök 1961 márciusában bejelentette a „Szövetség a haladásért" programot, kinyilvánította: „Alakítsuk át (a nyugati féltekét) a forradalmi eszmék és erőfeszítések hatalmas olvasztótégelyévé". Persze, nem kívánta, hogy ezt szó szerint vegyék. A forradalomra való felhívás csupán retorika volt, hogy ösztönözze az adófizetőket otthon, és megnyugtassa a forrongókat külföldön. Az elnök a lassú evolúciós fejlődést és demokratizálást kívánta elősegíteni átfogó gazdasági segítség nyújtásával, továbbá így kívánta támogatni a status quo fenntartását a fejlődés időszaka alatt, hogy intenzív kiképzésben részesítette a latin-amerikai hadseregeket és rendőrségeket a felkelők elleni küzdelem technikájában.

Húsz évvel azután, hogy Kennedy megkezdte e programot, a forradalmi eszmék és erőfeszítések szétfeszítik Közép-Amerikát. Keveset tanulva a múltból, Ronald Reagan nagy gazdasági segélyprogrammal (350 millió dollár csak a Karib-medence veszélyeztetett országainak) és a felkelők elleni kiképzési programmal áll elő. Egy olyan politika két évtizede után, amely hozzájárult mind a szegénység, mind a baloldali forradalmak terjedéséhez, Reagan ezen forradalmak elpusztítását e politika megismétlésével kísérli meg.

Részben a történelem figyelmen kívül hagyása miatt, a Reagan kormányzat nem kérdőjelezte meg Kennedy külpolitikájának alapvető feltételezését: azt, hogy minél jobban nő egy nemzet gazdagsága, annál boldogabbnak kell a nemzetnek lennie. Pedig ez a feltételezés sehol sem bizonyult hamisabbnak, mint éppen Közép-Amerikában. A terület öt nemzete — Nicaragua, Guatemala, El Salvador, Costa Rica és Honduras — közül három a hatvanas években látszólag virágzásnak indult. Nicaragua egy főre jutó növekedési üteme évi 5,3%-ra emelkedett, Guatemaláé 3%-ra, El Salvadoré pedig 2,8%-ra — a rendkívül magas születési arányszám ellenére.

A Kennedy-féle „Szövetség a haladásért" programokat követő gazdasági fellendülés elkerülése lehetővé tette Costa Rica számára, hogy ne váljon a forradalom olvasztótégelyévé. Ez a következtetés azonban nem ragadja meg a lényeget. Costa Rica azért maradt stabil és nyitott, mert a kapott gazdasági segítség igazságosabban szűrődött át a társadalmon, mint az a pénz, amelyet azok a jobboldali elitek kaptak, amelyek Nicaraguát, El Salvadort és Guatemalát tartották hatalmukban. Costa Rica ezen kívül abban is szerencsés volt, hogy a Szövetség időszaka alatt az amerikai politikusok lekezelték, míg más latin-amerikai nemzeteket sürgettek, hogy amerikai katonatiszteket használjanak katonai egységeik gerillaellenes kiképzésére. A diktatórikus rendszerek kezében a gyanúsított külföldi ügynökök vallatására szolgáló módszerek könnyen átalakultak belső politikai ellenfeleik kínzási módszereivé. Costa Rica 1948-ban feloszlatta hadseregét; 6000 fős rendőrsége adta a biztonságot. Az igazi biztonság azonban a jóléti állam létéből és abból a bizalomból származott, amely a Costa Rica-iak részéről a II. világháború után kifejlesztett demokratikus folyamatok iránt megnyilvánult.

Tehát a legfontosabb következtetés, amely a közép-amerikai növekedési adatokból leszűrhető, az az, hogy a Szövetség csak azokat a kormánytisztség-viselőket segíti, akik nemcsak magukat, hanem népüket is segítették.

Ez az igazság rejtve maradt — vagy ignorálták — azok előtt, akik a Szövetséget létrehozták. Pedig meg lehetett nézni kilencven mérföldre az

Egyesült Államoktól. Ahogy Fidel Castro megszilárdította hatalmát Kubában, egy sor amerikai megfigyelő azon töprengett, hogy miért volt a sziget annyira érett a forradalomra. Megjegyezték, hogy a térségben az ötvenes években Kubában volt a legmagasabb az egy főre eső nemzeti jövedelem. Ez a statisztika azonban nem mutatta meg, hogy a nagyon gazdagok a kaszinókban szórakoztak, míg az időszakonként munka nélkül maradt cukormunkások tömegei az éhhalál szélén vegetáltak. Castro 1959-ben ezeknek a campesunóknak a támogatásával jutott hatalomra. Két évvel később Kennedy megalakította a Szövetséget, hogy megakadályozza újabb Castrók megjelenését Latin-Amerikában.

A szövetség tisztségviselői azt tervezték, hogy 1961 és 1970 között 100 milliárd dollárt pumpálnak bele a fejlesztési tervekbe. 20 milliárd dollárnak külső forrásból (főleg az Egyesült Államokból) kellett származnia, míg 80 milliárd dollárt a latin-amerikaiaknak kellett volna saját forrásaikból előteremteniük. Ugyanilyen fontos, hogy a latin-amerikai rezsimek adó-, föld- és más társadalmi-gazdasági reformok törvénybe iktatását ígérték. A terv — különösen ami a pénzt illeti — nagyszabású volt: minden Latin-Amerikával kapcsolatos amerikai terv — előtte vagy utána — eltörpült mellette. Ha a nagy összegű beruházások és a bruttó társadalmi termék magas növekedési üteme stabilitást és méltányosabb társadalmakat eredményezett volna, úgy a Szövetség csodákat vitt volna végbe Közép-Amerikában.

Kennedy tanácsadói a nyilvánosság előtt azzal érveltek, hogy az ilyen reform rövidre zárja a forradalmakat a harmadik világban. Zárt ajtók mögött már nem voltak ilyen magabiztosak. Dean Rusk külügyminiszter egy nem nyilvános szenátusi bizottsági tájékoztatón így figyelmeztetett: „Messzehatók, alapvető és gyors változások időszakában vagyunk", amelyet „a nemzeti forradalom kimunkálásának gyorsabb üteme" jellemez. A felhalmozott feszültségek — tette hozzá látnoki módon Rusk — „egy vagy két évtizeden belül háborúhoz vagy erőszakos kitöréshez vezethetnek".

E sürgősség miatt — vagy ellenére — a Szövetség azonnal akadályba ütközött. Egy hónappal azután, hogy Kennedy bejelentette a tervet, amerikaiak által kiképzett kubai emigránsok partraszállást kíséreltek meg a Disznó-öbölnél és Castro erői elpusztították őket.

A Kennedy-kormányzat megfogadta, hogy megfizetteti Castroval ezt a győzelmet. Rusk a veszélyt azzal határozta meg, hogy bejelentette: Kuba „része annak az erőteljes offenzivának", amelyet a „szovjet—kínai blokk" indított a harmadik világ ellen. Hogy ez a „blokk" a szeteses előrehaladott állapotában volt, az nem zavarta a kormányt abban, hogy azokkal a szavakkal beszeljen róla, amelyek a korábbi időszakban mindig mozgósították az amerikaiakat. Allen Dulles, a Központi Hirszerző Hivatal igazgatója kinyilvánította, hogy „Közép-Amerika legtöbb államát a kubai kommunizmus alattomos beszivárgása" veszélyezteti. Hat hónappal a „Szövetség a haladásért" program megkezdése után a hivatalos meghatározás szerint a castroizmus — és nem a szegénység — az az ördög, amelytől a közép-amerikaiakat meg kell menteni. Az Egyesült Államok hatalmas nyomást gyakorolt a latin-amerikai nemzetekre, hogy szakítsák meg kapcsolataikat Kubával. A legtöbb ország engedett, noha Mexikó feltűnő kivétel volt.

Kennedy Castrót katonai fenyegetésként fogta fel, s ennek szinte természetes következménye lett az 1962. évi rakétaválság. De az elnök győzelme a válságban semmit sem jelentett a közép-amerikai szegénység enyhítése szempontjából. Castrót elszigetelték ugyan, de a forradalomhoz szükséges feltételek tovább fejlődtek.

Kennedy halálának idejére, 1963 novemberére a Szövetség politikája nyilvánvalóan rontotta azt, aminek javítására hivatott lett volna: a gazdasági helyzetet. A terv áldozatul esett a washingtoni bürokratikus féltékenységeknek és a latin-amerikai konzervatív erők vonakodásának. És ami a legfontosabb: a Szövetség azon a hamis hiten nyugodott, hogy a New Deal-típusú fejlesztési programok keltette növekedés eredményesen működhet El Salvadorban, ahol a nevezetes „tizennégy család" szorosan kapaszkodott tekintélyes gazdasági és politikai hatalmának minden maradvá-

nyába; Nicaraguában, ahol a Somoza család megsokszorozta gazdagságát; és Guatemalában, ahol az uralkodó katonatisztek egymással marakodtak az ország kincseiből való minél nagyobb részesedésért.

Lyndon Johnson elnök és latin-amerikai főtanácsadója, Thomas Mann külügyminiszterhelyettes, 1964 elején felismerték, hogy a Szövetség nem éri el céljait. Elhatározták, hogy csökkentik a kormányprogramokra fektetett hangsúlyt, s inkább növelik a magánberuházásokat. E megközelítés mellett érveltek a Szövetség megkezdése óta a vezető amerikai üzletemberek is, különösen David Rockefeller a Chase Manhattan Bank elnöke.

Ronald Reagan azon elképzelése, hogy a Karib-medencére vonatkozó kezdeményezését a magánberuházások és -kereskedelem fokozása kiteljesíti, Johnson eredeti reményeire emlékeztet. 1966-ra azonban a korábbi elnök megértette, hogy sok latin- és különösen közép-amerikai ország beszűkült és elszegényedett piaca nem képes oda vonzani a szükséges beruházásokat. Johnson megoldása az volt, hogy támogatta az öt ország 1960-ban kezdődött erőfeszítéseit egy Közép-amerikai Közös Piac (CACM) létesítésére. Az elmélet szerint, amint Közép-Amerika 12 millió lakosa gazdaságilag koordinált vámmentes piacot teremt, a magánvállalkozás virágzásnak indul és a régió a virágzó nyugat-európai Közös Piac kis méretű változatává alakul.

1967-re azonban a CACM már bajban volt. Munkaerő-felcserélegük és nagyobb összegű belső tőkéjük miatt Guatemala és El Salvador uralták a CACM-kereskedelmet. Honduras és Costa Rica kiábrándult a kísérletből. 1969-re Guatemala és El Salvador kormányai sem lelkesedtek már. Az új iparágak a városokba vonzották földnélküli parasztjaikat. A lakóhelyükről kiszakított, túl sok várakozással teli vándormunkások jó talajt jelentettek a politikai szervezők számára. 1969-ben egy rövid háború El Salvador és Honduras között romba döntötte a közös piacot. Egy éven belül igen kevés maradt a „Szövetség a haladásért" programból Közép-Amerikában. És ami maradt: nagyszámú földnélküli paraszt, akiket megfosztottak földjeiktől, hogy a gazdagok még több exportterménybe ruházhassanak be; robbanékony városi lakosság; formálódó forradalmi osztagok Nicaraguában, Guatemalában és El Salvadorban; és amerikai katonák, akik arra tanították a helyi hadseregeket, hogy hogyan birkózzanak meg a növekvő számú felkelővel.

Ahogy a Szövetség gazdasági remé-

International Herald Tribune

Nézze, a pénzügyi rendszer jövője attól függ, hogy maga milyen gyorsan szedi össze magát.

nyei fogytak, úgy nőtt a katonai elem. Ahogy a reformra irányuló erőfeszítések füstbe mentek, úgy nőtt a fegyveres erőkkel kapcsolatos igény. Visszatekintve, a Szövetség gazdasági és katonai része közötti megváltozott egyensúly a terv kudarcának a beismerése volt, mivel a nemzeti forradalmak alapvető okait nem sikerült megszüntetnie. A gazdasági és a katonai politika között valójában kezdettől fogva szoros kapcsolat volt. Robert Kennedy igazságügy-miniszter eljuttatta fivéréhez azokat az FBI-jelentéseket, amelyek figyelmeztettek arra, hogy a biztonság Közép-Amerikában „igen ingatag". A katonai segély mind nagyobb összegekben áramlott a térületre. 1950 és 1963 között például csak Guatemala 5,3 millió dollár katonai segélyt kapott, mely összeg 1964 és 1967 között duplájára, 10,9 millió dollárra nőtt. Az összehasonlítható adatok Nicaragua esetében: 4,5 millió, illetve 7,5 millió dollár.

Az új pénzt az USA-ban kiképzett katonai elit kapta, amelynek különleges küldetése volt. Amint azt Robert McNamara hadügyminiszter 1963-ban bejelentette: a latin-amerikai erőknek nem a „félteke védelmét" kell biztosítaniuk (ezt a Pentagon maga vállalja), hanem a „belső biztonságot".

1961 és 1966 között, ahogy a Szövetség mozgásba jött, a katonai erők kilenc latin-amerikai kormányt döntöttek meg, köztük Guatemaláét és Hondurasét (Nicaragua és El Salvador már a 30-as évek óta katonai ellenőrzés alatt volt). Minden esetben polgári konzervatívok biztatták a tiszteket, hogy csapjanak le, mielőtt a választások liberálisokat juttatnának hatalomra, vagy mielőtt túlburjánzó Szövetség-tisztviselők fenyegethetnék a konzervatívok uralmát országuk vagyona felett. Ami a hatvanas évek közepén még megmaradt Kennedy Szövetségéből, azt az adminisztrációja által életre hívott katonaság fojtogatta.

Washingtonban azonban senki sem tudott egy jobb vagy könnyebb megoldással előállni, mint hogy forduljunk a katonasághoz. 1964-ben a CIA figyelmeztette Johnsont, hogy a Szövetség bizonytalan feltételeket teremt. Az ügynökség jelentése szerint Latin-Amerikában növekvő igény van „pozitív és radikális változásokra az egyenlőtlen és elmaradott társadalmi-gazdasági struktúrák tekintetében, továbbá az életszínvonal emelése szempontjából". És ami még rosszabb, kéznél volt egy alternatív modell: „Kuba kísérletét a majdnem teljes állami szocializmus megvalósítására a félteke többi országa élénk figyelemmel kíséri." A CIA hozzátette: „bármilyen siker ott (Kubában) nagy hatással lehet az etatista trendre a régió más országaiban". A Szövetség rosszul működött és a Külügyminisztériumból és nem a Pentagonból származó egyik memorandum leszűrte a tanulságot Johnson számára: „A társadalmi megmozdulások üteme a következő tíz évben várhatóan nőni fog" — ezért az adminisztrációnak „domináns amerikai katonai befolyást" kell fenntartania Latin-Amerikában és „változatlan hangsúlyt" kell fektetnie a „belbiztonsági programokra".

Johnson a legdrámaibb módon 1965-ben gyakorolta a katonai opciót, amikor amerikai katonai erőket küldött a Dominikai Köztársaságba, hogy elejét vegye egy hibásan Castro-stílusú forradalomnak tekintett folyamatnak. Az elnök az Amerikai Államok Szervezete (OAS) más tagjait is rábeszélte az intervencióban való részvételre és így rövidesen több, mint 22 000 amerikai és OAS-katona foglalta el az országot. Johnson sikeresnek minősítette dominikai kalandját. A későbbi években is, kritikusai, akik egyéb téren támadták az elnök külpolitikáját, feltűnően hallgattak az intervenció hosszú távú következményeiről. Pedig az USA közép-amerikai politikája súlyos veszteséget szenvedett hosszabb távon. A régió forradalmárai sokat tanultak az 1965. évi valságból. Tapasztalhatták, hogy túlélésük azon múlik: meg tudják-e osztani az OAS-t annak érdekében, hogy az Egyesült Államok ne egy egységes félteke erejével állítsa szembe őket. Olyan jól megtanulták a leckét, hogy 1979-ben, amikor Jimmy Carter elnök megpróbált OAS-erőt létrehozni azért, hogy megakadályozza a nicaraguai forradalmárokat Anastasio Somoza diktátor Nemzeti Gárdájának megdöntésében, akkor az OAS-országok Mexikó vezetésével elutasították Washington terveit.

A hatvanas évek végére a Szövetség robbanékony keverékké vált. Nagy

súlyt helyezett a magánberuházásra, amely csak a gazdag elit számára hozott hasznot, és súlyosbította az amúgy is kiáltó gazdasági ellentéteket. Washington ölelésétől védetten ezek az elitek még akkor sem ajánlottak gazdasági-társadalmi változásokat, amikor Közép-Amerika forradalmi erői növekedtek; ehelyett az amerikaiak által kiképzett és felszerelt katonai erőre támaszkodva elnyomással tartották rendet. Észak-Amerika ígérete a fejlesztésre reményeket ébresztett Közép-Amerikában, amelyeket azonban sohasem tudott kielégíteni. Nem csoda, hogy a terület három olyan országa, amelyek állítólag a legtöbb hasznot húzták gazdaságilag és katonailag a Szövetségből — Nicaragua, El Salvador és Guatemala — növekvő ellenzéki mozgalmakkal kellett hogy szembenézzenek.

Nicaragua

A harmincas évek óta a Somoza-család úgy kormányozta Nicaraguát, mint egy hűbéri birtokot. Az alapító atyát, Anastasio Somozát az Egyesült Államok segítette hatalomra, mert együttműködésre kész, kemény katonatiszt volt, aki Nemzeti Gárdáján keresztül stabilitást valósított meg Nicaraguában. 1934-ben Somoza véget vetett uralma utolsó fontos akadályának is, amikor Augusto Sandino gerilla-vezért megbeszélésre csalta, majd hidegvérrel meggyilkoltatta. Somoza az ellenzék két másik lehetséges forrását szisztematikusan kiiktatta azzal, hogy csökkentette a római katolikus egyház és a független szakszervezetek hatalmát. Amikor azzal kérkedett, hogy „Nicaragua es mi finca" (Nicaragua az én farmom) — nem túlzott. Amikor a hatvanas évek közepén a forradalmi osztagok ereje növekedett és az idősebbik Somoza eltűnt a színről (egy merénylő ölte meg 1956-ban), a farm irányítását fia, Anastasio vette át. A fiú hatalma, akárcsak apja idejében, a Nemzeti Gárdától függött, amellyel megfélemlítette, illetve megsemmisítette ellenzékét.

Nicaraguában tehát a Szövetség olyan országban működött, amely látszólag ugyanolyan stabil volt, mint bármelyik más ország Latin-Amerikában. Az amerikai politika azonban hozzájárult e stabilitás aláásásához. A mezőgazdasági tervekhez bearamló dollárok gazdagabbá tették a farmok 2%-át kitevő nagy latifundumokat, amelyek az ország használható földjének közel felét foglalták el. A Somoza családnak egyedül akkora földterület volt tulajdonában, mint El Salvador területe. Ahogy ezek a hatalmas farmok kibővítették gyapot- és más exporttermékeiket, a parasztokat elűzték földjeikről, be a városokba, ahol alig volt munkaalkalom. A parasztok egy része később illegálisan visszatért földjére, hogy megtermelje a család túlélését biztosító élelmet. A Szövetség féltucat éve alatt az összlakosságnak csak a fele — a falusi lakosságnak pedig csak 2%-ka — jutott iható vízhez. Az amerikai egészségügyi programok ellenére a legfontosabb halálokok továbbra is gyomor- és bél-, valamint paraziták okozta betegségek és csecsemőkori rendellenességek voltak.

Nicaragua általános növekedési üteme látványosan emelkedett. Az amerikai magántőkeberuházások üteme gyorsabb volt, mint bárhol másutt Közép-Amerikában. 1960 és 1965 között az export évi 20%-kal emelkedett. És a forradalmi fenyegetés feltartóztathatatlanul erősödött. 1967-re a gazdasági fejlődés lelassult, a munkanélküliség nőtt, a földfoglalókat pedig a Nemzeti Gárda elűzte. Amikor a politikai el-

lenzék egy jelölt mögött egyesült, hogy szembeszálljon az elnökségért Somozával 1967-ben, akkor egy ellenzéki politikai gyűlés alkalmával a hadsereg a tömegbe lőtt, százakat megsebesítve és megölve.

A Szövetség évei alatt kezdett kialakulni egy Somoza számára még veszélyesebb ellenfél. 1961-ben emigráns nicaraguaiak Havannában új gerilla szervezetet hoztak létre, a Sandinista Nemzeti Felszabadítási Frontot (FSLN). A Somoza által 1934-ben meggyilkoltatott népi hősről elnevezett szandinisták 1966-ig nem sok veszélyt jelentettek Somoza rendszerére, akkor azonban városi terrorhadjáratot indítottak. A Johnson-adminisztráció reagálása automatikus volt. Egy éven belül 25 amerikai katonai tanácsadó működött Nicaraguában, a Pentagon pedig növelte a katonai segélyeket. Ennek ellenére a FSLN nőtt, mivel a földtelen munkaerő 1970-ben helyenként tízszer akkora volt, mint mielőtt a Szövetség megalakult.

1972-ben földrenges rázta meg az országot és majdnem elpusztította Managuát. A Nixon-adminisztráció és a nemzetközi segélyszervezetek dollármilliókat adtak az újjáépítésre. Somoza és barátai rendszeresen elsikkasztották a pénzt. Más üzletembereket és bankérdekeltségeket kizártak az újjáépítési tervekből. Ahogy 1974 folyamán mind a közép-, mind az alacsonyabb osztályok elégedetlensége nőtt, Somoza kíméletlen hadjáratot indított a gerillák erősségének számító területek ellen. Sikerült elernie, hogy a mérsékelteket, beleértve a római katolikus papokat is, ellenzékbe kergette. A sandinisták azonban ahelyett, hogy megragadták volna az alkalmat, taktikáról vitatkoztak egymás között. Három csoport alakult. Kettő marxista—leninista alapokra helyezte programját. A harmadik és legnagyobb csoport, a Terceristas („Harmadik tendencia"), a mérsékelt politikai erőkre és a középosztálybeli üzletemberekre támaszkodott. A szakadás csak ideiglenesen lassította le a forradalmat, míg Somoza Nemzeti Gárdája a letartóztatásokkal és az ellenfelek megkínzásával tovább ösztönözte.

1977 elején Jimmy Carter újonnan beiktatott adminisztrációjának 1959 óta az első komoly forradalmi kitöréssel kellett szembenéznie a karibi medencében. A következő huszonnégy hónap során Carter egy sor számítási hibát követett el, és ezek előrevetítették az árnyékát azon hibáknak, amelyeket később Ronald Reagan követett el El Salvadorban. Egyfelől az Egyesült Államok kormánya kinyilvánította elkötelezettséget az emberi jogok mellett — másfelől teljes mértékben támogatta Somoza Nemzeti Gárdáját. Carter mindvégig olyan tisztességes, nem forradalmi, amerikabarát politikai csoportot keresett, amely a Gárdával együtt irányíthatta volna az országot.

Az FSLN frakciók 1979 márciusában újra egyesültek, hogy végső támadást indítsanak a Somoza-diktatúra ellen. Carter beavatkozásra szólította fel az OAS-t (Amerikai Államok szervezete). Azt remélte, hogy megmentheti a Nemzeti Gárdát, s azt felhasználhatja „a rend fenntartására", az „anarchia megakadályozására" — egy fehér házi szóvivő szavai szerint. Ebben az időben a Garda fegyvertelen embereket mészárolt le, városokat bombázott és fosztogatott, míg tisztjei menekülni készültek olyan helyekre, mint Miami. Annyi zsákmányt vittek magukkal, amennyit csak elbírtak. A legtöbb észak-amerikai csak akkor értesült az atrocitásokról, amikor egy tv-kamera filmre vette, ahogy a Nemzeti Gárda egy katonája az ABC televíziós-társaság tudósítóját, Bill Stewardot kivégzi.

Július 17-én Somoza elmenekült, és az FSLN egy majdnem tönkrement országot vont ellenőrzése alá, ahol több, mint 40 000 ember halt meg a forradalomban. További 40 000-ren árvák lettek és a lakosság egyötöde hajléktalanná vált.

Ahelyett, hogy tömegével végezte volna ki Somoza hóhérait, az új kormány törvényen kívül helyezte a halálbüntetést. Ugyanakkor az FSLN, amely azonnali választásokat ígért, hatalomra jutása után bejelentette, hogy azt 1985-ig elhalasztják. A halasztást azzal indokolták, hogy a nemzet energiáit az újjáépítésre kell összpontosítani. A valódi ok azonban az új kormányon belüli elkeseredett vita volt, amely arról folyt, hogyan hajtsák végre az újjáépítést. Egy választási kampány egymással hadakozó frakciókra oszthatta volna a rezsimet.

1981-ben a Reagan-adminisztráció ürügyként használta fel a halasztást, hogy Castro-féle egypárti uralommal vádolja meg a forradalmárokat. A FSLN válaszként közölte, hogy Mexikó hosszú demokratikus történetének egypárti uralmát tekintik modellnek és hozzátették, hogy Nicaragua kormányában a politikai színkép legtöbb árnyalata képviselve van, beleértve még a konzervatív üzleti köröket is.

Valójában a washingtoni tisztségviselőket nem is annyira a létrejövő politikai struktúra, mint inkább Nicaragua gazdasági és katonai politikájának iránya izgatta. Az Egyesült Államok sok olyan latin-amerikai rendszerrel alakított ki kölcsönösen előnyös kapcsolatot, amelyet egy párt, vagy egy ember vezetett, olyan gazdasági programokat azonban sohasem tűrt el, amelyek önállátásra törekedtek, amelyek megkülönböztetést alkalmaznak a külföldi befektetőkkel szemben, s Kubához fordulnak segítségért és elutasítják Washington nemzetközi gazdasági szabályait. A szandinisták gyakorlatilag védtelennek látszottak egy esetleges észak-amerikai gazdasági nyomás gyakorlati alkalmazásával szemben. Az FSLN 1,6 milliárd dolláros adósságállományt örökölt; Somoza az államkincstárban mindössze egy napi import fedezetére elegendő összeget hagyott, s a forradalom több, mint 1 milliárd dolláros kárt okozott a gyárakban és a kereskedelmi létesítményekben. A kelet-európai és kubai kommunistáktól nem lehetett segítséget várni. A szovjetek éveken át minimum napi 3 millió dolláros segítséggel támogatták Castro rendszerét, s mostanában az orosz gazdaság, amely maga is erősen botladozik, hatalmas gazdasági igényekkel találja szembe magát közelebbi csatlósai, különösen Lengyelország részéről is. Csak az Egyesült Államok rendelkezett olyan pénzösszegek és technikai segélyforrások felett, amelyek Nicaragua gyors újjáépítéséhez szükségesek voltak. A forradalmárok több hitel-megállapodást kötöttek észak-amerikai élelmiszer és más ellátmány vásárlására, az FSLN óvakodott azoktól a washingtoni tisztségviselőktől, akik szorosabb gazdasági együttműködést javasoltak. A nicaraguaiak nem felejtették el, hogy az Egyesült Államok a végsőkig támogatta Somozát. Azt sem hagyhatták figyelmen kívül, hogy az észak-amerikai gazdasági politika a múltban milyen módon viszonyult a latin-amerikai kormányok, különösen Salvador

Allende választott kormányának 1973-ban történt megdöntéséhez.

Elhatározták, hogy amennyire csak lehetséges, önellátóak lesznek. Roberto Myorga, a Nicaraguát irányító új junta gazdasági tanácsadója bejelentette, hogy a fejlesztési tervek a nép számára történő élelmiszertermelést és a könnyűipar felépítését helyezik előtérbe. Elítélve minden „megszállottságot a nehéziparral összefüggésben" úgy nyilatkozott, hogy a külföldi befektetéseket szabályozni kell. Továbbra is magánkézben volt az ország gazdaságának 60%-a. De 1979 és 1981 között, ahogy Nicaragua a növekvő energiaárak és a csökkenő élelmiszer- és nyersanyagkiviteli árak szorításába került, a szandinisták növekvő kormányellenőrzést sürgettek. A gazdasági válság egybeesett a szomszédos El Salvador politikai válságával. A junta a salvadori forradalmárokat ideológiai okokból támogatta, de azért is, mert a konzervatív salvadoriak (és szövetségeseik a Reagan-administrációban) támogatták Somoza száműzött munkatársait, akik nyíltan bejelentették Nicaragua visszafoglalására irányuló szándékukat.

Ezen válságok ellenére az FSLN támogatta a magánszektort. 1980 végén a szandinisták megegyeztek a külföldi bankarokkal, hogy 600 millió dollárt visszafizetnek adósságukból. Azonban sem ez a megállapodás, sem az, hogy a junta 1981 elején csökkentette a salvadori felkelőknek nyújtott támogatását, nem elégítette ki a Reagan-administrációt. Márciusra felfüggesztette a Managuának nyújtott segélyt, megengedte a Nemzeti Gárda volt tagjainak katonai gyakorlatok folytatását Floridában és Kaliforniában (bár számüzött, volt vezérüket Paraguayban megölték), megpróbálta politikailag elszigetelni a nicaraguai kormányt és — Alexander Haig külügyminiszter példáját követve — minden lehetséges alkalommal elítélte a szandinistákat.

„Mi ... továbbra is azokat a mérsékelt erőket akarjuk segíteni Nicaraguában, amelyek ellenállnak a marxista uralomnak" mondotta William J. Dyess külügyminisztériumi szóvivő 1981 áprilisában. Reagan politikája azonban ellenkező eredménnyel járt. Attól tartva, hogy Haig retorikája azt jelenti, hogy az északi óriás titkos akciókkal akarja megdönteni őket, az FSLN tovább centralizálta ellenőrzését 1982 tavaszán felfüggesztette a polgári jogokat és egy 50 000 fős haderőt hozott létre — a legnagyobbat Közép-Amerikában. 1982 elején Alfonso Robelo Callejas a kormányzó junta ellen küzdő mérsékeltek Reaganék által csodált vezetője kijelentette: „Szeretném, ha az Egyesült Államok egy darabig csendben lenne. Ahányszor Haig kinyitja a száját, megerősíti a szandinistákat, mivel okot szolgáltat fegyverkezésükre és ösztönzi a nép nacionalizmusát". A junta egy másik bírálója, Arturo Cruz lemondott ugyan Nicaragua washingtoni nagykövetének posztjáról, de figyelmeztetett arra, hogy ő és honfitársai túlnyomórészt támogatják a szandinistákat és — tekintet nélkül Reagan nyomására eltökéltek egy „teljes mértékben el nem kötelezett" külpolitika folytatására.

El Salvador

El Salvador több pénzt kapott a Szovetségtől, mint bármelyik más középamerikai ország. 1962 és 1966 között az USA-kormánya legalább 63 millió dollárt juttatott el az uralkodó oligarchiának, hogy fektesse be, s a magántőke-befektetések növekedése nyomán az USA uralkodó tényező lett a szállításban, olajfinomításban és az elektromos energiaszektorban. 1964—1965-ben a gazdasági növekedés üteme igen magas szintet, 12%-ot ért el. Új iparágak százai jelentek meg és hamarosan ennek az országnak lett a legtöbb feldolgozóipari gyára Közép-Amerikában. Az évi 1 millió dolláros amerikai katonai segély biztosította a kis, de erős hadseregnek a szükséges fegyvereket és kiképzést. El Salvador — hirdette a Johnson-administráció — „modell a Szövetség más országai számára".

A 60-as évek elején az oligarchak elfogadták azokat a reformtörvényeket, amelyeket Kennedy követelt, de lehetetlenné tették azoknak a gyakorlatba való átültetését. Az uralkodó családok a Szövetség segélyeit saját ipari vállalkozásuk céljaira használták vagy újabb földek megvásárlására — amelyeken inkább exporttermékeket

termesztettek, mintsem élelmet honfitársaik számára. Miközben a Szövetség pénze segítette a cukorexport 1000 százalékos növekedését 1960 és 1970 között, salvadoriak ezreit távolították el a földekről, hogy több cukrot lehessen termeszteni. E század folyamán a művelés alatt álló föld területe éppúgy nőtt, mint az éhenhalt salvadoriak száma. A hatvanas évek végére az ország hatalmas mennyiségű kávét, gyapotot és cukrot exportált, miközben a népesség a táplálkság szempontjából a világ öt legrosszabb helyzetben levő nemzete között volt. Ennek ellenére El Salvador politikailag stabil maradt. 1967-ben egy, az USA szenátus fennhatósága alatt készített elemzés ennek okát a következőkben látta: a Szövetségnek ez a modellje a félteke legmilitaristább rezsimjei közé tartozott, így nem zavarták „népi forradalmi mozgolódások", amelyek más latin-amerikai országokat sújtanak.

El Salvador közel 3 millió lakosának több mint 60%-a megélhetését a mezőgazdaságból biztosította — azonban nem volt több megművelhető területe. 1969-ig 300 0000 salvadori menekült a szomszédos Hondurasba élelemért és munkáért. Az év júniusában a hondurasi kormány nagy számban kezdte el kiutasítani a bevándoroltakat. Honduras és El Salvador között rövid ideig tartó háború tört ki. Több, mint 120 000 salvadorit kényszerítettek a hazatérésre. Ezek a sűrűn lakott területet óriási nyomásnak tették ki, miközben a kormány azzal próbált időt nyerni, hogy földreformot ígért. Az oligarcháknak azonban nem volt inyükre, hogy megosszák gazdagságukat, 1970-ben, egy évtizednyi látványos gazdasági növekedés után megjelentek az első felfegyverzett felkelő osztagok. Az oligarchák természetesen az USA által kiképzett hadsereghez fordultak segítségért. 1972-ben a katonaság megszakította mind a reformokat, mind a felkelést, beavatkozott az elnökválasztásba és a várható győztest, a mérsékelt kereszténydemokrata José Napoleon Duartét kiutasította az országból.

Kevés veszteni valóval és a reformokat illető remények nélkül a gerillák elkezdték az oligarchiák elrablását, hogy a váltságdíjból fegyvereket

vásárolhassanak. A forradalmárokat már támogatták a katolikus papok is. Medellinben (Kolumbia) tartott történelmi ülésük után, 1968-ban a latinamerikai katolikus egyházi személyiségek egy csoportja arra a következtetésre jutott, hogy a reformmozgalmak — beleértve a Szövetség tevékenységét is — csődjével az egyháznak vezető szerepet kell játszani a szegények megsegítésében.

1977-ben, ahogy a salvadori politikai helyzet polarizálódott, Jimmy Carter beavatkozott egy nem létező középút keresése céljából. Amikor a merényletek és az emberrablások tovább növekedtek, az Egyesült Államok 1979 októberében támogatta fiatal, viszonylag liberális katonatisztek puccsát. Az USA reményei fokozódtak, amikor a csoport a kormányzásba liberális polgári személyeket is bevont — beleértve Guillemro Ungot, aki 1972-ben Duarte mellett az elnöki posztra pályázott —, hogy képviseljék a közép és baloldali csoportokat. Ez a remény gyorsan elhalványult, de nem azért — ahogy ezt később néhány megfigyelő állította —, mert a baloldal visszautasította az együttműködést. Ungo és más baloldali mérsékeltek tehetetlenül nézték, hogyan ütköznek meg egymással a fiatalabb katonai vezetők az idősebb, konzervatív tisztekkel a reformok mértéke és üteme ügyében. A tisztikar hamar megértette, hogy a viták saját hatalmát veszélyeztetik — és szorosabbra zárta sorait. Carter nem sokat segített ebben a kritikus időszakban. Politikája — akárcsak Reagané néhány év múlva — a baloldal elszigetelésére, nem pedig az uralkodó csoportba való integrálására irányult. A kormány működése lelassult. A baloldali osztagok fokozták támadásaikat. Ungo kivált a kormányból. 1980 márciusában

az ország legreakciósabb politikai csoportja meggyilkolta San Salvador érsekét, Oscar Romerót. A gyilkosokat sohasem állították bíróság elé. Ugyanebben a hónapban a katonaság megengedte Duarténak a hazatérést Venezuelából, hogy liberálisabb látszatot adjon a rezsimnek.

A forradalmi csoportok valóságos háborút szerveztek. Politikailag a Demokratikus Forradalmi Frontban (FDR) egyesültek, amelynek Ungo lett a szóvivője. Öt baloldali katonai csoport a Farabundo Marti Nemzeti Felszabaditási Fronton (FMLN) keresztül hangolta össze akcióit. Kardinális kérdéssé vált, hogy ki fogja átültetni a gyakorlatba a forradalmi programot: az FDR, amelyet olyan emberek vezetnek, mint Ungo, vagy az FMLN, amely magukat nyíltan marxista—leninistáknak valló elemeket foglalt magába és — ahogy a State Department állította — erősen a kubai tanácsadók befolyása alatt állt. Mivel ezek a forradalmi csoportok komolyan pluralisták voltak és időnként irányítás nélküliek — senki sem válaszolhatta meg autentikusan a kérdést.

Az Egyesült Államok politikája elősegítette a forradalom balratolódását. Mivel Washington a konfliktust katonailag határozta meg, mind Ungot, mind Duartét arra kényszerítette, hogy fokozott mértékben függésbe kerüljenek keménykezű katonai parancsnokaiktól. A State Department nem volt hajlandó komolyan tárgyalni olyan baloldali, mérsékelt személyekkel, mint Ungo. Ezek a tárgyalások csak akkor lettek volna hasznosak, ha az USA hajlandó lett volna nyomást gyakorolni a katonaság és a baloldal közötti tárgyalások érdekében. De erre sem Carter, sem Reagan nem volt hajlandó. De még az sem biztos, hogy a salvadori tisztek automatikusan követték volna Washington tanácsát: az utolsó csoport, amely ezt tette, Somoza Nemzeti Gárdája volt és a salvadoriak nem kívánták az ő sorsukat. Carter 1980-ban beszüntette a salvadori kormány segélyezését, minthogy az emberi jogok megsértése folytatódott (beleértve három észak-amerikai apáca és egy világi hittérítő meggyilkolását), de 1981 elején megújította a segélyprogramot, mivel a rezsimnek egy nagyobb szabású baloldali offenzivával kellett megküzdenie.

Reagan a terjedő forradalmakat úgy próbálta visszaszorítani, hogy visszatért a „Szövetség a haladásért" program két összetevőjéhez. 1981-ben megkétszerezte a gazdasági segélyt — 126,5 millió dollárra emelve azt —, s ez évre az összeg újabb megduplázását tervezi. Februárban bejelentette, hogy a kormánysegélyt egy Karib-medence program fogja támogatni, amely a térségben ösztönözni fogja a magánbefektetéseket és a kereskedelem fokozását. Reagan ugyancsak felelesztette a Szövetség másik fő komponensét, a katonai kiképzést: 54 amerikai tanácsadó ment El Salvadorba, 500 salvadori katonatiszt jött az USA-ba kiképzésre, a katonai segély pedig 1981 folyamán nyolcszorosára növekedett, elérve a 40 millió dollárt. Az egyetlen komponens, amelyet nem vett át a régi Szövetség programjából az a Kennedy reform iránti igénye volt. Reagan elutasította, hogy a segély feltételeként ragaszkodjék a hatékony földreformhoz, vagy a tömeggyilkosságok beszüntetéséhez. „A hatalom nem képezheti tárgyalások témáját" jelentette ki egy volt salvadori katonai vezető 1981 áprilisában. A megjegyzés többek között azt jelentette, hogy elfogadhatatlanok a választások — hacsak nem a hadsereg hatalmát erősítik meg. Azt is jelentette, hogy a forradalom csak vagy az egyik, vagy a másik fél teljes katonai győzelmével végződhet. A Reagan adminisztráció politikája teljes mértékben attól a reménytől függött, hogy a jelenlegi kormány éri el ezt a győzelmet.

Guatemala

Guatemalában a Szövetség ellentmondásai hamarabb láthatóvá váltak, mint a másik két országban, de Washingtont mindez nem foglalkoztatta. Az eredmény előre látható volt. 1967-ben, hat év után, 50 millió dolláros segélyével a Szövetség keretében (plusz további 50 millió dollár amerikai magántőke-beruházás a hatvanas években) Guatemala volt az első a State Department azon listáján, amely felsorolta a felkelők által fenyegetett latin-amerikai országokat.

Az Egyesült Államok kormánya különleges felelősséget érzett a guatemalai kormánnyal szemben. Ezt a katonai rezsimet 1954-ben egy USA által kézben tartott puccs juttatta hatalomra, amely véget vetett egy tízéves társadalmi és gazdasági reformprogramnak, amelyet két megválasztott elnök valósított meg. Jacobo Arbenz az USA-tulajdonban levő United Fruit Company földjeinek birtokbavételével kezdte meg a teljes körű földreformot. Az Eisenhower-adminisztráció válasza az volt, hogy rábeszélte az OAS-t Arbenz elszigetelésére, továbbá guatemalai száműzöttek kiképzésére, továbbá guatemalai száműzöttek kiképzésére a kormány megdöntése céljából. A szorongatott Arbenz érthető módon egy hajórakomány fegyvert vásárolt Csehszlovákiától kormánya védelmére.

A washingtoni tisztségviselők számára ez volt a végső bizonyíték kommunista kapcsolatának igazolásához. Hat hét múlva a CIA számüzöttekből álló haderőt küldött Guatemalába. Arbenz számüzetésbe menekült. Guatemalában a következő huszonöt év nagyrészében jobboldali katonatisztek gyakorolták a hatalmat. Politikájuk olyan forradalmi mozgalmat váltott ki, amely sokkal fenyegetőbb volt a guatemalai stabilitásra nézve, mint az 1945—1954 közötti kormányok. „Mit meg nem adnánk most egy Arbenzért" — mondotta egy amerikai tisztségviselő 1980-ban.

A jobboldali katonaság elleni felkelés nem a szegények között kezdődött, hanem a hadseregen belül. 1960 végén a hadsereg nem kevesebb, mint egy harmada fellázadt magas rangú parancsnokai ellen. Abban az időben számüzetésben levő kubaiak kaptak katonai képzést az országban a disznó-öbölbeli invázióra. A guatemalai elnök, Ydigoras Fuentes gyorsan megtöltött a kubaiakkal egy szállítórepülőgépet, hogy harcoljanak a felkelők ellen. Ennek a furcsa potenciális konfrontációnak az USA nagykövete, John Muccio vetett véget, aki arra kényszerítette az elnököt, hogy saját csapatait használja a felkelés megfékezésére. A rezsim függését az USA-tól nem is lehetett volna jobban demonstrálni. A felkelést levertek, de a vezetők életben maradtak, és 1965-re két guatemalai forradalmi mozgalom alakult ki. A legradikálisabb Castrót tekintette példának. A másik Guatemala kis, hatástalan Kommunista Pártjával való együttműködés mellett döntött. Valószínüleg egyik csoport sem kapott volna nagy népi támogatást, de a tehetetlen guatemalai kormányok és a Szövetség politikájának a kombinációja a felkelőket gyorsan a State Department legveszélyesebb ellenfeleit tartalmazó listájának az élére lökte.

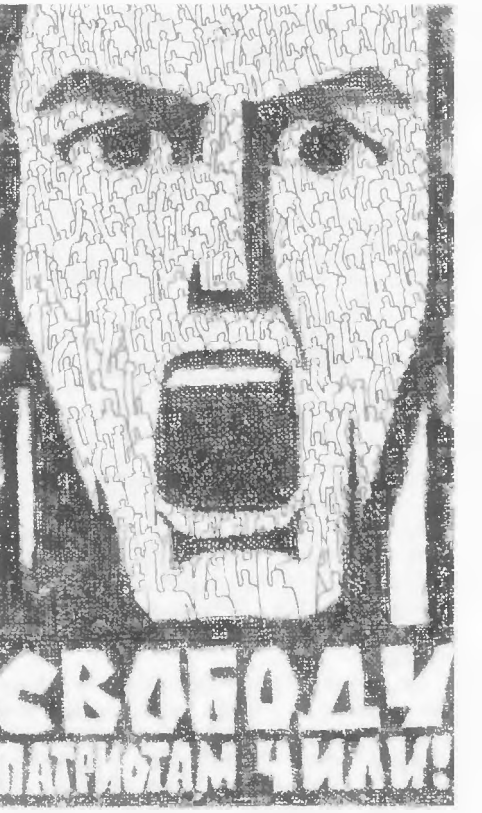

„Szabadságot a chilei hazafiaknak!"

Az USA kormányától és a magántőke-beruházásokból származó több mint 100 millió dollár ellenére (a hatvanas években) a Szövetség képtelen volt bármilyen agrárreformot kiszorítani a rezsimből a földből élő ötmillió guatemalai 80%-a számára. Tíz falusi családból kilenc olyan körülmények között élt, amelyet 1962-ben egy amerikai agrárközgazdász így jellemzett: „szegénység, alultápláltság, betegség, babona és írástudatlanság". 68 000 fa-

lusi család földnélküli bérlő vagy alacsony bérű munkás volt, míg az ország mezőgazdasági területének a fele — és a jobbik fele! — 1100 család tulajdonában volt. Ez az elit csoport arra használta a Szövetség pénzét, hogy kibővítse exporttermelését, különösen a cukorét. Eközben helyenként az élelmiszerhiány éhínséggel fenyegetett és a rezsimnek drága pénzért kukoricát, babot és rizst kellett importálnia az USA-ból és Kolumbiából.

Az összesített számadatok ismét becsapták az észak-amerikaiakat. 1960 és 1980 között Guatemala gazdasága bámulatra méltóan magas átlagos évi növekedési ütemet — 5,7%-ot — ért el. A hetvenes évek végén, amikor hat különböző forradalmi csoport támadásba lendült, a bruttó társadalmi termék több mint évi 7%-kal növekedett. De míg a lakosság 5%-a évi 2000 dollart kapott fejenként ebből a gazdaságból, addig 70%-nak 74 dolláros fejenkénti éves jövedelemből kellett megélni.

Az ország indiánjai adták a lakosság több mint felét, és a szegények még nagyobb részét. Évtizedeken át engedelmesek voltak, de a hetvenes években, amikor a katonatisztek és gazdag polgárok elvettek földjeiket, hogy exportnövényeket termesszenek és olajkutakat fúrjanak rajtuk — gazdasági körülményeik tűrhetetlennè váltak. A római katolikus egyház, amely négy évszázadon át dolgozott az indiánok között, segített a harcra való felkészítésükben. Következésképpen a kormány sok papot és apácát kiutasított az országból és legalább három papot megöltek (egy pedig eltűnt). 1978 után a mészárlás felgyorsult: 1981 első kilenc hónapjában a kormányerői közel 4000 indiánt öltek meg és ezreket űztek el falvaikból. Végül a Carter-adminisztráció a segély beszüntetésével tiltakozott. A guatemalai katonaság figyelmen kívül hagyta a fenyegetést és Nyugat-Európából, Izraelből és a jól feltöltött nemzetközi magánfegyver-piacról kezdett fegyvereket vásárolni.

Az indiánok, akiket a szegénység hajtott és a papok bátoritottak, megváltoztatták a guatemalai politika irányát. A forradalmat már nem a katonaság elit tagjai hajtják végre, mint a hatvanas években 1982-ben főbb csoportjai már nem Havannától várnak segítséget, mint 15 évvel ezelőtt, bár készek elfogadni segítséget Kubától éppúgy, mint bármely más forrásból. A katonai kormányzat és a forradalmárok hat különböző csoportja élet-halál harcot vív egymással. Atrocitásokat mindkét fél elkövet, de a kormány akciói oly szörnyűek voltak, hogy a Reagan-adminisztráció sem tekinthet el az emberi jogok megsértésétől és nem ujíthatja fel a rendes fegyverszállításokat. Az elmúlt évben azonban az elnök katonai teherautókat, dzsipeket, és helikoptereket küldött — miután ezeket a tételeket levették arról a listáról, amelyen olyan felszerelések vannak felsorolva, amelyeknek a szallítását a State Department csak akkor engedélyezheti, ha az emberi jogok tényezőjét is figyelembe veszi. Ezek a szállítások azonban aligha lesznek elegendők. A forradalmi hadseregnek már több, mint 6000 katonája van, s ez a szám nő, ahogy a háború pusztítja a gazdaságot. Magasrangú guatemalai tisztek szerint a kormánynak a jelenlegi 22 000 fős hadsereg helyett 100 ezer, a gerillaelleni hadviselésre jól felszerelt katonára van szüksége. Ilyen segítség csak az Egyesült Államoktól származhat.

A forradalmakat a három közép-amerikai országban nem lehet megakadályozni. Ha valaki fel akarja tartóztatni őket, az eredmény mindaddig kétséges fog maradni, míg fel nem számolják a valódi okot, a kiáltó egyenlőtlenséget, amelyet hosszú időn keresztül természetesnek tartottak ezekben a társadalmakban.

Az USA bölcsen tenne, ha félreállna és hagyná, hogy a forradalmak kifussák magukat — azzal az egyetlen feltétellel, hogy nem lehet megengedni Közép-Amerikában a Szovjetunió ellenőrzése alatt álló támaszpontok vagy katonai személyzet megjelenését. Washington arra is felhasználhatja hatalmát, hogy ha a körülmények megengedik, tárgyalásos rendezést segítsen elő, s nagyvonalú gazdasági segítséget ajánljon bármilyen rezsimnek, amely ezt igényli és amely hajlandó ezt egész népe életszínvonalának javítására használni

Mivel a közép-amerikaiaknak alapos történelmi okuk van arra, hogy gyanakvóak legyenek az ajándékokat hozó jenkikkel szemben, a segélyprogramokat multilaterális alapon kell kidolgozni. Fontos szerepet kell, hogy játsszon a két regionális hatalom, Mexikó és Venezuela és a nyugat-európai kormányok, amelyek a közelmultban érdeklődést mutattak a terület iránt. És ezek a regionális és iparilag fejlett országok bizonyosan nem kívánnak szovjet jelenlétet Közép-Amerikában; a mexikói és venezuelai olajmezők túl sebezhetőek lennenek. Az USA és mas országok — különösen Mexikó — különbsége nem annyira a Szovjetunió kirekesztésének szükségességében van, hanem a három közép-amerikai országban elkerülhetetlen forradalom elfogadásának szükségességében.

Az Egyesült Államok Theodore Roosevelt ideje óta próbálja megállítani a latin-amerikai forradalmakat. Amikor energikusan cselekedett, mint Kubában és Közep-Amerikában, az Egyesült Államok keveset tett a nyugtalanságok okainak felszámolására, ehelyett gyakran idézte elő ezen forradalmak éles balratolódását. Amikor az USA képtelen volt az energikus fellepésre, mert más vonta el a figyelmét (például az első világháború és a nagy válság megakadályozták az észak-amerikai elnököket abban, hogy akaratuk szerint elbánjanak a mexikói forradalom vezetőivel) a forradalom mérséklődött és az észak-amerikaiak fokozatosan előnyös módon igazodtak hozzá. Akármekkora is az Egyesült Államok hatalma, nem fordíthatja vissza a közép-amerikai forradalmakat. Kis szerencsével és a múlt jobb megértésével azonban segíthet abban, hogy ezek a forradalmak újfajta rendet eredményezzenek.

(Az amerikai folyóirat 1982. augusztusi számából)

E cikk illusztrációi a Latyinszkaja Amerika című folyóiratból valók

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR

Február

1. A **Szovjetunió** barrelenkent 2,15 dollárral, 29,35 dollárra csökkentette a hosszú lejáratú szerződések keretében nyugatra szállított Ural típusú olajának exportárát.

2. Az **amerikai** külügyminiszter, George Shultz távol-keleti körútja során kétnapos látogatásra Japánból Pekingbe érkezett, ahol a Vu Hszüe-csien kínai külügyminiszterrel és Teng Hsziao-pinggel, a KKP KB PB állandó bizottságának tagjával folytatott tárgyalásokon kívül többek között találkozott Csao Ce-jang kormányfővel és Csang Aj-ping honvédelmi miniszterrel is. Shultz találkozott a Pekingben tartózkodó Norodom Szihanuk egykori kambodzsai államfővel is.

A **holland** parlament jóváhagyta a kormány döntését, hogy az felveszi a kapcsolatokat a Palesztinai Felszabadítási Szervezettel.

Az **Egyesült Államokban** tett látogatást február 2—4-én Bruno Kreisky osztrák kancellár. A nézetek egyeztetése során a vitás kérdésekben — a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok, a közel-keleti és a latin-amerikai helyzet — az álláspontok nem kerültek közelebb.

Magyarországon tett hivatalos látogatást február 2—4-én Alex Sceberras Trigona, Malta külügyminisztere. A látogatás alkalmából a két ország kapcsolatait erősítő egyezményeket írtak alá, többek között a vízumkényszer megszüntetéséről.

3. **Jugoszláviában** átlagosan 30,5 százalékkal drágultak a tőkehúsok és 15 százalékkal emelték a vasúti személy- és teherfuvarozás díjait. A kormányközlemény szerint a változások 4 százalékkal növelik a megélhetési költségeket. A jugoszláv szakszervezetek vezetője, Bogoljub Nedeljkovics kifogásolta, hogy a kormány nem kérte ki előzőleg a szakszervezet véleményét.

4. A **portugál** parlament végül is elfogadta az ügyvivő kormány szükség-költségvetési javaslatát. Eanes államfő ezt követően feloszlatta a parlamentet és új választásokat írt ki április 25-re.

A **bolíviai** hatóságok kiutasították az országból az évtizedek óta itt élő Klaus Barbie-t (Altmann), aki a második világháború idején Lyon francia város Gestapo-főnökeként legalább 25 ezer halálos ítéletet írt alá. Barbie-t a francia hatóságok vonják felelősségre.

A **török** katonai ügyészség 5-től 20 évig terjedő börtönbüntetést kért a gumiipari szakszervezet 16 funkcionáriusára. Külön per folyik — ugyancsak „forradalmi tevékenység" vádjával — a szakszervezet 10 legfontosabb vezetője ellen, rájuk, megfigyelők szerint, valószínűleg halálos ítéletet mond ki a bíróság.

5. **Libanon** fővárosában a PFSZ ideiglenes képviseletének — egyúttal a líbiai nagykövetségnek — az épülete előtt hatalmas erejű bomba robbant, 18 személy meghalt, sok a sérült, az anyagi kár jelentős.

Kína és **Vietnam** között fogolycserére került sor, 15, illetve 35 személyt adtak át a másik félnek.

6. A **lengyel** tervgazdaság történetében először jelentett csődöt egy állami vállalat: az 1978-ban alapított Budopol építőipari cég 1982 decemberében ment csődbe — jelentette a lengyel „Polityka" című hetilap.

Paraguayban az 1954 óta hatalmon levő Alfredo Stroessner tábornok vezette Nemzeti Köztársasági Szövetség nyerte meg az általános választásokat. Az ellenzéki radikális liberálisok a szavazatok 5,7 százalékát szerezték meg.

7. A **lengyel** kormány diplomáciai úton tiltakozott az NSZK-nál, hogy Friedrich Zimmermann nyugatnémet belügyminiszter és a bonni kor-

mány több más képviselője a közelmúltban olyan nyilatkozatokat tett, amelyek megkérdőjelezték a szerződésekben rögzített európai területi-politikai realitásokat.

8. Az **izraeli** parlament vizsgálóbizottságának, az ún. Kahan-bizottságnak a jelentése szerint különböző mértékben, de az izraeli vezetés minden érintett tagja felelős az 1982. szeptemberében, a bejrúti palesztin táborokban rendezett tömeggyilkosságért. A jelentés nyomán Ariel Saron hadügyminiszter lemondott, de tárca nélküli miniszterként tagja maradt a kabinetnek. Az új hadügyminiszter Mose Arensz. Ejtan tábornok vezérkari főnökét, mivel áprilisban úgyis nyugalomba vonul, nem mozdították el tisztéből. Amosz Jaron bejrúti katonai körzeti parancsnokot felmentették, március 1-én lemondott az izraeli katonai hírszerzés főnöke, Jehosua Szagi tábornok is.

Moszkvában konzultatív munkatalálkozót tartottak február 8—9-én a KGST tagországok kommunista és munkáspártjai KB titkárai és állandó KGST-képviselői. Magyar részről Havasi Ferencen és Marjai Józsefen kívül a küldöttség tagja volt Szűrös Mátyás, az MSZMP KB Külügyi és Ballai László, a KB Gazdaságpolitikai Osztályának vezetője.

A **jugoszláviai** Koszovóban megkezdődött a Jugoszláviai Albánok Kommunista—Marxista—Leninista Pártja elnevezésű illegális, irredenta szervezet 23 tagjának pere.

9. A **szovjet** kormány áttekintette az elmúlt évi terv és költségvetés teljesítését, figyelmét a meg meglevő hiányosságokra fordítva. Elmaradtak a terveteljesítésben a kohászat, a könnyűipar, a kőolaj- és a kőolajfeldolgozó ipar, a fa-, cellulóz- és papíripar, a hús- és tejipar, a vegyipar és az élelmiszeripar üzemei. Általában túlzottak a termelési költségek, nem kielégítő a munkatermelékenység növekedésének üteme, több termék minősége gyenge. A kormány megjelölte az irányító szervek feladatait a hiányosságok kiküszöbölésében.

Az **amerikai** külügyminiszter, George Shultz távol-keleti körútja utolsó állomásán, Hongkongban kijelentette: az USA továbbra is Vietnam elszigetelésére törekszik, mivel annak politikája „túlment a megengedhető határokon".

Lengyelországban folytatott megbeszéléseket február 9—11-én Óvári Miklós, az MSZMP KB titkára, a PB tagja, akit fogadott Wojciech Jaruzelski hadseregtábornok, a LEMP KB első titkára is. A lengyel vezetőkkel kölcsönösen tájékoztatták egymást a két ország és a két kommunista párt helyzetéről, különös tekintettel az ideológiai munkában, az agitációs és propagandatevékenységben való együttműködés elmélyítésére.

10. **Francia—magyar** külügyminiszteri tárgyalásra került sor Párizsban február 10—11-én.

11. A **Szovjetunió londoni** nagykövetségen ünnepélyes körülmények között bemutatták a nyilvánosságnak Jurij Andropov „Válogatott beszédek és cikkek" kötetét, amelyet angol nyelven a Pergamon Press kiadó jelentetett meg.

12. Az **Egyiptomban** létrehozott különleges, ún. elitbíróság egyévi szabadságvesztésre ítélte a néhai Szadat elnök özvegyét, Eszmat Szadatot korrupció és csalás miatt. Ugyanez lett a sorsa a vádlott három fiának.

A **japán** külkereskedelmi és iparügyi miniszter és az EGK bizottságának alelnökei között megállapodás jött létre, amelyben Japán vállalta tíz termeke EGK-ba irányuló exportjának hároméves korlátozását. A tíz termék: hi-fi berendezések, színes tv-készülékek, gépkocsik, könnyű teherautók, motorkerékpárok, emelőgépek, számítógépvezérlésű szerszámgépek, kvarcórák, kepmagnók. Japán először kötött az EGK-val mint egységes kereskedelmi szervezettel megállapodást.

A **lengyel** statisztikai hivatal jelentése szerint 1982-ben 8 százalékkal csökkent a nemzeti jövedelem, 2 százalékkal az ipari össztermelés, 4,5 százalékkal a mezőgazdasági termelés. Az importvisszafogás miatt 10 év óta először pozitív a nyugati külkereskedelmi mérleg.

13. A **Nemzetközi Valuta Alap** interim bizottsága megállapodott, hogy 47,5 százalékkal, összesen 90 milliárd SDR-rel emeli a befizetendő IMF-kvótákat. Az IMF így majdnem 30 milliárd SDR-rel (jelenleg 1 SDR =

1 dollár) több kölcsönt nyújthat tagállamainak. Az Általános Hitelegyezmény alaptőkéjét is felemelik 6,4-ről 17 milliárd SDR-re, és szükség esetén ezt is felhasználhatóvá teszik a fejlődő országok számára. A kvótatermelés csak 40 százalékát érvényesítik arányosan.

Cipruson elnökválasztást tartottak, amelyen ismét Szpirosz Kiprianut választották államfővé. Kiprianu a Polgári Demokratikus Párt (DIKO) és a kommunista AKEL közös jelöltjeként a szavazatok 56,54 százalékát szerezte meg.

14. **Algírban** tartott ülést február 14—22-én a palesztin parlament: a Palesztinai Nemzeti Tanács. A politikai határozat támogatja a Fezben kidolgozott arab közel-keleti béketervet, valamint a szovjet javaslatokat, viszont elveti az amerikai rendezési elképzeléseket. Az Egyiptommal való kapcsolatok rendezését a Camp David-i különalku megtagadásához köti a dokumentum, a Jordániával fenntartott kapcsolatokat pedig „konföderációs alapon", „két független állam között" kívánja rendezni. A PFSZ VB elnöke ismét Jasszer Arafat lett.

Az **indiai** Asszam államban súlyos zavargások közepette helyi választásokat tartottak február 14-én, 17-én és 21-én. Az összecsapások már a választás előtt két héttel kirobbantak a választójogot kapott bangladesi bevándorlók és a választások elhalasztását követelő helyiek között. Az Indiai Nemzeti Kongresszus kétharmados többséget szerzett a parlamentben.

15. A **libanoni** hadsereg szakadár őrnagyának, az Izrael által támogatott Szaad Haddadnak a milicistái páncélozott járművekkel bevonultak Nabatije városba. Az őrnagy sajtónyilatkozatában azt állította, hogy fegyveresei immár egész Dél-Libanont ellenőrzésük alatt tartják, beleértve Szidon kikötővárost is. Az USA külügyminisztériuma bejelentette, hogy ellenzi a milícia jelenlétének megerősítését Dél-Libanonban, és támogatja „a központi kormány fennhatóságának helyreállítását az ország egész területén".

Az **argentin** katonai junta felkérte Reynaldo Bignone elnököt, szigorítsa meg gazdaságpolitikáját. Felkérte arra is, hogy 1983. október 30 és november 6. között írja ki az általános választásokat, és a hatalmat legkésőbb jövő év februárjáig adja át egy polgári kormánynak.

A **bangladesi** katonai kormány a demokratikus szabadságjogok helyreállítását követelő diákmegmozdulások nyomán bezárta a dakkai egyetemet, sajtócenzúrát vezetett be a fővárosban és letartóztatott 30 politikai vezetőt, akik közül 27-et március 1-én szabadon engedett — köztük Haszina Vazedet, a néhai Mudzsibur Rahman elnök lányát, az Avami Liga főtitkárát és Mohammed Farhadot, a Bangladesi Kommunista Párt elnökét.

A **Francia Kommunista Párt** volt főtitkára, Emile Waldek Rochet hosszú betegség után elhunyt.

17. A **bécsi** közép-európai haderőcsökkentési tárgyalásokon a szocialista országok nevében a szovjet képviselő új, átfogó javaslatot terjesztett elő, amely nem a jelenlegi létszámokat, hanem az elérendő kontingenseket veszi alapul. Javasolja, hogy mindegyik oldalon 900—900 ezer fő maradjon, s ezekből 200—200 ezer fő tartozzon a légierőhöz; hogy meg ebben az évben a Szovjetunió és az USA vonjon ki egy-egy meghatározott csapattestet, majd ezt követően a részt vevő országok a csökkentés következő lépéséig fagyasszák be haderőik és fegyverzetük szintjét.

Moszkvában folytatott tárgyalásokat február 17—21-én Claude Cheysson francia külügyminiszter Andrej Gromiko szovjet külügyminiszterrel folytatott megbeszélésein a nemzetközi helyzet problémáiról és a két ország kapcsolatairól volt szó. A két fél számos kérdést hasonlóan közelített meg, de voltak eltérően értelmezett témák is. Ilyen az a francia állítás, hogy az európai erőegyensúlyt a szovjet SS—20 típusú rakéták billentették fel, és hogy a francia nukleáris ütőerő hatósugarát nem lehet „kiterjeszteni" más nyugat-európai országokra. Cheyssont fogadta Jurij Andropov, az SZKP KB főtitkára is.

Nagy-Britannia csendben megkezdte a stratégiai szempontból fontos fémek és ásványok (króm, mangán, kobalt stb.) készletezését — jelentette a „Financial Times".

Az **olasz** hatóságok letartóztatták Viktor Prontyint, az Aeroflot szovjet légitársaság római képviselőjét. A szovjet kormány határozottan tiltakozott és követelte Viktor Pronyin azonnali szabadon bocsátását.

A **Libanoni Kommunista Párt** elnöke, Nikolasz Saui szívroham következtében elhunyt.

18. A **brit** és a **norvég** állami olajvállalatok barrelenként 3 dollárral csökkentették olajáraikat. Elemzők szerint ez kézzelfogható közelségbe hozta az OPEC-országok közötti olajár-háború kirobbanásának lehetőségét.

Lengyelországban a varsói katonai körzeti bíróság a „Szolidaritás" nevű rádióadó ügyében Zbigniew Romanowskit három évre, további három személyt két hónaptól fél évig terjedő szabadságvesztésre ítélt.

19. Az **Iránban** kibontakozó szovjetellenes kampány és a Tudeh (kommunista) párt vezetőinek letartóztatása kapcsán a szovjet „Pravda" szerkesztőségi cikkben elemezte az iráni helyzetet a haladó erők ellenfeleinek aktivizálódását. Az iráni főügyésznek azon vádja a kommunista vezetők ellen, hogy „egy keleti állam számára folytattak kémtevékenységet", egyértelműen az iráni—szovjet kapcsolatokra kíván csapást mérni.

Zimbabweben rövid időre őrizetbe vették a bulawayoi repülőtéren Joshua Nkomót, az ellenzéki ZAPU elnökét, amikor Európa felé útnak akart indulni, utána pedig gyakorlatilag házőrizet alá helyezték. A kormány szóvivője szerint „bizonyíték van arra, hogy Nkomó államellenes összeesküvésbe keveredett".

Spanyolországban lemondott a Demokratikus Centrum Unió (UCD) teljes vezetősége. A párt korábban öt éven át kormányozta az országot. Az öttagú ügyvezető elnökség feladata a párt feloszlatásáról dönteni hivatott rendkívüli kongresszus előkészítése.

21. **Szovjet—görög** kormányfői tárgyalásokat tartottak Athénben február 21—24-én. A felek 10 évre szóló gazdasági és tudományos együttműködési szerződést írtak alá. Andreasz Papandreu görög miniszterelnök nyilatkozata szerint új korszak kezdődik a két ország kapcsolataiban.

Algériában tett látogatást a Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) vendégeként február 21—25-én Havasi Ferenc, az MSZMP KB titkára.

Magyar—lengyel külügyminiszteri tárgyalásokra került sor Budapesten február 21—23-án. Stefan Olszowski lengyel külügyminisztert fogadta Kádár János, az MSZMP KB első titkára és Lázár György kormányfő is.

22. Az **amerikai** elnök, Ronald Reagan külpolitikája kétéves mérlegét megvonó beszédében lényegében fenntartotta az amerikai álláspontot az eurorakéták ügyében, bár jelezte, a rakéták számáról esetleg hajlandó tárgyalni. Egyéb témák mellett Közép-Amerikáról szólva meghirdette a Reagan-doktrínát". „Az Egyesült Államok nem engedi meg, hogy a marxista terrorizmus és felforgatás győzedelmeskedjék e térségben.

Izrael elutasította az amerikai elnöknek azt a legújabb ajánlatát, hogy az USA szavatolja Izrael északi határainak biztonságát, ha az kivonja Libanonban tartózkodó erőit. Samir izraeli külügyminiszter kifejtette, hogy kormánya inkább a szoros izrael—libanoni együttműködés keretében kívánja biztosítani határait.

Laosz, Kambodzsa és **Vietnam** vezetői csúcsértekezletet tartottak február 22—23-án Vientianéban. Bejelentették, hogy minden évben újabb vietnami egységeket vonnak ki Kambodzsából, szem előtt tartva annak biztonságát.

Japán kereskedelmi küldöttség tett látogatást a Szovjetunióban, február 22—25-én. A két ország kapcsolatainak történetében az eddigi legnagyobb, 252 fős delegációt Nagano Sigeo, a japán kereskedelmi és iparkamara elnöke vezette. A tárgyalásokon a kereskedelmi és gazdasági együttműködés kérdéseit és egy hosszú távú kereskedelmi megállapodás lehetőségeit vitatták meg.

23. A **szovjet** „Kommunyiszt című elméleti folyóirat Marx halálának századik évfordulója alkalmából közölte az SZKP KB főtitkárának, Jurij Andropovnak a cikket „Marx Károly tanítása és a szocialista építőmunka néhány kérdése" címmel.

A **brit** vízügyi dolgozóknak több mint egy hónapos sztrájk után sikerült 12 százalékos béremelést elérniük. Eredeti követelésük 15, a kormány ajánlata 7,3 százalék volt.

24. **Spanyolországban** ideiglenesen államosították a „Rumasa" holdingtársaság 18 bankját és 240 vállalatát, hogy megelőzzenek egy esetleges bankválságot, amely a felelőtlenül gazdálkodó cég csődjekor kirobbanhatott volna.

Az **amerikai** pénzügyminiszter, Donald Regan bejelentette, hogy az USA bankjai „nagymértékben csökkentik" kölcsöneiket az eladósodott Mexikónak, Brazíliának és Argentínának.

25. Az **indiai** Asszam tartományból a nacionalista csoportok eddig mintegy ötvenezer bengáli bevándorlót kényszerítettek menekülésre a hírügynökségek összefoglaló jelentése szerint. Helyi hivatalos becslések a halálos áldozatok számát kb. 3500-ra teszik. Amerikai hírügynökségek szerint a hadsereg és a rendőrség 100 ezer embert vetett be a terrorhullám sújtotta államban.

Szaud-Arábia bejelentette, hogy a jövőben csak az áru eredetét bizonyító okmánnyal kísért árut vásárolja meg Libanonban, mivel a részben izraeli megszállás alatt álló országot elárasztották az arab piacokon bojkottált izraeli áruk. Az intézkedéshez március 8-án csatlakozott Jordánia is.

A **Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága** határozatot hozott annak érdekében, hogy teljesítsék a lakások és szociális létesítmények építésének a tervét. Az eddigi sikerek ellenére az eredmények nem felelnek meg a párt által támasztott követelményeknek, s ezért a határozat — név szerint is — felelőssé teszi a lakásépítésért felelős minisztériumok és országos főhatóságok vezetőit.

Románia megállapodott a hitelező bankokkal 600 millió dollár idén esedékes adósság törlesztésének átütemezéséről — jelentette be a román pénzügyminisztérium igazgatója.

26. **Algériai—marokkói** csúcstalálkozó jött létre hét évi szünet után. A két ország 1976-ban megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a Nyugat-Szahara körüli vita miatt.

A **lengyel** fővárosban a LEMP varsói vajdasági pártszervezetének beszámoló értekezletével zárult a vajdasági pártszervezetek másfél hónapja tartó beszámolási időszaka. Marian Woźniak, a LEMP PB tagja előterjesztésében hangsúlyozta, hogy most már nem a párt léte a központi kérdés, mint a két évvel ezelőtti beszámolókon, hanem a munka minősége.

27. **Portugáliában** a kormánykoalícióból való kilépésről hozott határozatot a Portugál Szociáldemokrata Párt kétnapos kongresszusa; a párt egyedül szándékozik indulni az április 25-i választásokon. A kongresszus leváltotta pártelnöki tisztéből Pinto Balsemao ügyvezető miniszterelnököt, s a választásokig négytagú testületre bízta a vezetést.

Ghanában puccskísérletet leplezték le, amelyben katonai és polgári személyek vettek részt. A „TASZSZ" szovjet hírügynökség szerint a lefoglalt okmányok egyértelműen bizonyítják, hogy az összeesküvés előkészítésébe a nyugati titkosszolgálatok is bekapcsolódtak.

28. **Izraeli—palesztin** találkozót szervezett Londonban az izraeli-palesztin békéért küzdő mozgalom.

Magyarországon tett hivatalos baráti látogatást február 28. és március 2. között Stefan Andrei román külügyminiszter, akit fogadott Kádár János, az MSZMP KB első titkára és Lázár György miniszterelnök is. A tárgyaló felek megállapították, hogy a két országban élő magyar, illetve román nemzetiségek a két ország kapcsolatának tényezői, arra ösztönzőleg kell hatniuk. Egyetértettek abban, hogy további találkozókra van szükség a két ország vezető képviselői között a kapcsolatok erősítése céljából.

Helyreigazítás

A Nemzetközi Szemle 3. számának hátsó borítóján hibásan szerepel Marx síremléke alkotójának neve; helyesen: Lawrence Bradshaw

INDEX: 25 645

Ára: 6.– Ft

ÁPRILIS 1945